

ལྷན་པའི་བོད་

(HIDDEN TIBET)

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།

བསྟན་འཛིན་བཟུང་གིས་བསྐྱེད།

ས་བཅད་བཅུ་གཅིག་པ།
བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲེལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤིས་ཤིག་རེད་དམ།

འི་བ་འདིར་གླིང་ས་ལུགས་དང་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དོན་དངོས་འབའ་ཞིག་བརྒྱུད་ནས་མ་གཏོགས་ལན་འདེབས་སུ་བྱུང་གི་མ་རེད།
དང་ཐོག་ངོས་རྒྱལ་སྤྱིའི་གླིང་ས་ལུགས་སྤྱིའི་དགོངས་དོན་ལ་(དེ་འདྲ་སློབ་རྒྱ་ཉོན་མཛོད་ཁ་འབྲེལ་ཁ་འབྲེལ་ལོ་ལོ་ད་རུང་)བསམ་ཞིབ་
བྱེད་རྒྱ་དང་། དེ་ནས་བོད་ཀྱི་གནས་སྐབས་ལ་ཞིབ་ཏུ་བྱེད་རྒྱ་ཡིན།

རྒྱལ་སྤྱིའི་གླིང་ས་ལུགས་དང་རྒྱ་ནག་གི་སློབ་རྒྱུན་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོ་བོར་དོས་འཛིན་བྱེད་སྐབས།

རྒྱལ་སྤྱིའི་གླིང་ས་ལུགས་ཐོག་ཆེད་ལས་མཁས་པ་གཙོ་བོ་ཞིག་ཡིན་པའི་ཨན་ ཨལ་ཌ་ ཨན་ བ་རག་(M.C. van
Walt van Praag)གིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་གླིང་ས་ལུགས་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོ་བོར་དོས་འཛིན་གང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། དེ་
དང་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་དབར་འབྲེལ་བ་གང་ཡོད་པའི་ཐོག་དབྱེད་ཞིབ་ཞིབ་ལྟ་གནང་ཡོད་པ་ལས་འདིར་ཆ་རྒྱུན་སྟེ་བ་
ཁག་(འདིར་སྤྱིར་བོར་སྤྱད་ཆེད་ཁྲུང་ས་དུ་མ་བྲངས་མེད་རུང་། དེ་དག་མ་ཡིག་ནང་ད་ལྟོ་ཡོད)འགོད་རྒྱ་ཡིན།¹

རྒྱལ་སྤྱིའི་གླིང་ས་ལུགས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོ་བོ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སློབ་འཇུགས་ཅན་གྱི་སྤྱི་ཚོགས་ཤིག་ཡིན་
པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེ་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་སློང་བར་མེད་དུ་མི་རུང་བའི་ཁྱད་ཆོས་ཁ་ཤིས་ཆང་བའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་
ཁག་ཅིག་ལ་དོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། རང་བཅོན་གཙང་མ་ལྡན་བའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྱད་ཆོས་ཅ་བ་ནས་
བྲལ་བའི་མཐའ་གཉིས་ཀྱི་བར་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ཆབ་སྲིད་ཐོག་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོ་བོ་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་མེད་པ་སྟེ་བ་
ཆགས་ཡོད། རྒྱལ་སྤྱིའི་གླིང་ས་ལུགས་ལྟར་ན། ལུང་པ་ཞིག་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དོས་འཛིན་བྱེད་པར་དེར་མངའ་ཁོངས་ས་ཆ་དང་
མི་འཕོར་དེས་བརྟན་དགོས་པ་དང་། མངའ་ཁོངས་ས་ཆ་དེའི་ཐོག་ཀུས་པ་ཐོན་པའི་དབང་སྐྱུར་བྱེད་མཁན་གྱི་སྲིད་གཞུང་
ཞིག་དགོས་ཐོག། སྲིད་གཞུང་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་ཁག་གཞན་གྱི་དབང་སྐྱུར་རམ། འུགས་རྒྱུན་འདོག་མེད་པར་རྒྱལ་སྤྱིའི་
གླིང་ས་ལུགས་ལ་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་སྤྱི་ཁག་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་འཇུགས་ཀུས་པ་ཞིག་དགོས། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡོད་མེད་ལ་དེའི་མངའ་ཁོངས་
ས་ཆའི་རྒྱ་ཁྲོན་གྱིས་ཁྱད་པར་གང་ཡང་བཟོ་གི་མེད་སྟབས་(རྒྱུན་སློབ་ལྟར་ས་ཐིག་གཏན་འབེབས་བྱས་ཏེ)དེའི་ས་
མཚམས་དབྱེ་འབྲེད་ཁ་གསལ་བྱེད་དགོས་དོན་མེད། ཆ་རྒྱུན་གལ་ཆེ་ཤོས་ནི་ཀུས་པ་ལྡན་པའི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་དགོས་པ་
དང་། སྲིད་གཞུང་དེའི་ལས་འགན་ཁོངས་སུ་དབེ་མཚོན་ཅམ་ཞུས་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་མང་དང་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ཐོག་
སྲིད་གཞུང་གི་དབང་སྐྱུར་དབང་ཆ་ལག་བསྟར་བྱེད་པ་དང་། དེ་ལྟར་བསྟར་ལེན། གླིང་ས་ལུགས་ཁྲབ་སྟེ་ལ། གླིང་ས་སྤྱིག་
བྲང་བའི་ཀྱིས་སློང་བ། སྤྱི་ཚོགས་ཀྱི་ལས་དོན་སྐྱབ་པ་བཅས་ཚུད་ཡོད།

རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ནང་དེ་ལ་རང་ཆས་སུ་གོང་ན་མ་
མཚམས་པའི་དབང་ཆ་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་འཇུགས་པའི་རང་དབང་ཆ་ཆང་ཡོད་པར་གོ་

¹ Van Walt, 1987, p. 93-110.

གི་ཡོད། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟར་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་ཚོགས་བདག་དབང་གནས་མིན་ལ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་གོང་ན་
 མེད་པའི་དབང་འཛིན་པ་དེ་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ཡོད་དགོས་པ་ལས་སྤྱིར་མེད་པ་དགོས་རྒྱུ་གཤམ་ཆེན་པོ་རེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་
 སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མར་རང་དབང་ཆ་ཚང་ཡོད་མི་ཚོགས་པའི་ཚད་བཀག་བཞུགས་ཡོད་དེ། དཔེར་ན།
 རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཞིབ་ལྟར་ཚོགས་ཀྱི་དབང་ཚད་ལ་དང་ལེན་བྱས་པ་དང་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་སམ་མང་པོའི་དབང་གོས་
 མ་ཐུན་བཞག་པ་བརྒྱད་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་ལོ་འཇུགས་དང་། མཉམ་འབྲེལ་སྤྱི་ལོ་འཇུགས། དཔལ་འབྱོར་གྱི་ཐུན་མོང་ཚོགས་སྡེ་
 འང་མིན་དུ་འཇུག་ཞུགས་བྱེད་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རང་དབང་ཆ་ཚང་མེད། གཤམ་ཉེ་སྤེལ་ཞེས་ཅིག་གི་རང་དབང་ལ་ཚད་
 བཀག་བྱུང་ཐལ་བྲགས་ཉེ་དེའི་རང་དབང་ཉིལ་པོ་ཉ་ལམ་གཞན་ལམ་ཉུ་ཤོར་ཡོད་ན་སྤེལ་ཞེས་ཅིག་དེ་ལུགས་དང་མ་ཐུན་པའི་
 རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཐབས་མེད་པ་དང་། འཇུགས་གཞན་ཞིག་དེར་གཤམ་ཉེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་
 ཞིག་གི་དབང་སྐྱུར་དེས་ཅན་འོག་ཚུད་ཡོད་ན་འང་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རང་དབང་རང་བཅོན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་
 ཚོགས་ཅིང་། ལྷན་པས་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་གི་རང་དབང་རང་བཅོན་མ་བཞགས་པའི་སློབ་ས་རང་གི་རྒྱལ་སྤྱིའི་འཇུགས་
 རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་ཅིས་སྤོང་ཚོགས།

ཆིངས་དོན་གྱི་འགན་དབང་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ལུགས་མ་ཐུན་རང་བཅོན་གྱི་ངོ་བོ་མེད་པ་ཆགས་
 པའམ། དེ་ལུགས་ཚུང་དུ་འགྲོ་གི་མེད། དཔེར་ན། ཆིང་གོང་མ་དང་རྒྱ་ནག་མི་མེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་མི་མེར་སྤེལ་མཁན་
 ལྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་དང་“མགོ་འདོགས་ཆིངས་ཡིག”བཞག་སྤེལ་དེ་ཚོར་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་ནང་དམིགས་
 བསལ་ཁེ་དབང་མང་པོ་སྤྱད་ཡོད་ཀྱང་། དེ་རྒྱ་ནག་གི་“ས་ཁོངས་གཅིག་གྱུར་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རང་དབང་རང་
 བཅོན་”བཞག་སྤེལ་དུ་སོང་མེད། དེས་ཡོད་རང་བཅོན་ནི་ལུགས་མ་ཐུན་རང་བཅོན་དང་མི་འདྲ་བར་ཉུས་པ་ལྡན་པའི་སྤྱིད་
 གཞུང་ཞིག་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་སྟོབས་ལུགས་ལས་རང་བཅོན་ཡིན་པའི་གནས་སྤངས་ཤིག་རེད།

ཆབ་སྲིད་ཀྱི་སྤེལ་ཞེས་ཅིག་གསར་བརྗེའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་གཞི་ཅིའི་སྤྱི་ལོ་འཇུག་གཞི་ཞེས་
 བཞག་པའི་གཞི་བཏང་ནས་གསར་དུ་བྱུང་བའི་ལྷན་པས་སུ་དེ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བའི་ངོས་འཛིན་འཛོལ་བར་དངོས་ཡོད་
 རང་བཅོན་གྱི་གནས་སྤངས་དེས་ཅན་ཞིག་སྟོན་རྒྱུ་ཡོད་པ་སྟོན་འཛོལ་དགོས་དེས་ཆ་སྤེལ་ཞིག་ཆགས་ཡོད། ཅི་སྤེལ་རྒྱལ་
 ཁབ་ཅིག་ལ་སྤེལ་གྱི་དབང་ལུགས་ཀྱིས་བཅོན་འཇུག་བྱས་པ་ཡིན་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁྲིམས་མ་ཐུན་གྱི་རང་བཅོན་ལ་དོ་
 ཤོག་མི་འགྲོ་བ་དང་། ཅི་སྤེལ་ཚོད་རྟོག་དེ་ལ་མཐའ་མའི་ཐག་གཅོད་མ་བྱུང་བར་ལྷག་བསྐྱད་ཡོད་ཆེ་གཤམ་འཇུག་གིས་བཅོན་
 བཟུང་བྱས་པ་དེས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སྤེལ་ཐུན་གནས་རྒྱུར་ལུགས་སྤེལ་སྤེལ་གྱི་མེད་པ་མ་ཟད། ཐུན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་སྤྱིད་
 གཞུང་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ཉིལ་པོའི་ནང་ཡོངས་སུ་ཉུས་མེད་དུ་གྱུར་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་ལུལ་གྱུར་དུ་སོང་བ། ཡང་ན་ལུ་
 སིམ་མེར་སྤོང་དགོས་བཞུགས་ཀྱང་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་རྒྱན་གནས་ལ་དོ་སྤོག་ཐེབས་ཀྱི་མེད། ཅི་སྤེལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་དམག་འཇུག་
 གཤམ། ཡང་ན་ས་ཁོངས་ཁ་སྐལ་བཏང་བ། ཡང་ན་སྟོན་གྱི་དབང་འཛིན་པས་དབང་ཆ་སྟོན་གཏོང་བྱས་པ་དང་མི་མང་གིས་
 དབང་ཆ་བཟུང་ནས་གྲུབ་པ་ཡིན་ན་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བའི་ངོས་འཛིན་འཛོལ་བར་དེས་མངའ་ཁོངས་ས་ཆའི་སྤོག་
 སྤྱིད་གཞུང་གི་དབང་ཚད་ཉུས་པ་ཐོན་པ་ལམ་བཟུང་བྱེད་ཐུབ་པ་དགོས་རྒྱུ་སྤེལ་བ་ཆགས་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༧ ལོ་ནས་
 ༡༩༡༩ ལོ་བར་གྱི་མིན་ལེན་ཁེ་དམག་བབས་དེ་དཔེ་མཚོན་ཞིག་རེད། འཇུགས་གཞན་དེར་གཞན་ཡང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༢༡ ལོ་
 ལས་ ༡༩༢༤ ལོ་བར་གྱི་དུས་ལུན་ནང་མཉམ་འབྲེལ་ཞུགས་པའི་ལོ་ལ་བཅོན་འཇུག་བྱས་པ་དེ་རང་བཅོན་གྱི་

སྲིད་གཞུང་ཞིག་གི་ཉམས་ཞན་སའི་དབང་ཚད་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཇི་ལྟར་མཉམ་སྲེབ་བྱས་པའི་དཔེ་མཚོན་ཞིག་ཆགས་ ཡོད།

ཕྱོགས་གཅིག་ནས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་གནས་ཡུན་ལྷན་དུ་ལས་མེད་ཚོགས་པ་དང་། ཕྱོགས་གཞན་དེར་རང་དབང་ ལྷན་པའི་སྐོན་སའི་ལས་དོན་སྐྱབ་མཁན་གྱི་སྡེ་ཁག་ཅིག་དུས་ཡུན་རིང་ཙམ་ཞིག་རིང་རྒྱུན་མི་ཚད་པར་གནས་ཡོད་ན་དེ་སྡེ་ ཁག་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བ་དང་། དེར་དངོས་སྲུང་བཅོན་གཅོང་མའི་ངོས་འཛིན་འཛོལ་པར་བྱེད་པའི་དབང་ ཉམས་གལ་ཆེན་ཞིག་ཆགས་སྲིད། འདི་འདྲའི་གནས་སྐབས་འོག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ངོས་འཛིན་འཛོལ་རྒྱུ་འདུག་ འགག་ཆེན་པོ་རེད།

རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྐབས་དེ་མངོན་གསལ་དོན་པོ་དང་འབྲུག་ས་བརྟན་གང་རུང་ཡིན་ཚོགས་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་མངོན་གསལ་དོན་པོས་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྐབས་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་བརྒྱུ་ཅིག་བཏང་སྟེ་དེའི་ནང་རྒྱལ་ ཁབ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ངོ་བོ་ཚང་བར་ངོས་འཛིན་བྱེད་འདོད་ཡོད་པ་གསལ་པོར་འགོད་དགོས། མངོན་པར་མི་གསལ་ བཅས་འབྲུག་སའི་ངོས་འཛིན་བྱེད་སྐབས་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཚང་བར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཅིས་ཡོད་པ་སྟོན་ པའི་བྱ་སྤྱོད་གང་རུང་ཡིན་ཚོགས། །དེ་འདྲའི་བྱ་སྤྱོད་ཀྱི་ཁོད་ནས་གལ་ཆེ་པོས་ནི་ཕྱོགས་གཉིས་དབར་གྱི་ཆིངས་ཡིག་ཡིན་ ཞེད། ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་བྱི་སྲིད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་གོང་ན་མེད་པ་དེ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་འཛོལ་ཐབས་ཀྱི་གོམ་པ་དང་པོ་ནི་[རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ནང་]ཆོང་འབྲེལ་དོན་གཅོད་དང་གཞུང་ ཚབ་ཁང་འཛུགས་རྒྱ་དེ་རེད། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དངོས་ཡོད་དང་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ལྷན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ བཅས་རང་བཅོན་གྱི་ཁྱད་པར་ལ་ཁས་ལེན་འདི་ལྟར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་དེ། ཐ་སྙད་འདི་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ ཞིག་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པའི་བརྒྱུད་རིམ་ཁོད་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་གི་ཕྱོགས་ཁག་འདྲ་མིན་གྱིས་རང་ཕྱོགས་ལ་ཡོངས་ རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པ་ལས་གཞན་ཕྱོགས་ལ་མེད་པའི་ཚོད་རྟོག་ཐག་མི་ཚོད་པ་དང་། ངོས་འཛིན་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ ཁབ་དེས་ཕྱོགས་ཁག་སྲུང་གི་འདོད་པ་ལྟར་བྱེད་འདོད་པ་མེད་པའི་གནས་སྐབས་རྒྱུན་ལྡན་བྱེད་ཡོད།

ངོས་འཛིན་བྱེད་ཕྱོགས་ཅམ་མ་ཐང་ད་དུང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྤྱོད་ཚུལ་གཞན་དག་ཀྱང་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོ་བདེན་དཔང་ གལ་ཆེན་ཡིན་སྲིད། དཔེར་ན། ཡིན་པའི་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་སྲིད་གཞུང་དང་ལྷན་དུ་ཐང་ཀར་རམ་ལོགས་སྲུ་ འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་འབྲེལ་ལམ་གྱི་ཁྱབ་ཁོངས་རྒྱ་ཆེན་པོ་ཡོད་ན་དེ་ཚོ་བདེན་དཔང་གལ་ཆེན་པོ་ཆགས་ཀྱི་ ཡོད། དེ་བཞིན་དུ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་དང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དག་དབར་གཞུང་འབྲེལ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་པན་ ཚུན་སྲིད་གཞུང་གི་གཞུང་འབྲེལ་འཇུག་ཚབ་གཉོང་ལེན་དང་། རྩོས་མ་ཐུན་འཛོག་པ། བར་འདུམ་བྱེད་པ། དམག་དོན་ རོགས་སྐྱོར་དང་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་རོགས་སྐྱོར་གཞན་སྤྱོད་རེས་བྱེད་པའམ། ཡང་ན་ཆོང་འབྲེལ་ཡོད་ན་དབང་ཉམས་གལ་ ཆེན་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། ད་དུང་མི་མང་གི་ཡིད་ཆེས་དང་རེ་འདུན་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ངོས་འཛིན་ཐོབ་མིན་གྱི་བསམ་ གཞིག་བྱེད་གཞེས་གཟུང་ཚོགས།

ཕྱོགས་གཞན་ཞིག་ནས་བཤད་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་རང་བཅོན་ལོར་ཟེན་པར་ངོས་འཛིན་ཡོང་བར་བདེན་དཔང་ འབྲུག་སའི་ཆེན་པོ་དགོས་ཏེ། གལ་ཏེ་[རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་རང་བཅོན་ལོར་ཟེན་པའི་]བདེན་དཔང་འདང་རེས་མེད་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ རང་བཅོན་ཡིན་པར་སྲུ་མ་སྤྱད་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ཐོག་ཡོངས་ རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་ལུགས་བཤད་ཆེ་དེའི་སྐྱབ་བྱེད་ཁོངས་སྲུ་གཉིས་མོས་ཀྱི་ཕྱོགས་མཐུན་གན་རྒྱུའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་

ཁབ་གཅིག་དེས་གཞན་དེའི་ཐོག་དུས་ལྟར་རིང་པོའི་རིང་དོན་དམ་གྱི་དབང་སྐྱེད་བྱས་པའི་ཚོད་མེད་སྐྱབ་བྱེད་སྟོན་རྒྱ་ཡོད་
དགོས།

རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཡོངས་ཁྲབ་ཅ་དོན་ཅེས་མེད་དུ་བཏང་སྟེ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་
ཞིག་ལ་དབང་སྐྱེད་བྱས་ན་སྤྱིའི་དབང་སྐྱེད་འོག་ལོར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོ་བརྒྱལ་གི་མེད། དེར་བརྟེན།
དག་པོའི་དཔུང་འཇུག་དང་། བཅོམ་འཇུག་ཚུད་པའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཐེ་བླ་སྤྱོད་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་མེད་པར་ཆགས་
པའི་རྒྱུ་བྱེད་མི་ཐུབ། གལ་ཏེ་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པ་འགོ་མ་ཚུགས་པའི་སྟོན་དུ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་དམག་གི་བཅོམ་འཇུག་
དང་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཐེ་བླ་སྤྱོད་ལོག་སྟེ་གནས་སྐབས་རིང་[རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི]དག་པོའི་བཅོམ་གཞོན་འོག་ཚུད་པའི་
གནས་སྐབས་དེ་བཅིངས་འགོལ་བཏང་བའོ། ཡང་ན་མངའ་ཁོངས་བཅོམ་འགོག་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་
དབང་དུ་བཏང་ཡང་། དེར་དུས་ཀྱི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་ངོས་འཛིན་འདི་ལྟར་བྱེད་ཀྱི་མེད།

དུས་རབས་བརྒྱ་དགུ་པའི་སྟོན་ནས་ཡོད་ཅིང་། ཡུ་རོབ་ནང་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པའི་སྤྱི་མོའི་ཅ་འཛིན་ཞིག་ལྟར་
ན། ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་སྟོ་ཀུན་ནས་འབྲེལ་མཉམ་ཡིན་དགོས་པའི་ངེས་པ་མེད། དཔེར་ན།
“འབྲེལ་མཉམ་མེན་པའི་མནལ་འབྲེལ”ནང་དུས་པ་ཞན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་སྟོབས་ལྡན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་བརྟེན་གྱི་
ཡོད། མྱིང་ཆེན་ཨེ་ཤེ་ཡའི་ནང་དུ་འབྲེལ་པའི་འབྲེལ་ལམ་ལུགས་ཤིག་ཡོད་དེ། རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་སམ་དེ་ལས་མང་བ་མན་ཚུན་
འབྲེལ་བ་བྱུང་དུས་ཁོ་ཚོའི་དབང་གི་འབྲེལ་བ་ཏུ་ལམ་དུས་ཏུ་འབྲེལ་མཉམ་མ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མར་འབྲེལ་མཉམ་གྱི་ལྟ་
ཚུལ་དེ་ཡུ་རོབ་ནང་དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་པའི་གཉིས་ཆ་སྤྱི་མའི་ནང་གཞི་ནས་ལག་བསྟར་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། ཨེ་ཤེ་ཡའི་
ནང་དེ་ནས་བརྟེན་པའི་དུས་རབས་གཅིག་ལྷག་གི་རྗེས་ལ་ལག་བསྟར་བྱུང་བ་རེད།

འོད་ཀྱི་གནས་བབས་དང་འབྲེལ་ནས་“སྤྱད་སྟོབ་མངའ་ཁུལ”དང་། “མིང་ཅོམ་གྱི་དབང་སྐྱེད།” “ཉེན་འབྲུལ་
རྒྱལ་ཁབ”སོགས་ཐ་སྐྱོད་ཉིང་པ་ཁག་གཅིག་ལ་དཔུང་ཞིབ་བྱས་ན་དོན་སྟོན་ཡོད། ཐ་སྐྱོད་འདི་ཚོར་ངེས་ཚིག་ཁག་གསལ་
འཛོག་རྒྱ་ཁག་པོ་ཡོད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་འདི་ཚོའི་གོ་དོན་དུས་ནས་དུས་སུ་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དགོས་དབང་ལ་བརྟེན་ནས་
འགྱུར་བ་བཏང་ཡོད། དང་ཐོག་“སྤྱད་སྟོབ་མངའ་ཁུལ”ཞེས་པའི་ཐ་སྐྱོད་ནས་འགོ་འཇུགས་རྒྱ་ཡིན། དོན་དངོས་ཐོག་སྤྱད་
སྟོབ་མངའ་ཁུལ་མན་ཚུན་དབང་དེ་ཚོ་གསར་བཟོ་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་དང་མ་ཐུན་པར་རིགས་མི་འབྲེལ་བ་མང་པོ་ཡོད།
རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཁང་གིས་ལུང་འབྲེན་བྱེད་པའི་སྤྱད་སྟོབ་མངའ་ཁུལ་དང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དབང་གི་འབྲེལ་བའི་ཐུན་མོང་
ཁྲད་ཚོས་ནི་གཤམ་གསལ་ལྟར་རེད། དེ་ནི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁྲབ་ཁོངས་འོག་ཚུད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་དབང་
མན་ཚུན་གཉིས་མོས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཞིག་ཡིན་དགོས་པ་དང་། འབྲེལ་བ་དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གསལ་གཅིག་ལས་མང་
བས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་སྤྱིའི་ཉེན་ཁ་ལས་སྤྱད་སྟོབ་བྱེད་པའི་ཁྲིམས་མ་ཐུན་གྱི་འགན་དབང་ཡོད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་
རྒྱལ་ཁབ་དེ་འཕམ་དེ་ཚོར་སྤྱད་སྟོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཕྱི་སྲིད་ཀྱི་འགན་ཡང་ཡོད། དེའང་སྤྱད་སྟོབ་མངའ་ཁུལ་གྱི་གོས་
མ་ཐུན་འཛོག་པ་དེ་རང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པས་གོས་མ་ཐུན་དེའི་ནང་
རྒྱུད་དུ་འབྲེལ་ཆགས་སྟོགས་ཁག་ཚོའི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གི་གནས་བབས་ཐོག་ནས་བཤུག་བྱེད་ཀྱི་རེད། སྤྱིར་
སྟོགས་གཉིས་ཀའི་སྲིད་གཞུང་གི་ལས་ཁུངས་ཁག་ཐ་དད་དུ་གནས་ཀྱང་། སྤྱད་སྟོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་ལས་དོན་ཁག་
གཅིག་སྤྱད་སྟོབ་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེའམ་དེ་ཚོར་སྤྱད་ཀྱི་རེད་ཀྱང་། དེའམ་དེ་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་ཚད་ལ་ཁས་
ལེན་མི་བྱེད་པའོ། མགོ་སྐྱར་གྱི་མ་རེད། རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་སམ་དེ་ལས་མང་བའི་དབང་སྤྱད་སྟོབ་མངའ་ཁུལ་གྱི་འབྲེལ་

བ་གཤམ་གསལ་ཆ་རྒྱུན་གཉེས་ཀྱི་ལོག་ཏུ་མེད་པ་ཆགས་རྒྱ་རེད། དེའང་སྤང་སློབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་སྤང་སློབ་
བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པའམ། (རྒྱལ་ཁབ་སྲ་མ་དེའི་རང་བཅོན་ཤོར་བ།) ཡང་ན་སྤང་སློབ་བྱ་ཡུལ་
རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་གི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཆ་ཚང་བ་སྲར་བཞིན་བཀོལ་སློབ་བྱེད་པའི་ཐག་གཅོད་བྱས་ན་རྒྱལ་
ཁབ་དེ་ཚོའི་དབང་གི་སྤང་སློབ་མངའ་ཁུལ་གི་འབྲེལ་བ་མེད་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། ད་དུང་སྤང་སློབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དང་
སྤང་སློབ་བྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དབར་ཕན་ཚུན་དམག་འཁྲུག་བྱུང་ན་འང་འབྲེལ་བ་དེ་ཅ་མེད་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། འབྲེལ་བ་འདི་
རིགས་ཡུ་རོབ་ནང་ཡོད་པ་ཅམ་མ་ཟད། ད་དུང་ཨེ་ཤི་ཡའི་དབུས་ཁུལ་དུ་འདྲེས་ཡོད།

“མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་ཐོག་མར་བཀའ་བཀོད་རྒྱུ་འདྲིན་གྱི་ཁྲིམས་སྲོལ་ལས་བྱུང་བ་
ཞིག་ཡིན་པ་དང་། དེས་མངའ་བདག་དང་མངའ་འབངས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་སྟོན་གྱི་ཡོད། ཐ་སྙད་འདི་ཐོག་མར་དབྱིན་
རིས་ཤོད་ལ་བཅོན་འཇུག་བྱས་མེད་སློབ་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། འདི་འདྲའི་འབྲེལ་བ་ཤོད་དང་། མོག་ཤོ། མན་ཟུ། དེ་
བཞིན་ཨེ་ཤི་ཡའི་རྒྱལ་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་མང་པོའི་ནང་སྟོན་མ་ནས་ཡོད། “མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་
འདི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཁྲིམས་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོར་ཡོད་པ་ལས་མི་
མང་ལ་མེད་པ་དང་། མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་མནའ་འབྲེལ་འཇུགས་པའི་དབང་ཆ་ཡོད་པའི་
རྒྱལ་ཁབ་ཚོར་སློབ་བྱེད་དེད། དཔེར་ན། རོ་མན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་མེས་ཁེ་པ་ལི་ཡཱའི་ཞི་ཚིངས་(ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༩ ལོར)ལ་
བརྟེན་ནས་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་ཆ་ཤས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོག་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་བཅུགས་པ་ལྟ་བུའོ།

ད་དུང་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ཞིག་དུས་གཅིག་ལ་མིང་ཅམ་གྱི་དབང་སྤྱད་བྱེད་མཁན་དང་མངའ་འབངས་གཉེས་
ཀ་ཡོང་གི་དུ། ཡུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་དབར་གྱི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་འབྲེལ་བ་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་དབར་
གྱི་སྤང་སློབ་མངའ་ཁུལ་འབྲེལ་བ་ཉ་ཅང་འདྲ་པོ་ཡོད་པ་དང་། དེ་གཉེས་དབྱེ་བ་འབྱེད་ཁག་པོ་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་
འབྲེལ་བ་དེ་བཀའ་བཀོད་རྒྱུ་འདྲིན་མི་སྣ་སྐར་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་རོ་བོ་དབྱེར་མེད་དུ་འགྱུར་བ་དང་། ཟུར་
གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ཞིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་ལ་
རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མནའ་འབྲེལ་བཅུགས་པར་བརྟེན་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་
འདྲིན་མཁན་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེས་དབང་བསྐྱར་བ་བརྒྱུད་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མངའ་བདག་ལ་རང་གི་
རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་རང་སློབ་བྱེད་པའི་ཆ་ཡོད། མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེས་ཟུར་
གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེར་སྤང་སློབ་བྱེད་པའི་འགན་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་དམག་འཁྲུག་བྱུང་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེས་
མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེར་དམག་དོན་གྱི་རོགས་སློབ་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ད་
དུང་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེས་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་ལ་ལོ་ལྟར་ལོ་ལྟར་འབྲེལ་བ་དགོས་པ་
དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཉེས་པོའི་འབྲེལ་བ་སྲར་སྲུས་ལྟར་ཡིན་པ་སྟོན་ཆེད་དུས་ནས་དུས་སུ་མིང་ཅམ་བདག་དབང་ཡོད་པའི་
མངའ་བདག་གམ། རྒྱལ་པོ་དེར་མི་རོ་དངོས་སུ་བཅར་ནས་གྲུས་འདུད་ཞུ་དགོས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། སྐབས་རེ་འབྲེལ་
བ་འདི་རིགས་ལམ་ལུགས་སྲོལ་ཅམ་ཡིན་ཞིང་། ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མངའ་བདག་གིས་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་
ཡོད་པའི་མངའ་བདག་ལ་ཆེ་མཐོང་འབྲེལ་བ་དང་། ཁོང་ལ་གྲུས་འདུད་ཞུ་བའི་རྣམ་པ་སྟོན་པ་ཅམ་གྱིས་འབྲིག་གི་ཡོད།
མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་གི་འབྲེལ་བ་འདི་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་སུ་ཚུད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམིགས་བསལ་ཁྲུང་ཚོས་
ཤིག་རེད།

མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་དེས་པར་དུ་མོས་མ་ཐུན་གཞིར་བཞག་པ་ཡིན་མི་དགོས་ལ་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་མངའ་བདག་གི་དབང་ཚད་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མངའ་བདག་གིས་ཕུལ་ནས་བྱུང་བ་ཡིན་པའི་དེས་བཤང་མེད། མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཐུན་ཚེགས་ཅམ་ལས་མེད་པའི་གནས་སྟངས་ལོག་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ལ་སྤྱིར་ལུགས་མ་ཐུན་དང་དོན་དམ་རང་བཅན་མེད་ཀྱང་། དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོ་བོ་ལྡན་པར་ངོས་འཛིན་གྱེད་ཚོགས་གི་རེད། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ནང་མ་ཐུན་འདི་འཛོམ་ཞིག་འགོ་བཞེན་ཡོད་པའི་ཨོ་ཏོ་མན་རྒྱལ་ཁབ་(Ottoman Empire)དང་དེའི་དབང་ལོག་གི་རང་སྐྱོང་ས་ཁུལ་དང་འདི་འདྲའི་གནས་སྟངས་སྐོར་ཤོད་དུས་བཀོལ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་རིགས་མི་འདྲ་བའི་དབང་གི་མ་ཐུན་པའི་ཆ་སྤང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་གྱི་རིགས་ལས་ཉུང་བ་ཡོད། ཡུ་རོབ་ནང་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་གི་དོན་ནི་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་རང་ལ་ཡོད་པའི་དོན་ཡིན་ཡང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྲིངས་ཆའི་ཐོག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་དེས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆ་བ་གྱེད་ཀྱི་རེད། དུས་དེ་ནས་བཟུང་ལག་ལེན་དངོས་ཀྱི་ཐོག་ལ་མ་ཐུན་འདི་མཚོན་དོན་དང་མིང་ཅམ་གྱི་འབྲེལ་བ་སྟོན་ཆེད་དུ་བེད་སྤྱོད་གཏོང་གི་ཡོད་པ་དང་། དོན་དམ་དུའང་མ་ཐུན་འདིས་སྤང་སྐྱོབ་བྱ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་སེར་སྤེལ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་མཚོན་གྱི་ཡོད།

དེས་ན། “མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་”ཞེས་པའི་མ་ཐུན་དེ་ཉིད་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་བྱེད་གཤིས་ཡོད་པའམ་མེད་པ་གང་ཡང་སྟོན་གྱི་མེད། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ཐོག་མིང་དོན་མཚུངས་པའི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེར་(གཞུང་འབྲེལ་དང་དོན་དངོས་ཐོག)རྒྱལ་སྤྱིའི་བྱེད་གཤིས་མེད་པར་ཅི་གི་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ཐོག་དོན་གྱིས་སྤོངས་པའི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ལས་མེད་ན་ཟུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་གནས་བབས་ལ་ལྷགས་རྒྱན་ཐེབས་དགོས་དོན་མེད།

དེ་ལྟར་བཅན་རྒྱལ་འཛིན་ལུགས་པས་ཨེ་ཤི་ཡ་དང་། ཨ་མི་རི་ཁ། ཁང་རི་རྟེན། ཨ་མི་རི་ཀའི་དབུས་ཁུལ་སོགས་སུ་དབང་སྐྱུར་བྱས་པའི་སྐོར་ཤོད་སྐབས་དམིགས་སུ་བཀར་ནས་“དབང་ལྷགས་ཀྱི་བྱེད་འོངས་”ཞེས་པའི་མ་ཐུན་འདི་བེད་སྤྱོད་བྱས་ཡོད། དབང་སྐྱུར་གྱི་བྱེད་ཆད་མི་འདྲ་ཞིང་། བཅན་རྒྱལ་འཛིན་ལུགས་པས་ཆིངས་ཡིག་དང་། ལྷགས་རྒྱུང་པའི་གསལ་བསྐྱགས། ཡང་ན་རྒྱས་བ་ལྡན་པའི་སྐོར་ནས་སིམ་འཇུག་བྱས་པ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་ས་ཁུལ་ལམ། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཐོག་རང་གི་དབང་ལྷགས་བཅུགས་ཡོད། འདི་ལྟར་གྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པ་ཞིག་ནི་ཤོག་ཁག་གསུམ་པའམ། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གིས་རང་གི་དབང་ལྷགས་ལོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆ་ཤས་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་རང་འོངས་ལས་ཁ་ཁྲུལ་གཏོང་མི་འཇུག་པ་དང་། རང་གི་དབང་ལྷགས་ལོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་ནང་ལྷ་སྐུལ་གྱི་ཆ་ཤས་ལེན་མི་འཇུག་རྒྱ་དེ་རེད། ཡིན་ན་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་དབང་ལྷགས་ལོག་ཤོར་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་རང་བཅན་ནམ། ཡང་ན་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་དངོས་སུ་ཤོར་མེད།

ད་ལྟར་ཚོས་རྒྱ་ནག་དང་རྒྱ་ནག་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་སྐོར་གླེང་བར་བྱ། རྒྱ་ནག་མིང་དང་ཆིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་སྐོར་སྟངས་དེ་ལྟར་མེད་རྒྱ་ནག་གི་རྟེན་འབྲེལ་ལམ་ལུགས་གཞིར་བཞག་ནས་གོ་བ་ལེན་དགོས་པ་དང་། བྱེད་ཅིའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཆ་བ་སྤྱིར་རིག་པའི་ནང་འདི་འདྲའི་ལམ་ལུགས་ཤིག་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་དུས་མཇུག་བར་རྒྱན་བསྐངས་ནས་གནས་ཡོད། དུས་ཕྱིས་སུ་ཕྱི་ལོ་ 1919 ལོའི་དབྱིན་ཆིང་དམག་འཁྲུག་བྱུང་རྗེས་རྒྱ་

ནག་གི་ས་འཛམ་གླིང་རྒྱུ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་དང་ཆིངས་ཡིག་འཛོག་འགོ་བཙུགས་ཏེ་ལམ་ལུགས་དེ་རིམ་བཤམ་
མཚམས་བཞག་པ་རེད།

རྟེན་འབྲུལ་ལམ་ལུགས་ནི་གནམ་སྤུ་ཡིན་པར་གྲགས་པའི་²ཤོ་ལུ་རྒྱལ་རབས་(ཕྱི་ལོ་སྤོན་གྱི་ལོ་ 1723 ལོ་ནས་
1804 ལོ་བར)ཀྱི་རྒྱལ་པོ་དང་གཤམ་འོག་རྒྱལ་མཚོ་འོད་དབར་མན་ཚུན་འབྲེལ་བ་སྐྱོད་བའི་“ནང་ཁུལ་གྱི་”ལམ་ལུགས་
ཤིག་ཏུ་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། ལམ་ལུགས་དེས་རྒྱལ་པོས་གང་བྱས་པ་དང་བཀའ་གང་གནང་བ་ཚང་མ་ཡང་དག་པ་དང་བྲང་
བདེན་པ་དེས་བརྟན་བཟོ་བར་མན་ཚོགས་བྱུང་ཡོད། གནམ་སྤུ་གྱི་མངའ་འབངས་རྒྱ་རིགས་གཅིག་ལུ་མ་ཡིན་པར་“ལྷ་
སྐྱོ”ཡང་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱ་མི་ལས་གཞན་པ་ཚང་མ་“ལྷ་སྐྱོར་”རོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། ཁོ་ཚོས་ད་དུང་རྒྱ་མི་ཁོ་རང་
ཚོ་ལྷ་སྐྱོ་ལས་“ལྷག་པ”ཡིན་པའི་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད་པ་དེ་ཁོ་ཚོའི་རིག་གཞུང་ཡིན་པ་ལས་དེར་མི་རིགས་དང་ཆབ་སྲིད་
ཀྱི་གཞི་རྟེན་གང་ཡང་མེད། ཁོ་ཚོའི་ཡིད་ཆེས་འདི་རྒྱ་མི་རང་གི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྤངས་དང་། ཁུང་ཅིའི་ཅ་འཛིན། རྒྱ་མིའི་ཡི་
གོ་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་ཡིན་པ་ལས་ཁོ་རང་ཚོའི་དབང་ལུགས་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་མ་རེད། མ་ཟད་ཁོ་ཚོས་མི་རིགས་
གཞན་ལ་“ལྷ་སྐྱོ”ཞེས་བོས་པ་རྒྱ་མིའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྤངས་དང་མ་ཟུན་གྱི་མེད་པ་གཞིར་བཞག་པ་ལས་མི་རིགས་ཀྱི་གནམ་
དོན་ཞིག་མ་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་མིའི་དབལ་ཡོན་ལས་ཁེ་སན་སྤངས་ཏེ་རང་ཉིད་ལ་འགྱུར་བ་གཏོང་འདོད་མཁན་ལྷ་སྐྱོ་
ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་གོང་ན་མེད་པ་ཞིག་ཏུ་ཁས་ལེན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

རྒྱ་ནག་ནི་ལྷ་ལུལ་འོག་གི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སེལ་ཤིག་ཡིན་པར་རོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པས་རྒྱ་ནག་དང་ལྷ་ལུལ་
དབར་གནམ་བསྐྱོས་གོང་མ་བརྒྱུད་དེ་ཐད་ཀར་འབྲེལ་བ་བཟོས་ཡོད་པ་དང་། “ལྷ་སྐྱོ་ཚོ”དང་ལྷ་ལུལ་དབར་འདི་འབྲེལ་
འབྲེལ་བ་མེད། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་སྐབས་ཀྱི་ཡོངས་ཁྲབ་རོས་འཛིན་བྱེད་སྤངས་ལྟར་ན། ལྷ་ལུལ་དང་འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་
དབར་འབྲེལ་མ་ཟུང་རྒྱ་ནག་གི་གནམ་བསྐྱོས་གོང་མ་ཆེན་མོས་མ་གཏོགས་བྱེད་ཐུབ་ཀྱི་མེད་ཅིང་།³ ཁོང་བརྒྱུད་ནས་
འཛིན་རྟེན་གྱི་ཁམས་སུ་རྟེན་(ལེ་ཞེས་སྐྱོད་བཟང་གི་དོན་མིན་ནམ་སྤུ་ལ།)ཞེས་པའི་འགྱུར་སྐྱོག་ཡག་པོ་ཞིག་གསལ་བཟང་
པོའི་ཡོན་ཏན་ཞིག་འཛོལ་གྱི་ཡོད། གོང་མའི་རྒྱུད་ཀྱི་རྟེན་ལྷན་མེད་པའི་སྟོབས་ལུགས་ཀྱི་མཚོན་རྟགས་དང་ཐབས་ལམ་
ཡིན་པ་དང་། སྟོབས་ལུགས་འདི་སྲིད་དོན་གཅིག་ལུ་འོད་མ་ཡིན་པར་དེས་འགྲོ་བ་མིའི་“ནང་སེམས་ལ་འགྱུར་བ”བཏང་
ནས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་མགོ་འབྲུལ་ལུས་འབྲུལ་ལུ་བ་བཟོ་བ་དང་། ཉལ་ཁྲིའི་ནང་གཅང་པོ་རྒྱུག་པ་སོགས་ཡོང་གི་རེད།
དེའང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་“རྒྱས་མ་ཐུ་ཆེ་ལ་དགོ་མཚན་ལྡན་པའི་སྟོབས་ལུགས་དེ་གནམ་འོག་གང་སར་ཁྲབ་པས་”“ལྷ་སྐྱོ་
ཚོ”གོང་མས་འཛིན་རྟེན་ཁམས་དབལ་ཡོན་དང་ལྡན་པ་བཟོ་བ་ལས་གཡོལ་ཐབས་མེད་པས་ཁོ་ཚོས་“ཡོངས་ཁྲབ་ཁྲིམས་
སྟོལ”ལ་བརྟེན་འཛོག་གིས་ཁོང་གི་བཀའ་ལ་ཉན་དགོས་ཀྱི་ཡོད།⁴

རྟེན་འབྲེལ་ལེ་ཞེས་ཅི་ལོ་(E.L. Besprozvannykh)ཡི་དེ་བ་ནང་ཁོང་གིས་ལམ་ལུགས་དེའི་ཐོག་ལ་དབྱེད་ཞིབ་མདོར་
བསྟུན་ཤིག་བྱས་འདུག(ཡིག་ཆ་ཨ་མའི་འབྲེལ་ཐག་བཞོད་མེད)⁵ “རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་འཛམ་གླིང་བཞོད་སྤྲིག་བྱེད་མཁན་
ཡིན་པའི་འདུ་ཤེས་འདིའི་གནད་འགག་གཙོ་བོ་ཁག་ནི། 1། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱས་མ་ཐུ་ཆེད་དུ་འཕགས་པ་ཡིན་པ་དང་། 2།
ཁོང་གི་རྒྱས་མ་ཐུ་དེ་འཛིན་རྟེན་ཁམས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ལ། 3། གོང་མ་ཁོང་རང་ཉིད་ལ་སྤྱི་ནང་གི་དབྱེད་པ་བཟུང་བ་བཟུང་བ་

² Spiritual Culture of China, 2009, p. 163. མང་ཞེས་པ་རྒྱལ་པོ་འོག་རྒྱལ་སྤུ་ཀྱི་དོན།
³ Goncharov, 2006, p. 100-110.
⁴ Spiritual Culture of China, 2009, p. 162.
⁵ Besprozvannykh, 2001, p. 38-40.

རེད། གོང་མའི་བཟང་པོའི་ཡོན་ཏན་རྩེ་ཞེས་པ་རྒྱ་ནང་དེ་ལྟ་གཤམ་གས་བྱུང་བའི་རྒྱ་བས་ཀྱི་གཉེར་མ་དང་འབྲ་བར་ཐོག་
 མར་ཉེ་འཁོར་གྱི་རྒྱ་མི་ལ་འབྲུག་པ་དང་། རིམ་བས་ཐག་རིང་གི་ལྷ་ལྷོ་ཚོར་འབྲུག་རྒྱ་ཡིན་ལུགས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། (འདི་རྒྱ་མི་
 ལྷེ་བར་འཛིན་པའི་ཁོ་ཚོའི་འདོད་ཚུལ་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་རེད།) བཟང་པོའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཕན་ལུས་འབྲུག་སྤེལ་སོང་བར་
 བརྟེན་ལྷ་ལྷོ་ཚོའི་ནང་སེམས་ལ་འགྱུར་ལྡོག་ཆེན་པོ་ཡོང་རྒྱ་དང་། འགྱུར་ལྡོག་བྱུང་ནས་མཐའ་མཐུག་མི་ཚང་མ་སེམས་
 འཁྲལ་ས་པའམ་ཡང་ན་ལྷུག་བསམ་ཅན་དུ་འགྱུར་གྱི་རེད། (gui cheng, tou cheng) <..> རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་
 ཚོས་ལྷ་ལྷོ་ཚོ་ཁོ་རང་ཚོའི་ཕོ་བྲང་དུ་ཡོང་བའི་འཛམ་གླིང་ནང་སྤྲིག་ལམ་འཇུགས་པའི་ལས་དོན་ཞིག་ལེགས་པར་གྲུབ་པ་
 མཚོན་པས་དེར་རྩ་ཆའི་དོན་སྤྲིང་ལྡན་ཡོད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། <...> ཆབ་སྲིད་སྤྲོགས་ནས་བཤད་ན། དེས་མཐའ་
 འཁོར་གྱི་རྒྱ་ལ་ཁབ་ཚོ་དོན་དམ་ཐོག་རྒྱ་ནག་གི་དབང་སྒྱུར་འོག་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། <...> ད་དུང་གྱི་རྒྱ་ལ་གྱི་ཕོ་ཉམས།
 ལྷ་ཚབ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་འབྱོར་དུས་ཚོ་ག་དང་མཛད་སྟོན་སྟོན་གས་གཉེར་དོན་ནི་རྒྱ་མིས་འཛམ་གླིང་གི་ཆབ་
 སྲིད་ལས་དོན་ཚང་མར་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ཁོ་ནས་སྤངས་འཛིན་གྱི་ཡོད་པ་སྟོན་འདོད་ཡོད་སྟབས་རེད། དེས་ཡོད་
 གནས་སྤངས་ཐོག་ནས་བཤད་ན། “ལྷ་ལྷོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་འབྱོར་བར་དོན་སྤྲིང་ཆེན་པོ་ལྡན་ཡོད་དེ།
 “ལྷུག་བསམ་དགོས་པའི་ཆ་རྒྱུན་འདིས་ལྷ་ལྷོ་ཚོ་གོང་མའི་དབང་འོག་དུ་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པས་སོ། འདིས་སེམས་
 འཁྲལ་ས་པའི་ལྷ་ལྷོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་ཡོང་བ་དེ་ཅེས་གསུངས་ཆེན་པོ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་དེ། གསུང་གི་ལྷ་ལྷོ་ཚོ་རྒྱ་
 རྒྱ་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་མ་བསྐྱབས་ན་ཁོ་ཚོས་གོང་མའི་བཀའ་ལ་ཅི་གི་མེད་པའམ། ཡང་ན་སྐབས་དེའི་གོང་མ་དང་ལྷ་
 ལུལ་གྱི་མཛོད་འདོད་མ་ལུག་གི་མེད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། གསུང་གི་རྒྱ་མཚན་གང་ཡང་དུང་བར་བརྟེན་ནས་གོང་མའི་སྤྲོག་གྱུར་
 གྱི་མཐུ་ལུས་རྩེ་ཡིས་ལྷ་ལྷོ་ཚོའི་ཐོག་ལུགས་རྒྱུན་འདང་དེས་སྤོང་མི་ལུས་ཆེ་གྱི་འབྲེལ་སྐྱེ་ཚབ་མི་སྣ་བཏང་ནས་ཁོ་
 ཚོ་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་འབྱོར་འགྲུགས་”(chao)གྱི་དཔེ། ད་དུང་སྤྲིགས་ར་སྐུལ་བ་(wei)དང་དམག་རྒྱག་
 བ་(bing)སོགས་ཐབས་ལམ་གཞན་ཡང་ལག་བསྟར་གྱི་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

འདིར་ལ་སྟོན་དུ་ཤོད་དགོས་པ་ཞིག་ལ། “ལྷ་ལྷོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་བཀའ་ལ་མི་ཅི་བ་དང་། ད་དུང་རྟེན་འབྲེལ་སྐྱེལ་
 བར་མ་སྤེལ་ས་པ་གྲུས་ཞབས་མེད་པའི་གྱིད་སྤངས་ལེག་ཡིན་པ་དང་། ད་དུང་འཛིན་ཉེན་ཁམས་ཀྱི་དོ་མཉམ་གདམ་བཤེག་
 ཏུ་བཏང་སྟེ་ལྷ་ལྷོ་ཚོ་ལྷུག་གྱི་དགོངས་པ་ཅིས་མེད་བཏང་བར་དོས་འཛིན་གྱི་ཡོད།”⁶

རྒྱ་ནག་དང་ཉེ་འཁོར་གྱི་རྒྱ་ལ་ཁབ་ཚོའི་དབང་རྒྱ་ནག་ལྷེ་བར་གྲུས་པ་དང་། ཚིངས་ཡིག་གཞིར་བཞག་པའི་འབྲེལ་
 ལམ་རིགས་གཉེས་ཡོད་དེ། རིགས་སྣ་མ་དེ་རྒྱ་ནག་གིས་ཉམ་ཞན་པའི་བྱིས་མཚེས་རྒྱ་ལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོག་བཀོལ་སྤོད་གྲུས་
 ཡོད་པ་དང་། རིགས་ཕྱི་མ་དེ་སྟོབས་ལུགས་རྩེ་ཆེ་བའི་མི་རིགས་དང་རྒྱ་ནག་ལྡན་མ་ཡིན་པའི་གནས་སྤངས་འོག་བེད་སྤོད་
 གྲུས་ཡོད།⁷ འབྲེལ་ལམ་རིགས་གཉེས་པ་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གིས་གནས་སྤངས་ལ་དབགས་ནས་འབྲེལ་བ་སྤོང་སྤངས་ལ་
 འགྱུར་བ་གཏོང་ཚོག་གི་ཡོད། འབྲེལ་བ་སྤོང་སྤངས་འདི་མ་མཐར་ཡང་ཏན་རྒྱལ་རབས་(ཕྱི་ལོའི་སྟོན་གྱི་ལོ་ ༡༠༦ ལོ་ནས་
 ཕྱི་ལོ་ ༡༡༠ ལོ་བར་)སྐབས་བྱུང་ཡོད་པ་ཡོངས་གྲགས་རེད། རྒྱ་ནག་གིས་ལུས་པ་ཐོན་པའི་སྟོན་མཚོད་འཛིན་གྱི་ཕོ་
 ལུས་པ་དང་། ད་དུང་རྒྱ་ནག་ལ་ཕྱི་ནས་ཉེན་ཁ་བཟོ་མཁན་གྱི་རྒྱ་ལ་ཁབ་དང་ཚོ་བ་ཚོར་རྒྱ་ནག་གིས་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་
 བར་དོ་ཐོག་མ་བཏང་བ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་འབྲེལ་ཐག་སྐྱུག་པོར་འཛོག་པའི་”(qimi bu ze)རྩ་འཛིན་གཞིར་བཞག་སྟེ་

⁶ Spiritual Culture of China, 2009, p. 163.
⁷ Namsaraeva, 2003.

འབྲེལ་བ་བྱས་ཡོད།⁸ ཅ་འཛིན་དེའི་དོན་སྤྱིར་པོ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཚོ་བ་དེ་ཚོའི་ཕོ་ཉ་རྒྱ་ནག་ཏུ་སླེབ་དུས་ཁོ་ཚོར་ཕེབས་
 བསུ་ཞུ་དགོས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གིས་དེ་ཚོའི་ཐོག་དབང་སྐྱུར་དང་ཚོད་འཛིན་གྱི་དུས་ཐབས་མ་བྱས་པར་ཕོ་ཚད་ཚོ་རྒྱ་ནག་
 གི་གོང་མར་“ཉེན་འབྲུལ་སླེལ་བར་སླེབས་པ་རེད་”ཅེས་ཤོད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་གིས་སློབས་ལུགས་ཆེན་པོ་དང་།
 ཉེན་ཁ་བཟོ་མཁན་གྱི་ཁ་གཏང་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཚོ་བ་དེ་ཚོ་“ཟླ་སློའི་ཟླ་སློའི་ཞི་བར་གྱི་དུས་འཇུག་པའི་” (yi yi zhi yi) ཅ་འཛིན་
 གཞིར་བཞག་ནས་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད།

གལ་ཏེ་གོང་མའི་དམག་དབུང་ལ་ཕམ་ཉེས་བྱུང་ཚེ་གོང་མས་“ཟླ་སློའི་དང་གཉེན་འབྲེལ་འཇུགས་པ་དང་། “ཟླ་སློའི་
 ཚོའི་”རྒྱལ་པོ་འཇུག་ཟེ་པོ་དེ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་བྱ་མའི་མག་པ་ཆགས་པ་དང་། ཟླ་སློའི་རྒྱལ་པོའི་སྤྱི་གཞི་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་
 ཚོ་བོ་ཚོ་མོ་ཆགས་པ་རེད། འདི་ལྟར་གཉེན་འབྲེལ་ལ་བརྟེན་ནས་ཟླ་སློའི་རྒྱལ་པོ་དེ་གིས་རྒྱ་དུས་གནས་བབས་ཀྱི་ཚན་རྒྱས་རྒྱ་
 རག་གོང་མ་ལས་དམངས་པོ་ཡིན་པས་ཁོ་ཚོ་སྤར་ལས་ཞི་ཞིང་དུ་ལ་བ་ཡོང་བའི་རེ་བ་བྱས་ཀྱང་། ཐབས་རྒྱས་འདིས་རྩོ་
 ཐོགས་པ་ཉ་ལམ་བྱུང་མེད། གང་ལྟར་ཡང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ཚོ་རང་གི་བྱ་མོར་གཅེས་པོ་ཡོད་པས་ཁོ་ཚོས་སྐབས་མང་
 པོར་སྤྲོས་མོ་རྒྱུན་ལ་“ཟླ་སློའི་”མནའ་མར་གཏོང་ཐབས་བྱས་ཡོད། སྤྱིའི་ཚན་རྒྱས་བཤད་ན་འདི་འདྲའི་གཉེན་འབྲེལ་གོང་མའི་
 ཚོར་འཐད་པོ་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེས་རྒྱ་ནག་དང་ཟླ་སློའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་འབྲེལ་ཉམ་གྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་སྟོན་
 ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། སྐབས་མང་པོར་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་འདི་ལྟར་མི་བྱ་ཐབས་མེད་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་བྱུང་
 རབས་ལོ་རྒྱུས་ཁོང་དུས་སྐབས་ཀྱི་བྲག་ཁ་གས་ནང་འདི་འདྲ་ཉ་ཅང་མང་པོ་བྱུང་ཡོད།

རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་འབྲེལ་སྲིད་བྱས་ཀྱི་ལྟ་སྲུབ་གཞི་ཉེན་ལོ་རྒྱ་ལྟེ་བར་འཛིན་པའི་འདོད་ཚུལ་དེ་རེད། ཚོམ་པ་པོ་རེ་
 བྱང་གིས་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ཡར་སྟོན་དུ་རྒྱ་ནག་ནང་འདོད་ཚུལ་འདི་རང་ལས་མེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད།⁹ དེ་
 ཡང་“ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོས་”རྒྱ་མའི་འཛམ་གླིང་བཞོན་པ་གཞིར་བཞག་པའི་སྤྱི་གཞི་འཇུགས་དང་གིས་སྤྱི་གཞི་ལ་དང་
 ལེན་བྱས་དོན་གཅོད་པོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཁོ་ཚོར་འཁོན་ལན་སྟོན་དོགས་ཀྱི་ཞེན་སྦྲང་གཅིག་ལུ་བ་བརྟེན་
 བས་མ་རེད། ཁོ་ཚོས་སྤྱི་ན་བདག་དང་གཡོག་པོ་འཇུག་ཡང་ན་སློབ་ཀྱི་ལམ་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་པའི་དོད་དུ་བྱིར་
 ཅ་ཚེའི་ཁེ་ཕན་འཐོབ་ཀྱི་ཡོད་དེ། རྒྱ་མའི་བཀའ་བཙུན་དང་ལེན་བྱས་པའི་དོད་དུ་ཞི་བདེ་འཇུག་དོན་དངོས་ཐོག་ཁོ་ཚོས་རྒྱ་
 རག་གི་གོང་མར་རོ་དགའ་སླེལ་ལན་ཤོད་པ་དང་། རང་མཚོང་སློབ་གཏོང་བའི་མཛད་སྟོན་ཞུགས་ཉེ་རང་གི་དབང་ཆའི་ཁྲིར་
 སྤར་སྟོན་གྱི་ལུ་བ་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་བར་དུ་རྒྱ་ནག་གི་དབང་ཆའི་ཁྲིར་ཁོངས་འོག་ཚུད་པའི་
 རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་འཇུགས་པའི་ཅ་འཛིན་མེད་པ་དང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་ལམ་གྱི་ལམ་
 ལུགས་གཞན་གང་ཡང་མེད།

དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་གཞུང་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་རང་ཉིད་“ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་”དུ་ངོས་བཟུང་
 བས་མ་གཏོགས་རྒྱ་ནག་དང་འབྲེལ་བ་གྱེད་ཚོགས་གི་མེད། དཔེར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོར་གསར་གཏོད་ཀྱི་བསམ་སློབ་ལུ་
 པའི་ཚོང་པ་ཁ་གས་ས་ཐག་ཉ་ཅང་རིང་པོ་ནས་རོ་མན་གོང་མ་མར་གསུམ། ཞའོ་རེ་ལེ་ཏུ་མིའི་(Roman Emperor Marcus
 Aurelius) ཕོ་ཉ་ཡིན་ལུ་གྱིས་ཉན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སུ་སླེབས། སྤྱི་བྱིད་ཀྱི་བྱ་བ་དེར་ལམ་སྟོང་བྱུང་ཡོད་པ་དང་།
 “ཉན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་དུས་མཇུག་གི་ལོ་རྒྱུས་”ནང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་དོན་གཅོད་སྐྱེ་ཚབ་བཏང་བ་དང་། དེས་ཉན་རྒྱལ་

⁸ Goncharov, 2006, p. 120-121.
⁹ “The Chinese world order” ...

རབས་ལ་རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་མེད་ཡོང་བའི་སྐོར་གསལ་ཡོད།¹⁰ དེ་ལྟར་ རོ་མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་ཉན་གོང་
མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་ཀྱི་“རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་”ཆགས་བ་དང་། རོ་མན་གྱི་གོང་མ་མར་ཀ་སི་ ཨའོ་རེ་ལེ་འུ་སི་རྒྱ་ནག་གོང་
མའི་“མངའ་འབངས་”ཞིག་ཏུ་གྱུར་བ་ལྟ་བུ་ལོ།

གནའ་སྤྱི་མོའི་རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་འབྲེལ་གྱི་དྲུས་ལྟ་བུ་ལྟར་དབྱུང་གི་རྒྱལ་ཁབ་(ཡུང་གོ་ zhongguo)དང་། མཐའ་
གྱུར་གྱི་རྒྱ་ནག་གི་སྤྱི་ལོ་(མངའ་འབངས་ waifan)རིགས་གཉིས་པའི་ཚུན་དབྱེ་འབྱེད་གསལ་ལོ་བྱས་ཡོད།¹¹ དབྱུང་གི་
རྒྱལ་ཁབ་འཛིན་རྟེན་ཁབ་ས་ཀྱི་དབྱུས་སུ་ཡོད་བ་དང་། ལྷ་ཡུལ་དང་འབྲེལ་བ་ཡོད། མཐའ་གྱུར་གྱི་རྒྱ་ནག་གི་སྤྱི་ལོ་
དབྱུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་གཞན་བ་ཚང་མ་ཚུན་ཡོད། དབྱུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅེས་བའི་མ་སྤྱད་འདི་ཐོག་མར་བྱུང་ནས་མི་ལོ་
༡༧༠༠ སོང་བའི་ལོ་རྒྱུས་ལྟར་འདིའི་གོ་དོན་ལ་འགྲུར་བ་མང་པོ་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། འདི་མངའ་ཁོངས་འབྲེལ་ལ་སྤྱི་
ལོ་དུ་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དབྱུས་སྐབས་འབྲེལ་བའི་མེད་སྤོད་མང་ཉུང་སྣ་ཚོ་གསལ་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། འདིས་རྒྱ་མི་རིགས་
ཀྱི་སྤྱི་ལོ་རྒྱུས་དབང་ཚའི་ཁྲུང་ཁོངས་ས་ཁུལ་མཚོན་བའི་མི་རིགས་ཀྱི་བསྟན་དོན་ཅ་བ་ནས་བརྒྱལ་ས་མེད།

ཆིན་རྒྱལ་རབས་དང་ཉན་རྒྱལ་རབས་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་ཡར་རྒྱས་གོང་འབྲེལ་གྱི་ཡོངས་ཁྲུང་ལྟེ་བའི་གཞི་རྟེན་སྤྱི་
སྟོན་ཆེན་པོ་(datong)ཞེས་བའི་བསམ་ཚུལ་འདི་ཡིན་པ་དང་།¹² མཐའ་གྱུར་གྱི་རྒྱ་ནག་གི་སྤྱི་ལོ་སྤྱི་ལོ་
གཉིས་ས་ཁུལ་གྱི་ཡུལ་མི་དང་། མིང་ཅམ་དུ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་མངའ་འབངས་ཡིན་པའི་མི་མང་། རྒྱ་ནག་དང་འབྲེལ་བ་
ཡོད་པའི་རང་བཅོམ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡུལ་མི་(ཕྱི་རྒྱལ་བ)སོགས་ཚུན་ཡོད། དུས་ཡུན་གང་ཅམ་རྗེས་ལ་མཐའ་གྱུར་གྱི་
གཉིས་ས་ཁུལ་ནང་སོག་པོ་དང་། བོད། ཨ་མདོ། (མཚོ་སྔོན་པོ་) འཕར་ཏུར་གེ་སི་ཐན་སོགས་འཇུག་འགོ་བཙུགས་ཡོད།

ཁྲུང་ཅིས་¹³“ཅི་སྟེ་ཡུལ་མཐའ་འཁོབ་ཀྱི་མི་ཚོ་འདུལ་དཀའ་བ་ཡོད་ན། ཁོ་ཚོ་འདུལ་ཐབས་སུ་ཁོ་ཚོའི་རྒྱུད་ལ་ཡ་
རབས་གོ་མས་སྟོལ་དང་སྤྱོད་བཟང་གི་འབྲེལ་སྤྱོད་ལོང་ལོང་ལོང་གི་འཇུགས་ཐབས་བྱེད་དགོས་པ་དང་། བུལ་ཟེན་བའི་རྗེས་
ལ་ཁོ་ཚོ་འདོད་སྟོབས་ལས་དང་ཞི་ལྷོང་ཡོང་བ་བྱེད་དགོས་”ཞེས་བཤད་ཡོད། ཁྲུང་ཅིའི་སྐབས་སུ་“སྤྱི་ལོ་”རྒྱ་མི་རྒྱུར་
རྒྱུའི་གནད་དོན་དུང་ཐོན་མེད་པ་དང་། རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་དུང་ཁ་གསལ་ལ་འཇུག་བྱུང་མེད། དོན་དངོས་ཐོག་
དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་མཐུན་ཚང་མས་རང་ཉིད་རྒྱ་མི་ཚང་མའི་ནང་“ཡང་དག་པ་”འཇུག་སྟེ་མེད་པའི་རྒྱ་མི་ཡིན་པ་དང་།
གཞན་དག་ཚོ་སྐབས་མང་པོར་སྤྱི་ལོ་དོན་འཛིན་བྱས་ཡོད། “སྤྱི་ལོ་ཚོ་”རྒྱ་མི་རིགས་གཞུང་ལ་ཡིད་དབང་སྟོབས་རྗེས་ཁོ་
ཚོ་ཁ་ལ་ཉན་པོ་བཟོ་དགོས་པ་དང་། ཁོ་ཚོ་རྒྱ་མི་དབང་འབྲེལ་གྱི་ཁྲུང་ཁོངས་ནང་འཇུག་དགོས་ཀྱི་ཡོད། དེ་དུས་རྒྱ་མི་
བསམ་བཤད་“སྤྱི་ལོ་”རྒྱུད་ལ་ཚོས་གདོད་མའི་རྒྱ་མི་ཁ་གསལ་ལྟར་ལང་གཅོག་སྟེ་མ་དེད་སྟེ་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་མི་
ཚོས་མི་རིགས་གཞན་པོ་ཚོའི་འོ་བོ་སྤྱི་ལོ་ཐབས་ཏུར་ཐག་གིས་བྱེད་བཞེན་ཡོད། སྤྱི་ལོ་དུས་མི་རིགས་གཞན་པོ་ཚོའི་འོ་
བོ་སྤྱི་ལོ་རྒྱུའི་སྤྱི་ལོ་ཞིག་དངོས་སུ་མེད་པའི་ཀྱང་། དེ་ཅམ་ལ་བརྟེན་ནས་ཁོ་ཚོས་མི་རིགས་གཞན་རྒྱ་མི་རྒྱུར་བར་
འགོག་རྒྱུ་བཟོས་མེད།

དེའང་ཐུན་ སུའཌ་(Van Walt)ཡིས་གསལ་སྟོན་བྱས་པ་བཞེན་རྒྱ་མི་འཚོ་བ་སྤྱི་ལོ་སྤྱི་ལོ་དང་འབྲེལ་སུ་བཞེན་བ་
ཅམ་གྱིས་རང་བཞེན་གྱིས་རྒྱ་ནག་གོང་མར་འགོ་བའི་མི་རིགས་ཚང་མར་དབང་སྤྱི་ལོ་བྱེད་ཚོག་བའི་“སྤྱི་ལོ་”རྒྱུར་བར་ཡོད་

¹⁰ Hennig, 1961, v. 1, p.434-435.
¹¹ Namsaraeva, 2003.
¹² Spiritual Culture of China, 2009, p.119.
¹³ Confucius, Conversations and opinions (16, 1) – in: Lukyanov, 2005.

བར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། “གནམ་ལ་ཉི་མ་གཉིས་འབྲུང་མི་སྲིད་ལ། རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ལ་གོང་མ་གཉིས་ཡོང་མི་
ཚོ་གཤམ།” (“ཚོ་གཤམ་གྱི་རྒྱུ་རབས་” “ལི་ཇི”ཞེས་པ་ལས་བྲལ།) གཤམ་ཉི་ཤུ་ཉེ་བུ་ལ་འཛིན་པ་འཕམ་(རྒྱལ་རྒྱུད)མང་པོ་
ཡོད་ཚེ་དབྱུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་མ་ཐུན་དབང་ཆ་རྒྱལ་པོ་གཅིག་ལ་མ་གཏོགས་མེད།

གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་མངའ་ཁོངས་ས་མཚམས་དམིགས་བསལ་མེད་པ་དང་། མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་དེའི་ནང་རྒྱལ་
ནང་གི་འབྲེལ་བ་གཉེར་བ་དང་མཉམ་དུ་སྤྱིར་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་ཡང་འབྲེལ་བ་གཉེར་གྱི་ཡོད་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་གྱི་
ཡོད།¹⁴ རྒྱ་ནག་གོང་མའི་དབང་སྐྱུར་ལ་ཚོ་གཤམ་ལམ་ནས་ངོས་ལེན་བྱུང་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གོང་མར་
གསོལ་མཚོན་གྱི་ཚོ་གཤམ་བསྐྱབས་ནས་ཐོབ་གྱི་ཡོད། “ཉེན་འབྲུལ་ཞུ་མཁན་ཚོ་རང་གི་ལུང་པར་རྒྱ་ནག་གི་སྤྱད་སྐྱོབ་ཞུ་
བར་སྐྱབས་པ་དང་། རང་གི་ལུང་པར་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་མངའ་ཁབ་ས་ཡིན་པ་བསྐྱུར་དུ་ཁས་ལེན་བྱེད་པར་སྐྱབས་པ། རྒྱ་ནག་
གི་གོང་མར་ཉེན་ཆས་འབྲུལ་བར་སྐྱབས་པ། རྒྱ་ནག་དང་ཚོང་འབྲེལ་འཛུགས་པར་སྐྱབས་པ་སོགས་རྒྱ་མཚན་སྣ་ཚོ་གས་
ཀྱི་ཆེད་དུ་ཡོང་གི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་དུ་སྐྱབས་པའི་ཕོ་ཉ་ཚང་མ་ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་
ཁབ་ཀྱི་ཕོ་ཉ་ལེད་ཅེས་གོང་གྱི་ཡོད། ཕོ་ཉ་དེ་ཚོས་སྐབས་རེ་ས་གནས་ཀྱི་ཐོན་རྫས་”འབྲུལ་ཉེན་”དུ་འབྲེལ་ཡོང་གི་ཡོད་པ་
དང་། རྫས་ལ་ངོས་པར་དུ་བརྟེན་བྱེད་དགོས་པའི་ཆེད་ས་ཡིག་ཅིག་ཐོབ་མིང་ཉེན་འབྲུལ་འགོད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། མཚན་
མལ་ལ་ལགས་ཀྱིས་དེ་ནི་དུས་རབས་བར་མའི་ཡུ་རོབ་ནང་གི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་བྱུར་
གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་འདྲ་བོ་ཡོད་ཅེས་གསལ་ཁ་བསྟན་ཡོད། ལྷ་རྟེན་ལོ་མའི་(A.S. Martynov)ཡི་
འདོད་ཚུལ་ཡང་བདེན་པ་ཡིན་པར་སྐྱབས་སྟེ། ཁོང་གིས་ཉེན་འབྲུལ་གྱི་ལམ་ལུགས་དེས་(ས་མཚམས་དང་། ལྷ་འབྲེལ་སྲིད་
བྱུས། འཛིན་སྐྱོང་ལས་དོན་བཅས་དང་འབྲེལ་བའི)གནད་དོན་འདྲ་མིན་དུ་མ་སེལ་ཡོད་པ་དང་། ལམ་ལུགས་དེ་སྐབས་
བསྐྱུར་འགྲུལ་བ་གཏོང་བའི་བ་དང་དེས་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་སྤྱིད་ཀྱི་རྒྱུད་ཀྱི་མེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།

དེས་ན། ཉེན་འབྲུལ་གྱི་ལམ་ལུགས་དེ་ནི་རྒྱ་མིས་གོ་ལ་ཉིལ་པོར་དབང་སྐྱུར་བྱེད་པའི་ཆབ་སྲིད་དང་མི་རིགས་ཀྱི་
འཆར་གཞིའི་ནང་”སྐྱ་སྐྱོ་ཚོར་”རང་གི་སྟོང་ཆ་སྟོན་པའི་བརྒྱུད་ལམ་ཞིག་རེད། རྒྱུན་དུ་རྒྱ་ནག་གོང་མས་”ཉེན་འབྲུལ་ཕོ་
ཉའི་”ལམ་ཐོན་འཕེལ་བས་མི་ཚང་། ད་དུང་ཁོ་ཚོར་སྤྱིར་ལག་ཉེན་འབྲུལ་གྱི་ཡོད་པ་དང་། གོང་མའི་ལགས་ཉེན་འབྲུལ་དེ་
ཚོ་འཆར་ཅན་”འབྲུལ་ཉེན་”ལས་ཅེ་བའོ་ཡོད། དུས་མཚུངས་སུ་འབྲུལ་ཉེན་སྤུལ་བ་ཅམ་གྱིས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཉེན་
འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་སྤྱད་སྐྱོབ་བྱེད་གྱི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་རྒྱལ་ནང་གི་གནས་ཚུལ་ལ་ཐེ་རུས་བྱེད་གྱི་ཡོད་པ་སྟོན་གྱི་མེད།
ད་དུང་”ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་”ཁ་ལས་དབར་ཕན་ཚུན་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པ་དང་བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་
འབྲེལ་བ་ཡོད། དུས་རབས་བརྒྱ་དགུ་པའི་ནང་གཞི་ནས་ཆེད་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ 1962 ལོ་དང་ཕྱི་ལོ་
1960 ལོ་བཅས་ནང་ཉེན་འབྲུལ་(Hague)ཏུ་འཚོགས་པའི་ཞི་བདེའི་ཚོགས་ཆེན་དུ་ཞུགས་པ་དང་། རྒྱལ་མང་གོས་ཆེད་ས་
འགར་ས་ཉེན་འབྲུལ་གྱི་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་གསར་བཙུག་པའི་ལས་གཞིའི་ནང་ཞུགས་པ་རེད།

ཨི་ ཨེལ་ རྗེ་སེ་བརོ་ཟ་ཐུན་ཞིལ་(E. L. Besprozvannykh)ཡིས་¹⁵”བྱུར་གཏོགས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་མིང་ཅམ་
ལས་མེད་ན་བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཕྱི་ནང་གི་སྲིད་བྱུས་ལ་ཁྱད་པར་གང་ཡང་བཟོ་གི་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ས་
གནས་དབང་འཛིན་པ་ཚོས་གོང་མའི་བཀའ་ཡིག་དང་གོང་མས་གནང་བའི་མཚན་གནས་མང་གཉིས་ཀ་རང་གི་ལུང་པར་རྒྱ་

¹⁴ ལམ་ལུགས་འདིར་ལྷ་རྟེན་ལོ་མའི་སྐད་དུ་དྲེ་ཞིབ་ཞིབ་ཟ་བྱས་པར་གཞིགས་འདོད་ན། Martynov, 1978. ལ་གཞིགས།
¹⁵ Besprozvannykh, 2001, p.41.

བཀའ་གྲི་གཤམ་འོག་ཡིན་པའི་རྣམ་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད། སྤྱི་ཚུལ་གྱི་གཞུང་ཚབ་ཆེན་མོ་ལམ། མོ་ཉམས་རྒྱ་ནག་ལ་ཁྲིའི་
 ཡོང་བའི་འབྲུལ་རྟེན་རྣམས་ཐོག་བརྗེས་པ་ལྟ་བུར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། རྒྱ་མཚན་ནི་མོ་ཉ་དེ་ཚོ་སྤྱིར་ལོག་སྐབས་ཁོ་ཚོས་
 རྒྱ་ནག་གོང་མར་སྤུལ་བའི་འབྲུལ་རྟེན་དང་རིན་པའ་མཉམ་པའི་གོང་མའི་ལག་རྟགས་འབྲེར་འགྲོ་གི་ཡོད། དེས་ན། མིང་
 ཅན་གྱི་བྱུར་གཏོགས་འབྲེལ་བ་ནི་གཙོ་ཆེར་རྒྱ་ནག་གི་མི་མང་ལ་དམིགས་པའི་དེལ་བསྐྱབས་ཀྱི་གཡོ་བྱས་ཤིག་ལས་
 གཞན་གང་ཡང་མ་རེད། གོང་གི་མིང་ཅན་གྱི་བྱུར་གཏོགས་འབྲེལ་བའི་བྱུང་ཚོས་རྣམས་ཚུད་པའི་དོན་དམ་གྱི་བྱུར་
 གཏོགས་འབྲེལ་བའི་ནང་རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྤྱི་སྲིད་ཐོག་གཏན་འཇགས་ཀྱི་ཁ་ལོ་སྦྱར་དབང་
 དང་། དེའི་རྒྱལ་ནང་གི་ཆབ་སྲིད་ལའང་ཚོད་འཛིན་དེས་ཅན་གྱི་ཚོགས་པའི་དབང་ཆ་ཡོད། གནས་སྤངས་འདི་ལ་ཆ་བཞག་
 བ་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་གི་སྟོབས་ལུགས་དང་བརྟན་བརྩིང་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་རྒྱུད་རི་ཅན་ལྷག་བསམ་རྣམ་དག་ཡིན་
 མིན་ལ་ཐད་ཀར་རག་ལས་ཡོད། རྩེ་ བི་ ས་སེལ་ཡེབ(V.P. Vasilyev) ཀྱིས་“རྒྱ་སྐད་ནང་བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅེས་
 པའི་ཚོགས་གི་དོན་རོ་མ་ར་བའམ་ལྷགས་རི་རེད། དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། རྒྱ་ནག་ལ་སྤྱི་ཚུལ་གྱི་དྲག་པོའི་བཅོན་
 འཇུལ་གྱི་མཁུ་བྱུང་ན་བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་ལྷགས་རིའམ་ར་བ་ལྟར་སྤྱོད་སྤྱོད་ཀྱི་ཡོད་པ་སྟོན་
 གྱི་ཡོད། གལ་ཏེ་སྤྱི་ཚུལ་བ་དེ་ཚོར་སྟོབས་ལུགས་ཆེན་པོ་ཡོད་ན་ཐོག་མར་ཁོ་ཚོས་ལྷགས་རིའམ་ར་བ་དེ་སྟོལ་བྱུབ་པ་
 གྱི་དགོས། དེར་བརྟེན། བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་ཁྲོན་རི་ཅན་ཆེ་བ་དེ་ཅན་དུ་རྒྱ་ནག་ལ་སེམས་ཁུལ་ཚུད་བ་
 ཡོད་”ཅེས་གྲིས་ཡོད་པ་དང་། གྲུ་སི་ནི་ཁོབ(V.S. Myasnikov)དང་ཤེ་ཤེ་ཤེ་ཤ(N.V. Shepelev)གཉིས་ཀྱིས་སྤྱི་རྒྱུ་ལྱི་
 མངའ་ཁུལ་དེ་ཚོར་རྒྱལ་ཚབ་གཞོན་པའི་སྤྱང་སྟོབ་མངའ་ཁུལ་”ཞེས་པོས་ཡོད་པས་དེས་ལུང་བ་དེ་ཚོས་ཤེ་ཅིང་ལ་རི་ཅན་
 རྟེན་གྱི་ཡོད་པ་གསལ་པོར་སྟོན་གྱི་ཡོད།

གནས་སྤངས་དེ་འདྲའི་འོག་ང་ཚོས་བྱུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཞེས་པ་(རྟེ་སེ་བི་རོ་ཇ་མཚན་ནི་ཁ་ཡིས་བར་
 གནས་མངའ་ཁོངས་ཞེས་པོས་ཡོད་པའི་)“སྤྱི་རྒྱུ་ལྱི་མངའ་ཁུལ་”ཡིན་པའི་དེས་པ་མེད་པར་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་སྦྱོང་བའི་
 དབང་ཆ་རང་ཆས་སྤྱོད་པའི་སྤྱང་སྟོབ་མངའ་ཁུལ་ལ་གོ་དགོས་པར་པལ་ཆེར་ཁས་ལེན་གྱི་ཚོགས་གི་ཡོད། བྱུར་
 གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞེས་གི་ཆ་ཤས་མིན་ཡང་། དེ་ཚོར་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གི་ཚད་གཞི་དེས་ཅན་
 ལས་མེད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལ་རྟེན་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ཅ་བའི་ཆ་ནས་གནས་སྤངས་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཨོ་ལོ་མན་གོང་
 མའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་རྟུང་ཇོན་ཏེ་ཡུམ(Ottoman Empire and Byzantium)ལ་མཚུངས་བསྟུར་གྱི་ཚོགས་པ་ཡོད། (དེའང་ཨོ་
 ལོ་མན་འཇུལ་སྤྱིང་ནང་གི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་གཅིག་ལུ་དེ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་པོ་གཞན་ཚང་མ་ཨོ་ལོ་མན་གོང་མའི་
 བཀའ་ལ་ཅེ་མཁུ་ཡིན་མིན་ལ་མ་བཟོས་པར་ཨོ་ལོ་མན་གྱི་མངའ་འབངས་ཡིན་པའི་ངོས་འཛིན་གྱི་སྟོབ་ཡོད་པའི་ཆ་
 བས།)

སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༢ ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡ ཉིན་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྟེས་པའི་བྱུར་བསྐྱབས་གྱི་དུས་སུ་ལྷ་
 ཅོན་(སུན་གྲུང་ཅན)ཀྱིས་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་འཇུགས་དགོས་པའི་དམིགས་ལུལ་ནི་”(རྒྱ་ནག་ལ)དཔལ་ལོན་དར་བའི་རྒྱལ་
 ཁབ་ཀྱི་ཐོབ་དབང་ཁག་འཐོབ་ཆེད་”དང་། “རྒྱ་ནག་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྤྱི་ཚོགས་ཁོང་ཆེ་མཐོང་ལྷན་པའི་གནས་བབས་ཤིག་ཐོག་
 འཛོག་ཆེད་”ཡིན་ཞེས་དང་། “དམིགས་ལུལ་འདི་འགྲུབ་པར་མེད་དུ་མི་རུང་བའི་སྟོན་འགོ་ཆ་རྒྱུན་ནི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་
 ལུགས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་འཐོབ་རྒྱ་དེ་རེད། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་ཡིག་ནང་ཡང་ཡང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་
 ལ་ཁུངས་གཏུག་གྱི་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་ཁང་དང་། ཁྲིམས་འཛིན་ལས་ཁུངས། དེལ་བསྐྱབས་ལས་

སྤྲུལ་སོགས་ཀྱི་བསམ་ཚུལ་ནང་དུའང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཡང་ཡང་འདྲེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་ཡིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ལམ་སྲོལ་དང་སྤྱི་སྲོལ་ལག་བསྟར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པར་དོགས་པ་བྱེད་དགོས་པ་ཉ་ལམ་མེད་པ་བཟོས་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད།¹⁶ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༥ ལོར་རྒྱ་ནག་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁུག་ཀྱི་ཁོངས་མི་གཅིག་ཏུ་གྱུར་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་མི་སེར་སྲེལ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རང་བཅོན་གྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་དང་། དེ་ཚོས་རྒྱལ་སྤྱིའི་སྲིད་བྱེད་ལུགས་ཁག་ནང་ཞུགས་ཚོག་པར་རྒྱལ་སྤྱིར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༡ ལོར་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་དངོས་སུ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་བཅའ་ཁྲིམས་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༦ ལོར་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་ཚོད་པ་ཞིག་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ཁབ་དུ་འདེམས་བསྐོས་བྱུང་བ་དང་། སྤྱིར་རྒྱ་ནག་དམར་པོའི་ཆབ་སྲིད་པ་དང་ཁྲིམས་ལུགས་ལ་མཁས་པས་ཁྲིམས་ཀྱི་གཞུང་ལུགས་དང་གཏན་འཛེབས་བྱེ་བྱུག་ལག་གཅིག་ལ“འཕྲོར་ལྗོན་གྲལ་རིམ”ཀྱི་རྣམ་ལྗོན་ཡོད་པའི་སྤྱོན་བཞེད་བྱས་ཡོད་ཅུང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་སྤེལ་བོར་ཁས་ལེན་མ་བྱས་པ་བྱས་མེད།

རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་དང་། རང་ཐག་རང་གཅོད་། དོན་དམ་གྱི་འབྲེ་མཉམ་། ཞི་བདེ་མཉམ་གནས་བཅས་པ་དེར་རབས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་གི་རྩ་འཛིན་གཙུག་པོའི་གྲས་སུ་བཅེ་གི་ཡོད་ཅིང་། རྒྱ་ནག་དམར་པོའི་ཁྲིམས་ཀྱི་ལྟ་བུར་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་དུ་ཆགས་པ་དང་། དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁོངས་གཏོགས་ཤིག་ཏུ་འགྱུར་མིན་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མི་དམངས་ཀྱི་མངོན་འདོད་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཐག་གཅོད་དགོས་པའི་འདོད་ཚུལ་འཛིན་གྱི་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་དུ་ཆགས་པར་རྒྱལ་ཁབ་བཅས་སྤང་བ་གཞན་གྱིས་ཐག་གཅོད་བྱེད་མི་བྱུང་བ་དེའི་སྐབས་ཀྱི་འདོད་ཚུལ་ལྟོས་ཆེད་སྤེལ་བྱས་པ་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གསར་དུ་བྱུང་བ་དེས་བཟོན་བཟོས་པ་ཅམ་མེད། གནས་སྐབས་འདི། དབེར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༣ ལོའི་མོན་ལེ་ཕུ་ཞོ་རུ་བཞག་པའི་ཨ་མི་རི་ཀའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་སླུ་གྱི་སྲོལ་ཚེད་སྤང་བ་ཡོད་དེ། དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཆབ་སྲིད་གནས་བབས་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་དོས་ལེན་བྱེད་མི་བྱེད་དབང་འབྲེལ་བ་གང་ཡང་མེད་ཅེས་གསལ་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་དོས་ལེན་བྱས་ན་དོས་ལེན་བྱེད་མཁུག་རྒྱལ་ཁབ་དེས་དོས་ལེན་བྱ་ཡུལ་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཡོད་དེས་པའི་ཐོབ་དབང་དང་འགན་འཁུན་ཚེད་ཡོད་པར་དོས་ལེན་བྱས་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད།

དེའང་ཐར་ཐལ་ཤིས་གསལ་སྟོན་བྱས་པ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཐོག་འཛིན་སྐྱོང་བྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་ཉ་ཅང་ཁ་གསལ་ཞིག་མེད། དེར་བརྟེན། རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་འབྲེ་མཉམ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་འབྲེ་མཉམ་མིན་པར་བཞག་པའི་ཚེད་སྤེལ་ལུག་ལ་ཁས་ལེན་མེད་པ་ལུགས་ལ་སྟོན་གྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་འབྲེ་མཉམ་དེད་ཅེས་པ་ཡོངས་སྒྲོབ་ལས་ལས་ལེན་ཡོད་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་གྱི་འབྲེ་མཉམ་ལས་ལུགས་ལ་མེད། རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་ཁྲིམས་ཀྱི་མཐུན་སར་འབྲེ་མཉམ་ཡིན་པ་ཁོ་ནར་གཞིར་བཞག་པ་མ་ཡིན་པར། ད་དུང་“དོན་དམ་གྱི་འབྲེ་མཉམ་”གཞིར་བཞག་ནས་རྒྱལ་སྤྱིར་དགོས་པར་དོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། གལ་ཏེ་སྟོབས་ཚེན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བཅོན་བཀའ་བཏང་ནས་ཉམ་རྒྱུ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་གི་ཞེ་དབང་དོན་དོམ་གཏོང་ཅིས་བྱས་ན་དེར་སྤང་སྐྱོབ་བྱེད་དགོས་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། མར་ཞེ་སི་ལེ་ཉིན་རིང་སྤྱགས་ལྟར་ན། ཚེད་སྤེལ་ལུག་ལ་འབྲེ་མཉམ་དང་འབྲེ་མཉམ་མ་ཡིན་པའི་

¹⁶ In: Van Walt, 1987, p.113.

ཆིངས་ཡིག་རིགས་གཉིས་ཡོད་པ་དང་། རིགས་སྤེལ་མ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཅིས་མེད་དུ་བཏང་བ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད།
 དེར་བརྟེན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ཞེ་གངས་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ཞེ་གངས་བར་ཏུ་བཟོ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་བསྐྱར་ན་རྒྱ་ནག་གི་
 གནས་བབས་“འདྲ་མཉམ་མིན”པ་དང་། འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོའི་སྐོར་ཐ་ན་གོ་མིན་ཏང་གི་འགོ་བློན་ཚོས་
 གྲང་སློང་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཁོང་ཚོས་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོར་བསྐྱར་ཞིབ་བྱེད་དགོས་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་
 དང་། རྒྱ་ནག་གི་དམངས་སྤྱི་མ་ཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཆིངས་ཡིག་དེ་ཚོ་མཐའ་གཅིག་ཏུ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་འགལ་
 བ་རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད། དེར་གོ་རྒྱ་ནག་གི་ལྷ་བྱུ་ནང་སྤྱོད་མངའ་ཁུལ་ལམ། དབང་ཚད་ཁྲབ་ཁོངས་ཞེས་བ་ལྷ་བྱུའི་
 འབྲེལ་བ་མེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིམས་ཚོད་པས་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་དང་བཀའ་བཞུགས་བཞུགས་ཀྱི་
 རྒྱུ་ལྡན་སྐབས་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ལྷ་བྱུ་དེར་བབས་ཅན་དུ་གྱུར་བའི་དུས་སྐབས་སུ་འདི་ལྷ་བྱུའི་འབྲེལ་བ་ཞི་བཅན་རྒྱལ་
 རིང་ལུགས་པས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་སྤྱོད་གཏོང་བྱེད་ཀྱི་ལག་ཆ་ཅམ་ཞིག་ཡིན་པས་ད་ལྟའི་དུས་སྐབས་ལ་“མིང་ཅམ་
 གྱི་བདག་དབང་”ཞེས་པའི་ཐ་སྐྱོད་འདི་ལེད་སྤྱོད་གཏོང་རྒྱ་མེད་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིམས་ཚོད་པས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་དུ་སྤྱོད་པའི་བཅད་དེ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལ་སྤྱོད་མཁན་ཚང་མ་
 བཅོམ་ཤེད་ཐོག་པ་ལ་སྐྱེད་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཉམ་ཞན་པའམ། ཡང་ན་ཚུང་ཚུང་། ཡང་ན་པམ་ཉེས་ཤོར་བའི་
 རྒྱལ་ཁབ་གང་རུང་ཞིག་རེད། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་རང་གི་བདག་དབང་འོག་ལེན་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་
 ཚང་མ་རང་གི་མངའ་ཁོངས་རྒྱ་སྤྱོད་བྱེད་མཁན་བཅོམ་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་རེད། <...> དེར་བརྟེན། རྒྱལ་
 ཁབ་གཞན་གྱི་ས་ཁོངས་བདག་དབང་མེད་པ་བཅོམ་ཞི་བཅན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་དམག་རྒྱལ་རྒྱ་དང་
 དག་ལུགས་ཀྱི་འཛིགས་སྐྱེལ་བཏང་ནས་ཉམ་ཞན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་བཅས་ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཚུང་ཚུང་། ཡང་ན་པམ་ཉེས་ཐོག་
 པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་ཁོངས་འཕྲོག་བཅོམ་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་ཞིག་རེད་“ཅེས་བྲིས་ཡོད།”¹⁷ རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རང་
 ལས་སྤོབས་ལུགས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་རང་གི་ཡོངས་ཇོགས་བདག་དབང་ཅིས་འབྲུལ་ལུས་པ་ཚང་མ་དག་ལུགས་
 དང་གཞོན་ལུགས་ལེད་སྤྱད་པ་དང་། བཅོམ་ཤེད་བཏང་བ་ཡིན་པའི་རེད། དེ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་
 གྱི་ས་ཁོངས་དབང་དུ་བསྐྱུར་པའམ། ཡང་ན་དེར་ཡུན་རིང་བཅོམ་འཇུག་བྱས་ནའང་དབང་དུ་སྤྱད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེར་ས་
 ཁུལ་དེའི་ཁྲིམས་ཐོག་གི་བདག་དབང་འཕྲོག་གི་མེད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེས་རྒྱལ་ཁབ་བཅས་ས་ཁོངས་ཤིག་གི་ཡོངས་
 ཇོགས་བདག་དབང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་སྤྱོད་རྒྱ་མེད་པ་བཅོམ་གྱི་ཡོད།

“དེར་བརྟེན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ལུགས་མ་ཐུན་རང་བཅོམ་གནས་བབས་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེས་རང་གི་སྤྱིད་གཞུང་གི་
 ཁྲིམས་མ་ཐུན་གཞི་རྟེན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་སྤྱིད་གཞུང་ལ་ཚོད་པ་ཅི་ཡང་མེད་པའི་སྐོར་ནས་སྤོ་སྤོད་བྱས་ན་མ་
 གཏོགས་མེད་པ་ཆགས་ཀྱི་མེད། དེ་དང་མཚུངས་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་དངོས་ཡོད་རང་བཅོམ་གནས་བབས་ཀྱང་རང་
 བཅོམ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་སྤྱིད་གཞུང་གི་དངོས་ཡོད་དབང་ཆ་མཐའ་གཅིག་ཏུ་མེད་པ་བཅོམ་པ་དང་། དེའི་ཚབ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་
 མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་སྤྱིད་གཞུང་གི་དབང་ཆས་ཟེན་ཡོད་ན་མ་གཏོགས་བརྒྱུགས་མེད།”¹⁸

རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་ཕྱི་རྒྱལ་ཞིག་གི་ས་ཁོངས་བདག་ཏུ་བརྒྱུང་བ་ཁྲིམས་མ་ཐུན་ཡིན་མིན་ཐག་གཅོད་པར་ཐབས་
 ལམ་མི་འདྲ་བ་གཉིས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་བཅོམ་འཇུག་ལམ། དག་ལུགས་ཀྱི་འཛིགས་སྐྱེལ་ལ་

¹⁷ In Van Walt, 1987, p.117.
¹⁸ Van Walt, 1987, p.177.

སྐྱོན་བརྗོད་བྱས་ཡོད་པས་¹⁹ཐབས་ལམ་འདི་འདྲའི་རིགས་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ས་ཁོངས་ལ་དབང་སྐྱུར་གྱི་དབང་ལས་ལེན་གྱི་མེད་པ་དང་། མ་མཐར་ཡང་འཛམ་གླིང་དམག་ཆེན་གཉིས་པ་ནས་བཟུང་ལས་ལེན་གྱི་མེད། དེ་སྲིད་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དབང་དུ་བསྐྱུས་པའི་ས་ཁོངས་བདག་ཏུ་བཟུང་བའི་རྗེས་ལ་ཕམ་ཉེས་ཐོག་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་དབང་སྐྱུར་དང་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་མེད་པར་གྱུར་བ་དང་། དབང་དུ་སྐྱུར་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་དབང་སྐྱུར་ཁྲིམས་མཐུན་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༥ ལོའི་རྗེས་ནས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་འདི་འདྲའི་དབང་སྐྱུར་བཟང་སྲོད་དམ་ཁྲིམས་དོན་གང་གི་ཆ་ནས་ཀྱང་དོས་ལེན་གྱི་མེད།

དེ་ལྟ་བུར་། སྐབས་འགར་འབྲེལ་ཡོད་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་དུས་ཡུན་རིང་པོའི་འབྲེལ་བ་གཞིར་བཞག་སྟེ་དེ་འདྲའི་དབང་སྐྱུར་དོན་དངོས་ཐོག་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པར་ལས་ལེན་གྱི་མེད། དེར་བརྟེན། གལ་ཏེ་དེ་སྲིད་གནས་སྐབས་སུ་སྤྱིར་ལོག་བྱས་པ་ལས་ད་ལྟའི་གནས་སྐབས་ལེགས་པ་ཡོད་ན་སྐབས་འདིར་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་དབང་སྐྱུར་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པར་དོས་ལེན་གྱི་མེད། ཐབས་ལམ་འདི་འདྲའི་རིགས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ནང་རྒྱ་ཁྲབ་ཏུ་ལེགས་བསྐྱར་གྱི་ཡོད། དེ་དང་ཆབས་ཅིག་ཤོག་ཁག་གསུམ་པ་ཞིག་(སྤྱི་རྒྱལ་ཞིག)གིས་དེ་སྲིད་གནས་སྐབས་ལ་དོས་ལེན་བྱས་པ་ཙམ་གྱིས་དེ་སྲིད་གནས་སྐབས་དེ་ཁྲིམས་མཐུན་བཟོས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར། དེ་ཞི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་བྱ་སྲོད་ཅིག་རེད། དོས་ལེན་རྒྱུར་པས་སྲིད་གཞུང་གསར་པ་ཞིག་བཟོ་མི་སྲུབ་ལ་རྙིང་པ་ཞིག་མེད་པའང་བཟོ་མི་སྲུབ། དེ་བཞིན་དུ་(ས་ཁོངས་ཤིག་དབང་སྐྱུར་བྱས་པ་ཁྲིམས་མཐུན་ནམ་ཁྲིམས་མཐུན་མ་ཡིན་པར)དོས་ལེན་མ་བྱས་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བྲག་ཁབ་ལས་མི་དགའ་བའི་རྣམ་འགྲུར་བསྐྱར་བ་ཙམ་ལས་གཞན་གང་ཡང་མ་རེད། དཔེར་ན། ཉེ་བའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ལྷ་རུ་སུ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་གྱིས་ལྷ་ལེག་མཚོ་ཁུལ་གྱི་མི་མེར་རྒྱལ་ཁབ་གསུམ་དབང་སྐྱུར་བྱས་པའམ། ཡང་ན་ཨི་སི་རལ་གྱིས་རྗེ་རུ་སུ་ཡིམ་དབང་སྐྱུར་བྱས་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཁབ་ལས་གྱིས་དོས་ལེན་བྱས་མེད་པ་ལྟ་བུའོ།

དེས་ན། “རུས་པ་ཐོན་ཡང་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་བྲག་ལུགས་བེད་སྲོད་བཏང་བའམ། ཡང་ན་གཏོང་རྒྱུའི་འདིགས་སྐྱུལ་བཏང་བ་ཁོ་ནར་གཞིར་བཞག་སྟེ་ས་ཁོངས་ཤིག་གི་བདག་དབང་རང་ལ་ཡོད་ལུགས་ཤོད་པར་རྒྱལ་ཁབ་ཉ་ཅང་མང་པོས་དེར་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལ་རྒྱབ་འགལ་གྱིས་དགག་ཆ་གྱི་མེད་ཀྱི་ཡོད། དེས་མ་ཚད་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་བཅའ་ཁྲིམས་གཏན་འབེབས་བྱུང་བ་ནས་དུས་ཡུན་རི་ཙམ་འདས་ཟིན་ཡོད་ཀྱང་། དེས་བཙན་འཇུག་བྱས་པའི་ས་ཁོངས་ལ་བཀོད་ཁྲབ་གཞིར་བཞག་ནས་རང་གི་བདག་དབང་གཏན་འབེབས་གྱི་དབང་ཕན་ཐོགས་བྱུང་མེད།”²⁰ འདི་རྒྱ་ནག་གིས་མེ་ཀོའོ་དང་འབྲེལ་ནས་རྒྱོད་གསལ་པོ་བྱས་ཡོད།

སྤྱིར་དབང་དུ་སྐྱུར་བ་དང་། དབང་སྐྱུར་གྱི་དབང་། ཡང་ན་བཀོད་ཁྲབ་གཞིར་བཞག་པ་བཅས་ས་ཁོངས་ཤིག་བདག་ཏུ་གཟུང་བའི་ཁྲིམས་མཐུན་ཐབས་ཤེས་སུ་དོས་ལེན་གྱི་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འགོ་ཁྲིད་ཀྱིས་བོད་ཀྱི་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཐབས་ཤེས་འདི་ཚོ་བརྒྱུད་དེ་ཐོབ་ལུགས་རྩ་བ་ནས་བཤའ་མེད། དེ་བས་ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་ཟམ་མི་ཆད་པའི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་ལུགས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་མཚན་འདི་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་ནག་གིས་བྱུང་བའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་རྒྱ་མིས་བོད་ནང་འགྲུལ་བཞུད་བྱས་པའི་གནས་ཚུལ་གལ་ཉ་ཅང་ཆེན་པོར་རྩི་གི་ཡོད་ཅིང་། འགྲུལ་བཞུད་དེ་ཚོའི་དཔེ་མཚན་ལེ་ཏུ་སྐྱོན་མ་ཚོའི་ནང་བཀོད་ཡོད།

¹⁹ དེས་ཁོ་ཚོའི་ཆབ་བྱས་ཉེ་ཡིག་ཆའི་ཐོག་མིང་ལུགས་འགོད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་བམ/དང་གང་ཟག་ལ་ཉེན་ཁ་ཡོད་པ་སྐྱོན་གྱི་ཡོད།
²⁰ Van Walt, 1987, p.183.

རྒྱ་བཀའ་དང་རྒྱ་བཀའ་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་སྐོར།

བརྗོད་གཞི་འདིའི་ཐོག་ལ་སྐོར་རྒྱུ་ཅི་ཡང་མེད་པ་ལྟ་བུར་སྒྲུབ་སྟེ། "ཅི་ན"ཞེས་པའི་ཆོག་འདིའི་བསྟན་འདོད་གང་ཡིན་ཉ་
ཅང་གསལ་ལ་པོ་ཡིན་པར་སྒྲུབ་ཡང་། རྒྱ་མི་ཁོ་རང་ཚོས་ཐ་སྙད་འདི་མེད་སྡོད་གཏོང་གི་མེད། ཁོ་ཚོས་རང་གི་ལུང་པར་གྲུང་
གོ་ཞེས་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་བསམ། རྒྱ་ལྷ་ཞེས་གནམ་འོག་ཅེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། ལྷ་རུ་སྤྱིའི་སྐད་དུ་རྒྱ་བཀའ་ལ་"གི་
སྤྱད་"ཅེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། ཐ་སྙད་འདི་རྒྱ་སྐད་མ་རེད། མིང་ཆོག་འདི་པལ་ཆེར་སོག་ཡུལ་གྲུང་ཕྱོགས་དང་མན་རྒྱུ་
ལ་ལུང་དུ་གནམ་སྡོད་བྱེད་མཁན་པལ་ཆེར་སོག་རིགས་སུ་གཏོགས་པའི་མི་མང་གི་མིང་ལ་ཁོ་ཉམ་(ཁོ་ཉམ་ཉམ་ཉམ་ཉམ་ཉམ་
ཞེས་པའི་ཞེས་པའི་ཞེས་པའི་སྐད་ཡིག་རྒྱ་མཚན་དུ་བྱས་ཏེ་ཁོ་ཚོ་སོག་པོར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དུས་རབས་བརྒྱ་
པའི་ནང་ཁོ་ཉམ་བཞེས་ཞེ་བདེ་རྒྱ་མཚན་ནས་ཤར་ཉམ་གི་མི་ཉམ་བར་དང་། སོག་པོ་ནས་རྒྱ་བཀའ་དབུས་ལུང་སྐོར་རྒྱུ་རེ་ལ་
བར་དུ་ལུང་པའི་མིའོ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་དང་། དེ་རྒྱུར་ཆེན་(མན་རྒྱུ་དང་ཐུན་གྱུ་སིའི་རིགས་ཀྱི་
མི་མང་)ཀྱིས་རྩ་གཏོར་བཏང་རྗེས་ཁོ་ཉམ་བ་ཁ་ཤམ་ཉམ་མི་དང་རྒྱ་གཙང་པོ་ལུང་གི་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཕྱོགས་སུ་ཕྱིན་པ་
རེད། དེར་ཁོ་ཚོས་མིའོ་ལུང་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱས། སྐབས་ཤིག་རིང་རྒྱ་བཀའ་དང་ཁོ་ཉམ་གི་སོག་པོ་ཚོ་ཅམ་
མ་ཟད། ད་དུང་ཁ་ཆེ་ཆོང་འཛེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཉམ་གི་ཁ་ཆེ་ཆོང་རྒྱ་བཀའ་ཤར་ཉམ་གི་མི་མན་གི་ཆ་ཤམ་ཤིག་ཡིན་
པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད། ཁོ་ཉམ་གི་རྒྱལ་པོའི་ཁབ་ལུང་པའི་རྒྱལ་པོས་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་"ཉམ་ལྷ་ཆེ་ཞུན"ཞེས་པའི་མཚན་
གནས་བཞེས་ཡོད་པ་དང་། གར་གི་མི་མང་གིས་རྒྱ་མིར་"ཉམ་ལྷ་ཆེ"ཞེས་འབོད་སྲོལ་ཡོད། ལོ་མས་སྲོལ་འདི་གཅིག་བྱས་
ན་མོ་རྣ་ཆོ་པའི་རིགས་སུ་གཏོགས་པའི་རྒྱ་བཀའ་གྲུང་ཕྱོགས་ཀྱི་ཨེ་རྒྱལ་རབས་གྲུང་མའི་(༣༤༩-༤༩༩)དུས་སྐབས་སུ་
རྒྱུང་བ་ཞེས་ཡིན་སྟེད་པ་དང་། སོག་པོའི་ཆ་ར་ཁ་ཞི་ཏི་རྒྱལ་པོས་མ་ལེག་ ཨལ་ མ་ཤི་རིག་(ཨལ་ཤར་ཁོ)ཤལ་སིན་(ཤར་
ཕྱོགས་དང་རྒྱ་བཀའ་གི་རྗེ་པོ)ཞེས་པའི་མཚན་གནས་བཞེས་ཡོད།²¹ ལྷ་རུ་སྤྱིའི་ནང་"གི་སྤྱད་"ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་སོག་
པོ་(སོག་སྐད་དུ་ལྷ་ལ་སྐོར་ཐེ)ནས་རྒྱུང་ཡོད་པ་དང་། ལྷ་རོ་ལུང་ཕྱོགས་སུ་ཐ་སྙད་འདི་མར་གོ་ པོ་ལོ་ཡིས་ལུང་ཡོང་བ་
རེད། མར་གོ་ པོ་ལོ་ཡིས་ཀྱུང་ལའི་ལུང་གི་དབང་སྐྱུང་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལུང་ཕྱོགས་ས་ལུང་ལ་"ཁ་ཟང"(རྫོ་
ཕྱོགས་ས་ལུང་ལ་"མན་རྒྱུ")ཞེས་བོས་ཡོད།

མར་གོ་ པོ་ལོས་ད་དུང་ཉི་ཉོང་བས་"མན་རྒྱུ"ཤར་ཕྱོགས་ས་ལུང་"ཆེན"ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་ལུགས་ཀྱང་གིས་
ཡོད།²² དེ་ནི་རྒྱ་གར་བ་དང་། ཉི་ཉོང་བ། ལྷ་ལི་བ་བཅས་ཀྱིས་རྒྱ་བཀའ་གི་གོང་མ་གྲགས་ཅན་ཡིང་གེང་(ཆེན་ཉི་ལུང་)གིས་
བརྒྱལ་པའི་རྒྱ་བཀའ་ཆེན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་(ཕྱི་ལོའི་སྟོན་གི་ལོ་ ༣༣༡-༣༠༩)ནས་མཆེད་པའི་འབོད་སྲོལ་ཐ་སྙད་
ཅིག་རེད། དེ་ལྟ་བུར་། ཐ་སྙད་འདི་འབྲུང་ལུང་ས་ཤོད་རྒྱུ་རིགས་མི་འདྲ་གཞན་དག་ཀྱང་ཡོད་དེ། དཔེར་ན། སྐྱིན་ཉེ་
སྐད་ཀྱི་"ཤར་ཕྱོགས"ཞེས་པའི་ཆོག་འདི་ཉམ་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་དམག་ལུང་ཁང་(དེང་གི་ཨེ་ཏི་ནམ)ཞེས་པའི་མིང་ཡིན་པ་དང་།
ཐ་སྙད་འདི་རྒྱ་སྐད་དུ་ཡི་ལེང་(དེང་གི་ཀྱུང་ཀྱའི་ཞེང་ཆེན་གི་ས་ཁོངས)ཞེས་གྲགས་པའི་མི་མང་དང་ལུང་པར་ལོ་

²¹ Pikov, 2007, p.111-123.
²² Marco Polo, 1955, p.173.

ལོ(ཡི)རིགས་ཞེས་འབོད་སྲོལ་ཡོད་པ་ནས་བྱུང་བ་དེད་ཅེས་ཤོད་སྲོད་ཡོད།²³ ལ་ཤིན་སྐད་ཀྱི་ཚིག་སི་ན་དང་འདིའི་རྗེས་
 གྲུབ་མིང་ཚིག་ཁག་རྒྱ་ནག་གི་ཚིན་རྒྱལ་ཁབ་ལས་བྱུང་ཡོད་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་དང་ཡུ་རོབ་དབར་
 གནའ་སྤྱོད་མོ་ནས་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་པ་དོན་དངོས་དེ།²⁴ འོན་ཀྱང་། སྤྱོད་ཚུལ་བ་པོ(སི་ཀྱི་ར་ལྷོ།
 (Strabo) བི་ལི་ནི་ཀན་པ། (Pliny the Elder) ཀེ་ལཱུ་ཏི་ཡསེ་མི་ལོ་ལི་ལྷོ། (Claudius Ptolemy)ལ་སོགས་པ)ཚོས་རྒྱ་
 བག་ཅེས་པ་སི་རི་ཀ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་ཡུལ་མིང་སི་རི་སི(ལྷོ་རིག་གི་ཚིག་"དར་གོས་ནས་"དར་གོས་ཐོན་
 ཡུལ་")ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་པར་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཚུལ་བ་པོ་དེ་ཚོས་བརྗོད་པ་ལྟར་ན། སི་རི་ཀ་ཞེས་པ་རྒྱ་
 བག་ནང་མེད་པར་དེའི་རྒྱབ་སྟོན་སྲུ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད།

"སི་ལྷོ"ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་སྐོར་གྲོས་བསྟར་བྱེད་སྐབས་ཨ་ལཱ་ཀྱི་སྐད་དུ་"སིན"ཞེས་པ་རྒྱ་ནག་ལ་གོ་བ་མ་གྲིང་
 ཐབས་མེད་དེ། ཐ་སྙད་དེའི་འབྲུང་ཁུངས་ཁ་གསལ་མེད་ཀྱང་། དེ་པལ་ཆེར་"ཚིན"ནས་ཡང་ན་"སི་ལྷོ"ནས་བྱུང་ཡོད་
 སྲིད། ཚིན་དང་མ་ཚིན་ཞེས་པའི་ཚིག་གཉིས་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་སུ(ཨི་རན་དང་། གར་ཀི་སོགས)ཁ་ཆེའི་མི་
 རིགས་ཁ་ཤས་ཀྱིས་མན་རུ་རུ་ཡ་ནས་རྒྱ་ནག་གྲུབ་སྟོན་བར་གྱི་ས་ཁུལ་གྱི་མིང་དུ་བེད་སྲོད་བཏང་ཡོད་ཅིང་། ཚིག་དེ་
 ཚོ་དང་གནའ་སྤྱོད་མོ་ནི་ལྷོ་རུ་སྲུའི་སྐད་ཡིག་གི་ཚིག་"ཁིན"དང་"ཁི་ལོ་ལུ"ཡི་སྐྱེ་འདྲ་པོ་ཡོད། ཐ་སྙད་དེ་ཚོ་ལྷོ་རུ་སྲུ་སོགས་པའི་
 དབང་སྐྱུར་འོག་མ་ཤོར་སྲོན་ལ་ཤར་སྟོན་གྱི་འབྲོག་པའི་དོད་དུ་བེད་སྲོད་བཏང་ཡོད། ཞིབ་འཇུག་པ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཐ་སྙད་
 དེ་ཚོ་སོགས་པའི་ས་ཁོངས་སུ་འཚོ་སྡོད་བྱས་ཤིང་། ཅུན་ཞི(Hunni)དར་སྤེལ་གཏོང་མཁན་ཅུན་ཅུ(Hunnu)མི་
 རིགས་ཀྱི་མིང་ལས་བྱུང་བ་དེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་ཡོད། ཡང་མིན་ན་ཐ་སྙད་འདི་ཅིན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ནས་བྱུང་བ་
 ཞིག་དེ།²⁵ རྒྱ་ཆེན་གྱིས་གསར་བཟོ་བྱས་པའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་པའི་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་ཁག་གཅིག་ཚུད་
 ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་རབས་དེ་སོགས་ཅ་མེད་བཟོས་པ་དེ།

མཐར་དེར་གི་ཡུ་རོབ་པའི་ཐ་སྙད་"ཅི་ན"(China)"ཞེས་པ་འདི་"ཚིན་དང་མ་ཚིན"བརྒྱུད་"ཚིན"ཞེས་པའི་ཚིག་
 གསལ་ ཡང་ན་"ཁ་ཐད"དང་འདྲ་བར་མན་རུའི་"ཆེང"ཞེས་པའི་ཚིག་ནས་བྱུང་ཡོད་སྲིད། ཡིན་ན་ཡང་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་ཀྱང་
 གོའི་མི་མང་གི་མིག་ནང་ཨིན་རྒྱ་ཅི་ན(ཨིན་ཏོ་ནི་ཤི་ཡ)དང་། ལོ་ལོ་ ཁི་ཏན། རྒྱ་ཆེན། མན་རུ། སོགས་པོ་བཅས་ཀྱི་མི་
 རིགས་ཚང་མ་སྐྱོད་དེ།

དེར་བརྟེན། "ཀི་ལྷོ"དང་"ཅི་ན"སོགས་ཐ་སྙད་དེ་ཚོར་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་ལ་གོ་དོན་འདྲ་མིན་ཡོད། ཨི་ཤི་ཡ་
 ཅམ་མ་ཟད། ཡུ་རོབ་དང་། དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་ལྷོ་རུ་སྲུའི་འབྲུལ་བཞུད་པས་རྒྱ་ནག་དང་གོང་མར་སྐབས་ཉེན་
 བཅོལ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དབར་དབྱེ་བ་གསལ་པོ་བྱེ་ཡོད།²⁶ ཁོ་ཚོས་"ཅི་ན"འཕམ། རྒྱ་ནག་ནི་པེ་ཅིང་རྒྱལ་སར་བྱས་
 པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་ཐ་སྙད་དེ་པེ་ཅིང་ནས་དབང་སྐྱུར་བྱས་པའི་ལུང་པ་གཞན་
 བསམ། ཡང་ན་པེ་ཅིང་ལ་སྐབས་ཉེན་བཅོལ་མཁན་ལུང་པ་གཞན་ལ་འདྲ་བེད་སྲུད་ཡོད། དེ་ནི་ལུང་ཅིའི་ངོས་འཛིན་བྱེད་
 སྐྱེས་དང་ཉེ་པོ་ཡོད་དེ། ཁོང་གིས་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་བཟ། རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱལ་རབས་འདྲ་མིན་གྱིས་དབང་སྐྱུར་བྱས་ཡོད་

²³ རོ་སྐྱོད་རིགས་པ་ཅམ་ཤེས་འདོད་ན་ Pelliot, 1912; Wade, 1999. ལ་གཞིགས།
²⁴ དཔེར་ན། Henning, 1961-1963. ལ་གཞིགས།
²⁵ Guzev, V.G. and Tvorogov, O.V., Hin(ova) ...
²⁶ དཔེར་ན། Stonton, 1805; Timkovsky, 1824.

བ་ལས་སྐྱ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་རང་བཙལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གནས་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད། འོན་ཀྱང་། གནའ་སྐྱ་མོའི་གོང་མའི་
 ཡིག་རྒྱུང་ཁག་ནང་“ཡུང་གོ་”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་བོད་དང་རྒྱ་རིགས་མ་ཡིན་པའི་ས་ཁུལ་གཞན་ལ་ཙུ་བ་ནས་སྦྱར་མེད།²⁷
 བྱང་ཏེ་ནས་ཡིན་པའི་རྒྱ་རིགས་ལོ་རྒྱུས་སྐོ་བ་གི་ཚན་འོང་(Ge Jianxiong)གིས་“གལ་ཏེ་ང་ཚོས་གནའ་བོའི་རྒྱ་ནག་གི་ས་
 ཁོངས་ལེས་རྟོགས་དགོས་ན་ང་ཚོས་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་བྱུང་བ་གཅིག་གིས་དུས་སྐབས་ཀྱི་བྱུང་བ་ལ་དངོས་སུ་ས་ཁོངས་
 རི་ཚམ་ཆེན་པོ་དབང་སྦྱར་བྱས་ཡོད་མེད་ཁོ་ན་ལས་འོད་མི་ཐུབ་”ཅེས་ཀྱིས་ཡོད་ལྟར་ཤིང་།²⁸

རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཚོ་གང་ཡིན་ནམ། འདི་འདྲ་སློ་སྦྱ་འགྲུགས་ཀྱི་ཀྱི་རྗེ་བ་ཞིག་ཏུ་སྦྱར་མི་དུ། དེ་འདྲ་དཔེར་ན། རྒྱ་ལོ་
 1993 ལོའི་ཐེངས་འདིར་(webster)ཚིག་མཛོད་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་ནི་“རྒྱུད་པ་གཅིག་གསུམ་རྒྱུད་པ་གཅིག་ལས་མཆེད་
 པའི་རིགས་རྒྱུད་ཅིག་གསུམ། རྒྱལ་པོ་རིམ་པ་དང་། རྗེ་པོ་མི་རྒྱུད་གཅིག་གི་རྒྱུན་མི་ཆད་པའི་དབང་སྦྱར་”ལ་ཟེར་ཞེས་
 བཤད་ཡོད་པ་ལྟར་ཤིང་། ཚིག་འདི་རྗེ་རིག་གི་ཚིག་“ཉི་ལྷ་སི་ལེ་ཡ་(dynasteia)” (དབང་འཕྲུགས་སམ་དབང་སྦྱར)ནས་བྱུང་
 ཡོད། འདི་ཚོའི་དཔེ་མཚོན་ནི་ལྷ་རུ་སྤྱིའི་ནང་གི་རོ་སྤོ་ལོ་དང་། ཞོ་སི་ལེ་རི་དང་ཡ་ཏང་རྗེ་རེའི་ནང་གི་ལུ་ལེ་སྤོ་ལོ་སྤོ་ལོ་
 བ་རན་སིའི་ནང་གི་ཐ་ལོ་སི་དང་རྩོད་རྩོད་སི་སོགས་ཤིང་། དེས་ན། རྒྱལ་རྒྱུད་ཅེས་པའི་ཐ་སྙད་འདི་ས་དབང་སྦྱར་ཀྱི་དྲེང་
 མཁན་གྱི་ཁྱིམ་ཚང་ངམ་རྒྱུད་པ་ཞིག་སྟོན་པ་ལས་གཞན་ཅི་ཡང་མ་ཤིང་། ལུ་ལོ་བ་པ་ཚོས་ཙུ་འཛིན་འདི་ཞེ་ལེ་ཡ་དབུས་
 ཁུལ་དང་འཕར་མཐའ་ཁུལ་སོགས་ཀྱི་སྤོད་བཏང་ཡོད། གལ་ཏེ་རོ་སྤོ་ལོ་བ་ཀྱིས་ལྷ་རུ་སྤྱིའི་ནང་དབང་སྦྱར་བྱས་ཡོད་ན་རྒྱ་
 ནག་ནང་དབང་འཛིན་གྱི་མཁན་ཚང་དང་སྤྱང་སོགས་ཤིང་། རྩོགས་གཞན་ཞིག་ནས་བཞོན་ན་ཁོ་ཚོས་“ཚིང་རྒྱལ་
 ཁབ”དང་། “ཡོན་རྒྱལ་ཁབས”ཞེས་འབྲི་གི་ཡོད་པས་དེ་ལྟར་ན། “རོ་སྤོ་ལོ་བ་རྒྱལ་ཁབས”ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་བོད་སྤོད་
 མི་བཏང་བ་གང་ཡིན་ནམ།

རྗེ་བ་དེའི་ཐོག་ཁོ་ཚོས་ཏ་ལམ་བསམ་ཞིབ་གང་ཡང་བྱས་མེད། རྟན་བརྩེ་རིག་པ་བ་དང་ལོ་རྒྱུས་སྐོ་བའི་དབང་
 བྱུང་བའི་བྱ་རྒྱུའི་“འཕར་ཕྱོགས་སྟོ་ཆེན་”ཐོག་གི་བསྐོ་སྤོང་ལ་དོ་སྦྱར་གྱི་དེ་ལོད།²⁹ བསྐོ་སྤོང་དེ་ནས་ང་ཚོས་གཤམ་
 གསལ་མཐའ་སྟོ་རྒྱལ་ཚོགས་སྟེ། འཁྲུལ་གཞི་མེད་པའི་ལུ་ལོ་བ་པའི་ཐ་སྙད་“དང་བསྐྱར་ན(རྒྱལ་རྒྱུད་དམ་རྒྱལ་
 རབས་ཀྱི་རྟན་དོད་དུ་བེད་སྦྱད་པའི)རྒྱ་ཡིག་ཁོའི་ཞེས་པར་གོ་དོན་ཏ་ཅང་མི་འདྲ་བ་མང་པོ་ཡོད་དེ། རྒྱ་ཡིག་ཚིག་མཛོད་
 ནང་ཁོའི་ལ་གཤམ་གསལ་པའི་ཚིག་བཤོད་ཡོད་དེ། “(མི་རབས་གཅིག་གསུམ་མང་པོའི་ནང)རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་གསལ་
 འཛུགས་ཀྱི་མཁན་རྒྱལ་པོ་ཞིག་གི་དབང་སྦྱར་དུས་ལུན་ཉིལ་པོ་”དང་། “རྒྱལ་པོ་གཅིག་གི་དབང་སྦྱར་དུས་ལུན་གྱི་
 མིང་།” “དུས་རབས་སམ་དུས་སྐབས་ལེག་གི་མིང་།” “རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གི་དུས་རབས་ལེག་གི་
 མིང་དང་། (རྒྱལ་པོའི་དབང་སྦྱར་དུས་ལུན་གྱི)ལོ་འཁོར་གཅིག་གི་ལོ་དང་པོའི་མིང་།” “རྒྱལ་རྒྱུད་(ཡང་ན་དབང་སྦྱར་གྱི་
 དུས་ལུན)ཀྱིས་རྒྱལ་པོ་རིམ་པའི་རྒྱལ་རབས་ཉིལ་པོ་མཚོན་པ་མ་ཟད། ད་དུང་གོང་མ་གྱི་བྱུང་བ་སྤོད་ལུན་ཡང་
 མཚོན།” དེས་ན། ཁོའི་ལ་གོ་བ་གཙོ་བོ་གཉིས་ཡོད་ཅིང་། དང་པོ་ནི་རྒྱལ་པོ་གཅིག་གསུམ་ཡང་ན་མང་པོའི་དབང་སྦྱར་དུས་
 ལུན་(དུས་སྐབས་སམ་དུས་རབས)དང་། གཉིས་པ་ནི་རྒྱལ་པོ་དེ་ཚོའི་རྒྱུན་མི་ཆད་པའི་མི་རྒྱུད་ལ་ཟེར། དེར་བརྟེན། ང་
 ཚོས་དཔེ་མཚོན་དུ་“མིང་རྒྱལ་རབས་གསལ་འཛུགས་ཀྱི་མཁན་དང་དེའི་རྒྱུད་འཛིན་པའི་དབང་སྦྱར་གྱི་དུས་

²⁷ A 60-point Commentary, 2008.
²⁸ In: Vembu, 2007.
²⁹ Chronology of China 3...

སྐབས་""མིང་ཁྲོའི་ཅམ་མ་ཚད། ད་དུང་"ཁང་ཤིའི་ཁྲོའི་ཞེས་"མིང་ལ་ཁང་ཤིའི་ཞེས་པའི་གོང་མ་ཞིག་གིས་དབང་བསྐྱར་
བའི་དུས་ཡུན་"ཞེས་ཤོད་ཚོག་གི་ཡོད།

འདིར་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་རྒྱལ་པོའི་མིང་རམ། ཡང་ན་རྒྱལ་པོའི་དུས་མིང་དང་མཐུན་པ་ཅམ་མ་ཡིན་པར། དེ་ནི་
རྒྱལ་པོའི་དབང་ཚུལ་པའི་མི་རྒྱུད་(ཚོ་པ)ཅིག་གི་སྐྱེ་ཚབ་ལ་སྤྱད་པའི་མཚོན་དོན་གྱི་མིང་ཞིག་རེད། གོང་མ་ལ་ཚམ་ཚོན་
ན། འདི་ནི་གོང་མའི་འདོད་མོས་གཞིར་བཞག་པའི་དུས་སྐབས་ཀྱི་མིང་དང་མཐུན་པ་ལས་རྒྱལ་རྒྱུད་གསར་འཛུགས་ཀྱི་དང་
མཐུན་དེས་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་སྤྱད་པའི་མིང་ཡིན་པའི་དེས་བ་མེད། དཔེར་ན། ཡོན་དང་ཆིང་ཞེས་པའི་མིང་དེ་ཚོ་རྒྱུད་གིར་སི་
ཁུན་དང་ཅུར་ཏུ་སི(Nurhaci)གཉིས་ཀྱིས་བཏགས་པ་མ་ཡིན་པར་ཁོ་ཚོ་ཤི་བའི་རྗེས་ལ་ཁོ་གཉིས་རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་གཉིས་
ཀྱི་སྲོལ་འབྲེད་པོར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཏེ་བྱུང་ཡོད། འོག་གསལ་ཞིག་ལས་བརྗོད་ན། རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གི་མིང་ཚང་མ་འབྱུང་
བ་མེད་པར་གཅིག་ཏུ་མི་གནས་པར་རྒྱལ་པོ་རྗེས་མ་ཞིག་གིས་སྐབས་དེ་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་འབྱུང་བ་བཏང་བའང་ཡོད་གི་
ཡོད། (དཔེར་ན། ཏཱ་ལོ་ཅིན་ཞེས་པ་ཆིང་ལ་བསྐྱར་བ་ལྟ་བུའོ།)

དུས་སྐབས་སམ། ཡང་ན་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་དོན་སྟོན་པའི་རྒྱ་སྐད་ཀྱི་ཚིག་"ཁྲོའི་ཞེས་པར་"རྒྱལ་ཁབ་"(རྒྱ་སྐད་
དུ་"གོ")ཀྱི་གོ་བ་མེད། ཁྲུང་ཅིའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་ནི་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་(ཡུང་གོ་འམ། རྒྱ་
ནག)ལས་གཞན་གང་ཡང་མེད་ཅིང་། ཡུང་གོ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ཆེན་མོས་ལང་ཡོང་ཐབས་མེད། དེས་ན། གསལ་ཏེ་སྤྱི་
རྒྱལ་བས་རྒྱ་ནག་བཅོན་བཟུང་བྱས་(སྤྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྐྱུས་ནས་སྤྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁོངས་སུ་
ཟུང་སྤྱོད་པར་བ)པ་ཡིན་ནའང་། རྒྱ་ནག་གི་འདོད་ཚུལ་ནང་དོན་དངོས་འདི་ཡུང་གོ་འམ། རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་པོས་སྤྱི་རྒྱལ་ལུང་
པ་ཞིག་ལ་དབང་སྐྱར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་ལྟོག་སྟེ་རྒྱལ་གི་ཡོད། རྒྱ་ནག་དུས་ལྱུང་སོང་བའི་དུས་སྐབས་སམ།
ཡང་ན་ཁྲིམ་མཚེས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་གཅིག་གིས་ཡུང་གོ་འམ། རྒྱ་ནག་ལ་དབང་བསྐྱར་བ་དང་།
རྒྱལ་རྒྱུད་གཞན་པས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དག་ལ་དབང་བསྐྱར་ཡོད་ན་ཁྲུང་ཅིའི་སྤྱི་འཛིན་ལྟ་ཚུལ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་
པ་དེ་ཚོ་ཡུང་གོ་འམ། རྒྱ་ནག་གི་ཆེན་མོས་ལང་ཡོང་ཐབས་འཛིན་བྱེད་ཚོག་གི་ཡོད། ཡུ་ལོ་པ་སམ་འདི་ནི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་རྒྱལ་ཁབ་
གཞན་ཞིག་གི་འོག་ཏུ་བསྐྱུས་པ་མ་ཡིན་པར་ཤེས་རིག་དཔལ་ཡོན་གཅིག་གྱུར་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་རེད། རྒྱ་མིའི་
རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ངོ་བོའི་ལྟ་ཚུལ་འདི་ཡུ་ལོ་པ་པའི་ལྟ་ཚུལ་དང་མི་འདྲ་བར་དཔལ་ཡོན་གྱི་ལྟ་ཚུལ་དང་འདྲེས་ཡོད།

རྒྱལ་ཁབ་བཅ། མངའ་སྲུལ་འདི་ཚོ་ཚང་མར་རང་རང་གི་གོང་མའི་ཁྲི་ལོའི་མིང་རམ། ཡང་རྒྱལ་པོའི་དབང་སྐྱར་
ཀྱི་དུས་ཡུན་གཞིར་བཞག་སྟེ་རྒྱལ་པོས་ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། དཔེར་ན། མན་རྩའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གཞུང་འབྲེལ་
ཀྱི་མིང་ཆིང་ཆེན་པོ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་(Daqing Digu, Da Qingguo)ཡིན་པ་ལས་ཡུང་གོ་འམ། དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་མ་
རེད། སྤྱིར་མིང་སྤྱི་མ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཡིག་ཆའི་ནང་མེད་སྟོན་བཏང་ཡོད་ཀྱང་། མིང་དེར་རྒྱ་མི་ཚང་མ་དང་། དམིགས་
བསལ་རྒྱ་རིགས་རིག་གནས་པ་མང་པོས་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་མེད།³⁰ དེའི་ཆེན་མོས་གནས་སྤངས་དེ་ཨོ་ཁ་མན་གོང་མའི་
རྒྱལ་ཁབ་དང་ཆེན་པོ་ཡིན་པ་དང་། ད་དུང་ཁྲུང་ཅིའི་འགས་ཨོ་སི་མན་རྒྱལ་ཁབ་དང་དེ་བས་འདྲ་ཆེ་བ་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་དེའི་
ནང་མི་རིགས་མང་པོ་ཡོད་པས་དེས་རང་གི་ལུང་པ་ཨོ་སི་མན་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་གི་ཁ་ཆེའི་རྒྱལ་པོའི་གཞུང་འོག་རྒྱལ་
ཁབ་ཅིག་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ་"ཡུང་གི" (སྤྱི་ཡོངས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལས་མི་རིགས་འབྲུགས་སུ་སྟོན་པར་
དགག་བྱ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད)ཙམ་ནས་བོས་མེད།

³⁰ Gang Zhao, 2006 – in: Esherick, 2006, p.232, 254.

དེས་ན། “རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཚོ”དབང་སྐྱུར་གྲེད་པོའི་ཁྲིམ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་ནས་གཏམ་འབེབས་བྱས་པའི་ལུ་
 རོབ་ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་དང་ཐ་དད་རེད། “རྒྱ་མིས་(རྒྱ་མི་རིགས་སམ། ཉན)རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་རང་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་སྲིད་དབང་
 འཛིན་ཡུན་གྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པ་དང་། ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ལྡན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་རང་གི་རྒྱལ་རབས་ལོ་
 རྒྱུས་དང་སླེལ་གྱི་ཡོད། དེས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད་འབྲེལ་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་མ་བྱས་པོད་བསམ་སློམ་གཏོང་མཁན་གྱི་
 དབུས་རྒྱལ་ཁབ་(རྒྱ་ནག)ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ལ་ཞིབ་འཇུག་གྲེད་མཁན་ཚོར་སློབ་གསོ་སློབ་གྲོལ་གྱི་ཡོད།”³¹ ལུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་
 དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རོམ་འཛིན་དང་མིང་ཐ་དད་ཡིན་ཡང་། རྒྱ་ནག་ནང་དེ་གཉིས་འབྲེལ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་པོ་འཕམ་གྱི་
 མ་གྲེ་གྲག་པ་ཞིག་གི་སློབ་པོ་དང་སྐབས་དེ་གཉིས་ཐ་དད་ཡིན་ཚོག།

སྐབས་དེ་རྒྱ་རིགས་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཀྱིས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱལ་པོར་རྒྱ་མིའི་མིང་དང་། ཐ་སྙད། དུས་
 སྐབས་དགེ་མཚམས་འབྲེད་པའི་ལམ་ལུགས་ལེད་སྐད་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་འཛིན་སྲོང་ལམ་དང་ཁྲུང་ཅིའི་ལྷ་གྲུབ་ལག་བསྟར་
 གྲེད་པ་སོགས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་ཅེས་ཁྲུང་ས་སླེལ་གྲེད་གྱི་ཡོད། དེ་ནོར་བ་རེད།
 གང་ཡིན་ཞེ་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རོ་བོ་དང་དེ་འདྲའི་ཁྲུང་ཚོས་འབྲེལ་བ་མེད། དཔེར་ན། གོང་མ་པི་ཏར་དང་པོས་(Emperor
 Peter 1st)ལུ་རུ་སུར་བཅོས་སྐྱུར་བྱས་རྗེས་ལུ་རུ་སུ་བྱ་བ་ཕྱོགས་པའི་རྣམ་པ་དང་མ་ཐུན་པ་བཞེས་པ་རེད། ཁོང་གིས་
 གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་(འཛིན་ཉེན་གསུང་བཞེ་བྱས་པའི་ལོ་ནས་འགོ་བཅུགས་པའི་ལོའི་རིམ་པའི་ཚབ་ཏུ་སྟོན་པ་ཡི་ལུ་མ་
 སི་ཀའི་འཁྲུངས་ལོའི་སྤེལ་གཞིར་བཞག་པའི་)ལུ་རོབ་བྱ་བ་ཕྱོགས་ཀྱི་ལོ་ཐོ་དང་། འཛིན་སྲོང་ལམ་ལུགས། མཚན་
 གནས། ཆས་གོས། གོམས་སོལ་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པ་དང་། ལུ་རུ་སུའི་ནང་རང་མ་ནི་དང་པ་རན་སིའི་སྐད་རྒྱ་ཁབ་ཏུ་
 བེད་སློབ་གཏོང་འགོ་བཅུགས་པ། ད་དུང་ལུ་རུ་སུའི་འཛིན་སྲོང་ལམ་ལག་ནང་འཛམ་གླིང་བྱ་བ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་འབྲེལ་མིན་གྱི་
 རྒྱུ་རྒྱལ་བ་ཡོད་པ་བཅས་བྱུང་བར་བརྟེན་ལྷན་ལེག་རང་མཚན་གྱི་ས་ཆ་ལུ་རུ་སུའི་ཆ་ཤས་ཆགས་པ་རེད། དེ་ལྟར་ཡང་།
 དེས་ལུ་རུ་སུ་འཛམ་གླིང་བྱ་བ་ཕྱོགས་ཀྱི་ལུ་རོབ་ཀྱི་ལུང་པ་ཞིག་ཏུ་བསྐྱུར་མེད་པ་དང་། ལུ་རུ་སུ་རང་མི་ནིའི་ཆ་ཤས་ཤིག་
 ཆགས་མེད་ཐོག་། ད་དུང་འཛམ་གླིང་བྱ་བ་ཕྱོགས་ཀྱི་ལུ་རོབ་ལུང་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་དེ་བས་ཆགས་མེད། བི་ཏར་དང་པོ་རོ་
 མ་ནོར་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མི་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། “རོ་མ་ནོར་”ཞེས་པའི་ཚིག་འདིའི་ཡོང་ཁུངས་ལད་ལེན་ཡིན་པ་ལས་ལུ་རུ་སུའི་
 སྐད་མ་རེད། (ལད་ལེན་སྐད་དུ་རོ་མ་ནོར་སི་ནས་རོ་མན་བྱུང་བ་རེད།) འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ལུ་རུ་སུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་
 ཡིན་པ་ལས་ཨེ་ཏེ་ལི་ཡའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་མིན་པ་དང་། ལུ་རུ་སུ་ཨེ་ཏེ་ལི་ཡའི་ཆ་ཤས་ཤིག་མ་རེད།

རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཚང་མར་དབྱེད་པ་གྲེད་དགོས་དོན་མ་མཚེས་པས་ང་ཚོས་པོད་ཀྱི་གནད་དོན་དང་འབྲེལ་ཉེ་
 གལ་ཆེ་བའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཁོ་ནའི་ཐོག་དོ་སྐྱོང་ཞིག་བྱ། (རུས་མིང་ཡིའི་ལྷན་པའི་གོང་མ་རིམ་པས་དབང་བསྐྱུར་བའི་)ཐང་གོང་
 མའི་རྒྱལ་ཁབས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་ཕྱི་ལོ་ ༢༡༩ ལས་ཕྱི་ལོ་ ༢༥༢ བར་དབང་སྐྱུར་བྱས་ཡོད། ལོ་རྒྱུས་སློབ་པ་ཏན་ཡི་
 ཏུང་(Dan Yihung)གིས་གསལ་སྟོན་བྱས་པ་བཞིན་རྒྱ་མིའི་མཚོང་སྐྱུང་ལ་ཐང་གོང་མ་ནི་“ཡོངས་གྲགས་ཐོག་ཁས་ལེན་
 ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གཅིག་སུ་མ་ཡིན་པར་འཛམ་གླིང་ཕྱི་ལོ་པོའི་རྒྱལ་པོ་དེ་རེད།”³² དེ་དུས་པོད་དོན་དམ་ཐོག་རང་བཅོན་
 ཡིན་ཞིང་། ད་དུང་སྤེལ་པ་ཏེའི་རྒྱལ་པོ་པོད་ཀྱི་མངའ་ཞབས་རེད། ད་ལྟ་སྤེལ་པ་ཏེ་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་

³¹ Levkin, G.G. Typical mistakes...
³² Laird, 2006, p.45.

ཀྱི་ཁོངས་སུ་ཚུད་མེད། ཐང་དང་ཡོན་རྒྱལ་རབས་དབར་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་འབྲེལ་བ་ཉམ་ཞན་པོ་ཞིག་ལས་བྱུང་མེད།
(ལེ་ཏུ་གཉིས་པར་གཟིགས།)

“རྒྱ་ནག་ཡོན་རྒྱལ་རྒྱུད་”ཀྱི་ཐོག་ལ་ཕྱི་ཚེས་ལྷུང་ཅམ་སྐྱེད་བར་བྲ། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་མྱི་མ་ཐུན་རྒྱལ་ཁབ་མྱི་སྲིད་ལས་
ཁུངས་ཀྱི་བླ་ཆོག་མ་ཐོག་“མྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོར་སོག་པོའི་དབང་རྒྱུར་བས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཛུགས་བྱས་པ་དང་།
དེའི་མིང་ལ་ཡོན་ཞེས་བཏགས་པ་རེད། མྱི་ལོ་ ༡༩༥༤ ལོར་རྒྱ་ནག་མིལ་པོ་དབུས་ཀྱི་སྲིད་དབང་གཅིག་འོག་སྐྱུད་ཐབས་
སུ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བེད་སྐྱུད་པ་རེད། <...> བོད་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་རིམ་པའི་དབུས་སྲིད་གཞུང་གི་སྲིད་འཛིན་འོག་ཡོད།
དུས་རབས་བཅུ་གསུམ་པའི་དུས་དཀྱིལ་དུ་བོད་དངོས་སུ་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ལ་དབང་པའི་ས་ཁོངས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་པ་
རེད་”ཅེས་བཀོད་འདུག³³ རྟོན་དངོས་ཐོག་ཚང་མ་དེ་འདྲ་མ་རེད། སོག་པོས་རྒྱ་ནག་དབང་རྒྱུར་བྱས་པ་ལས་རྒྱ་ནག་
གིས་སོག་པོར་དབང་རྒྱུར་བྱས་པ་མ་རེད། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་
ནག་ལ་མྱི་རྒྱལ་པའི་(རྒྱ་མི་རིགས་མ་ཡིན་པའི)རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གིས་དབང་རྒྱུར་བྱས་པ་རེད། མྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ནི་ཞི་བདེ་
རྒྱ་མཚོ་ནས་ལུ་འོ་བ་དབུས་ཁུལ་བར་ཁུལ་པའི་སོག་པོ་ཆེན་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་(སོག་སྐད་དུ་ཨིག་མོང་གོ་ལ་ལུ་ལ་སི)ཡིན་པ་
དང་། དེའི་ཁོངས་སུ་ཇིང་གིར་སི་ལྷན་གྱི་རྒྱུད་པས་དབང་བསྐྱར་བའི་རྒྱལ་མན་མང་པོ་ཡོད། ཇིང་གིར་སི་ཞེས་པ་མིང་མ་
ཡིན་པར་མཚན་གནས་ཤིག་རེད། མཚན་གནས་དེ་ཆོག་“མཚོ” (སོག་སྐད་དུ་ཉན་གི་སི)ཞེས་པ་ལས་བྱུང་བ་རེད། དུས་
མྱིས་ཀྱི་ཡིག་ཆའི་ནང་ལྷན་ཆེན་པོ་དེའི་མིང་ལ་ཏུ་ལའི་ལྷན་(སོག་སྐད་དུ་“ཏུ་ལའི་ཞེས་པ་རྒྱ་མཚོ”དང་། “མཚོ།” “ཆེན་
པོའི་དོན་རེད)ཞེས་བྲིས་ཡོད། “ཏུ་ལའི་ཞེས་པའི་ཆོག་དེ་ཏུ་ལའི་ལྷན་པའི་མཚན་གནས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་འཇོག་ཡོད། ཇིང་གིར་
སི་ལྷན་གྱི་མིང་རོ་མ་ཏ་ལུ་ཆེན་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་སོག་པོ་ཚོས་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པ་ཞེས་པའི་བོར་རི་གིན་རྒྱུད་པ་ཞིག་རེད།
ཁོ་ཚོའི་དུས་མྱིས་ཀྱི་(ནང་པའི)ལོ་རྒྱུས་ཞིབ་འཇུག་ནང་སོག་པོས་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པ་དེ་ཐོག་མར་རྒྱ་གར་གྱི་མ་ཏ་ས་མ་རྟེ་
ཁ་གན(Mahasamadhi Khagan)ཞེས་པའི་རྒྱུད་པ་བོད་(བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་ཐོག་མ་བདུན་ནས་མཚེད། སོག་སྐད་
དུ་སན་རྟེ་ལི་ཏུ་ཁ་གན)བརྒྱུད་སོག་པོར་སྐྱེས་པ་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་ནག་གི་མི་རྒྱུད་ཡིན་པ་གསལ་མེད།³⁴

རྒྱལ་མན་ཚང་མའི་སོག་པོའི་ལྷན་ཚོ་གཉེན་ཚན་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་ལྷན་ཆེན་པོ་(ལྷན་པས་ཆེན་གྱི་
ལྷན)(Khagan)ཁོ་རང་ཚོའི་“མིང་ཅམ་གྱི་དབང་རྒྱུར་བྱེད་མཁན་”དུ་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་མ་ཟད། ཁོང་ཁོ་རང་
ཚོའི་སྐྱེན་མཚེད་ཅིག་རེད། (ཆ་ག་ཐད་ལྷན་རྒྱལ་ཁབ་དང་། གསེར་གྱི་ཤོག་ཁག་སོགས)སོག་པོ་ལྷན་གྱི་རྒྱལ་མན་དེ་ཚོ་
ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཁུལ་དང་། ལུ་ཏུ་སྐུ། ཨི་རན། ཨི་རག། ཀའོ་ཀ་སི་ལུ་མིལ་པོ། སི་བེ་རི་ཡ་མལ་ཆེ་བ་སོགས་ལུང་པ་
མང་པོས་གྲུབ་ཡོད། རྒྱལ་མན་མང་ཆེ་བའི་ཐོག་ལྷན་ཆེན་པོའི་དབང་ལུགས་མཚོ་གསུམ་སྐུར་མིང་ཅམ་དུ་གྱུར་བ་དང་། དེ་
ཚོ་ཏ་ལས་རང་བཅོན་ལྟ་བུར་འཛིན་སྐྱོང་བྱས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱལ་མན་དེ་ཚོའི་རྗེ་བོས་ལྷན་ཆེན་པོ་གསུམ་ཆེ་ཤོས་ཡིན་
པར་ངོས་བཟུང་སྟེ་གོ་སྐབས་ནས་བྱུང་ལ་ཁོ་ཚོར་འབྲུལ་རྟེན་བསྐྱར་ཡོད། རྒྱལ་མན་གྱི་འབྲུལ་རྟེན་དེ་རིགས་འཕྲོ་མཁན་
གཅིག་ནི་རང་གི་རྒྱལ་ས་འཚོར་མཁན་ཉོ་གོན་ ཉི་ལུར་ལྷན་(Togon Temur Khan)རེད།³⁵

³³ Briefly on Tibet: a historical sketch...
³⁴ Lubsan Danzan, 1973, p.49-53.
³⁵ Mongultai...

ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ནི་སོག་པོའི་རྒྱལ་མཉམ་དེ་ཚོའི་ཁྲོད་ནས་གཅིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་མིས་དེར་ཉ་ཡོན་ནམ། ཡོན་ཆེན་ པོ་དང་། སོག་པོས་དེར་ཨིག་ཡོན་ལུལ་སི་(རྒྱབས་ཆེན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་རོ་མ)ཞེས་པོས་ཡོད།³⁶ དེ་ནི་ཀུབ་ལའེ་ལྷན་ཆེན་པོ་ དང་ཁོང་གི་རྒྱུད་པ་རིམ་བུར་གྱི་རྒྱལ་མཉམ་གྱི་མིང་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོ་སྤུ་ཡང་རྒྱ་མི་མ་རེད། ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་སོག་པོ་ དང་། དབང་རྒྱུར་བྱས་ཐེན་པའི་རྒྱ་ནག་། ཀོ་རེ་ཡ། ལྷན་མ་དང་ཀུམ་རྩོ་ཉེ་ཡའི་ས་ཁུལ་ཁག་གཅིག་། ཐུན་གུ་ཉི་རྒྱལ་ཁབ། ད་དུང་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་ས་ཁུལ་གཞན་ཁག་གཅིག་བཅས་མཉམ་དུ་བསྐྱེབས་པ་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་ཆ་ ་ལས་ཡིན་པ་ལས་སོག་པོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ལས་མ་རེད། སོག་མའེ་དུས་སྐབས་སུ་ལྷན་ཆེན་པོ་ཚོ་སོག་པོ་དང་གི་ས་ཁོངས་ ཁར་ཁོ་རུམ་ཁོང་ཁྲེར(city of Kharkhorum)(ཡར་གི་སྐད་ཀྱི་“ཀ་ར་ཀོ་རམ” “བྲག་ནག”)དུ་གནས་བཅས་ ཡོད་ཀྱང་།³⁷ ལྷི་ལོ་ ༡༢༤༤ ལོ་ནས་ལྷན་རྩལ་ཁི་ཁོང་ཁྲེར(ཉ་རུལ་ བེ་ཅིང)དུ་གནས་བཅས་ཡོད། ཀུབ་ལའེ་ལ་བརྟེན་ བས་ཁོང་ཁྲེར་དེ་ཁོ་དང་གི་རྒྱལ་མཉམ་ཅམ་མ་ཟད། ད་དུང་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབས་ཆེན་པོ་ལྷེ་ལ་པོའི་རྒྱལ་སར་གྱུར་པ་རེད། དེ་རྗེས་སོག་པོས་སྤུ་ལྷོ་མ་ཡོངས་རྫོགས་དབང་དུ་མ་འདུས་བར་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་དང་དང་བཅོན་ཅན་གྱི་རྒྱ་ནག་(སྤུ་ལྷོ་ མ)གཉིས་དུས་གཅིག་ལ་མཉམ་དུ་གནས་ཡོད།

ཀུབ་ལའེ་ལྷན་ལ་དབང་ཆ་སློ་བུར་དུ་བྱུང་བ་མ་རེད། ལྷི་ལོ་ ༡༢༣༦ ལོར་ཁོང་ལ་ཤིན་ཀུལུ(དེང་གི་རུལ་བེ་ཞིང་ ཆེན)ཁོ་དང་གི་རྒྱལ་མཉམ་དུ་ཐོབ་པ་དང་། ལྷི་ལོ་ ༡༢༥༡ ལོར་ལུན་ཁི་ལྷན་གྱིས་ཁོང་རྒྱ་ནག་བྱང་ཕྱོགས་སུ་བཏང་བ་རེད། ལྷི་ལོ་ ༡༢༥༩ ལོར་ལུན་ཁི་ལྷན་གྱིས་རྒྱ་ནག་ལྷོ་ཕྱོགས་དང་དམག་འཁྲུག་རྒྱལ་སྐབས་ཁོང་དམག་རོགས་སུ་འབོད་ ་འགྲུགས་བྱས་ཀྱང་། དེར་མ་སྐྱབས་གོང་ནས་ཀུབ་ལའེ་ལྷན་གྱིས་ལུན་ཁི་ལྷན་གྲོང་ས་ཐེན་པའི་གནས་ཚུལ་(༡༢༥༩)ཤེས་ ཉོགས་བྱུང་བ་རེད། དེ་ནས་ཁར་ཁོ་རུམ་དུ་ལྷན་ཚོགས་ཆེན་པོ་འཚོགས་པ་དང་། ཚོགས་འདུ་དེའི་སོག་སོག་པོའི་གོམས་ སྲོལ་དང་མ་ཐུན་པར་ཨ་རིག་ པོ་ཁི་ལྷན་ཆེན་པོ་ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྐྱབས་བྱས་པས་ཨི་རིག་ པོ་ཁི་ལྷན་ཆེན་པོ་ཀུབ་ལའེ་ ལྷན་གྱིས་ཁད་པིང་ཁོང་ཁྲེར(ཉ་རུལ་ དེང་གི་ནང་སོག་ནང་ཡོད)དུ་ཆགས་པའི་ཁོ་དང་གི་སྤྱི་ཁྲབ་ལས་ཁྲུང་ས་སུ་ལྷན་ ཚོགས་ཆེན་པོ་གཞན་ཞིག་བསྐྱོངས་པ་དང་། ལྷི་ལོ་ ༡༢༦༠ ལོར་ཁོང་དང་ཉིད་ལྷན་ཆེན་པོ་ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྐྱབས་བྱས་ པ་རེད། རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ལྟར་ན། སྐབས་དེར་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་ལོགས་སུ་ཡོད་ཀྱང་། ཀུབ་ལའེ་ལྷན་ལ་ གོང་མའི་མཚན་གནས་(རྒྱ་སྐད་དུ་རྒྱ་ཉིད)ཡོད། ཨ་རིག་ པོ་ཁི་ནི་སོག་པོའི་སྲོལ་རྒྱུན་རིན་ཐང་གལ་ཆེར་དོས་འཛིན་ བྱེད་མཁན་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། རིང་གིར་སི་ལྷན་གྱིས་གཏན་ལ་མཐ་པའི་ཁྲིམས་སྲོལ་ལ་བརྩི་འཛིན་དོན་ཀྱི་བྱེད་འདོད་ཡོད་ མཁན་ཞིག་ཡིན་ཡང་། ཀུབ་ལའེ་ལྷན་ནི་བཅོས་སྐྱུར་ལ་སློ་ཁ་ཕྱོགས་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་གིས་དང་གི་རྒྱལ་ཁབས་ ལ་རྒྱ་མའེ་རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མིན་དུ་དར་སོ་ཆེ་བའི་ལམ་སྲོལ་དང་མཐུན་པའི་ལམ་ལུགས་གཏན་འབེབས་བྱེད་ཐབས་བྱས་ ཡོད།

སོག་པོའི་སྲོལ་རྒྱུན་གྱི་སྤྱི་ཁྲེར་འཛིན་ལམ་ལུགས་སོག་ནས་བཤད་ན། ཀུབ་ལའེ་ལྷན་གྱིས་སྐོང་འཚོག་ བྱས་པའི་ལྷན་ཚོགས་དེ་ཁྲིམས་འགལ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་དུས་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབས་ལ་ལུགས་མཐུན་གྱི་རྒྱལ་པོ་

³⁶ “ཡོན་ཞེས་པའི་ཚོག་འདིའི་འབྱུང་ཁུངས་རྒྱ་སྐད་ཡིན་ཡང་། དེས་སོག་ལུལ་རྒྱ་ནག་ཉ་རུལ་བ་སྐོན་གྱི་མེད། དེའང་ན། སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་ཀྱི་རྒྱལ་སའི་ མིང་སན་ཉི་ མེ་ཉར་སི་རྩུག་“St. Petersburg”ཞེས་པ་ལུ་རུ་སྤྱི་སྐད་མ་རེད། སོག་སྐད་ལུལ་སི་“uls”ཞེས་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོན་རེད། རྒྱ་ནག་ཐེ་བའི་སོག་པོའི་ རྒྱལ་ཁབས་སྤྱི་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཚོག་དེ་རྗེས་ལ་རྒྱལ་རྒྱུད་“dynasty”དུ་བསྐྱུར་བ་རེད།

³⁷ མ་སྐད་ཀྱི་འབྱུང་ཁུངས་ཆེད་ Dmitriev, 2009. ལ་གཟིགས།

ཨ་རིག་ བོ་ཁི་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་རྒྱལ་སར་བཞུགས་ཡོད།³⁸ དེས་མ་ཚད་ཀྱི་ལེ་ཡིས་ལྷན་ཚོགས་དེའི་སྐབས་རྒྱལ་སྐུ་མང་པོར་སློབ་ཚན་ལྷན་ཚོགས་ཆེན་སྤྲད་ཡོད། ཨ་རིག་ བོ་ཁིས་རང་གི་ཕུ་བོའི་དྲུང་དུ་ཕོ་ཉ་ཞིག་མངགས་ཏེ་“རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་སྲོལ་ལྟར་ན། ལྷན་ཚོགས་ལྷན་ཚོགས་ཆེན་པོས་མ་གཏོགས་འབྲེལ་བ་བྲལ་སྤྲོད་མི་ཚོགས་ཀྱང་། ཁྱོད་ཀྱིས་གོང་ན་མེད་པའི་ལྷ་སྐུ་རྩིས་མེད་བཏང་བ་རེད། ཁྱོད་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ནང་བསྐྱེད་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་ཁྲིམས་ལུགས་བཙུག་བྱས་ཏེ་སྲིད་དབང་སྐྱེར་གཏོང་བྱེད་ཀྱི་འདུག”ཅེས་བརྗོད་ཡོད།³⁹ ཀྱུ་ལེ་ལྷན་ཀྱིས་ཨ་རིག་ བོ་ཁི་སྲིད་དབང་གཡོ་འཕྲོག་བྱེད་མཁན་ཡིན་པའི་འབྲེལ་བ་བྲལ་སྤྲོད་བྱས་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་ལམ་སྲོལ་ལྟར་ཁོ་རང་གི་སྲིད་ལུགས་ཀྱི་མིང་ལ་“ཀྱུང་ལྷན་ཆེན་པོ་བཏང་བ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༡ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༤ ལོ་བར་ཁོང་གིས་རང་གི་བུ་བོ་དང་དམག་འཐབ་བྱས་པ་དང་། མཐའ་མ་ཨ་རིག་ བོ་ཁིར་པམ་ཉེས་པོ་གཏེ་ཀྱུ་ལེ་ལའེ་ལྷན་ལ་མགོ་བཏང་གསུམ་ཞུས། དེ་ནས་བརྒྱུད་སོགས་པོར་ལྷན་ཚོགས་པོ་གཅིག་ལས་མེད་པར་གྱུར་བ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་སྲིད་ཅེས་འཇུག་ཆང་མའི་རྗེ་བོ་ཚོས་ཁོང་གི་བཀའ་ཅི་དང་ལེན་བྱེད་དགོས་ཆགས་པ་རེད།

ཀྱུ་ལེ་ལྷན་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༤ ལོར་ཁོང་གི་སྲིད་ལུགས་ལས་འབྲེལ་དེ་ལྷན་ཚོགས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་ཀྱང་དུའུ་(“དབུས་རྒྱལ་ས”)ཉེ་འགྲམ་དུ་སློབ་པ་དང་། དེའི་མིང་ལ་ལྷན་རྒྱ་ལིག་(“ལྷན་ཀྱི་གྲོང་ཁྲིམ་”)གསུམ། ༡་དུའུ་(“རྒྱལ་ས་ལྷོ་བ”)ཞེས་བཏང་གསུམ་པས་ལྷན་རྒྱ་ལིག་སོགས་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་སྲིད་ཅེས་ཆེན་པོ་ཡོངས་རྫོགས་ཀྱི་རྒྱལ་སར་གྱུར། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོར་ཀྱུ་ལེ་ལྷན་ཀྱིས་ཁོ་རང་གི་སྲིད་ལུགས་ཀྱི་མིང་གྱུང་ལྷན་པོ་ལོན་དུ་བསྐྱེད་བཏང་། ཁོང་གིས་དེ་ལྷན་བྱེད་དོན་གང་ཡིན་བཀའ་ལིག་ནང་ཉུགས་དང་མཚན་མ་ངན་པ་(སྐྱེས་མ་མཚུགས་ཤིང་དང་། དུས་མིན་ཆར་པ་བབ་པ་སོགས)དེ་ཚོ་ཚང་མས་གཞུང་གི་སྲིད་བྱུས་རང་གྱུར་ཁམས་ཀྱི་ཁྲིམས་སྲོལ་དང་འགལ་བ་ཡིན་པ་སྟོན་ཀྱི་འདུག་ཅེས་ཉུགས་དང་མཚན་མ་ངན་པར་གཞིར་བཞག་པ་ཡིན་ལུགས་བཀོད་ཡོད། ཁོང་གིས་རྒྱ་མིའི་དེབ་“སློར་ཐང་”(易经)གཞིར་བཞག་ནས་རྒྱ་ལིག་“ཆན་ཡོན”བཏང་མས་ཡོད་པའི་དབང་ཉུགས་གསལ་པོ་ཡོད་དེ། རྒྱ་ལིག་“ཆན”ཀྱི་ཕོ་དོན་“ནམ་མཁའ་”ཡིན་པ་དང་། “ཡོན”ཀྱིས་“རོ་མའི”དོན་སྟོན་ཀྱི་ཡོད།⁴⁰ ཁོང་གིས་རང་གི་སྲིད་ལུགས་ཀྱི་མིང་“སློར་ཐང་”གི་གཤམ་གསལ་ལྷུང་འདོན་དུ་མ་ཚན་གཞིར་བཞག་སྟེ་འགྱུར་བ་བཏང་ཡོད་པ་ཁ་གསལ་པོ་རེད། དེ་ཡང་དེབ་དེའི་ནང་“ལྷུང་ལྷན་ཅན་ཀྱི་ཆན་ལིག་འགྲུ་འདི་ལོ་རྒྱུས་ལུགས་རིང་ལྡན་ཡོད”(ལྷ་སྐད་དུ། da zai qian yuan)ཅེས་བཀོད་ཡོད། “ཆན”ནམ་མཁའི་མཚོན་ཉུགས་ཡིན་པས་གོང་མ་མཚོན་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་མིང་དུ་“ཉ”འཕྲ། “ཆེན་པོའི”མཚོན་ཉུགས་ཆེས་ཐོག་མར་གྱུར་བ་རེད། དེའང་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་པ་ལྟར་སོགས་པོ་ཚོས་འགྱུར་མེད་ཀྱི་སྐྱ་ལུགས་ལ་འབྲེལ་བྱས་ཀྱི་ཡོད་པས་“ཡོན་ནི་འགྲོ་བ་བཟང་ལས་འདས་པའི་འགྱུར་ཁུངས་དང་། ཞི་བདེ་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྟོབས་ལྷན་ལྷན། མི་མང་པོའི་མཛོན་འདོད་ཀྱི་རྩ་བ་ཡིན་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེ་ལས་རྒྱལ་ཆེ་བ་དང་རྩ་ཆེ་བ་ཞིག་གང་ཡང་མེད།” བཀོད་འབྲེལ་དེའི་ནང་ཀྱུ་ལེ་ལའེ་ལྷན་ཀྱི་སྲིད་ལུགས་ཀྱི་མིང་འགྱུར་བ་བཏང་བ་དེ་ཁོ་རང་གི་རྒྱལ་སྐུ་ཁོ་ནའི་ནང་རྩ་འདྲིན་བྱེད་དགོས་པ་དངོས་སུ་བཀོད་མེད་པས་བཀོད་འབྲེལ་དེ་ལྷན་ཚོགས་པོའི་མངའ་ཁོངས་ཚང་མས་དེས་བར་དུ་དང་ལེན་བྱེད་དགོས་པ་དང་། སོགས་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་སྲིད་ཅེས་ཆེན་པོ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ཅི་ཚོགས་གི་ཡོད།

³⁸ Dalai, Ch. 1977, p.325.
³⁹ Ganbold et al., 2006.
⁴⁰ Ganbold et al., 2006, p.20-21.

ཀུའ་ལེ་ལྷན་གྱིས་བྱ་སྐྱོད་དེ་ཚོ་ཚང་མ་ཁོང་གི་རྒྱ་རིགས་སློབ་སྟོན་པའི་ཤུགས་རྒྱུན་ལོག་བྱས་ཡོད། ཁོང་ལོ་ན་
 རྒྱུ་རྒྱུ་འེ་སྐབས་ནས་འགྲམ་དུ་རྒྱ་རིགས་དགེ་ལེན་མང་པོ་ཡོད་པ་དང་། དེ་ཚོ་ས་ཁོང་ལ་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་གི་ལོ་
 རྒྱུ་ས་ཚམ་མ་བཟང་། ད་དུང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་སྐྱོད་སྐྱོན་སྐྱོན་བྱས་པས་དེ་ཚོ་ཁོང་གི་སློབ་ནམ་ཡང་བརྟེན་
 མེད་དུ་གནས་ཡོད།⁴¹ ཀུའ་ལེ་ལྷན་གྱི་ཞབས་ཕྱིའི་ཁོངས་སུ་རྒྱ་རིགས་མཁས་པ་གྲགས་ཅན་དང་གནད་ཡོད་མི་སྣ་མང་
 པོ་ཡོད་ཅིང་། ཁོ་ཚོའི་སློབ་ནམ་ཉལ་ཅིང་ཞེས་པ་ཞིག་གིས་ཁོང་ལ་ལྷན་ཆེན་པོའི་སྲིད་ཁྲིའི་དང་དབང་ཐང་བདག་བསྐྱུར་བྱེད་
 པའི་ཐབས་ལམ་ཞིག་བསྐྱབས་པ་རེད། ཀུའ་ལེ་ལྷན་ནི་གཞོན་སྐབས་སུ་ཁོང་གིས་རང་གི་ཉེ་འཁོར་མི་དེ་ཚོར་ཡིད་ཆེས་
 སློབ་འགྲུལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གིས་ད་དུང་རྒྱ་སྐད་སྐྱོད་ཡོད། འོན་ཀྱང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ཡིག་སྐྱོད་རྒྱུ་ཁས་ལེན་
 བྱས་མེད། དེར་བརྟེན། ཡོན་ལོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲུ་མཐོ་རིམ་མི་སྣ་ཚོས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གི་འོ་པོའི་ལྷ་ཚུལ་དང་།
 དབང་སྐྱུར་ལམ་ལུགས། ལོ་རྒྱུས་བཅས་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་ཡོད་པར་ཉར་སང་དོན་གང་ཡང་མེད། ཀུའ་ལེ་ལྷན་གྱི་
 སྲིད་ལུགས་རིང་རྒྱ་མི་ཚོས་རིང་གིར་སི་ལྷན་གྱི་མིང་སྐད་རྒྱ་མི་སྣ་ཚོས་ལོ་རྒྱུ་ལྷན་པོའི་སྐྱེ་ལེ་སྐྱེ་
 ཡོངས་ཀྱི་མིང་དང་། བ་སྐྱོན་ཆེ་ལུགས། མིང་རྒྱུ་རྒྱ་ཉེས་(ལྷ་ལུས་དང་མ་སྐྱོན་པ་དང་ལས་དབང་གི་སྐོ་ལོ་འབྱེད་པ།
 འཕགས་པ་དྲག་པོའི་རྣམ་པར་རོལ་པའི་གོང་མ)སུ་བསྐྱུར་བ་རེད།⁴² ཀུའ་ལེ་ལྷན་རང་གི་སོག་མིང་ཉ་ལྷ་ཆེན་འཕོད་མི་
 ཚོགས་པའི་མིང་གལ་ཆེན་ཞིག་ཏུ་གྱུར་བ་དང་། ཁོ་རང་སྐྱོན་ལ་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་སྐྱུར་མཁས་ལྷན་ཆེན་པོ་ཚོ་
 ལའང་རྒྱ་མིའི་སྐྱེ་ལེ་གི་མིང་རེ་སྤྲད་པ་རེད། དེ་ལྟར་ཡང་། ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་རིམ་པ་ཚང་མར་སོག་པོའི་མིང་རེ་
 ཡོད་ཅིང་། ལྷ་ལོ་ ༡༩༧༩ ལོར་ཀུའ་ལེ་ལྷན་གྱིས་རྒྱ་ནག་ཚ་ཚང་ལ་དབང་སྐྱུར་སྐབས་པ་བྱུང་བ་རེད། དུས་དེ་ནས་བརྒྱུད་
 རྒྱ་ནག་ཉེས་པོ་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲུ་ཁ་འབྲེལ་ཐབས་མ་མཆིས་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་བ་རེད། (མར་གོ་
 པོ་ལོ་སོགས)དབང་མི་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཡོན་ལོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲུ་བྱུང་བ་ཚེ་ས་ཁུལ་འབྲེལ་མིན་ཐོག་དབྱུག་གཞུང་གི་དབང་
 ཚད་ཁུལ་ཆེ་རྒྱུང་ལ་ཁུལ་འབྲེལ་པར་ཡོད་ལུགས་སྐྱོད་ཡོད་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཁོ་ཚོས་(གོ་རི་ཡ་དང་། ཀན་སུའུ་
 སོགས)ས་ཁུལ་ཁ་ཤས་ལ་ལུང་པ་དང་རྒྱལ་པོའི་ཁབ་ཅེས་བོས་ཡོད། ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་འཛིན་མ་ལག་ཉེས་པོའི་ནང་
 རྒྱལ་ཁབ་སློབ་ཡོངས་ལ་ལྷ་ཉེས་བྱེད་མཁས་ཀྱི་སྐྱིག་འཇུགས་ཤིག་མེད་པ་དང་།⁴³ རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་སོག་པོ་ཡིན་ཡང་
 སྲིད་གཞུང་གི་འཛིན་སྐྱོད་བྱེད་སྐྱོད་རྒྱུ་སོག་འདྲེས་མ་རེད། སྐྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རིང་གིར་སི་ལྷན་གྱི་
 བཅའ་ཡིག་“ལ་ས་ཆེན་པོ”ཞེས་པ་སྐྱུར་བརྟེན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་མི་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འཛིན་སྐྱོད་མ་ལག་ནང་དགོས་དེས་
 ཅན་གྱི་ལས་གནས་ཐོག་མ་གཏོགས་པེད་སྐྱོད་བཏང་མེད།⁴⁴ སོག་པོ་ཚོས་སྐྱ་ལྷ་བར་གསུམ་དུ་སྲིད་འཛིན་གྱི་ལས་དོན་
 དང་སྐྱི་ཚོགས་འཚོ་བ་གཉིས་ཀའི་ཐོག་རྒྱ་མིར་མཐོང་གཅིག་ཏུ་ཡིད་ཆེས་མ་བྱས་པར་བར་ཐག་དེས་ཅན་བཞག་པ་དང་།⁴⁵
 འགྱུར་བ་མེད་པར་རང་གི་སྐད་ཡིག་གཅེས་སྐྱུར་བྱས་ཡོད། ཁོ་ཚོའི་ཡི་གེའི་གསུགས་ཀྱང་ཐོག་མར་ལྷ་གྱུར་བ་དང་། དེ་
 རྗེས་བོད་པས་གསར་བཟོ་བྱས་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་མིས་བཟོས་མེད། ལི་ཐན་བྱེན་ལངས་བྱུང་རྗེས་རྒྱ་མི་ཚོ་ཡོན་རྒྱལ་རབས་
 ཀྱི་དྲག་པོའི་དམག་གི་གོ་གནས་ཐོག་འཛོག་མི་ཚོགས་པ་བཟོས་པ་དང་། གོ་གནས་དེ་ཚོ་ཉ་ལམ་ཡོངས་སུ་རྗོགས་པ་ཁ་ཆེ་

41 Dalai, Ch. 1977, p.324.
 42 Khrapachevsky, 2004.
 43 Farquhar, 1981.
 44 Langlois, 1981, p.137-185.
 45 Vernadsky, 2000.

གྲིས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་བཀའ་བཀོད་ལ་ཉན་དགོས་ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་མི(ཉན་མི་རིགས་)དང་མི་འདྲ་བར་སོག་སོས་ལྟ་
 ཚུལ་དེ་མི་རིགས་བྱེ་བྲག་པ་ཞིག་དང་འབྲེལ་ནས་བཤད་མེད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་དེར་མི་རིགས་འབྲེལ་བ་འཇུགས་རྒྱ་གལ་
 ཚེན་པོ་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་མ་བྱས་པར་བརྟེན་རྗེས་ལ་ཁོ་ཚོར་མཇུག་འབྲས་ཚབས་ཚེན་བྱུང་བ་རེད། རྗེས་ལ་རྒྱ་མིའི་
 རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་སྲིད་དབང་ཐོབ་དུས་རྒྱལ་རབས་དེ་ཁྲུང་ཅིའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་དབྱས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཚེན་པོ་དེའི་ཁྲིམས་མ་ཐུན་
 སྲིད་དབང་དུ་གྱུར་པ་དང་། སོག་སོས་མ་ཁུལ་དེ་ཚོ་"མཐའ་འཁོབ་ལྷ་སྐྱོའི"ཡུལ་ཆགས་པ་རེད། སོག་སོས་ངོས་འཛིན་དེ་
 ལྟར་བྱས་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་མིར་དེས་བྱུང་པར་གང་ཡང་བཟོས་མེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༣༤༩ ལོར་རྒྱ་ནག་ཡོན་ཤོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་ལོགས་སུ་བྱེས་པ་དང་། སོག་སོ་ཚོར་དེ་ནི་བྱུས་
 ཉེས་ཚེན་པོ་ཞིག་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་སྔ་ཁྲུང་ཚེན་པོའི་རྒྱལ་མན་དེའི་"སོག་སོ་གཅིག་ཤུའི་མི་མང"ལུ་
 མན(Tumen)ལྔ་བརྒྱ་ལྟག་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོའི་ཁྲོད་ནས་སུ་མན་བཞི་བརྒྱ(དམག་མི་ ༤༠༠༠༠༠) དུ་དྲུང་ཁོ་ཚོའི་ནང་མི་
 བུ་སྐྱལ་སོགས་བཅུ་ལྔ་ལྟག་སུ་རིང་པོའི་ལྷོ་ཕྱོགས་སུ་རྒྱ་ནག་ནང་ཡོད།⁴⁹ དེ་དུས་ཉོ་གོན་ ཉི་ལུང་དང་མཉམ་དུ་སུ་
 མན་དུག་མ་གཏོགས་སོག་ཡུལ་དུ་བྱིར་ལོག་བྱས་མེད་པ་དང་། གཞན་པ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་འདྲ་མིན་དུ་བཀག་ཉར་
 བྱས་པས་མ་ཚད། ཁོ་ཚོ་མང་ཆེ་བ་རྩ་མེད་བཟོས་པ་རེད། ཡིན་ན་ཡང་། ཡུན་རིང་སྤང་མེད་དུ་བསྐྱར་བའི་སོག་ཡུལ་རང་
 ལ་བྱིར་ལོག་བྱེད་མཁན་མི་གངས་སྟོང་སྐབས་མང་པོར་བས་གོས་གནས་མལ་གྱི་མ་ཐུན་རྒྱུན་སྐྱོར་བའི་རུས་པ་འདད་དེས་
 མེད་པས་དཀའ་ངལ་ཚེན་པོ་སྤྲད། དུས་མཚུངས་སུ་རྒྱ་ནག་ནང་མིང་སྲིད་གཞུང་གིས་སོག་སོ་རྒྱ་མི་དང་ངོ་བོ་དབྱེར་མེད་
 བཟོ་བ་ཚུད་པའི་སོག་སོའི་འུགས་རྒྱུན་མེད་པ་བཟོ་བའི་ཐབས་ཤེས་ཡོད་རྒྱ་རྒྱལ་སྐྱལ་བཏང་བ་དང་། མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་
 ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་བཟོ་ལྟར་ཚོགས་ཀྱིས་བཀོད་བྱས་ལ་མཚན་ཞིག་བཏང་ཡོད་ཅིང་། དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་ནང་སྐྱལ་པའི་སོག་
 པོས་རྒྱ་མི་དང་མ་གཏོགས་གཉེན་སྲིད་བྱེད་མི་ཚོག་ཅེས་གསལ་ཡོད།⁵⁰ གལ་ཏེ་བཀོད་བྱས་དེ་ཅིས་མེད་རྟོག་རོལ་དུ་
 བཏང་ན་མཐིལ་རྒྱུ་གཏོང་བ་དང་། ཚེ་གཤོག་རྒྱལ་དགོས་པའི་ཆད་པ་གཅོད་རྒྱུ་རེད།

གནའ་བོའི་སོལ་རྒྱལ་ལྟར་ན་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་"ལུགས་མ་ཐུན"དུ་ཁས་ལེན་ཡོང་མིན་གཞུང་འབྲེལ་ཁྲུང་ཅིའི་ལོ་
 རྒྱུས་རིག་པ་ལ་རག་ལས་ཡོད་པ་དང་། དེ་ལྟར་ན་རྒྱལ་རྒྱུད་དེའི་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་ཕྱོགས་བསྐྱིགས་བྱེད་དགོས་ཀྱི་
 ཡོད། རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གི་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་རྒྱུན་དུ་གོང་མའི་སྲིད་ཁྲི་རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་མཁན་དེས་བསྐོས་གཞན་བྱས་པའི་
 དམིགས་བསལ་ཚོགས་རྒྱུང་ཞིག་གིས་སྐབས་དགོས་པ་དང་། ལོ་རྒྱུས་ཕྱོགས་བསྐྱིགས་བྱས་ལྱབ་མཚན་དེར་སྲིད་ཁྲི་
 རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་མཁན་དེས་སོས་མ་ཐུན་ཚོག་མཚན་འཛོལ་དགོས་ཀྱི་ཡོད།⁵¹ དེ་གཞིར་བརླང་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་
 འཛམ་ལོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ཕྱི་ལོ་ ༡༣༤༩ ལོ་ནས་ ༡༣༥༠ ལོ་བར་ཕྱོགས་བསྐྱིགས་བྱས་པ་དང་། ལས་དོན་དེ་
 རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་འབྲི་མཁན་གྱིས་ཁྲུང་ཅིའི་བཞེད་པ་དང་མ་ཐུན་པར་བསྐྱབས་པ་རེད། འོན་ཀྱང་། ལོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལོ་
 རྒྱུས་ཕྱོགས་བསྐྱིགས་བྱེད་མཁན་དེ་ཚོར་རྒྱལ་རབས་དེའི་མི་སྣ་དང་གནས་ཚུལ་གལ་ཆེན་མང་པོའི་སྐོར་ཤེས་རྟོགས་
 ཡག་པོ་མེད་སྟབས་ཁོ་ཚོས་ཕྱོགས་བསྐྱིགས་བྱས་པའི་ལོན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་དེར་རྒྱ་མིའི་ཤེན་ཚེན་པོ་ལུགས་ཡོད།

49 Mongultai...
 50 The Laws of the Great Ming Dynasty, 2002, Art. 122.
 51 Lankov, A. "Mandate of Heaven" ...

དེ་ལྟར་ལང་། རྒྱ་མིའི་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་ཚུགས་པའི་རྗེས་ལ་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ས་གནས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་མིས་དེར་“ཡོན་བྱང་མ”ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༠ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༧ ལོ་བར་གྱི་ཁྲི་ལོའི་མིང་ལ་ཞོན་ཀྱང་(Xuan-guang)དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༧༩ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༣༩༧ ལོ་བར་གྱི་ཁྲི་ལོའི་མིང་ལ་ཐེན་ཡོན་(Tian-yuan)རེད།⁵² དེ་ལྟར་ཡང་། གོང་མ་ཚོར་ལྷོ་མ་དང་ལྷ་བར་རང་རང་གི་སོག་པོའི་མིང་རེ་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༣༩༩ ལོར་རྒྱ་མིས་ལྷོ་མ་ཚོར་སྤྱི་གཞི་ཉི་ལུང་(Togus Temur)ཚར་བཅད་པ་དང་། ཁོང་ཁོ་རང་གི་སྤྱོད་མཆེད་ཀྱིས་བསམ་དེ་པ་རེད། ཁོང་ཡོན་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་མཐའ་མ་དེ་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་གི་བུ་དང་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཨེན་ཁི་ ཟོ་རིག་མེ(༡༣༩༩-༡༣༩༩)མིང་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་གོང་མ་ཚོར་ཞེད་དེ་གོང་མའི་མཚན་གནས་བཞེས་མི་རུས་པ་དང་ཁོང་གིས་རྒྱ་མིའི་ཁྲི་ལོའི་བཞེས་མེད།⁵³

ཡིན་ན་ཡང་། སོག་པོའི་སྐྱེད་གཞུང་ལ་ཤུགས་ཀྱིས་མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་གསུམ་པ་གཉེན་ཉེས་(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཡུང་ལེ། ༡༩༠༣-༡༩༣༩)ཉོ་གོན་ ཉི་ལུང་ལྷོ་མ་གྱི་བུ་ཡིན་པའི་གཏམ་རྒྱུད་ཅིག་ལ་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།⁵⁴ ཁོ་ཚོས་གཉེན་ཉེས་ཉོ་གོན་ ཉི་ལུང་གི་བུར་མོར་སྐྱེས་ཡོད་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་དང་པོ་གཉེན་ཉེས་ཀྱིས་ཉེན་ཉེས་ཀྱི་ལྷོ་མ་ཚོར་བཅད་དུ་བསྐྱུས་རྗེས་ཉོ་གོན་ ཉི་ལུང་གི་བུར་མོ་ཁོ་རང་གི་རྒྱུང་མར་ལེན་སྐབས་བུད་མེད་དེར་མངལ་ཆགས་ཟེན་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། གཏམ་རྒྱུད་དེ་ལྟར་ན། ཡོན་རྒྱལ་རབས་སོག་པོ་ཅམ་མ་ཟད། རྒྱ་ནག་ནང་དུའང་རྒྱུན་གནས་བྱུང་ཡོད། སོག་པོའི་ལོ་རྒྱུས་གལ་ཆེ་བོས་གཅིག་ཡིན་པའི་རྩོ་ལོར་ ཨེ་རི་ཁི་(Bolor Erikhe རུངས་ཤེལ་མེད་བ)ནང་གསལ་བ་ལྟར་ན། རིང་གིར་སི་ལྷོ་ནས་ལེགས་ལྡན་ལྷོ་བར་སོག་པོ་རང་གི་རྒྱལ་རབས་ཤིག་གྲུབ་ཡོད་པ་དང་། རིང་གིར་སི་ལྷོ་ནས་ཉོ་གོན་ ཉི་ལུང་བར་གྱི་རྒྱལ་པོ་ལྷོ་མ་ཚོས་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱོ་མར་(སོག་སྐད་དུ། ལུང་ཉི་ ཡོན་ལྷུལ་སི། ཡོན་རྒྱལ་རབས་གོང་མའི་དོན)དབང་སྐྱུར་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཨ་ཡུ་ཤི་རི་རྩ་རྩི་ལིག་ཏུ་ལྷོ་ནས་ལེགས་ལྡན་ལྷོ་བར་གྱི་གོང་མ་རིམ་བས་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་བྱང་མར་(སོག་སྐད་དུ། ཁོ་ཨོ་ཨེ་ཉི་ ཡོན་ལྷུལ་སི། ཡོན་རྒྱལ་རབས་རྗེས་མའི་དོན)དབང་སྐྱུར་བྱས་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་ལས་ཁ་ལྷུང་ལ་ནའང་སོག་པོས་རྒྱུན་མཐུད་དེ་རྒྱ་ནག་གི་བདག་དབང་སོག་པོར་ཡོད་ཅེས་འོད་ཀྱི་ཡོད།

དེ་ལྟར་ཆེན་པོ་ཉོར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་(སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཆེན་པོ་)འཛོམ་ཞིག་ཏུ་བྱིན་པ་དང་། སོག་པོའི་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་མེ་བའི་རྒྱལ་སྐོན་ནས་ཀྱང་ཐ་དད་དུ་གྲེས་པ་རེད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱལ་རྒྱུད་དེའི་ལྷུང་འཛིན་བདག་དབང་རྩོད་པའི་རྒྱ་མཚན་ཅི་ཡང་མེད། གལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་གི་རིགས་པ་རྒྱ་མཚན་བདེན་པ་ཡིན་ན་ལྷུང་ལྷུང་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་པ་དང་།⁵⁵ ད་དུང་ང་ཚོས་ཅིའི་ཕྱིར་ཉེན་རྟོག་རྒྱ་ནག་ཞེ་བདེ་རྒྱ་མཚོ་ཆེན་པོ་བར་གྱི་ས་ཁྲོན་(རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་རྩོད་པ་བརྩོད་དགོས་མེད་ཐོག)ཡོངས་སུ་རྩོགས་པ་དེར་གྱི་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆ་ཤས་སུ་ངོས་འཛིན་མི་བྱེད་དོན་གང་ཡིན་ནམ།

རྒྱ་ནག་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་ལས་ཐ་དད་དུ་གྲེས་རྗེས་སྐར་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གྱུར་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༡ ལོར་རྒྱ་ནག་གོང་མ་སོག་པོར་སྐྱག་པ་དང་རང་ཉིད་བྱང་ཕྱོགས་ཀྱི་འབོག་སྐྱང་ལྷུང་དང་ཉེ་བར་གནས་འདོད་བྱུང་།

⁵² Levkin, G.G. Typical mistakes...
⁵³ Mogultai...
⁵⁴ Puchkovsky, 1963.
⁵⁵ Terentyev, A. "Allow to retort" ...

ཉེ་ལྷོ་ཕྱོགས་ནས་ལེ་ཅིང་ལ་སློབ་པ་རེད། དེ་ནས་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱ་མིའི་ཤུའུ་རྒྱལ་རྒྱུད་བྱུང་བ་དང་། དེས་མིང་རྒྱལ་
 རྒྱུད་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱས། མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྐྱུར་མ་བྱས་གོང་གི་རྒྱ་མིའི་སྲུང་གོང་
 མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྲུང་མའི་ས་མཚམས་དང་ཉ་ལམ་གཅིག་མཐུན་རེད།⁵⁶ སྲུང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་རྒྱ་མི་ལྟེ་བར་འཛིན་
 པའི་ལྷ་སྲུབ་ལག་བསྟར་ནན་པོ་མ་བྱས་སྐབས་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱས་པ་དང་རྒྱ་མིར་སྐྱབས་སྲོང་མཁར་
 གཙོད་བཏང་སྟེ་རྒྱ་མི་དོ་ཚུལ་སྲུང་ས་དགོས་པ་བཟོས་པར་འཁོན་ལན་སྟོན་རྒྱ་གལ་ཆེན་པོ་ཡིན་པའི་འདོད་ཚུལ་འཛིན་
 མཁན་མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལྷ་སྲུབ་འཛིན་མཁན་ཚོས་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱུན་རིག་གཞུང་སོགས་སྲོགས་ཡོངས་ནས་བསྐྱར་
 གསོ་བྱེད་པའི་འབད་བཞེན་བྱས།⁵⁷

རྒྱ་མིས་སོག་པོ་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་མི་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་དབང་ཁྲིམས་འགལ་གྱི་ཐོག་ནས་བཙན་
 འཕྲོག་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱས། མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་དང་པོ་ཤུའུ་ཡོན་གང་(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ཉུང་མུའུ)ཁྲི་འདོན་
 བྱས་པའི་ལོ་རྗེས་མ་དེར་ཁོང་གིས་བོད་ལ་པོ་ཉ་ཞིག་ཅ་ཆེག་ཅིག་སྐྱེལ་བར་བཏང་བ་དང་། དེའི་ནང་གཞན་དོན་གཞན་
 སྲུང་ས་ཡོད་པ་ལྟར། ད་དུང་“འདས་པའི་ལོ་ལྟས་ནང་ཉུ་(སོག་པོ)ལྷ་སྟོ་ཚོས་སྐྱོག་ཏུ་བྱ་(རྒྱ་ནག)བཙན་བཟུང་བྱས་པ་
 དང་། དེའི་ཐོག་ལོ་བརྒྱ་ལྷག་དབང་སྐྱུར་བྱས་པ་རེད། རིག་འཚོ་ཟེན་པ་ཞིག་ཡིན་ཕྱིན་སྲུས་ལྷ་དཔེ་ལྷམ་འགོ་བས་བྱས་པའི་
 ཁོང་ཁོ་དེ་འདར་བཟོད་བསྐྱར་བྱེད་ཐུབ་བཅ། <...> ངས་མཁའ་འོག་གི་ལྟེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཛུགས་བྱས་ཏེ་དེའི་
 མིང་ལ་ཉ་མིང་(མིང་ཆེན་པོ་འཕྲ། འདྲ་ཆེན)ཞེས་བཏགས་ཡོད་”ཅེས་བཀོད་ཡོད།⁵⁸

སོག་པོའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། མིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་བཟོད་བསམ་ལ་དོན་དངོས་དང་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་ཆ་གཉིས་ཀ་
 བས་དོན་སྟོང་མེད། སོག་པོའི་མིག་ནང་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཚོའི་(རྒྱ་ནག་ཐོག་གི་)མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ནི་སོག་
 པོའི་ནང་བཞུགས་པའི་སོག་པོའི་ལྷན་ཆེན་པོའི་རྒྱུད་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད་པ་ལས་མིང་གོང་མ་རིས་པས་རྒྱ་ནག་ལ་
 དབང་སྐྱུར་བྱས་པ་ལས་བྱུང་བ་ཞིག་མ་རེད།⁵⁹ མིང་གོང་མ་ཚོས་བོད་ནང་ཁོ་རང་ཚོའི་དབང་སྐྱུར་འཛུགས་ཐབས་བྱས་
 གྲུང་། དེར་ལམ་སྟོང་བྱུང་མེད། (ས་བཙན་གཉིས་པར་གཟེགས།) བོད་པ་དང་སོག་པོ་གཉིས་ཀས་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ནི་ཕྱིའི་
 རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། དེར་སོག་པོའི་“ལུལ་བཞག་”ཚོད་པའི་ཐོབ་ཐང་གང་ཡང་མེད་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་གྱི་ཡོད།
 དེ་ཚོ་ཚང་མས་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྲུང་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྲུང་འབྲེལ་གང་ཡང་མེད་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།

མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གི་ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཁོངས་སུ་བོད་པའི་ཚོ་བ་དང་དགོན་སྡེ་འདྲ་མིན་ཐོག་། ད་
 ཉུང་རྫོང་ནི་ལུ(Borneo)དང་། སི་ལོ་ན།(Ceylon) བེ་ལི་བིན་སི།(Philippines) ཨེ་ཤེན།(Aden) ཉི་ར་ཤེ།(Herat) ས་
 མར་ཁན་ཤེ།(Samarkand) མད་ཤེ་ན།(Medina) ཨི་སི་པ་ཉ་ན།(Isfahan)སོགས་ཐ་ན་རྒྱ་ནག་ས་འབྲེལ་མིན་པའི་རྒྱལ་
 ཁབ་ ༡༢༡ བཅུག་ཡོད།⁶⁰ རྒྱ་ནག་གིས་གོང་ཁྲིའི་དང་རྒྱལ་ཁབ་གང་གང་ནས་པོ་ཉ་དང་། ཚོང་པ་སོགས་རྒྱ་ནག་ཏུ་
 ཡོང་བ་དེ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་གི་ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་མཛོན་གསལ་དོན་པོ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༤
 ལོར་ཉི་ཉོང་བའི་མཚོ་རྒྱལ་གིས་རྒྱ་ནག་གི་མཚོ་ཁར་དཔུང་ཚོལ་བྱས་པ་དང་འབྲེལ་ནས་མིང་གོང་མས་བཀོད་བྱས་ཅིག་

⁵⁶ Kolmas, 1967.
⁵⁷ Goncharov, 2006, p.136-137.
⁵⁸ Martynov, 1978, p.48.
⁵⁹ Mogultai...
⁶⁰ List of tributaries...

བཏང་བ་དང་། དེའི་ནང་ཁོང་གིས་ཉི་ཉོང་གི་རྒྱལ་པོས་གྲུས་བཟུང་བའི་སྐོན་སྒྲིལ་དུ་མེད་པའི་བཀའ་ཁྲུང་རྒྱལ་མཚམས་འབྲེལ་མ་
 ཉིད་དུ་རྒྱས་པ་ལྟར་པར་སྐྱབ་ཅིག། །དོན་གཞན་འདི་ཁྲོད་ཀྱི་གོང་མས་འདི་ནས་ཁྲོད་ཀྱི་ལས་འགན་དུ་སྤྲད་ཡོད་ཅེས་བཀའ་
 བཏང་ཡོད།⁶¹ དེ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་རྒྱ་ནག་གི་“མིང་ཅམ་གྱི་བྱུང་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་”ཡིན་པར་འདོད་པའི་རྒྱ་
 མིའི་རྒྱུན་སྲོལ་དང་མ་ཟུན་པ་དང་། དུས་མཚུངས་སུ་མིང་གོང་མ་ཚོ་དངོས་ཡོད་རིང་ལུགས་པ་ཡིན་པས་ཁོ་ཚོས་འཛམ་
 སྐྱིང་ཉིལ་པོར་དངོས་སུ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་ཐབས་བྱས་མེད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ནང་གི་མེད་སྤོང་ཚེད་དང་། མི་མང་
 རྒྱུ་ཚོད་འཛིན་བྱེད་ཐབས་སུ་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ལས་ལྷན་པ་ཡིན་པའི་བསམ་ཚུལ་འཛུགས་བྱེད་དགོས་ཀྱི་
 ཡོད།⁶² རྒྱ་མིའི་སྤྱི་འབྲེལ་སྤྱི་དབུས་སྤྱི་གཞི་བཞེད་ཀྱི་གཞི་རྒྱུན་ལྟོ་གོང་མ་ལ་སྤྱིའི་ཡུལ་ཞེས་པ་གང་ཡང་མེད་ཅེས་པའི་འདུ་
 ཤེས་དེ་རེད།

རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་པོས་རྗེས་མ་ཚེད་“མན་རུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་”ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་རྒྱལ་རྒྱུད་གོང་མ་ཚོ་དང་
 གཅིག་མཚུངས་རེད། ཨ་སྐར་ཁུལ་དུ་གནའ་ལྔ་མོ་ནས་གནས་བཅས་པའི་(རྒྱར་ཚེན་གྱི་རིགས་རྒྱུད་ཡིན་པའི་)ཐུན་རྫ་
 སིའི་མི་རིགས་མང་པོའི་ས་ཞིང་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བྱུང་གཏོགས་སུ་ཚགས་ཡོད། ཁོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁོངས་
 སུ་བཅུག་མེད་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་འགོ་ཁྲིད་ཚོར་རྒྱ་མིའི་རིགས་སྤྱོད་དང་། མཚན་གནས། དཔལ་འགྱུར་དང་ཆབ་སྤྱི་དུ་ཁི་
 བན་སོགས་སོབ་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོ་ཁུལ་དེར་ཡང་ཡང་འཐབ་འཁྲུག་བྱུང་དུས་མན་སོགས་ཉ་ཅང་ཚེན་པོ་བྱུང་ཡོད།⁶³ བོད་
 པ་དང་འབྲ་བར་ཁོ་ཚོས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་དང་དངོས་སྤྱེས་འབྲེལ་ལེས་བྱས་པ་དང་། རྒྱ་མིས་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་སྤུལ་
 པའི་འབྲེལ་ཉེན་རེད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད་པ་གསལ་པོ་རེད། རྒྱ་ནག་གིས་འགོ་ཁྲིད་དེ་ཚོ་“ལྷ་སྐོ་ཁ་གསལ་ལ་བརྟེན་
 བས་ལྷ་སྐོ་གཞན་ཁག་གཅིག་ཚོད་འཛིན་བྱེད་པར་”མེད་སྤོང་ཡག་པོ་བཏང་ཡོད།

རྒྱར་ཚེན་རིགས་ཀྱི་མི་རྒྱུད་གཅིག་ཡིན་པའི་སྤུང་མི་མང་ཚོ་རི་བོ་བེག་ཏུ་སན་(མན་རུ་རི་ཡ་དང་གོ་རི་ཡའི་ས་
 མཚམས་ཁུལ)ནས་མན་རུ་རི་ཡའི་སྤོ་སྤོ་སྤོ་གསུ་གནས་སྤོ་བྱས་པ་དང་། ཚོ་བ་དེས་ཁུལ་དེའི་ས་ཆ་བདག་བཟུང་བྱས་པ་
 གཞིར་བཞག་སྟེ་མན་རུ་ཁུལ་དེའི་བདག་དབང་རྩོད་ཀྱི་ཡོད། ཚོ་བ་དེའི་འགོ་གཙོ་རུར་ཉ་མི(1949-1956)ཡིས་
 མཐའ་སྐོར་གྱི་ཚོ་བ་ཚང་མ་དབང་ལོག་ཏུ་བསྐྱུས་པ་དང་། མི་མང་པོ་བཙོན་དུ་བཅུག་སྟེ་སྤོ་བས་ཚེན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་
 བཙུགས་པ་རེད། སྤྱི་ལོ་ 1956 ལོར་རུར་ཉ་མིས་ཁོ་རང་ཅན་ཀྱང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མང་དམ། རྒྱལ་པོ་ཡིན་པའི་གསལ་
 བསྐྱབས་སྤེལ་བ་དང་།⁶⁴ ཁོང་གི་དམག་དབུང་གིས་ཁི་ཏན་ནས་མཚེད་པའི་ཞི་བླ་གི་གཞི་རྒྱུན་མཉམ་དུ་བསྐྱེད་སྤོང་
 པའི་“དར་ཆའི་”ལམ་ལུགས་ཤིག་མེད་སྤོང་བཏང་བ་དང་། ཁོང་གི་དམག་དབུང་ལ་ཐུན་གུ་སི་ཚོ་བ་དང་། སོག་པོ། རྒྱ་མི་
 བཅས་ཀྱི་དར་ཆ་ཡོད། རྒྱུ་མའི་ཆར་ཁོང་གི་དམག་དབུང་ནང་དབུང་སྤེལ། “དམག་དར་”བཞི་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོ་ནི་མན་
 རུ་གཙང་མ་དང་མན་རུ་དང་འབྲེལ་བའི་མི་རིགས་ཀྱི་དར་ཆ་རེད། མི་རིགས་གཞན་གྱི་(སོག་པོ་དང་རྒྱ་མིའི་)“དར་
 ཆ”རྗེས་ལ་གསལ་བཟོ་བྱས་པ་རེད།

⁶¹ In: Sladkovsky, 1979, p.166.
⁶² Goncharov, 2006, p.136-137.
⁶³ Tikhvinsky, 1979, p.206.
⁶⁴ Nepomnin, 2005, p.32.

རྒྱ་མི་ས་ཐོག་མར་མན་རྩེ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་
 དང་། བྱར་ཉ་སི་ས་མིང་གོང་མའི་ཚོ་ལོ་དང་མཚན་གནས་མང་པོ་ཐོབ་པ་རེད།⁶⁵ བྱར་ཉ་སི་ས་ཚོ་པ་འདྲ་མིན་གཅིག་ཏུ་
 བསྐྱེད་རྗེས་རྒྱ་མིང་དམག་དངས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༩ ལོར་ཁོང་གིས་རང་ཉིད་ལ་ལྷན་ཆེན་པོའི་(གོང་མའི་ཚོ་ལོ་སྤྱད་
 པ་དང་། རྗེས་ལ་ཁོང་གིས་རང་གི་དབང་སྐྱུར་དུས་ལུན་ལ་སྐྱོན་མིང་(རྒྱ་སྐད་དུ་གནས་བསྐྱོན་གྱི་དོན)ཞེས་བཏགས་ཏེ་རང་
 གི་མཚན་གནས་སྲ་བཏུན་བཟོས། བྱར་ཉ་སི་ས་ད་དུང་ཁོ་རང་དེ་སྤེལ་རྩེ་ཆེན་ཅིན་རྒྱལ་ཁབ་(མན་རྩེ་སྐད་དུ། ཨང་སིན་
 གུ་རུན། གསེར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དོན)གྱི་གོང་མའི་རྒྱུད་པ་ཡིན་ཞེས་བསྐྱབས་པ་དང་། དེ་དང་མཐུན་པར་ཁོ་རང་གི་
 རྒྱུད་པ་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པ་(མན་རྩེ་སྐད་དུ། ཨང་སིན་རི་ཨོ་རོ།)ཡིན་པའི་ཁྲབ་བསྐྱབས་བྱས་པ་རེད། དེ་ལྟར་བསྐྱར་གསོ་
 བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མིང་ལ་རྒྱ་མིང་ལོ་རྒྱུས་སྐྱོ་བཙོས་ཉུ་ཅིན་ནལ། ཅིན་རྒྱལ་རབས་ཕྱི་མ་ཞེས་བཏགས་ཡོད།
 དུས་མཚུངས་སུ་མན་རྩེ་གོང་མ་རི་མ་བས་དེ་ལས་ཀྱང་འབད་བཙོན་ཆེ་བའི་ཐོག་ནས་ཁོ་རང་ཚོ་ཡོན་རྒྱལ་རབས་གྱི་
 རྒྱུད་པ་ཡིན་པའི་ཐོག་ནས་བཤད་བྱས་པ་དང་། ཁོ་ཚོར་ཡོན་རྒྱལ་རབས་གྱི་རྒྱལ་སྲིད་ཐམ་ཀ་ཡོད་ཅེས་བཤད་པ་རེད།
 གནས་ཚུལ་དེ་ཚོ་དམིགས་བསལ་སོག་པོའི་ལེགས་ལྡན་ལྷན་བཅས་ཉེས་སུ་བཏང་རྗེས་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༩
 ལོའི་མཚམས་སུ་ཁོ་ཚོས་རང་ཉིད་ཅིན་རྒྱལ་རབས་དང་རྒྱུད་འབྲེལ་ཡོད་པའི་སྐོར་ཉུ་ལམ་ཤོད་མཚམས་བཞག་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༩ ལོར་བྱར་ཉ་སི་ས་ཀྱང་གོ(རྒྱ་ནག)ལ་སྤར་བའི་རྒྱ་མཚན་བདུན་གྲོས་སུ་བཏབ་ཡོད་པ་དང་། ཞེ་
 འཁོན་དེ་ཚོ་ཚང་མའི་གཞི་ཅུ་སྟག་ས་ནི་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་“དང་བདེན་རྟོག་རོལ་བཏང་བ”དང་། སྤར་ཡོད་ཀྱི་ས་
 མཚམས་ཅིས་མེད་བཏང་བ་རེད་ཅེས་པའི་སྐྱོན་འཇུགས་དེ་ཚོ་རེད།⁶⁶ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༢༣ ལོའི་མཚམས་སུ་མན་རྩེ་ཚོས་རྒྱ་
 མི་གཡུལ་སར་ལན་མང་པམ་ཉེས་སུ་བཏང་བ་དང་། རྒྱ་མིང་ས་ཁུལ་ལེད་ཏུ་ཏུང(Liaodong)བཙན་བཟུང་བྱས། བྱར་
 ཉ་སི་ས་ལྷ་ལུལ་(བོད་སྐད་དུ་ལས་དབང་དང་འདྲ)ཀྱིས་ཁོ་རང་གི་གྲོགས་པན་བྱས་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་རྒྱུད་ལ་གྲོགས་པན་
 བྱས་མེད་ཅེས་བཤད་པ་རེད།

བྱར་ཉ་སི་ས་ལལ་ཆེར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༢༣ ལོར་རྒྱ་ནག་གོང་མར་གྲིས་པའི་འཕྲིན་ཡིག་ཅིག་ནང་རྒྱ་ནག་དང་ཁྲིམ་
 མཚེས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ནས་ལྷ་ལུལ་གྱིས་གྲོགས་པན་བྱས་པའམ། ཡང་ན་ཆད་པ་བཅད་པའི་དཔེ་མཚོན་བཙུ་
 དགུ་དངས་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གི་འཕྲིན་ཡིག་དེའི་མཐའ་མཇུག་ཏུ་“རྒྱ་མི། ཁྱོད་ལ་ལྷ་ལུལ་གྱིས་བཀའ་ཆད་བཅད་ཡོད་པ་
 དང་། ཉུགས་དང་མཚན་མ་རི་སྟེན་ཅིག་བསྟན་ཡོད། ཁྱོད་ཀྱི་དམག་དཔུང་གཏོར་བཟླག་བཏང་བ་དང་། ཁྱོད་ཀྱི་ལུང་པ་
 དབང་དུ་སྤྱད་སྐབས་ཁྱོད་ཀྱིས་ད་དུང་སྲུ་མཐུད་དེ་ངས་རང་གི་ནོར་འཁྲུལ་ལེས་ཀྱི་མེད། ངའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔུང་ཉ་
 ཅང་ཆེན་པོ་ཡོད་ཅེས་བཤད་པ་རེད། རྒྱ་མི་ཁྱོད་ཀྱིས་སྐད་ཆ་འདི་བཤད་དེ་ལྷ་ལུལ་ལ་འགྲན་རྒྱ་བྱས་པ་རེད་”ཅེས་གྲིས་
 ཡོད།⁶⁷ དེའང་ང་ཚོས་རྟོགས་སྟབས་བཞིན་མན་རྩེ་ཅོད་སྐབས་བྱེད་སྐྱོངས་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ཁུང་ཅིའི་རིགས་པ་དང་མཐུན་
 ཀྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༢༥ ལོར་མན་རྩེ་བས་ཁོ་བཙོན་རྒྱལ་ས་སུན་རྟ་རི(Sungari)གཙང་པོ་ནས་སྟག་ཏུན་(དེང་གི་ལུ་
 ལན་བ་ཏུར)ལ་སྐྱོས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༢༩ ལོར་བྱར་ཉ་སི་གྲོངས། རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་ཡིག་ཆའི་ནང་ཁོང་གི་སྲས་ཨ་ལྷ་

⁶⁵ Martynov, 1978.
⁶⁶ Levkin, G.G. Historical fabrications...
⁶⁷ Pan, 2007, p.20.

ཉེའམ། ཉུང་ཐང་རི་སྐར་བཞེན་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱ་བརྟེན་བཅོལ་མཁམ་ཡིན་ལུགས་བཞོད་ཡོད་ཅིང་།⁶⁸ ཁོང་གིས་མིང་གོང་
 མར་ཕུལ་བའི་ཡི་གེའི་ནང་ཁོང་རང་ཉིད་ཀྱིས་ཆེས་ཐོག་མར་མན་རྩལ་གྱི་རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱ་བརྟེན་བཅོལ་མཁམ་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་
 ཅིག་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། ཁོང་གིས་དབང་སྐྱུར་གྱི་སྲིད་བྱས་རྒྱུ་མ་ཐུང་དེ་གཉེར་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། ཁོང་
 གི་དམིགས་ལུལ་ནི་ཁོ་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱེད་གཏོང་རྒྱ་མ་ཡིན་པར། དེ་བས་ཉེ་འཁོར་གྱི་ཚོ་པ་འབྲེལ་མིན་དབང་དུ་
 བསྐྱུས་ཉེ་ཁོ་རང་གི་དམག་དབུང་སྐྱབ་བརྩོལ་བའོ་ཆེད་རེད།⁶⁹ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༦ ལོའི་ཟླ་ ༥ ཚེས་ ༥ ཉིན་མན་རྩལ་ལྷོ་ཁྲོད་
 ཀྱིས་རང་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་དང་རྒྱལ་ཁབ་གྱི་མིང་ལ་ཆིང་(དུངས་གཅོང་གི་དོན)ཞེས་བཏགས་པ་རེད། དེ་ནི་ཁོང་གིས་ཁྱིམ་
 མཚེས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་མིང་(གསལ་བའི་དོན)ལ་དོ་རྒྱུ་གྱི་ཚུལ་དུ་བྱས་པ་ཞིག་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོར་རྒྱ་ནག་ནང་གྲུན་ལོག་ཅིག་བྱུང་བ་དང་། གྲུན་ལོག་པས་མེ་ཅིང་བཅོན་བཟུང་བྱས་ཤིང་།
 མིང་གོང་མ་ཡུའུ་ཡུ་ཐུན་(ཁྱི་ལོའི་མིང་། ལྷང་ཀན)རང་ཉིད་གནམ་ཐག་ལ་དབུངས་ནས་རང་ལེ་བརྒྱབ། གྲུན་ལོག་པའི་
 འགོ་གཅོལ་མིའི་ཅི་ཁྲིང་གིས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གསར་བ་རྩུན་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་ཁྲབ་བསྐྱབས་བྱས་པ་དང་། ཆིང་
 གོང་མ་ཨ་ལྷ་ཉེ་ལོ་དེ་རང་ལ་གོང་ས། དེ་རྗེས་ཕུ་ཡིན་གོང་མའི་ཁྲིང་(ཁྱི་ལོའི་མིང་། རྩུན་གྱི)འཁོད་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་ཁབ་
 གྱི་དམག་དཔོན་ཚོར་གྲུན་ལོག་ཚར་གཅོད་པའི་སྟོབས་ལུགས་མེད་སྟབས་ཁོ་ཚོས་མན་རྩུང་དམག་རོགས་སུ་ཡོང་དགོས་
 པའི་རེ་བ་ཞུས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོར་(མན་རྩུང་གོང་མ་ཁྲུའུ་དེའི་ཞང་ལོ་དང་རྒྱལ་ཚབ་ཁོར་གོན་གྱི་བཞོད་
 འདོམས་འོག)མན་རྩུང་དབུང་དམག་མེ་ཅིང་ནང་འཛུལ་བ་དང་། ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་སྲིད་ཁྲིའི་དམ་བཅོས་པ་
 རེད།⁷⁰ ཕུ་ཡིན་གྱིས་རྒྱ་མིའི་སྲིད་ཁྲིར་བཞུགས་མེད་ཀྱང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་དེ་བཞེན་ཁོང་རང་ཉིད་གོང་མ་ཡིན་པའི་
 ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་གྱི་ཁ་འབྲེལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཞིག་ཏུ་བསྐྱུར།

དེའི་རྗེས་སུ་མན་རྩུང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱབས་ཆེན་གྱི་དུངས་གཅོང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཆེན་པོ་(གནས་བཞེན་པ་
 དང་དུས་མཚུངས་སུ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་འབྲེལ་གནས་ཡོད། དེ་ཚོ་ནི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོའི་སྐར་ལོ་དུ་(མིང་རྒྱལ་རབས་
 མཐུག་མ་རྗེས་གོང་གི)མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་གྱི་ལུལ་ལུས་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་འབྲེལ་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༤-
 ༡༩༣༥ བར་སྐུའུ་སན་ཀུད་གྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཉུང་ལུ་བྱས་ཉེ་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་སོགས་རེད། མེ་
 ཐུན་ནི་རང་བཅོན་ལྷན་པའི་རྒྱ་མིའི་ས་ཁུལ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། དེར་མན་རྩུང་སྲིད་དབང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོར་མ་གཏོགས་
 འཛུགས་བྱས་མེད།

རྒྱ་མིས་མན་རྩུང་བར་ཀུན་མཐུན་རེན་("ས་མཚམས་སྐྱུང་ཁང་ཕྱི་རོལ་གྱི་མི")ཞེས་འཛོད་ཀྱི་ཡོད་ཅིང་། དེས་ཁོ་
 ཚོ་རྒྱ་ནག་ཕྱི་རོལ་གྱི་མིའམ། ཕྱི་རྒྱལ་བ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།⁷¹ མན་རྩུང་བའི་པ་མེས་ཀྱི་ལུང་པ་དོན་དངོས་ཐོག་རྒྱ་ནག་
 གི་ཕྱི་རོལ་དུ་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༤ ལོར་ཁོ་ཚོས་རྒྱ་མི་དེར་གཞིས་ཆགས་མི་ཚོགས་བཅོས་པ་རེད། ཞིང་པའི་སྡེ་
 གཞར་ཞིག་བྱུང་རྗེས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་གྱིས་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་སུ་བཏུག་པར་བརྟེན་རྒྱ་ནག་གི་མི་
 འཛོར་ཉ་ཅང་ཉུང་དུ་སོང་བ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༠ ལོ་བར་མི་གྲངས་ས་ཡ་ ༡༠ ལྷག་དམར་གསོད་

⁶⁸ Martynov, 1978.
⁶⁹ Nepomnin, 2005, p.35.
⁷⁰ Levkin, G.G. China or Manchuria...
⁷¹ Levkin, G.G. China or Manchuria...

བཏང་བ་མ་ཟད། ད་དུང་ས་ཡ་མང་པོ་རིམ་མཉམ་ནས་དང་། བཤེས་ལྷོགས། དབུལ་པོངས་བཅས་ལ་བརྟེན་ནས་ཤི་བ།⁷² ད་
དུང་མི་ཉ་ཅང་མང་པོ་གཤོག་པོར་གྱུར་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་མིས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྐྱུར་འོག་ནས་རང་
བཅོན་ཡོང་ཐབས་ལ་འབད་བཅོལ་བྱེད་མཚམས་བཞག་མེད་ཅིང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྐྱུར་འོག་ཤིང་ཉེ་ལོ་ ༡༥ རིང་
ལ་མན་རྒྱུར་རོ་ཚོས་ཀྱི་བྱེད་ལངས་བརྒྱ་ལྷག་བྱུང་ཡོད།⁷³

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་རྒྱ་ནག་ཤར་ཕྱོགས་སུ་བྱུང་བའི་བྱེད་ལངས་ཤིག་ལ་ལམ་སྟོང་བྱུང་ནས་རང་བཅོན་རྒྱལ་
ཁབ་ཅིག་གསར་འཛུགས་བྱུང་བ་དང་། དེའི་རྒྱལ་ས་ཡོན་གན་ནམ། དུས་ཕྱིས་སུ་ནན་ཅིང་ཞེས་པར་ཆགས་པ་རེད། བྱེད་
ལོག་པ་དེ་ཚོས་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ་སྤྲད་མིང་སྤྲད་གོ་(འབྲ་མཉམ་མམ། འབྲོར་ལྡན་ལྡ་ཡི་རྒྱལ་ཁབ)ཞེས་མིང་
བཏགས། མིང་རྒྱལ་རབས་གསར་འཛུགས་བྱེད་མཁུ་ཚོས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་དེ་བཞིན་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་ལས་ལོགས་སུ་བྱེས་
ཐབས་ཀྱི་འབད་བཅོལ་བྱེད་སྐབས་ནན་ཅིང་ཁོ་ཚོའི་རྟེན་གཞིར་བདམས་ཡོད་བས་སྤྲད་མིང་གི་དབང་སྐྱུར་བས་ཀྱང་ཁོ་
ཚོའི་རྗེས་སུ་འབྲངས་ཉེ་ནན་ཅིང་རྒྱལ་སར་བདམས་པ་རེད། སྤྲད་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཡེ་ཤུའི་ཚོས་ལུགས་དར་སྤེལ་
བཏང་བ་དང་། བར་བ་དང་ཉེ་ཅའི་ཚོས་ལུགས་ཀྱི་དཔེ་ཆ་གཏོར་འཛོམས་བཏང་བ། ལུང་ཅིའི་དེ་བ་རིགས་ལ་ཞིབ་དཔྱད་
བྱས་པས་མ་ཚད། ད་དུང་དེ་ཚོ་བསྐྱར་དུ་ཚོམ་སྤྲིག་བྱས་རྗེས་མ་གཏོགས་པར་སྐྱེན་བྱེད་མི་ཚོགས་བཅོས་པ་རེད།⁷⁴ ཁོ་
ཚོས་སྤྲིད་སྤྱོད་དང་དམག་དབུང་སོགས་ཀྱི་ལམ་ལུགས་ཤིག་གསར་བཅོ་བྱས་པ་དང་། ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་སོ་ལ་སྤྲད་མང་
སྟེ། “གནམ་བསྐོས་རྒྱལ་སྤྲས” (ཡང་ན་རྒྱལ་སོ)ཞེས་པའི་མཚན་གནས་གསོལ། དུས་མཚུངས་སུ་ཁོ་ཚོས་ཐོན་སྐྱེད་
འདོན་སྤེལ་ལས་རིགས་ནང་ཡོངས་ཁྲབ་འབྲས་མཉམ་འཛུགས་ལུགས་ཁྲབ་སྤེལ་གཏོང་ཐབས་བྱས་པ་དང་། རིམ་བས་སྤྲད་མིང་
དེ་བཞིན་དེ་སྤེལ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཤིག་ཏུ་འགྱུར་བཞིན་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༣ ལོར་⁷⁵དེའི་ནང་སྤྲད་མིང་གི་འགོ་ཁྲིད་
ཚོས་“རྒྱ་ནག་ནི་མགོ་དང་། མན་རྒྱ་རྒྱུ་ལ་རེད། རྒྱ་ནག་ནི་ལུང་པ་ཙ་ཆེན་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། མན་རྒྱ་བ་ཚོ་གད་སྟོགས་ལྡ་
བུའི་མི་ངན་ཤ་སྟག་རེད། འོན་ཏང་། རྫོང་པམ་པ་ཞིག་ལ་རྒྱུ་ལ་མགོའི་སྐང་ལ་བཞག་འདུག”ཅེས་བྲིས་ཡོད། ལྐབས་དེར་
སྤྲད་མིང་ནི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ལུ་དེ་ཡིན་ཞིང་། དེ་དང་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་འབྲེལ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༥

ལོར་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་འཛམ་གླིང་རྒྱབ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱབ་སྐྱོར་ལ་བརྟེན་ནས་སྤྲད་མིང་བཅོན་བཟུང་བྱས་པ་རེད།
མན་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱིས་ཁོ་རང་ཚོ་རྒྱ་མི་(ཉན་མི་རིགས)ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད་ཅིང་། མན་རྒྱའི་གོང་མ་
རིམ་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་སྐྱེན་ཉེ། ད་དུང་སྐྱེད་ཤིང་པ་ལྟུག་ཚང་མ་མན་རྒྱ་བའམ། ཡང་ན་སོག་སོག་སྟག་རེད།⁷⁶ མན་རྒྱའི་
སྐྱེད་ཚེས་ཡང་ཡང་སོག་སོའི་སྤྲས་མོ་དང་གཉེན་སྤྲིག་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་སྐྱད་ཡིག་གཙོ་བོ་མན་རྒྱའི་སྐྱད་རེད།
(མན་རྒྱའི་སྐྱད་ནི་ཨལ་ལེག་སྐྱད་ཀྱི་སྐྱབ་ག་སི་མན་རྒྱ་ནས་མཆེད་པའི་སྐྱད་རིགས་ཤིག་རེད། སྐྱད་ཡིག་དེ་རྒྱ་སྐྱད་དང་
རྒྱ་དེ་ཐ་དད་རེད།) འོན་ཀྱང་། མན་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་སྐྱད་ཡིག་གི་གལ་ཆེ་ཆུང་གི་དབང་དུ་བྱས་ན་མན་རྒྱའི་སྐྱད་
ཡིག་སོག་སོ་དང་རྒྱ་མིའི་སྐྱད་ཡིག་གི་རྗེས་ལ་རེད། མན་རྒྱའི་ཡི་གེ་མན་རྒྱས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་མ་བསྐྱས་གོང་རྒྱར་ཉ་མིའི་
ཞབས་འོག་ཏུ་ལས་ཀ་བྱས་སྤོང་བའི་སོག་སོའི་ལོ་རྒྱ་བ་ཨེར་རྟེན་ནི་སྟག་ཤི་དང་། ག་སྟད་ རྗེ་གུ་ཆེ་ གཉེས་ཀྱིས་ཕྱི་ལོ་

⁷² Nepomnin, 2005, p.77-78.
⁷³ Patrusheva, 1981.
⁷⁴ Levkin, G.G. China or Manchuria...
⁷⁵ In: Tikhvinsky, 1966, p.29.
⁷⁶ Nepomnin, 2005.

༡༥༤༤ ལོར་གསར་བཅོ་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ལྷན་ཁུར་བའི་ཡི་གེར་དཔེ་བྱས་པའི་སོག་པོའི་གསལ་བྱེད་ཡི་གེ་ནི་མན་རྟའི་
 ཡི་གེའི་གཞི་རྟེན་རེད། ལོན་ཁུར་། མན་རྟའི་ལོང་མ་ཚོས་རང་གི་སྲིད་དབང་སྲ་བརྟན་བཅོ་ཐབས་སུ་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱན་གྱི་
 རྗེས་སུ་འབྲངས་པ་དང་། རང་ལ་དགོས་མེད་ཀྱི་བྱུང་རབས་ཡིག་ཆ་མང་པོ་བཀག་སྡོམ་དང་གཏོར་བཤེག་བཏང་བ་རེད།
 རྒྱ་མཚན་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་བྱུང་རབས་ཡིག་ཆ་མང་པོ་དང་། ལྷག་པར་དུ་ཆིང་རྒྱལ་རབས་དང་མིང་
 རྒྱལ་རབས་དང་འབྲེལ་བའི་བྱུང་རབས་ཡིག་ཆ་ཁག་ཅུ་བཅས་ཡིད་ཆེས་འཕེར་བ་མེད།⁷⁷

“དར་ཆ་སོགས་པའི་“མི་མང་ལ་རྒྱ་ནག་ནང་ས་ཁོངས་རྒྱ་ཚུན་པོ་སྤྲད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་མི་མང་གཞན་གྱི་མཁར་
 དབང་ཚང་མ་བཅོན་འཕྲོག་བྱས་རྗེས་བདག་པོ་ངོ་མ་དེ་ཚོ་རྒྱང་འབྲུད་བཏང་བ་རེད། རྒྱ་མཚན་དེ་དང་གོང་དུ་སྐྱེས་ཐེན་
 པའི་དྲག་པོའི་བཅོན་འཕྲུལ་ལ་བརྟེན་ནས་མན་རྟའི་ཡི་གེ་བྱུང་མ་དང་དབུས་ཁུལ་གྱི་མི་འབོར་ཉ་ཅང་ཉུང་དུ་སོང་བ་དང་།
 མན་རྟའི་བཅོས་མི་འབོར་མང་པའི་རྒྱ་མིའི་ཁྲིད་དུ་འཇོག་གསུང་བྱེད་ཐབས་སུ་བྱུང་གསོད་ཀྱི་བྱེད་ཐབས་མང་པོ་ལག་བསྟར་
 བྱས་པ་རེད། འདིར་དཔེ་མཚོན་ཁ་གསུང་བཞེད་ན།⁷⁸ ཟ࿳་ལོ་ ༡༩༩༡ ལོར་མིང་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་སྲིད་
 འཛིན་ལས་ཁུངས་ཀྱི་མན་རྟའི་བཅོས་རྒྱ་མི། སོག་པོའི་མི་འབོར་གྱི་བསྟར་ཚད་འགྲུར་བ་མེད་པར་ ༥:༡:༡ ལ་ཉར་ཡོད།
 སོག་མར་རྒྱལ་ཁབ་དང་དྲག་པོའི་དམག་གི་ལས་དོན་གལ་ཆེན་ཚང་མ་གོང་མ་དང་ཚང་མ་མན་རྟའི་ཡི་གེ་པའི་སྐུ་དྲག་རིམ་
 པ་མཚོ་ཤོས་ཀྱི་འགན་འཛིན་ལྷན་ཚོགས་ཀྱིས་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ཟ࿳་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོར་མིང་རྒྱལ་ནང་འགན་འཛིན་ལྷན་
 ཚོགས་ནང་རྒྱ་མི་ཁ་གསུང་བཅུག་ཡོད་ཀྱང་། ཐག་གཅོད་བྱེད་དབང་གཅོ་ཆེར་མན་རྟའི་ལག་ཏུ་གནས་ཡོད།

ཟ࿳་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོའི་ཤིན་ཏེ་གསར་བཅེ་མ་བྱུང་བར་རྒྱལ་ཁམས་དེའི་ནང་གི་གནད་འགག་ཆེ་བའི་གོ་གནས་ཚང་
 མ་མན་རྟའི་བསལ་བཟུང་ཡོད།⁷⁹ ཁོ་ཚོས་རྒྱ་མིའི་ལག་ཏུ་ཡོད་པའི་དབང་ཆ་ཉུང་གསུང་དེའང་སྲ་བརྟན་བཅོ་མི་སྲུབ་པའི་འགོག་
 རྒྱུན་བཅོས་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་དཔོན་རིགས་ཚོ་རང་གི་སྐུ་ཡུལ་ཞིང་ཆེན་ནང་ལས་ཀ་བྱེད་ཚོགས་གི་མེད། མན་རྟའི་བར་རྒྱ་
 མིའི་ཁྲིམས་ཁང་གིས་ཁྲིམས་ཚད་གཅོད་མི་ཚོགས་ཀྱང་། རྒྱ་མི་ཚོ་མན་རྟའི་ཁྲིམས་ཁང་ནང་འདྲི་ཅད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ད་
 དུང་མན་རྟའི་བར་རྒྱ་མིས་ཉེས་པ་གཅིག་པ་བསམས་ཏེ་རྒྱ་མི་དང་བསྟར་ན་མན་རྟའི་བར་ཁྲིམས་ཚད་ཡང་བསོག་གི་
 ཡོད་པ་དང་། མན་རྟའི་བར་རྒྱ་མིའི་དབང་གཉེན་སྦྲིག་བྱེད་ཚོགས་གི་མེད། མན་རྟའི་བཅོ་དཔེ་རྒྱ་བལ་བའི་དཔལ་པོའི་རིགས་
 ཤིག་ཡིན་པར་བསམས་ཏེ་ཁོ་ཚོས་ཆིང་ལས་དང་བཅོ་ལས་ལ་ཞུགས་ཚོགས་གི་མེད། དུས་རབས་བརྒྱ་དགུ་པའི་དུས་
 དཀྱིལ་དུ་གོང་མ་མིན་ཉིང་(ཁྲི་ལོའི་མིང་། ༡༩༩༠)མན་རྟའི་བསལ་རང་གི་སྐྱད་ཡིག་དང་། ཉ་ཅེས་མན་རྟའི་བཅོས་ལས་
 ལྷག་པའི་སྲོལ་སྲོལ་བྱེད་དགོས་དོན་མེད་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་སོག་དེ་ལྟར་བྱུང་མེད་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་
 དཔོན་རིགས་ཚོའི་ཁྲིད་དུ་དེ་ལྟར་བྱུང་མེད། ཆེས་སོག་མར་རྒྱ་མིའི་སྲོལ་རྒྱན་གྱི་སྲོལ་གསོ་སྲོལ་སྲོལ་རྒྱུང་ས་རྒྱ་མི་ཚོའི་ཁྲིད་དུ་
 མ་གཏོགས་སྐྱུལ་སྐྱེལ་བཏང་མེད་པ་དང་། མན་རྟའི་ལོང་མ་གོང་དུ་བཀུར་བའི་ནམ་པ་མཚོན་བྱེད་དུ་རྒྱ་མིས་མགོ་སྐྱ་
 གཞར་བ་དང་སྐྱར་ལྷས་མ་རྒྱག་དགོས་ཀྱི་ཡོད། སྐྱ་རིང་པོ་མགོའི་ཅེར་སྐྱ་གཟེར་ཆེན་པོ་ཞིག་གིས་ལྷས་དོག་བརྒྱབ་ནས་
 འཛོག་པ་རྒྱ་མི་“སྐྱ་སྐྱོ”ལས་བྱུང་བར་འཕགས་པའི་མཚོན་རྟགས་ཡིན་པས་རྒྱ་མི་མང་པོས་སོག་མར་བཀའ་བཞེད་དེར་ངོ་
 ཚོལ་བྱས། མཐའ་མཐུག་མན་རྟའི་དང་སོག་པོའི་བྱུང་མེད་ཚོ་རྒྱ་མི་དང་མི་འདྲ་བར་རྒྱང་བར་སྐྱེལ་བརྒྱབ་སྐྱེ་རྒྱུ་རེད།

⁷⁷ Tikhvinsky, 1966, p.5-75.
⁷⁸ Tikhvinsky, 1966.
⁷⁹ Nepomnin, 2005, p.58-59, 102-104.

བོ་མི་དགོས་པ་ཆགས་པ་དང། མཉམ་ཆུ་མི་དག་ལུང་མགོ་རྟོང་ལོག་ཉེར་ཐུག་དུས་ཁོ་ཚོས་མི་དབང་རྒྱུན་འབྲེངས་
ཡོང་ཐབས་སུ་ཁྱེད་གསོད་དང་དབྱེ་འབྱེད་ཀྱི་བྱེད་ཐབས་དེ་ཚོ་ཅིས་མེད་དུ་བཏང་བ་རེད།

རྒྱ་མིའི་ལྷ་ཚུལ་མང་པོའི་ཁྲོད་ནས་མན་རྩ་བས་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་པའི་དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དང་གོང་མའི་མི་དབང་
དབང་གི་གཞི་རྒྱུ་གཞི་གཞི་བཞུགས་པའི་ལོ་ལྷ་ཚུལ་གཉིས་དམིགས་བསལ་གལ་ཆེན་པོ་རེད། དེ་ནི་རྒྱ་ནག་རྒྱུད་
པའི་ས་ཁོངས་ཀྱི་བདག་དབང་ཁོ་རང་ཚོར་ཡོད་པའི་ཁྲུང་ས་སྐྱེལ་བྱེད་ཐབས་ཤིག་རེད། ལྷོ་གསལ་མང་པོ་ཞིག་ནས་བཞུགས་
ཁོ་ཚོས་ཡོན་རྒྱལ་རབས་སྐབས་གང་བྱས་པ་བསྐྱར་རྒྱུ་ལོད་པ་དང། ཁོ་ཚོར་འཇམ་སྐྱིང་ལ་དབང་སྐྱར་བྱེད་པའི་
དཔེ་ལྷ་ས་གཞན་མེད།

གོང་མའི་དབང་ཐང་ཞེས་པའི་འདུ་ཤེས་ཐོག་མན་རྩ་བ་ཚོས་རྟོན་འབྲུལ་གྱི་ལམ་ལུགས་ཤིག་ལག་བསྟར་བྱས།
ཆིང་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་གི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྟོན་འབྲུལ་གྱི་འབྲེལ་ལམ་འཇུགས་པ་
རང་གི་རྒྱལ་སྐྱེད་ཆེད་དུ་ཡིན་པ་དང། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྟོན་འབྲུལ་འབྲེལ་བ་འཇུགས་འདོད་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེས་
རང་ཉིད་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་"རྟོན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་"ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ལམ་ལུགས་དེ་ལ་ཁྲུང་ས་ལུང་
མེད་པ་"ཏུ་ཆིང་ལེ་ཁྲོའི་ཉི་ལུ" ("ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཆེན་པོའི་ཁྲུང་ས་ལྷན་ལོ་རྒྱུ་ས་ཟེན་གྱིས་") རང་གསལ་བའི་"རྟོན་འབྲུལ་
རྒྱལ་ཁབ"ཀྱི་ཐོ་གཞུང་ལ་བལྟས་ན་གསལ་པོ་རེད། ཐོ་གཞུང་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་བྱིས་མཆེས་རྒྱལ་ཁབ་བོད་དང། ལྷོ་
ཕན། ཀོ་རི་ཡ། ཨན་ནམ། སྤེ་ཡམ། འབར་མ། སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་གཅིག་ཀྱི་ཐོག་། དུང་ལའོ་སི། པོར་ཅུ་ལྷུ། "ལྷོ་
བ་སི།" ལྷོ་ཅུ་ལྷུ། ལྷོ་ལྷུ། དེ་ལྟར་ན། རྟོ་ལེན་པ་ཡང་ཡོད།⁸⁰ དུས་རབས་བཅུ་དྲུག་པའི་ནང་གོ་རི་ཡས་རང་ཉིད་ལེ་ཅིང་གི་
ལྷོ་གཞུང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་པ་དང། དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱད་པའི་ནང་འབར་མ་དང། མེ་ཉ་
ནམ། བལ་ཡུལ་བཅས་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་དེ་བཞིན་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད། དུས་ཕྱིས་སུ་ལེ་ཅིང་གིས་འབྲུག་ཀྱང་ཁོ་རང་ཚོའི་ལྷོ་
གཞུང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཡིན་པའི་ཁྲུང་ས་ལྷན་གསལ་བྱས་པ་དང། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༣ ལོ་དང་ ༡༩༧༥ ལོ་བར་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་"རྟོན་
འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ"ཐོ་གཞུང་ནང་རྒྱལ་ཁབ་བཅོ་བརྒྱད་ཡོད།⁸¹ དེའི་ནང་གོང་གསལ་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ལྔ། དུང་ལུ་ལུ་
དང། ལྷོ་ལྷུ། ཀེར་རྩེད། ཀོ་ཀན་པ་སོགས་ཡོད། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཆིང་མ་དངོས་གནས་རྒྱ་ནག་ལ་བདག་ཡོད་དམ།

རྟོ་ལེན་པ་ཐོ་གཞུང་དེའི་ནང་བཅུ་གཉིས་པ་དེར་དམིགས་བསལ་དོ་སྣང་བྱེད་འོས་པ་ཞིག་རེད། དེ་ཡང་ཁོ་ཚོས་གང་
བཞུགས་ཡོད་དམ་ཞེན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༣ ལོར་རྟོ་ལེན་པ་ཡིས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གོང་མར་དངོས་སྐྱེས་འབྲུལ་ཚོགས་པའི་
དམིགས་བསལ་ཐོབ་དབང་གནང་རྒྱུའི་རེ་འདུན་ལྷན་པ་རེད་ཅེས་བཞུགས་ཡོད། གོང་མ་ཞུན་གལ་ལམ་(ཁྱི་ལོའི་མིང་། ཁྲུང་
ཤིའི)ཀྱི་བཀའ་ཁྲབ་⁸²ནང་"ད་ལྷོ་དངོས་སྐྱེས་འབྲུལ་བར་སྐྱེས་པའི་རྟོ་ལེན་པ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཕོ་ཉམས་ཁོ་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལུ་
ཅུ་སུ་དང་ས་འབྲེལ་ཡིན་སྐོར་བརྗོད་བྱུང་"ཞེས་བཞུགས་ཡོད་པ་དང། ཁོང་གིས་རྟོ་ལེན་པའི་ཁོ་རང་ལ་"ལྷན་བསམ་རྣམ་
དག"ཡིན་པར་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བྱས་ཡོད། བཀའ་ཁྲབ་དེའི་ནང་དུང་ལུ་"རྟོ་ལེན་པ"རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཐེ་མན་གྱི་མཚོ་ཁ་ནས་
གོང་མའི་དམག་དབུང་ལ་རོ་ལོག་པ་དང་མཚོ་རྒྱུ་མཐར་སྐྱོད་གཏོང་རོགས་བྱས་ཞེས་གསལ་ཡོད། རྟོ་དངོས་ཐོག་རྟོ་

⁸⁰ Van Walt, 1987.
⁸¹ List of tributaries of Imperial China...
⁸² Some Manchu Documents, 1912.

ལེན་པའི་མི་དེ་ཚོས་མཚོ་རྒྱུ་ལས་རང་གི་ཚོང་དོན་ས་ཚིགས་ལ་སྤང་སྤྱོད་བྱས་པ་ལས་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དཔལ་དབྱུང་
ལ་རོགས་བྱས་མེད།

ཁོ་ཚོས་ལྷ་རུ་སུ་དང་དབྱེན་ཇིའི་ཐོག་ཏུ་འདེད་བཞེན་འབྲེལ་བ་ལྟར་རྒྱུ་མ་བརྒྱུ་ཡོད། ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་(འཛམ་
གླིང་རྒྱལ་ཕྱོགས་ཀྱི་ཡུ་རོབ་རྒྱལ་ཁབ་མ་ཡིན་པར)ལྷ་རུ་སུ་དང་ཡིག་འབྲེལ་ལིའི་ཕན་ཡོན་(ཕྱི་འབྲེལ་ལས་ཁུངས་)ཀྱི་
འགྲུལ་བཞུད་ཐེངས་བཞི་པ་བརྒྱུད་དེ་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ལས་ཁུངས་དེ་ནི་བོད་པ་དང་སོག་པོའི་རྒྱལ་མཉམ་གྱི་རྒྱལ་སྤྲུལ་དང་
དཔོན་རིགས་ཀྱི་ལས་དོན་ལ་སྤངས་འཛིན་བྱེད་མཁན་དེའང་རེད། ལས་ཁུངས་དེའི་ལས་བྱེད་ཁོངས་སུ་མན་རུ་དང་སོག་
རིགས་མ་གཏོགས་མེད་ཅིང་། དེའི་ནང་རྒྱ་རིགས་གཅིག་ཀྱང་ལས་ཀྱི་བྱེད་འཇུག་གི་མེད།⁸³ ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱལ་
ཁབ་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་ཕྱི་རྒྱལ་སྤྱི་མཐོན་ལས་དོན་ལས་ཁུངས་བརྒྱུད་གཉེར་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ལས་ཁུངས་དེ་ནི་ཚིང་
རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མཛད་སློབ་ལྷན་ཁབ་གི་ཡན་ལག་ཅིག་རེད། ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ལིའི་ཕན་ཡོན་ལྷ་རུ་སུ་དང་འབྲེལ་ལས་
འཇུགས་པའི་ལས་དོན་ལ་ལྷ་ཞིབ་བྱེད་མཁན་དུ་བསྐོས་པ་དེ་གཅིག་བྱས་ན་སྤྲོས་དབང་མིན་ལས་ཆེ། དེའང་ཚིང་གོང་མ་
རིམ་བྱུང་གིས་ཁོ་རང་ཚོར་ཡོན་གོང་མའི་ཐམ་ཀ་ཡོད་ལུགས་བཤའ་ཡོད་པ་དང་། སྤོན་མ་ལྷ་རུ་སུ་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་
ཚེན་པོའི་ཁོངས་གཏོགས་རེད། ཚིང་གོང་མ་རིམ་བྱོན་གྱིས་ཁོ་རང་ཚོ་སོག་པོའི་རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་མཁན་ཡིན་ཞེས་བཤའ་
དེ་ལྷ་རུ་སུ་དང་ཉིད་གྱིས་ཤེས་ཚོར་མ་བྱུང་བར་ཁོ་ཚོས་ལྷ་རུ་སུ་རྒྱ་ནག་གི་ཉེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཁོངས་སུ་བཅུག་པ་
ཡིན་སྲིད།

ལྷ་རུ་སུའི་ཕོ་ཉ་དང་མན་རུའི་དཔོན་རིགས་དབར་གྲོས་མོལ་བྱས་པའི་ཡིག་ཆ་ཉར་ཚགས་བྱས་ཡོད་པ་དང་། མན་
རུའི་དཔོན་རིགས་ཚོས་ལྷ་རུ་སུའི་ཕོ་ཉ་ནི་“ཉེན་ཆས་འབྲུལ་བར་སྤེལ་པའི་སྐྱོ་སྐྱོ”ལྷ་རུ་སུ་འབྲེལ་བཤའ་རྒྱལ་ཐབས་བྱས་
ཡོད། གོང་མ་ཞུན་གཡས་ཀྱིས་⁸⁴“རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་ནང་མཁའ་ལོག་ཀུན་ལ་དབང་སྐྱུར་བ་པོ་རོས་ཀྱིས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མའི་
ནང་གནས་པའི་མི་མང་ཚོ་རང་གི་སྤྱ་གུ་རྒྱུང་ཤོས་དེ་ཡིན་པ་ལྟར་གཅེས་སྤོང་བྱེད་པ་དང་། ཚིང་མ་རང་ཉིད་འཚོ་གནས་
བྱེད་ལུགས་དུ་ཞི་བདེ་བཟུང་ཐབས་རང་ཡར་རྒྱས་གོང་འབྲེལ་ཡོད་པའི་རེ་བ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད”ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཞུན་གཡས་ཀྱིས་
ད་དུང་ཏུ་ལའི་སྐྱ་མ་དང་སོག་པོའི་རྒྱལ་སྤྲུལ་ཚོར་སྤྲིངས་པའི་བཀའ་ཤོག་ནང་“ཁོ་རང་གིས་འཛམ་གླིང་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་
ཀྱི་ཡོད”བཤའ་ཡོད།⁸⁵ ལྷ་རུ་སུའི་ཚང་མེ་ལེག་སེ། མི་ཁེ་ལོ་མེ་ཆེས་(Tsar Alexei Mikhailovich)ཚིང་གོང་མར་སྤྲིངས་
པའི་ཡིག་འབྲེན་གྱི་འགྲུལ་དེ་མངོན་གསལ་དོན་པོ་ཡིན་པ་བཞེན་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དཔོན་རིགས་ཀྱིས་བཞོས་ཡོད་པ་དང་།
དེའི་ནང་ལྷ་རུ་སུའི་ཚང་མེ་གི་མཚན་གནས་བཞོད་ཡོད་པ་དང་ཡི་གེ་འབྲུལ་ལུལ་གང་ཟག་དེར་“རྒྱལ་ཁབ་ཀུན་གྱི་ཇི་པོ།
དབུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་རྒྱལ་ཁབ་ཆེ་ཤོས་”⁸⁶ཞེས་བོས་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༧༢༣ ལོར་དབྱིན་ལུལ་གྱི་ཕོ་ཉའི་བྱ་གཞིངས་ཚིང་གོང་མའི་བྱ་ཁབ་འབྲོར་སྐབས་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཁོང་
གི་བྱ་གཞིངས་ཐོག་བཅོན་ཤིང་གྱིས་“དབྱིན་ཕྱོགས་ཀྱི་ཉེན་ཆས་སྤེལ་མཁན་ཞེས་ཡི་གེ་བཞོད་པའི་དར་ཆ་སྤྲོད་བཅུག་པ་

⁸³ Esherick, 2006, p.232.
⁸⁴ Some Manchu Documents, 1912.
⁸⁵ See, for example, Martynov, 1978, p. 146.
⁸⁶ Ivanovsky, 1888.

དང། དེ་ལྟར་ཟེར་པོ་ཉ་མེད་ལོག་མ་བྱས་གོང་གོང་མ་ཉུང་རྗེས་(ཁྱི་ལོ་མི་མིང་། ལྷན་ལུང)ཀྱིས་ཁོང་གི་ལག་ཏུ་རྒྱལ་པོ་ཚོར་
ཟེ་གསུམ་པར་འབྲུལ་རྒྱུ་ལེགས་ཤོག་ཅིག་སྤྲད་པ་རེད།⁸⁷

“ཀྱེ། རྒྱལ་པོ་ཁྱོད་རྒྱ་མཚོ་མང་པོའི་མ་མཐར་གནས་ཡོད་མོད། ཁྱོད་ཀྱིས་ང་ཚོའི་དབུལ་ཡོན་གྱི་ཁེ་སྲན་ལ་ལོངས་སྤྱི་
སྤྱོད་འདོད་ཀྱི་བསམ་བསམ་ཀྱན་ནས་བསྐྱབས་ཏེ་གྲུས་པ་ཆེན་པོས་པོ་ཉ་ཞིག་ལ་བྲན་ཏེན་དངོས་པོ་བསྐྱར་ཏེ་བཏང་འདུག
<...> ངས་ཁྱོད་ཀྱི་འབྲུལ་ཏེན་ཡི་གེ་བསྐྱབས་པ་ཡིན། ཁྱོད་ཀྱིས་ཡི་གེ་དེ་སྤྱིང་ཐག་པ་ནས་གྲིས་ཡོད་པ་ལས་ཁྱོད་ཉིད་
གྲུས་ཞབས་ཆེན་པོ་དང་མི་སྣེ་མས་རྒྱུད་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་འདུག་པས་ཉ་ཅང་བསྐྱབས་བརྗོད་འོས་པ་རེད། ཁྱོད་ཀྱི་པོ་ཉ་དང་
ལས་རོགས་ཀྱིས་ཁྱོད་ཀྱི་བྲན་ཏེན་དང་ཏེན་ཆས་ཁྱེད་ཏེ་ས་ཐག་རིང་པོ་ནས་ཡོང་བར་བཏེན་ངས་ཁོ་གཉིས་ལ་ངོ་སོ་ཆེན་པོ་
སྤྲད་དེ་ངའི་མདུན་ཏུ་ཡོང་ཆོག་པའི་གནང་བ་སྤྲད་པ་ཡིན། <...> ཁྱོད་ཀྱིས་ཁྱོད་ཀྱི་མངའ་འབངས་མི་སེར་ཞིག་གནས་
བསྐྱོས་གོང་མ་ཚེན་པོའི་པོ་བྱང་དུ་ཡོང་ཆོག་པ་དང། དེས་ཁྱོད་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱ་ནག་དབར་གྱི་ཚོང་འདྲེལ་གྱི་འགན་
འཁུར་ཆོག་པའི་གསོལ་འདེབས་ལྷན་འདུག་པ་ངའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་བྱེད་སྐོར་དང་འགལ་བ་ཡིན་པས་ཁས་ལེན་བྱ་ཐབས་བྲལ།
<...> ཀྱེ། རྒྱལ་པོ། ངས་གལ་ཏེ་ཁྱོད་ཀྱིས་བསྐྱར་བའི་ཏེན་ཆས་རྣམས་ཅིས་ལེན་བྱས་པ་ཡིན་ན་དེ་ནི་ཁྱོད་ཀྱིས་དེ་ཚོ་
ས་ཐག་རིང་པོ་ནས་བསྐྱར་བའི་ཀྱན་སྐོར་ལ་ངས་བསམ་གཞིག་བྱས་པ་ཁོ་ན་ཡིན། ང་ཚོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱི་གཞི་བྱིན་ལྷན་པའི་
ཡོན་ཏན་དེ་ཚོ་གནས་འོག་གི་ལུང་པ་ཚང་མའི་ནང་ཁྱབ་ཡོད་པ་དང། རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མའི་རྒྱལ་པོས་ང་ཚོར་ས་དང་མཚོ་
ཐོག་གཉིས་ཀ་ནས་རིན་གནས་ཆེ་བའི་ཏེན་ཆས་འབྲུལ་གྱི་ཡོད། དེའང་ཁྱོད་ཀྱི་པོ་ཉ་ས་དངོས་སུ་མཐོང་སྐྱབ་པ་བཞིན་ང་
ཚོར་གང་དགོས་ཚང་མ་ཡོད། ངས་ཅ་དངོས་ཁྱུང་མཚར་དང་ངོ་མཚར་ཅན་ཅ་ཆེར་ཅི་གི་མེད་ལ་ཁྱོད་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཐོན་
རྫས་ང་ཚོར་དགོས་པ་མེད། <...> ཀྱེ། རྒྱལ་པོ་ཁྱོད་ཀྱིས་ངའི་བསམ་བློ་ལ་ལ་བཅི་འདྲིལ་དང། མ་འོངས་པར་ང་ལ་སྲར་
ལས་ལྷག་པའི་དད་གྲུས་དང་ལྷག་བསམ་རྣམས་དག་བྱས་ན་ཡག་པོ་ཡོད། ཁྱོད་ཀྱིས་ང་ཚོའི་གོང་མའི་ཁྱི་ལོ་མི་མིང་སྤྱིད་ནས་
གནས་བར་བཅི་བཀུར་ལྷན་ན་དེ་ནས་བཟུང་ཁྱོད་ཀྱི་ལུང་པར་ཞི་བདེ་དང་འབྱོར་སྤྱུག་ལྷན་པ་ཡོང་གི་རེད།” ཡི་གེ་དེ་རང་
ནང་ད་དུང་“འདར་ལྷན་ལྷན་གྱིས་བཀའ་ལ་བཅི་དགོས་པ་ལས་སྤོད་གཡེང་གཏོང་མི་ཚོག་”ཅེས་བཀའ་བཏང་ཡོད།

འདིར་“གནས་འོག་”ཅེས་པའི་ཐ་སྤྱད་འདི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མའི་དོན་དུ་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་དང། གནས་འོག་གི་རྒྱལ་ཁབ་
ཚང་མར་དབང་སྐྱར་བྱེད་མཁན་མན་རྒྱུའི་གོང་མ་ཡིན་པ་སྟོན་ཆེད་དུ་བཤད་ཡོད།

ཚིང་གོང་མའི་དཔོན་རིགས་ཀྱིས་ལུ་འོ་བ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་པོ་ཉ་སྟེ་ལེན་བྱེད་སྐབས་ཁོ་ཚོས་ཁྱེད་ཡོང་བའི་ཡིག་འཕྲིན་
ནང་བེའོ(biao, རྒྱ་ཡིག་ 表 མིན་ནས་སྟུམ་)ཞེས་པའི་ཚིག་འབྲུལ་ཡོད་མེད་ཞེས་བཤེར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ཚིག་འབྲུལ་དེས་
ཡིག་འཕྲིན་དེ་ནི་ལུར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་འཚམས་འདྲིའི་སྟུན་སེང་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པ་
དང། གལ་ཏེ་ཚིག་འབྲུལ་དེའི་ཚབ་ཏུ་རྒྱ་ཡིག་ཡིག་འབྲུལ་རྩུབ་(རྒྱ་ཡིག་ 书)ཞེས་པ་དེ་གསལ་ཡོད་ན་དེས་ཡིག་འཕྲིན་དེའི་
བསྐྱར་ལུལ་དང་སྐྱར་མཁན་གནས་བབས་འདྲ་མཉམ་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད།⁸⁸ ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་པོ་ཉ་ཚུད་པའི་སྐྱེ་ཚབ་ཚོགས་
པའི་ཚོགས་མི་ཚང་མར་བྲན་སྐྱུལ་གཏོང་སྐབས་ཁོ་ཚོས་གོང་མའི་མདུན་དུ་བྱས་པོ་འདྲུགས་དགོས་པ་དང། དེ་རྗེས་བྱུག་
གསུམ་འཚལ་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ཚིང་གོང་མ་དང་མངའ་འདུན་བྱས་ཚར་བའི་རྗེས་ལ་སྐྱེ་ཚབ་ཚོགས་པའི་ཚོགས་མི་ཚོས་

⁸⁷ In: History of China, 1974, p.188-189; English text taken from Blackhouse and Bland, 1914 – in: <http://www.wellesley.edu/Polisci/wj/China/208/READINGS/qianlong.html>.
⁸⁸ Lu, 1828.

སྐྱེས་ཡང་གོང་མའི་མཉམ་ཉུང་དུ་བྱས་མོ་འཇུག་པ་དང་ཕྱག་འཚམ་དགོས། མོ་ཉ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཁྱེད་གསོད་ཀྱི་བྱེད་སྒོ་དེ་
 རིགས་ནང་ཞུགས་འདོད་མ་བྱས་སྟབས་ཁོ་ཚོ་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ཡོང་བའི་ལས་དོན་བྱུང་མེད། འོན་ཀྱང་། ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་
 ཀྱི་དོན་ནས་བཤད་ན་“ལྷོ་ལོ་ཁ་ཤས་ད་དུང་“ཚིང་ས་བ་ས་ད་མེད་བས་”འཛམ་གླིང་གི་ཆ་ལྷན་མ་ནམས་(“ལྷོ་ལོ་ཚོ་”)སྤ་
 རྗེས་མ་གཏོགས་ཚིང་ས་བ་ས་ད་རྒྱ་ཡིན་པའི་བསམ་ཚུལ་དང་འགལ་བ་མ་རེད། དཔེར་ན། གོང་མ་ཏུང་ལྷོ་ལོ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་བྱི་ལོ་
 ༡༧༥༥ ལོར་བོད་ནི་མང་པོ་⁸⁹ཞེས་དབུས་རྒྱལ་ཁབ་བཅས་རྒྱ་ནག་གི་དོན་ཀྱི་མཐའ་གྲུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་དོས་འདྲིན་
 བྱས་པ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་བོད་“དང་ལུ་ཏུ་སུ་སྤར་རྒྱ་མེད། ལུ་ཏུ་སུ་ད་དུང་ལུང་བ་དལུ་ཚོད་ཡིན་པས་འདུལ་དགོས་པ་
 རེད། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ང་ཚོས་དེར་ལྷོ་ལོ་ཁ་ཤས་འབོད་ཀྱི་ཡོད་“ཅེས་བཤད་ཡོད།⁹⁰

རྗེས་ལ་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་འཛམ་གླིང་ལུ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་གཞོན་ཤུགས་དང་བཅའ་འཇུག་ལ་ཚེ་ཚེར་འགོ་བའི་
 ལྷན་སུ་སྤང་ཁོ་ཚོས་དེ་ནི་སོལ་རྒྱན་གི་རྟེན་འབྲུལ་འབྲེལ་བ་ཡིན་པ་སྟོན་ཐབས་བྱས་ཡོད། ཉམ་ཐ་དམག་འཁྲུག་གི་
 ལྷན་སུ་སྤང་ཁ་མིན་ཉིང་(༡༩༣༡-༡༩༥༠)གི་དབང་སྐྱེད་འོག་ཁོང་གི་ཞབས་བྱིས་“དབྱེན་རི་ལྷོ་ལོ་ཚོ་ང་ཚོའི་རྒྱལ་རྒྱུད་
 ལ་རྟེན་ཆས་འབྲུལ་བར་ཐངས་མང་སྤེབས་ཡོད། ཁོ་ཚོའི་དཔོན་ལཱ་ས་རིམ་པ་ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་དཔེ་སྤངས་ཡོད་པ་
 དང་། ཁོ་ཚོའི་དཔོན་རིགས་ཚོས་རྒྱ་སྐད་འོད་ཀྱི་ཡོད་“ཅེས་སྟོན་མེད་ཞུས་ཡོད།⁹¹

ཚིང་གོང་མའི་སྲིད་གཞུང་གིས་འཛམ་གླིང་ལུ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚོས་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་གཉིས་ཆ་བྱི་མའི་
 བང་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཐོག་བཅའ་འགོལ་བྱས་པའི་འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་ཚིང་ས་ཡིག་ལའང་འབྲེལ་བཤད་དེ་ལྷང་རྒྱག་ཐབས་
 བྱས་ཡོད།⁹² ཁོ་ཚོས་སྟོབས་འབྲོར་ཆེ་ཤོས་ཀྱི་སྲིད་གཞུང་ལའང་ཚིང་གོང་མས་“ལྷོ་ལོ་ཚོ་མར་ལྷ་སྐྱོད་གཅིག་པ་བྱས་
 བ”དང་། “ཁོ་ཚོ་ཚང་མར་སྤྱི་སྟོམས་སུ་བྱམས་སྤྱིང་རྗེ་བསྟོམས་བཤམ།” ཡང་ན་“ལྷོ་ལོ་ཚོ་འཇུག་པ་ཐོས་པ”སོགས་
 འབྲེལ་བཤད་སྐྱོམ་ཆོགས་བརྒྱབ་ཡོད། ད་དུང་ཁོ་ཚོས་འཛམ་གླིང་ལུ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་འདྲ་མཉམ་མིན་པའི་ཚིང་ས་
 ཡིག་བཞག་པའི་དེ་ནས་“དགོངས་པ་ཞུས་པ”འམ། ཡང་ན་“རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྤངས་འདྲིན་འོག་ཉར་རྒྱུའི་གོ་
 ལྷན་སུ་ཤིག །ཡང་ན་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་“ལྷོ་ལོ་ཚོའི་ཐུགས་རྗེ་ལེགས་གསོལ་གི་མཚོན་བྱེད་ཅམ་སྤངས་པ”ཡིན་ལུགས་
 སོགས་ལ་དོས་འདྲིན་བྱས་ཡོད། ཤེ་ཅིང་གཞུང་གིས་དེ་འདྲའི་འབྲེལ་བས་འཛམ་གླིང་ལུ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་སྐྱེད་
 རྒྱ་སྤྱིད་མི་འགོ་བ་བཟོ་བྱས་རྒྱུའི་ཡིད་ཆེས་བྱས་པ་རེད། དབྱེན་རི་དང་པ་རན་སིས་རྒྱ་ནག་ལ་བཅའ་འཇུག་བྱས་པ་“ལྷོ་
 ལོ་ཁ་ཤས་ཀྱི་ལོག་བྱས་པ”ཞེས་ཡིན་པ་དང་། ཚིང་སྲིད་གཞུང་གིས་ལྷོ་ལོ་ཚོ་“འདུལ་དགོས་པར་བཅིས་ཡོད། བྱི་ལོ་ ༡༩༦༠
 ལོའི་རྗེས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གི་གཞུང་ཚབ་ཆེན་མོ་ཚོ་འདྲ་མཉམ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྐྱེ་ཚབ་ཡིན་པ་ལྷང་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་
 གཙོ་འདྲིན་གི་སྐྱེ་མཉམ་ཉུང་དུ་དོས་འདྲིན་མ་བྱས་པར། དེ་ལས་ལྷོ་ལོ་སྤེ་རྟེན་འབྲུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྐྱེ་ཚབ་ཅམ་དུ་དོས་འདྲིན་
 བྱས་ཡོད།

དེ་ཚོ་ཚང་མ་ལུ་རོབ་གླིང་ཆེན་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པའི་“ཁྱེད་སྤྱིལ་”ཆེད་“དབང་རྟེན་ས་
 ཡིག་ཆའི་”རྒྱལ་ཏུ་སྟོན་ཆོག་གི་ཡོད།

⁸⁹ Blondeau and Buffetrille, 2008, p.29.
⁹⁰ In: Besprozvannykh, 2001, p.277.
⁹¹ In: Malyavin, 2000, p.604.
⁹² Spiritual Culture of China, 2009, p.166-167.

དེ་ལྟར་ཆེད་རྒྱལ་རབས་ནི་རྒྱ་མིའི་གོང་མའི་ལྷ་གྲུབ་ལ་དཔེ་བསྟུན་ཏེ་བཅུགས་པའི་མན་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད།
 མན་རྒྱ་དང་རྒྱ་མི་ནི་མི་རིགས་ཀྱི་མཆེད་ཁུངས་དང་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཁག་ཁག་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཐ་དད་ཡིན་པ་དང་།
 ཆེད་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་ནག་མ་ཡིན་པར་མན་རྒྱའི་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་མ་བསྟུན་གོང་ནས་རྒྱ་ནག་གི་ཕྱི་རོལ་དུ་གསར་
 འཛུགས་བྱས་ཐེན་པ་ཞིག་རེད། མན་རྒྱ་བ་ཚོས་རྒྱ་ནག་བཙན་བཟུང་བྱས་རྗེས་རྒྱ་མིའི་སྲིད་འཛིན་ལས་ལུགས་དཔེར་
 གྲངས་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་སོག་ལུལ་བཙན་བཟུང་བྱས་རྗེས་ཁོ་རང་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་དེ་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་ནག་
 མ་གྲུབ་པ་ཞིག་ཡིན་པའི་ཐོག་ནས་བཙན་བྱས་ཡོད། མན་རྒྱའི་སྐྱེ་བྱུང་ཚོས་རྒྱ་མི་ལྟེ་བར་བྱས་པའི་ཕྱི་སྲིད་ལས་ལུགས་
 དམ་དོན་ཆེན་པོས་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱ་ནག་ནང་མན་རྒྱའི་སྲིད་གཞུང་གིས་མ་གྲུབ་ཡིན་པའི་སྐད་ཚུལ་ལུགས་ཆེ་བུ་
 གཏོང་གི་ཡོད་པའི་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད།⁹³ དེའི་ཐོག་རྒྱ་མི་རང་གི་ལུང་པའི་ནང་རྒྱ་མིའི་སྲིད་འཛིན་ལས་ལུགས་ལེད་སྟོན་
 བཏང་བ་དེས་རྒྱ་མིའི་བཀའ་བཀོད་རྒྱུ་འཛིན་གྱི་མངའ་བདག་ལ་དེ་སྲུའི་ཐོབ་ཐང་དང་ཁེ་དབང་མང་དག་ཅིག་སྟོན་ཡོད་
 བས་ཀྱང་ཕན་ཐོགས་བྱུང་ཡོད། སྤྱིར་མན་རྒྱའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱུས་དབང་དུ་བསྟུན་པའི་མིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལྷ་གྲུབ་
 གཙོ་ཆེར་རྒྱལ་ནང་གི་ལེད་སྟོན་ཆེད་འཆར་བཀོད་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། སྤྱི་ཡོངས་ཆ་ནས་བཙན་པོ་ཚོས་ལྷ་གྲུབ་དེ་ཚོ་ཆ་
 རྒྱུགས་པར་དང་ཞིང་རྒྱལ་པ་བྱས་ཡོད།⁹⁴

དེས་ན། ལུ་རོབ་ཀྱི་ཆེག་“རྒྱལ་རྒྱུད་”ཅེས་པ་དང་། དེའི་རྒྱ་སྐད་ཀྱི་འགྲུར་གྱི་གོ་དོན་ལ་ཁུད་པར་ཡོད། ལུ་རོབ་ནང་མ་
 སྟེང་དེ་ནི་ལུལ་ཞིག་ལ་དབང་སྐྱུར་གྱི་དུང་མཁན་མི་ཚང་ཞིག་གི་མི་རྒྱུད་རིམ་པའི་ཁྲིམ་ཚང་གི་མིང་ཡིན་ཡང་། “རྒྱ་མིའི་
 རྒྱལ་རྒྱུད་”ནི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་གི་འདུ་ཤེས་དང་མ་གྲུབ་པར་མི་ཚང་གཅིག་གིས་སྲིད་དབང་འཛིན་པའི་དུས་
 ལུན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མིང་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁོངས་སུ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་གསལ། ཡང་ན་རྒྱ་ནག་ཉིལ་པོ་
 རྩེད་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རྒྱ་ནག་ཁོ་ན་ལས་གྲུབ་པའམ། ཡང་ན་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཡིན་
 པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རྒྱ་ནག་དང་ས་འབྲེལ་ཡིན་པ་དང་དེའི་རྒྱལ་པོས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་ཁྲི་བཟུང་སྟེ་རང་ཉིད་གོང་མ་
 ཡིན་ཞེས་ཁྲུབ་བསྟུགས་བྱས་པ་ཞིག་ཡིན་སྲིད། ལུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་(མི་ཚང་གཅིག་ལས་མཆེད་པའི་དབང་སྐྱུར་གྱི་དུང་
 མཁན་རིམ་པ)ལ་དོས་འཛིན་གྱི་སྟངས་དང་དེའི་དོ་བོ་གཏན་འབེབས་གྱི་དུང་སྐབས་དེ་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེར་དོས་འཛིན་གྱི་དུང་
 སྟངས་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་དོ་བོ་ཐ་དད་ཡིན་ཡང་། རྒྱ་ནག་ནང་དེ་གཉིས་པན་ཚུན་འབྲེལ་ཡོད། ལུ་རོབ་ནང་རྒྱལ་རྒྱུད་འབྲེ་
 མིན་ཡོད་སྲིད་ལ། རྒྱལ་ཁབ་གསར་པ་ཁ་ཤས་གསར་དུ་འཛོན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་མེད་པར་འགྲུར་བ། ད་དུང་རྒྱལ་
 ཁབ་ཁ་ཤས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་ཁོངས་སུ་འཇུག་པ་སོགས་ཡོད་གི་ཡོད། རྒྱ་མིས་དེ་ལས་ཕྱོག་སྟེ་རྒྱ་ནག་(དབུས་ཀྱི་རྒྱལ་
 ཁབ)རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཀུན་ལས་སྟག་པ་ཡིན་པ་དང་། འཛམ་གླིང་ཉིལ་པོར་དབང་སྐྱུར་རྒྱ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མའི་ལས་འགན་
 ཡིན་པས་རྒྱ་ནག་དུས་རྟག་དུ་གནས་ཀྱི་ཡོད་པར་དོས་འཛིན་གྱི་ཡོད། ཁོ་ཚོས་དུས་སྐབས་ཁ་ཤས་སུ་རྒྱ་ནག་ཁ་
 འཛོར་དུ་འགྲོ་སྲིད་ཀྱང་། མཐའ་མཇུག་བསྐྱུར་དུ་གོང་བུ་གཅིག་དུ་སྤྱིལ་རྒྱ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་རྒྱ་ནག་
 དབང་དུ་བསྟུན་པ་ཡིན་ནའང་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་ལ་མགོ་སྐྱུར་རྒྱ་ཡིན་པས་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆ་ཤས་སུ་འགྲུར་
 མི་སྲིད་པར་ཅི་གི་ཡོད། དེར་བརྟེན། དེ་འདྲའི་འགྲུར་ཕྱོག་ནི་རྒྱ་ནག་ནང་ཁུལ་གྱི་འགྲུར་ཕྱོག་ཙམ་ཡིན་པའམ། ཡང་ན་དེ་

⁹³ Namsaraeva, 2003.
⁹⁴ Goncharov, 2006, p.137.

བས་ཁ་གསལ་བར་བཤད་ན་འགྲུང་སྒྲིག་དེ་ཚོ་ནི་སྲིད་དབང་ཞིག་གི་དུས་ཡུན་རིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མིང་ལ་འགྲུང་བ་སོང་བ་
ཅམ་རེད།

སུ་དང་གང་གིས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་བསྐྱར་བ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གང་གིས་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་ཁག་གསུམ་ལ་ཡང་ན་རྒྱ་
ནག་གི་ལོ་བཅའ་བཟུང་བཟུང་བྱས་ཀྱང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཚང་མ་“རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད”མི་འདྲ་བཤམ་སྐྱབ་ཆགས་ཡོད་ཅིང་།
སྤྱི་ལོ་ལྔ་མ་ལུགས་དེ་དུས་ད་ལྟོ་ལྟར་རྒྱ་ནག་ནང་གཉིང་བརྗེད་དུ་སོང་མེད། དེ་བས་ལམ་ལུགས་དེ་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་
མ་ཚུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་“རྒྱལ་ཁབ་འཛུགས་སྐྱབ་ཀྱི་གཞི་རྩ་ཆགས་ཡོད།

རྒྱ་ནག་ནང་“མི་རིགས་ཀྱི་དཀའ་རྙོག་”སེལ་བའི་ཐབས་ལམ།

རྒྱ་ནག་ནི་“གངས་ཉུང་མི་རིགས་”ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱིས་དབང་བསྐྱར་བའི་ལུང་བ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་རྒྱུད་དེ་ཚོ་ཚང་མ་
མཐའ་མཐུག་མགོ་རྟེན་ལོག་ནས་རྒྱ་མི་རི་སྲིད་དབང་བསྐྱར་གསོ་བྱུང་བ་དང་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་བྱུང་ཡོད་ཅེས་
ཤོད་སྲོལ་ཡོད། བསམ་ཚུལ་དེ་འདྲི་སྲིད་ཀྱི་འཛུགས་ལ་སློབ་སྦྱོང་གསུམ་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མང་གཙོ་འགྲུང་དགོས་པ་དང་།
རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་ལ་ཉེས་པོར་འབྲེལ་བ་འཛུགས་དགོས་པའི་ལྟ་བུ་དང་སྤྱི་ལོ་ལྔ་མ་གཉིང་མཁན་ལེང་ཆེ་ཁའོ་ཡིས་དུས་རབས་ཉི་
ལུ་བའི་མགོ་སྟོད་ནང་ཁ་གསལ་བོར་བཤད་ཡོད།⁹⁵

“ང་ཚོའི་པ་མེས་ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་བྱ་གཞག་གཅིག་གི་ཆེད་དུ་མི་ལོ་ལྔ་སྟོད་དཀའ་སྤྱད་འབད་བཅོམ་བྱས་
ཡོད། བྱས་ན་རྒྱ་ནག་ཆེན་གྱི་བྱ་གཞག་དེ་གང་ཡིན་ནམ། ངས་དེར་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་སྐྱེད་གཉིང་བ་ཞེས་འབོད་ཀྱི་ཡོད།
ཆེས་ཐོག་མར་ང་ཚོའི་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱ་དུང་དང་ཉེ་ནས་ཁུལ་དུ་འཛོལ་སྟེ་ལམ་ཁོ་ལོ་ལ་ཁག་ཆོ་བ་ཁག་གསུམ་ལས་མེད་ཀྱང་།
ལོ་རྒྱུད་སྐྱོད་ཐོག་མར་པོ་འེ་རིང་ལོ་ཚོར་འཕེལ་རྒྱས་བྱུང་སྟེ་བརྗེད་ཉམས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཉ་ཅང་ཆེན་པོ་ཞིག་ཏུ་གྱུར་བ་
རེད། ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་འཕེལ་འགྲོ་སྤངས་རྣམས་གཉིས་ཡིན་སྟེ། གཅིག་ནས་ང་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་ཕྱི་
ནང་གི་མི་རིགས་གངས་ལས་འདས་པ་རྒྱའི་དོ་བོར་གྱུར་བ་དང་། གཉིས་ནས་ང་ཚོས་ལོ་ནས་ལོ་མཐུད་དེ་ང་ཚོའི་རྒྱལ་
ཁབ་ཀྱི་མི་མང་མཐའ་མཚམས་ཁུལ་དུ་གནས་སྟོན་བྱས་ཉེ་ས་ཁོངས་རྒྱ་སྐྱེད་བྱས་ཡོད། <...> མི་ལོ་སྟོད་ཐོག་ལྟེ་རིང་
ང་ཚོ་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་ལམ་བུ་དེའི་ཐོག་ཕྱིན་ཡོད།”

ལེང་ཆེ་ཁའོ་ཡིས་རྒྱ་མི་ཚོར་གནའ་སྤྱི་ལོ་ནས་ལོ་རུང་ཚོ་ནི་ཞིག་ཐབས་མེད་པའི་འབྲེལ་ཐག་གིས་བཟུང་བའི་
སྤྱོད་ལུ་ཡིན་པའི་འདུ་ཤེས་ཡོད་པ་དང་།⁹⁶ རྒྱ་མིས་རྒྱ་དུ་མི་རིགས་འདྲེས་མའི་ས་ཁུལ་ཀྱི་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་
ཀྱི་ཡུལ་སྲོལ་གོམས་གཤེས་ལ་བརྟེན་བཞུགས་བྱས་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད།⁹⁷ དེས་རྒྱ་མིར་འགོག་སྐོལ་གྱི་ལས་འགུལ་སྤེལ་
མི་སྲུབ་པ་དང་། མི་རིགས་དེ་ཚོ་བདེ་སྐྱབ་དང་རྒྱ་མི་དང་དོ་བོ་དབྱེད་མེད་བཟོ་སྲུབ་པའི་མ་ཚུན་རྒྱུན་བྱས་ཡོད། ལོང་གི་
བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཞེན་གྱི་བསམ་སློབ་སྟོབས་ཞན་པ་དང་། ལོ་ཚོར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འདུ་ཤེས་དེས་གསལ་མེད་པ།

⁹⁵ Zui jin zhi wushi nian (The Last Fifty Years), Shanghai, 1923, 1-2. – in: The Ideological and Political Essence of Maoism, 1977.
⁹⁶ Spiritual Culture of China, 2009, p.19.
⁹⁷ Moskalev, 2005.

རང་བཅོན་གྱི་གནད་དོན་ཐོག་ཚོད་མེམས་བརྟན་པོ་མེད་པ་སོགས་ཀྱི་གཤེས་ཀ་ཡོད་པ་དེ་ཚོ་རྒྱ་མིའི་ཞན་ཆ་གཙོ་བོ་ཁ་
ཤས་རེད།

གཅིག་ཟུང་ན་འདས་པའི་མི་ལོ་ ༤༠༠ རིང་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྐྱེད་མཁུག་མི་རིགས་ཚང་མས་མཐའ་མཚུག་རང་
གིས་རང་སྤང་ལ་སྐྱུར་བའི་རྒྱ་རྒྱུན་དེ་ཡིན་སྲིད། མི་རིགས་དེ་ཚོས་ཁོ་རང་ཚོ་ལས་མི་འབོད་ལྡན་བརྒྱ་ཟུང་ལས་མང་
བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཁོ་རང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་ན་སྤྲེལ་མ་གཏོགས་ཁོ་རང་ཚོ་རྒྱ་མི་དང་དོ་བོ་དབྱེར་
མེད་དུ་འགྱུར་རྒྱུ་ཡིན་པ་ཤེས་ཏོགས་བྱུང་མེད།

དུས་རབས་ཉི་ཤུ་བའི་མགོ་སྟོན་དུ་རྒྱ་མི་ཚོས་རང་གི་“ཞན་ཆ”ལས་ནམ་པར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བྱུང་བ་རེད། དེའང་
གོང་དུ་སྐྱེད་ས་ཐིན་པ་བཞིན་(ས་བཅད་བཞི་པར་གཟིགས་)ཤིན་ཏུ་གསར་བརྗེ་རྒྱུ་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་འབོད་ཚིག་
འོག་ལངས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ལ་“མི་མེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡབ་ཚེན”སུན་གྱུང་བྱུང་རེད། ཁོང་རྒྱའི་མི་
རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་ལྷ་བ་འཛིན་མཁུག་ཞིག་ཡིན་ཡང་། དེས་ཁོང་གིས་ཕྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གསར་བརྗེའི་བྱ་བ་ཞུས་ཚུལ་
ལ་འགོ་གཟུན་གང་ཡང་བྱས་མེད། སུན་གྱུང་བྱུང་གིས་མན་རུ་བ་ཚོར་“གཤེས་ཀ་རྒྱུ་བོ་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་མི་མང་
པན་ཚུན་དབང་འབྲེལ་བ་རྗེ་རྟུང་སྟོང་དགོས་པའི་སྟོར་ལ་གང་ཡང་ཤེས་ཀྱི་མེད། <...> ལྷ་སྟོན་དཔལ་ཡོན་དར་བའི་
རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱས་ན་མི་འགྲིག་པ་དང་། ལྷ་སྟོན་ཚོ་ལས་རྒྱ་ནག་ཐོག་དབང་སྐྱུར་བྱས་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད།
<...> ང་ཚོ་ལྷ་ཉིས་(གོང་མ)ཀྱི་རྒྱུད་པ་ཡིན་པའི་རྒྱ་མི་ཚོས་མན་རུ་ཇག་པ་ཚོ་དང་གནམ་གཅིག་གི་འོག་ཏུ་བསྐྱེད་ན་
མི་འགྲིག་པས་ང་ཚོས་ཁོ་ཚོ་རྩ་མེད་གཏོང་དགོས་པའམ། དེ་མིན་ན་ཁོ་ཚོས་ང་ཚོ་རྩ་མེད་གཏོང་རྒྱུ་”⁹⁸ཡིན་པའི་བསམ་
ཚུལ་བརྒྱུད་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༥ ལོར་སུན་གྱུང་བྱུང་གིས་འོག་ཏུ་རྒྱ་མིའི་གསར་བརྗེའི་མན་རུ་ཇག་ཚོགས་པ་བྱུང་སྐབས་ལྷ་ས་
ཀྱི་འགོ་ཁྲིད་པ་དང་། མན་རུ་ཇག་ཚོགས་པ་དེས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༥ ལོའི་རྒྱ་བ་བརྒྱུད་པའི་ནང་སྤེལ་བའི་བསྐྱེད་པ་གཏམ་ནང་
གསར་བརྗེའི་དམིགས་ལུས་དང་མ་འོངས་ལས་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་སྐྱུར་རྗེ་རྟུང་བྱུ་ཡིན་པའི་སྟོར་འདྲི་རྟུང་གསལ་
ཡོད་དེ། “རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་དབང་བཞེས་པ་ནས་བཟུང་དེར་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་རྒྱ་མི་རང་གིས་དབང་སྐྱུར་བྱས་ཡོད་ཅིང་།
ལོ་རྒྱུས་ནང་སྤྱི་བར་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་དབང་བཅོན་བཟུང་བྱས་པའི་གནས་ཚུལ་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། ང་ཚོའི་མ་མེས་
ཚོས་ཕྱི་རྒྱལ་བ་དེ་ཚོ་མཐར་སྟོན་བཏང་བ་དང་། མེས་རྒྱལ་གྱི་གཟི་བརྗེད་སྐར་གསོ་བྱས་ཏེ་བྱ་རབས་ཚ་རྒྱུད་ཀྱི་ཆེད་དུ་
རྒྱལ་ཁབ་ལ་གཅེས་སྤུང་བྱས་ཡོད། ད་ལྟ་རྒྱ་མི་རིགས་ཀྱི་བྱང་བའི་ཆེད་དང་། བྱང་སྟོགས་ཀྱི་སྐྱོ་ཚོ་མཐར་སྟོན་གཏོང་
བའི་འཐབ་ཚོད་ཀྱི་བསྐྱེད་པ་གཏམ་འདིའང་ང་ཚོའི་མེས་པོའི་ཚོའི་གཟི་བརྗེད་ལྡན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚེན་བྱ་བ་ཞུས་པའི་རྒྱུ་
མཐུན་པ་ཞིག་རེད། <...> ད་ལྟ་ང་ཚོས་མན་རུ་ཞེས་འབོད་པའི་མི་དེ་ཚོ་ང་ཚོའི་མཐའ་མཚམས་བཅོན་ཚོང་གི་པ་རོལ་
དུ་གནས་སྟོན་བྱེད་པའི་ཤར་སྟོགས་སྐྱོ་ཚོ་ལའི་རྒྱུད་པ་ཡིན་པ་དང་། མིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་སུ་ཁོ་ཚོས་ང་ཚོའི་
མཐའ་མཚམས་ཁུལ་དུ་ཡང་ཡང་སུན་གཅེར་བཅོས་ཡོད། དུས་ཕྱིས་སུ་ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་ནང་དུས་ཟིང་བྱུང་བ་གོ་སྐབས་སུ་
བཟུང་སྟེ་ང་ཚོར་བཅོན་འཇུག་བྱས་པ་དང་། ང་ཚོའི་རྒྱའི་རྒྱལ་ཁབ་གཏོར་བཤིག་བཏང་བས་མ་ཚད། ད་དུང་ང་ཚོའི་སྲིད་
དབང་སྟོགས་པ་དང་། བཅོན་ཤེད་ཀྱིས་ང་ཚོ་རྒྱ་མི་ཁོ་རང་ཚོའི་བྱུ་བ་ལོག་བཅོས་པ་རེད། ཁོ་ཚོས་ད་དུང་ཁོ་རང་ཚོའི་
བྱེད་སྐྱེད་ལ་འདོད་སྟོབས་ཁེངས་པའི་མི་མང་ས་ཡ་མང་པོ་དམར་གསོད་བཏང་བ་རེད། <...> རྒྱ་ནག་ནི་རྒྱ་མི་རང་

⁹⁸ In: Xinhai Revolution, 1968, p.38, 53.

གིས་དབང་སྐྱུར་བའི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཆགས་དགོས་ཤིང་། བཀ་ཏུ་བ་ཚོ་མཐར་སྐྱོད་བཏང་ཟེན་ཟེས་ངའོའི་མི་
 རིགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དེ་སྤེལ་གཞི་བཞེད་སྐྱུར་གསོ་ཡོང་གི་རེད།⁹⁹ སུན་གྲུང་མཉམ་སྲིད་ལོ་ ༡༩༠༦ ལོར་འོག་ཡོག་
 ཏུ་སྤེལ་བའི་“མི་མང་གི་ཅ་འཛིན་གསུམ”ཞེས་པའི་གཏམ་བཤད་ཅིག་ནང་རྒྱ་མིར་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་སྤིང་འཛོལ་རྒྱ་
 རོན་གྲང་། དེ་ལྟར་ཡོང་བར་རྒྱ་མིས་རང་གི་ལུང་པའི་སྲིད་དབང་རང་གི་ལག་ཏུ་ལེན་དགོས། དེ་མིན་རྒྱ་ནག་སྐྱུར་
 བཞེན་“ངའོའི་མ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་མ་ཡིན་པ་ཞིག་ཏུ་ལུས་རྒྱ་རེད། <...> ངའོའི་འཇམ་སྤེང་ཐོག་གི་
 རྒྱལ་ཁབ་ཆེ་ཤོས་དང་། ཆེས་ཆེད་ཤོས། རིག་གཞུང་སྤྲུལ་ཤོས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་རེད”ཅེས་བཤད་ཡོད།¹⁰⁰

“རྒྱ་མི”(chinese)ཞེས་པའི་ཐ་སྐད་དེ་“ཉན་མི་རིགས”(Han)ཞེས་པའི་ཐ་སྐད་དང་དོན་གཅིག་མིང་གི་
 རྣམ་གྲངས་ཡིན་པ་དང་། དེའི་དམིགས་ལུས་གཙོ་བོ་ནི་རྒྱ་རྒྱལ་པའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱེད་བཞེད་ལྟེ་རྒྱ་མི་རིགས་
 ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱུར་གསོ་བྱེད་རྒྱ་རེད། མདོར་བསྡུས་ཏེ་བཤད་ན། རྒྱ་རྒྱལ་ལ་དཔེར་བཞུགས་པའི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅེས་
 པའི་བསམ་ཚུལ་དེ་གཅིག་སྤྲུལ་གསར་བ་ཡིན་པ་ལས་དེ་མིན་ཚང་མ་རང་འཇགས་རེད། དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་བར་དུ་མན་
 ཏུ་བ་ཚོ་ནི་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྤྱི་ཚོགས་གྲུབ་ཤིང་གསར་བཞེད་བྱས་ཏེ་དེ་ལས་མཆེད་པའི་དམིགས་བསམ་ཐོབ་ཐང་གི་ཁེ་
 བན་ལེན་མཁན་གྱི་རྒྱལ་བཙན་འཇུག་བར་དོས་བཟུང་ཡོད། སྤྱིར་མན་ཏུ་བ་ཚོ་ཉོག་ཅམ་རྒྱའི་དོ་བོར་གྱུར་ཡོད་ཀྱང་།
 མཐའ་གཅིག་ཏུ་རྒྱ་མིར་གྱུར་མེད། མན་ཏུ་བ་དང་རྒྱ་མིའི་དབང་འགལ་རྒྱ་ཅང་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་དེ་དོན་དངོས་ཐོག་རྒྱལ་
 པོའི་སྲིད་དབང་མགོ་ཉིང་མ་ལོག་བར་སྤྲུལ་ཐུང་དེ་གནས་ཡོད།¹⁰¹

དེར་བརྟེན། རྒྱ་མིས་གསར་བཞེད་བྱེད་སྐབས་མན་ཏུ་བར་སྐྱོན་འཇུགས་བྱས་པ་དེ་ཚོ་རིལ་བསྐྱགས་གཅིག་སྤྲུལ་
 ཅམ་མ་ཡིན་པར་དུས་སྐབས་དེའི་དོན་དངོས། མན་ཏུ་བ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱེད་བཞེད་ལྟེ་རྒྱ་ནག་མ་ཡིན་པ་ལ་གཞིར་བཞག་པ་ཡོད།
 དེས་མ་ཚད་དོན་དངོས་དེ་གསར་བཞེད་ཟེས་རྒྱ་ནག་ནང་མན་ཏུ་བ་ཚོར་མཐོང་ཆུང་ཁྱད་གསོད་བྱས་པའི་གཞི་ཅར་གྱུར་
 བ་དང་། མན་ཏུ་བ་ཚོ་ས་ཁོངས་རང་སྐྱོད་གི་ཐོབ་ཐང་མེད་པའི་“གྲངས་ཉུང་མི་རིགས”ཆེན་པོ་ཞིན་དེར་གྱུར་བ་རེད། ངས་
 ཤེས་ཚོད་ལྟར་ན། མདོ་ཡི་དུས་སྐབས་སུ་མན་ཏུ་བ་ཚོ་ཡིག་སྐྱོད་ཁྱེད་ཀྱི་འཛིན་གྲུབ་ལ། མི་ཚོགས་ཤིག་སྤྲུལ་འཇུགས་
 བྱེད་རྒྱུར་འབད་ཚོལ་བྱས་ན་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་དེ་ནི་གསར་བཞེད་དོ་སྐོལ་དང་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་ལམ་སྤྲུལ་ཆེད་
 འཐབ་ཚོད་བྱས་པ་ཞིག་རེད་ཅེས་སྐྱོན་འཇུགས་བྱས་ཏེ་ལམ་སང་འབྲུང་འཛོམས་བྱས་ཡོད།

ཤིན་ཏུ་གསར་བཞེད་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོར་ལངས་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱེད་བཞེད་ལོ་
 འོག་པ་དང་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཇུགས་ཀྱི་ཁྱབ་བསྐྱགས་བྱུང་བ་རེད། གསར་བཞེད་བཞགས་ཀྱིས་སྤྱི་
 ཚོགས་ཀྱི་གནད་དོན་གཞན་ཚང་མ་སྤང་མེད་དུ་བཏང་སྟེ་དེར་“མི་རིགས་ཀྱི་གསར་བཞེད”ཞེས་པོས་ཡོད། ཞིང་ཆེན་སྲིད་
 གཞུང་ཚང་མས་རྒྱལ་པོའི་སྲིད་དབང་མགོ་ཉིང་སྤྲུལ་རྒྱ་ཁོ་རང་ཚོའི་དམིགས་ལུས་གཙོ་བོར་བཟུང་བ་དང་། རྒྱའི་མི་སེར་
 རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཇུགས་བྱས་པ་རེད།¹⁰² ལོ་ ༡༩༡༡ ལོའི་ཟླ་ ༡༠ ཚེས་ ༢༩ ཉིན་སུན་གྲུང་མཉམ་སྲིད་པ་རན་སིའི་ནང་
 ཡོད་པའི་སྐབས་སུ་ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྟེན་པའི་གསལ་བསྐྱགས་སྤེལ་བ་དང་། ལོ་ ༡༩༡༣
 ལོའི་ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡ ཉིན་རྒྱ་ནག་གི་གོང་ཁྱེད་ཅམ་ཅེང་དུ་ཁོང་གིས་དེ་དོན་དངོས་སུ་ཁྱབ་བསྐྱགས་བྱས་པ་རེད།

⁹⁹ Sun Yat-Sen, 1961, p.113-117.
¹⁰⁰ Sun Yat-Sen, 1985, p.110.
¹⁰¹ Rhoads, 2001, p.68-119.
¹⁰² Nepomnin, 2005.

གོང་གི་ལུང་འདྲེན་དེ་ཚོས་སུན་ཡུང་ཅན་གྱི་ཚོགས་མཉམ་བསམ་ཚུལ་མཚོན་པ་དང་། གསུང་བརྗེད་དེའི་རྗེས་ལ་རྒྱ་
 བཀ་གི་མངའ་ཁོངས་སྐོར་ལ་ཕྱི་བཞིག་སློབ་པ་ལ་དེད། རྒྱ་མིས་རྒྱ་བཀ་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཚན་ལོ་རྒྱུས་ཚོགས་གི་རྒྱ་བཀ་
 ལུགས་རི་རིང་པོའི་ནང་རོལ་ཙམ་མ་ཡིན་པར་“སྐྱོ་སྐྱོ་མན་རྩ་བས་དབང་དུ་བསྐྱུས་པའི་ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ས་ཁོངས་ཀྱང་རྒྱ་བཀ་
 གི་མངའ་ཁོངས་ཡིན་ལུགས་བཤད་པ་རེད། དེར་བརྟེན་གནད་དོན་དེ་ས་ཚད་ཚོའི་བདག་སོང་མ་ཚོ་དང་ཐག་གཅོད་བྱེད་
 དགོས་ཀྱི་ཡོད། ལྷན་སྐྱེད་དེའི་གསུང་བརྗེད་འདྲེན་ལྟར་ཆེན་གྱི་བསམ་སློབ་ཀྱི་མི་རིགས་ཚང་མ་“ཁོ་ཁོག་ཆེན་པོའི་”ནང་ལུགས་
 རྗེས་བསྐྱུར་དུ་ལུགས་བརྒྱབ་སྟེ་རྒྱའི་འོ་པོར་སྐྱུར་དགོས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ནི་སུན་ཡུང་ཅན་ལ་ཨ་རིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འདུ་ཤེས་
 རྙིང་པ་ཞིག་གིས་ལུགས་རྒྱུན་སྐྱེད་པ་ཞིག་རེད།¹⁰³ གཅིག་ལྟར་ན་ཁོང་གིས་པོད་པ་དང་། སོག་སོ། ཏུར་གི་མི་མངའ་
 གསུང་བརྗེད་དང་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་མི་དགོས་པར་རང་བཙན་དགོས་འདོད་ཡོད་པ་དང་། གནད་དོན་དེ་ཐག་གཅོད་བྱེད་པའི་
 ཐབས་ལམ་ཡག་ཤོས་ནི་ཁྱིམ་མཆེས་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་མང་ཚོ་རྒྱའི་འོ་པོར་སྐྱུར་དགོས་པའི་རྒྱ་མིའི་སྣ་མོའི་ལྟ་བུ་བྱུང་དེ་
 ཡིན་པའི་དེས་ཤེས་རྙིང་དེ་བསམ་ལ་ཚུལ་དེ་ལྟར་བརྒྱབ་པ་ཡིན་གྱི་དེ།

སུན་ཡུང་ཅན་གྱིས་ཕྱི་རྒྱལ་ལུས་ལྷན་ལྷན་མང་པོར་འབྲུལ་བཞུགས་ཏེ་ཁོང་ལ་ཐོབ་པའི་ཤེས་བྱ་ཨ་རིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་
 འདུ་ཤེས་གཅིག་ལྷན་པའི་ཡིན་པར་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོན་དུ་བེ་རི་འོན་དང་། ལན་གུ་འོག་ཤེས་བཅས་
 བསྐྱུས་པ་ལས་ཐན་པན་སིའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་། ཨོ་འོ་མན་དང་། ཨ་མད་རྒྱན་གི་རིག་མི་རིགས་བསྐྱུས་པ་ལས་ཀྱང་གི་གྲུབ་
 བ་ལྟར་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་མང་པོ་བསྐྱུས་ཏེ་ཚོགས་པའམ། སྤྲིག་འཇུགས་གཅིག་གིས་དབང་ཆ་ཁེར་འདྲིན་བྱེད་པའི་
 རྒྱལ་ཁབ་གསུང་འཇུགས་བྱེད་དགོས་པའི་སྐོར་རྒྱུན་གྱི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་ལྟ་བུ་འདྲེན་པའི་རྒྱུས་མངའ་བྱུང་ཡོད།
 དེ་འདྲའི་རྒྱལ་ཁབ་གསུང་འཇུགས་ཀྱི་རྒྱུད་རིམ་ནང་གྲངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་ཁེ་སན་སྐྱེད་མེད་དུ་གཏོང་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོའི་ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡ ཉིན་སུན་ཡུང་ཅན་གྱིས་ཁོང་རང་ཉིད་རྒྱ་བཀ་གི་སྐབས་འཇུགས་སྤྲིད་འདྲིན་
 ཡིན་པའི་བསྐྱུས་པ་གཏམ་གསལ་བསྐྱུས་བྱེད་སྐབས་ཁོང་གིས་“མི་རིགས་མ་སྐྱེས་སྤྲིལ་”དགོས་གསུང་ཆེ་བ་དང་། མི་
 རིགས་ཚང་མའི་ས་ཁུལ་ཚང་མ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་དང་མི་མང་ཚང་མ་“ཁྱིམ་ཚང་”གཅིག་ཏུ་སྤྲིལ་གསུང་ཆེ་བའི་སྐོར་བཤད་
 ཡོད།¹⁰⁴ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོར་གཏམ་ལ་པབ་པའི་མུང་སྐྱེད་ཏུ་བཅའ་ཁྲིམས་ཀྱི་དོན་ཚན་ ༣ པའི་དུམ་ཚན་ ༣ པའི་
 བང་“མི་རིགས་ཀྱི་འོ་པོ་གཅིག་གྲུང་བཟོ་བའི་ལས་དོན་སྐབས་”དགོས་ཞེས་གསལ་ཡོད་པ་དང་།¹⁰⁵ ཕྱི་ཟླ་ ༣ ཚེས་ ༡༠
 ཉིན་རྒྱ་བཀ་གི་ཞིང་ཆེན་བཅུ་བདུན་གྱི་འཇུགས་མིས་རྒྱ་བཀ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྐབས་འཇུགས་ཀྱི་ཅ་ཁྲིམས་ལོག་གཏམ་
 འབེབས་བྱས་ཤིང་། དེའི་ནང་རྒྱ་བཀ་གི་མངའ་ཁོངས་སུ་ཞིང་ཆེན་ཉི་ཤུ་ཅ་གཉིས་ཙམ་མ་ཟད། ད་དུང་སོག་སོ་ཕྱི་ནང་
 གཉིས་ཀ་དང་། བོད་¹⁰⁶ མཚོ་སྐོན་བཅས་ཀྱང་ཚུད་ཡོད་ཅེས་བཀོད་ཡོད། (དོན་ཚན་གསུམ་པ།) ཅ་ཁྲིམས་དེའི་དོན་ཚན་
 དང་པོའི་ནང་“རྒྱ་བཀ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་རིགས་མི་མིང་གིས་གསུང་འཇུགས་བྱས་པ་ཞིག་རེད་”ཅེས་དང་། སོག་སོ་དང་
 བོད་པ་རྒྱ་བཀ་གི་ཁོངས་སུ་འདོད་པ་མེད་བཞིན་དུ་བཅུག་པ་རེད་ཅེས་བཀོད་ཡོད་ཀྱང་། སུན་ཡུང་ཅན་གྱིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣
 ལོའི་ཟླ་ ༤ ཚེས་ ༡ ཉིན་པེ་ཅིང་དུ་རྒྱ་བཀ་གི་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ཚོ་རྒྱ་བཀ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་

¹⁰³ Moskalev, 2005.
¹⁰⁴ Sun Yat-Sen, 1985, p.121-122.
¹⁰⁵ Spiritual Culture of China, 2009, p.22.
¹⁰⁶ ལྷན་མཚན། དགའ་ལྷན་སོ་བར་གི་འདྲིན་སྐོར་འོག་ཡོད་པའི་བོད་ལ་གོ་དགོས་སྟུགས།

བསྐྱོད་ཀྱི་ཁོ་མོ་ཆེ་བ་ཡོད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། རྒྱལ་པོའི་དབང་སྐྱུར་སྐབས་དང་མི་འདྲ་བར་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ ཁོ་ཚོ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆབ་འབངས་མི་སེར་ཡིན་པའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ལ་བརྩི་བཀུར་བྱེད་ཀྱི་རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།¹⁰⁷

འོན་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་པམ་ཉེས་སུ་གཏོང་བའི་དམག་དམུང་ཡོད་པའི་དམག་སྲི་ཆེན་མོ་ཡོན་ཉི་ ཁད་ཀྱིས་དེ་འདྲ་བྱས་མེད། དེ་བས་ཁོང་གིས་གོང་མ་ཚང་གི་ཤོག་ཁག་ལ་གཞོན་ཕྱགས་སྤྱད་དེ་ལོ་ན་གཞོན་པའི་གོང་ མས་སྲིད་ཁྲི་ལས་འབབ་དགོས་པའི་དགོས་འདུན་བཏོན་བ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༣ ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༡༩ ཉིན་གོང་མའི་ཡུམ་ཆེན་ ལུང་གཡུས་ཀྱིས་གོང་མ་ལུ་འདྲེས་ཀྱི་ཆབ་བྱས་ཉེ་ཡོན་ཉི་ཁད་ཀྱིས་སྐབས་འབྲལ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་གཞུང་ ཞིག་འཇུགས་དགོས་པའི་བཀའ་རྒྱུ་འཇོག་མཚན་རྟགས་བཀོད་བ་རེད། རྒྱ་མི་རྩིང་ཞེན་ཅན་མང་ཆེ་བས་དེ་ནི་ཁོ་རང་ཚོའི་ རྒྱལ་ཁབ་ལ་མན་རྩུ་བ་ལས་རྒྱལ་ཁབ་ཐོབ་པ་ལྟ་བུར་ངོས་འཛིན་བྱས་བ་དང་། ཁོ་ཚོས་དུས་དེ་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་ ཁྲི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཅིག་གིས་འཛིན་རྒྱུ་རེད་སྟེ་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། སྐབས་དེར་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་ སྐྱུར་མཁན་གྱུ་འདྲེས་ཚང་གི་མི་རྒྱུད་ཚང་མ་མན་རྩུ་བས་བསད་བེན་བར་བརྟེན་རྒྱལ་རབས་གསར་བ་ཞིག་འཇུགས་ཤེས་ ཐབས་མེད་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་བ་རེད།¹⁰⁸ དཀའ་བཀའ་དེ་ལས་སློབ་པའི་ཐབས་ལམ་ཡག་ཤོས་ནི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ སྲིད་དབང་ལ་ཁས་ལེན་བྱེད་རྒྱུ་ལས་མ་འདས། རྒྱ་མི་རྩིང་ཞེན་ཅན་ཚོས་སུལ་བུང་གི་དམག་སྲི་ཆེན་མོ་ཡོན་ཉི་ཁད་རྒྱ་ བག་གི་གོང་མ་གསར་བ་ཆགས་རྒྱུ་འདྲེས་བྱས་བ་དང་། ཁོ་ཚོའི་བསམ་སློབ་ནང་དེ་ནི་ལྷ་ཡུལ་ཀྱིས་ཨང་སིན་ ཇི་ཨོ་ རོ་(Aisin Gioro)མི་རྒྱུད་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་དབང་སྐྱུར་བའི་“གནམ་བསྐོས་འགན་འཁུལི”ལྱིར་བསྐྱུ་གནང་བ་ལྟ་བུ་འཆར་ ཅན་རྒྱལ་རྒྱུད་བརྗེ་ལོ་ཐེབས་བ་ཞིག་རེད། འོན་ཀྱང་། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ཆེས་ཐོག་མར་གནས་ཚུལ་ཚང་མ་ སློན་མ་དང་མི་འདྲ་བ་ཡིན་བ་དང་། རྒྱལ་པོའི་ལམ་སུགས་ཀྱི་ཆབ་བྱ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་(གི་རིག་ཀྱི་སྐད་དུ་ མང་གཙོ་)ཅིག་ བྱུང་བ་རེད།

སུན་ལུང་ཉམ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་འཛིན་གྱི་ལས་གནས་བཟུང་ནས་གཟུང་འཁོར་དུག་སོང་ རྗེས་ལས་གནས་ཡོན་ཉི་ཁད་ལ་སྤྱད་བ་དང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་དབང་ཅེས་སྲོད་ཀྱི་མཚན་སྲོད་དེ་མིང་གོང་མའི་ རྒྱལ་ཁབ་ལ་གསར་འཇུགས་བྱེད་མཁན་གྱུ་ཡོན་ཀྱང་གི་དུར་ས་གཉེར་བ་རེད།¹⁰⁹ ཁོང་གི་གཏམ་བཤད་ནང་རྒྱ་ནག་ བར་རང་དབང་ལྡན་པའི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཇུགས་བྱས་བ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབྱེ་བོ་སྟོབས་ཆེན་མན་རྩུ་བ་ མེད་བཅོས་པའི་སློང་གསལ་བ་དང་། ད་དུང་“མིང་གོང་མ་ཐང་ཚུ་ལུ་ཡིས་སོག་སོ་རྒྱ་ནག་ནས་མཐར་སྐྱོད་བཏང་བ་དང་རྒྱ་ མིའི་རྒྱལ་ཁབ་བསྐྱུར་གསོ་བྱས་”ཞེས་ཀྱང་འཁོད་ཡོད།¹¹⁰

བསྐྱུགས་གཏམ་དེ་ཚོ་ཚང་མ་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ནི་ཡོན་དང་ཆིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ རྒྱུན་མ་སྤྱད་པའི་སྲིད་གཞུང་ཞིག་མིན་པ་དང་། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དེ་གཉིས་ཀ་རྒྱ་ནག་གི་གཞུང་མིན་པར་ཁས་ལེན་ བྱས་པར་ཅི་ཚོགས་ཡོད། མིང་རྒྱལ་རབས་ལ་རྒྱ་མིའི་སྲིད་དབང་གི་རྒྱུན་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཁོངས་སུ་ བོད་དང་། སོག་སོ། ཤིན་ཅང་ཚུད་མེད། དེར་བརྟེན་འགལ་འདུ་ཞིག་ཡོད་ཀྱི་ཡོད་དེ། སྐབས་དེའི་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་

¹⁰⁷ Moskalev, 2005.
¹⁰⁸ Nepomnin, 2005.
¹⁰⁹ Sidikhmenov, 1985, p.288-289.
¹¹⁰ Sun Yat-Sen, 1985, p.112.

ཁབ་ཀྱིས་དེ་སྔ་ཕྱི་རྒྱལ་"མཐོ་སོག་པོ་དང་མཐོ་རྒྱ་བས་དབང་དུ་བསྐྱུས་པའི་ས་ཁུལ་དེ་ཚོ་རང་གི་ས་ཁོངས་ཡིན་ཞེས་
བཤད་ན་འགྲིག་གི་མེད།

རྒྱ་ནག་གི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་བཅུགས་རྗེས་ཀྱི་སོག་མའི་ལྷན་པུས་རིང་རྒྱ་མིའི་སྲིད་དབང་འཛིན་མཁན་ཚོའི་ཁྲོད་
དུ་"མི་རིགས་ལྷ"ཡི་སྐོར་དང་། རྒྱ་ནག་ཆེན་པོ་(ཏུ་ཡུང་གོ་ཡུ་དབྱིས)དང་རང་ཁོངས་རྒྱ་ནག་(བན་ཡུའུ་ཡུང་གོ)གི་ཅ་འཛིན་
ཀྱི་ཁྲུང་པར་སོག་བསོད་དུ་མ་བྱུང་།¹¹¹ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོའི་མགོ་སྟོན་དུ་དེ་ཚོའི་སྤྱིང་བསྐྱུས་ཚོམ་ཡིག་ཅིག་སོན་པའི་
ནང་ཅ་འཛིན་དང་པོ་དེར་རྒྱ་བ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཚོས་རྒྱ་མི་གཅིག་ལུས་རྒྱལ་ཁབ་མ་འཇུགས་སྐྱུན་བྱེད་ལུབ་པ་ལས་མི་
རིགས་གཞན་གང་ལའང་རྒྱས་པ་དེ་མེད་པར་དོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཅ་འཛིན་གཉིས་པ་དེར་རྒྱ་བ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་
ཚོས་"མཐོ་སོག་མཐོ་སོག"ཁུལ་གྱི་མི་མང་ལ་རང་བཅོན་སྟོན་དགོས་པའི་འདོད་པ་བྱས་ཤིང་། དེ་འདྲ་བྱས་ན་རྒྱ་ནག་གི་སེར་
རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་ལ་ཉེན་ཁ་ཡོང་རྒྱ་མིན་པའི་བསམ་ཚུལ་བྱུང་བ་རེད། འོན་ཀྱང་། བསམ་ཚུལ་གཉིས་པ་འཛིན་
མཁན་ཚོ་མི་གྲངས་ཉུང་ཤས་སུ་ལུས་པ་དང་རྒྱ་ནག་ཆེན་པོའི་ཅ་འཛིན་ལ་རྒྱ་བ་སྐྱོར་བྱེད་མཁན་ཚོའི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱལ་
ཁ་སོབ་སྟེ་རྒྱ་ནག་ནང་སའི་སྤྱད་སྐྱོབ་ཆེད་དང་། ད་དུང་མི་རིགས་དེ་ཚོས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་མི་འཇུགས་པ་དང་དེ་ཚོ་ཕྱི་
རྒྱལ་སྟོབས་ལུགས་ཀྱིས་བེད་སྟོད་འོག་མི་ཤོར་བའི་ཆེད་དུ་སོག་པོ་དང་། འོད་པ། གར་གི་ཡི་མི་མང་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་སེར་
རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པ་རེད།

དེ་ལྟར་"རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག"གི་བསམ་ཚུལ་དེ་བྱུང་བ་རེད། བསམ་ཚུལ་དེའང་རྒྱ་མིར་འཛུམ་སྐྱིད་རྒྱབ་
སྟོགས་ཁུལ་གྱི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་ལུགས་རྒྱུན་སོག་པ་དང་། རྒྱ་མི་ཚོས་རང་གི་མེས་པོ་དང་ཁོ་ཚོའི་དབང་ཆའི་
ཁབ་ཚད་ལ་ཤེས་རྟོགས་བྱུང་བ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་བ་ཞིག་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ཅ་གྲངས་ནང་སྤྱད་སྐྱོབ་ཀྱི་བསམ་ཚུལ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ནས་རྒྱ་མི་རིགས་"རྒྱལ་ཁབ"ཏུ་
འགྱུར་བ་སོང་བ་དང་། ཁོང་གིས་"ཕྱི་མི་ཚོ"གྲངས་ཉུང་ཡིན་པ་རྒྱ་མཚན་དུ་བྱས་ཏེ་སྤང་མེད་དུ་བཏང་བ་རེད། ཁོང་གིས་
འོད་པ་ཚོ་དབྱེན་ཇིའི་ལུགས་རྒྱུན་སོག་པོར་ཡོད་པ་དང་། སོག་པོ་བཙོན་ལུ་སྤྱད་པ། མན་ཟུ། ཉི་ཉོང་གི་ལུགས་རྒྱུན་
སོག་པོར་ཡོད་པས་"ཁོ་ཚོར་རང་སྤྱད་གི་རྒྱས་པ་མེད་"ཅིང་། དུག་ལུགས་སམ། དཔུང་འཇུག་ལ་འགོག་སྐོབ་བྱེད་པའི་
རྒྱས་པ་རྒྱ་མིར་མ་གཏོགས་མེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།¹¹²

དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་མིས་"མཐོ་སོག"ལུང་པ་བཅོན་བཟུང་དང་དབང་སྐྱུར་བྱས་པར་ཁོང་གིས་དུག་སྐོབ་ལས། དཔུང་
འཇུག་ཞེས་སོས་མེད། དེར་བརྟེན། ཁོང་གིས་འཛུམ་སྐྱིད་རྒྱབ་སྟོགས་ཁུལ་ནས་གསར་བརྗེ་དང་མང་གཙོའི་བསམ་ཚུལ་
སྤངས་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱལ་ཁབ་ཁ་འཛོམ་གཏོང་བའི་བསམ་ཚུལ་དེ་སྤངས་མེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ལོའི་ལོ་མགོའི་མཚམས་
སུ་ལང་ཆེའི་ཁའོ་ཡིས་རྒྱ་ནག་གི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གསར་འཇུགས་ཀྱི་འགོ་མ་ལྟ་བུར་བཞག་སྟེ་རྒྱ་
མིའི་རྒྱལ་ཁབ་(རྒྱ་སྐད་དུ། ཡུང་ལྷ་གོ་མིན)ཅིག་འཇུགས་རྒྱུའི་སེམས་ཐག་ཚོད་པ་རེད།¹¹³ ཁོང་གི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱལ་
ཁབ་དེ་འཇུགས་པར་མི་རབས་མང་པོས་སྟོང་ལོ་བཞི་ལྗེའི་རིང་དཀའ་སྤྱད་འབད་བཅོན་ཆེན་པོ་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ད་ལྟ་རྒྱལ་

¹¹¹ Esherick, 2006, p.244.
¹¹² In: Moskalev, 2005, p.81.
¹¹³ Spiritual Culture of China, 2009, p.21.

ཁབ་དེས་མ་འོངས་པའི་“རྒྱ་བས་ཆེན་གྱི་མ་ཐུན་སྒྲིལ་”གི་གཞི་རྒྱུ་དུ་གྲུང་བའི་མེད་དུ་མི་རུང་བའི་འགྲོ་བམིའི་རིགས་ཀྱི་སློབ་ཤིང་བྱེད་དགོས་པར་ཡིད་ཆེས་བྱས་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༧ ལོར་སུན་གྲུང་ཅུན་གྱིས་ཉ་ལམ་བོད་དང་སོག་པོར་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་རང་གིས་བསྐྱེད་སྲིད་པའི་ཉམས་སྲོང་མེད་པ་ལྟར་ ... རང་བཅོན་ཡིན་པའི་གསལ་ལ་བསྐྱབས་སླེལ་བེན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཡིན་ཤིང་གྲུས་ཏེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་རང་ཐག་རང་གཅོད་དང་རང་སྲོང་རྒྱས་པ་བོད་འཕེལ་གཏོང་རོགས་བྱེད་རྒྱུའི་བསམ་འཆར་བཏོན།¹¹⁴ སུན་གྲུང་ཅུན་གྲོང་ས་རྗེས་ཁོང་གིས་གསལ་འཇུགས་བྱས་པའི་གོ་མིན་ཉར་གིས་“རྒྱལ་ཁབ་”ཅེས་པའི་ཐ་སྲུང་དེ་མི་རིགས་མང་པོ་འདུས་པ་ཞིག་ལ་བོད་གོས་པའི་འབྲེལ་བ་བཤད་རྒྱུ་འགོ་བཙུགས།

རྒྱ་ནག་གོ་མིན་ཉར་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ཁབ་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་དེར་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ངོས་ལེན་མ་བྱས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་འཕྲུལ་མའི་ཚོགས་ཆེན་ཐེངས་གཉིས་པའི་(༡༩༣༣)བསྐྱབས་གཏམ་ནང་“སོག་པོ་དང་། བོད། ཅུང་ཅང(ཤིན་ཅང)དུ་རང་སྲོང་རྒྱལ་ཁབ་གསུམ”འཇུགས་རྒྱུའི་བསམ་ཚུལ་ལ་མོས་མ་ཐུན་བྱས།¹¹⁵ དེ་ལྟར་ཐག་གཅོད་བྱུང་བ་དང་མཉམ་དུ་རྒྱལ་ཐོན་མཉམ་འབྲེལ་གྱི་རྒྱ་ནག་ནང་མ་འོངས་པར་རང་དབང་ཡོད་པ་དང་། ས་ཁོངས་དེ་ཚོར་རྒྱ་ནག་ལས་ལོགས་སུ་འདོན་ཚོག་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་ལྟ་བུ་བྱས་ཡོད། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་འཕྲུལ་མའི་ཚོགས་ཆེན་ཐེངས་གསུམ་པའི་(༡༩༣༣)ཐོག་གཏམ་ལ་ཐབས་པའི་ལས་འཆར་ནང་བོད་དང་། སོག་པོ། ཤིན་ཅང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་སྐོར་གླེང་ས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་ད་དུང་རྒྱལ་སྤྱིའི་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ་དང་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ་ཚང་མའི་མནའ་མ་ཐུན་ཚོགས་པའི་(Bolsheviks)བསམ་འཆར་ལ་ཉན་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༧ ལོར་ཅང་ཤིའི་སོ་མེ་ཉི་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཅ་ཁྲིམས་ནང་ཅང་ཤིའི་ལ་རྒྱ་ནག་ལས་ལོགས་སུ་འདོན་པ་དང་རང་བཅོན་རྒྱལ་ཁབ་འཇུགས་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་བཤོད་ཡོད་པ་དང་།¹¹⁶ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༧ ལོའི་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་གྲུང་གྲུང་གྲུང་དབྱེད་ཚང་འཛོམས་གྲོས་ཚོགས་ཐེངས་དྲུག་པའི་ཐོག་མའི་ཅེ་ཏུང་གིས་འདྲ་མཉམ་དང་། རང་སྲོང་སྲིད་གཞུང་། (རང་སྲོང་།) གཅིག་གྲུར་བཅས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་བྱས་ཅ་འཛིན་གསུམ་བཤད་ཡོད་པ་ལས་རང་ཐག་རང་གཅོད་སྐོར་ལ་གང་ཡང་གླེང་ས་མེད། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ལངས་ཕྱོགས་གསལ་བ་དེ་ཁོ་ཚོས་རྒྱ་ནག་དེར་གོ་མིན་ཉར་དང་རྒྱ་ནག་འཕྲལ་མཉམ་ལས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་སྐབས་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ཞེ་གྲངས་ནང་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཅ་འཛིན་བེད་སྤྱད་དེ་གོ་མིན་ཉར་གི་སྤོབས་ལུགས་རྒྱུ་དུ་གཏོང་བ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པར་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་(མི་རིགས)ཀྱི་རྒྱལ་སྲོལ་འཛོམ་ཐབས་བྱས་པ་རེད།¹¹⁷ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༧ ལོར་མའོ་ཅེ་ཏུང་གིས་“རྒྱ་ནག་གི་གསལ་བཟེ་དང་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ”¹¹⁸ཞེས་པའི་ཚུལ་ཡིག་ཅིག་བྲིས་པ་དང་། དེའི་ནང་ཁོང་གིས་རྒྱ་ནག་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་མི་རིགས་འདྲ་མིན་གྱིས་གྲུབ་པ་ཞིག་ཡིན་པ་བསྟན་

¹¹⁴ Sun Yat-Sen, 1985, p.637.
¹¹⁵ Moskalev, 2005, p.94.
¹¹⁶ Shakya, 1999, p.123.
¹¹⁷ Moskalev, 2005, p.97.
¹¹⁸ ལྷུང་མཚན། གྲུང་གོའི་གསལ་བཟེ་དང་གྲུང་གོ་གྲུང་ཁྲན་ཉར།

ཡོད། གོ་མིན་ཉང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ལོ་ནས་བཟུང་ཁོ་རང་ཚོའི་ཆབ་སྲིད་ཚོགས་པའི་འཇུག་མིའི་ཚོགས་ཆེན་དང་པོའི་
བསྐྱབས་གཏམ་དེའི་མི་རིགས་ཁག་ལ་རང་ཐག་རང་གཙོ་གྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་པའི་དུམ་ཚན་དེར་དོན་དམ་དུ་རྒྱབ་སྐྱོར་
བྱེད་རྒྱུའི་ཁས་ལེན་མ་བྱས།

དེ་ལྟར་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ལོར་མི་རིགས་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་རྒྱ་ནག་གི་ཆབ་སྲིད་ཚོགས་པ་གཉིས་ཀའི་ལངས་
ཚོགས་ཏུ་ལམ་ཆ་འདྲར་གྱུར་བ་རེད། དེའི་སྲོལ་ཙམ་ལ་“གངས་ཉུང་མི་རིགས་” (རྒྱ་སྐད་དུ། ལྷོ་རྩུའུ་མི་རྩུ་ཉུ་ཞེས་པའི་
ཐ་སྙད་དེ་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ནང་ཆེས་ཐོག་མར་ཐོན་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༥ ལོར་ཐ་སྙད་དེ་གོ་མིན་ཉང་གི་ལྷན་ཚོགས་
འི་གཞི་གཤམ་ལེད་སྲོད་བཏང་བ་དང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༦ ལོར་ཐ་སྙད་དེ་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ཚོགས་འདུ་ཞིག་ཏུ་བེད་
སྲོད་བཏང་བ་རེད།¹¹⁹ དེ་ལྟར་བོད་དང་། བང་ཕོག་། འབྲི་ཅང་གི་མི་མང་ཚོ་“མི་རིགས་སྣ་མང་འདུས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་
ཅིག་”ཡིན་ཞེས་གསལ་བསྐྱབས་སྡེལ་བའི་རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་“གངས་ཉུང་མི་རིགས་”སུ་གྱུར་བ་དང་། དུས་དེ་ནས་
བཟུང་རྒྱ་ནག་གི་མི་རིགས་སྲིད་བྱུས་ཅ་འདྲིན་དེ་གཞིར་བཞག་སྟེ་འཆར་འགོད་གཏན་འཁེབས་བྱས་ཡོད། རྒྱ་ནག་དམར་
ཤོག་ཚོགས་པས་རྒྱ་ཆེན་པོའི་རིང་ལུགས་དང་། ས་གནས་མི་རིགས་རིང་ལུགས་གཉིས་ཀར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཐབས་མེད་
ཅེས་གསལ་བསྐྱབས་སྡེལ་བ་དང་། (འོན་ཀྱང་ཁོ་ཚོས་གཙོ་ཆེར་“ས་གནས་”ཀྱི་རིང་ལུགས་དེར་སྐྱབས་སྲོད་གཏོང་གི་ཡོད།)
ཁོ་ཚོས་ད་དུང་“གངས་རྩུ་མི་རིགས་” (རྒྱ་སྐད་དུ། གངས་རྩུ་མི་རྩུ་ཉུ་ཞེས་པའི་ཅིང་། དེ་རྒྱ་མི་དང་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པ་ལས་
གྲུབ་ཡོད་ཅེས་བཤད་དེ་རྒྱ་མི་དང་། སོག་པོ། བོད་པ། དེ་བཞིན་མི་རིགས་གཞན་དག་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་གི་མི་(རྒྱ་སྐད་དུ།
གྱུང་གོ་རེན)རེད་ཅེས་བཤད་ཡོད།

དེ་ལྟར་གྱུར་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཁོད་རྒྱ་མི་རིགས་དང་གཟུགས་དང་གྲིབ་མ་སྣ་བུའི་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་
ཁབ་བཅས། རྒྱ་ནག་གི་མཚན་གཞིའི་ནང་རྒྱ་མི་རིགས་མ་ཡིན་པའི་མི་མང་དང་ས་ཁོངས་ཀྱང་བཅུག་པ་རེད། སྤྱིར་རྒྱ་ནག་
གཞུང་གིས་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་གསལ་བསྐྱབས་བྱས་མེད་ཀྱང་། (རྒྱ་མི་རིགས་མ་ཡིན་པའི་མི་རིགས་ལ)བཟུས་ཀྱང་འདག་
ཐབས་མེད་པའི་“གྱུང་གོ་བ”ཞེས་པའི་མིང་བཏགས་པ་དེས་མི་རིགས་དེ་ཚོ་རྒྱའི་རོ་བོར་སྐྱུར་གྱི་ཡོད། མའོ་ཅི་ཉུང་གིས་མི་
རིགས་མ་ཐུན་སྤྱིལ་གྱི་བསྐྱབས་གཏམ་དེ་མི་འཕོར་མང་བའི་རྒྱ་མི་རིགས་ལ་དམིགས་བསལ་ཁེ་བན་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་ཞེས་
རྟོགས་བྱུང་ཡོད་དེ།¹²⁰ ཁོང་གིས་“ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་མི་འཕོར་ས་ཡ་སུམ་ཅུ་བརྒྱའུ་ཡོད། དེ་
ལྟར་ཡང་ཁོ་ཚོས་ང་ཚོའི་ཁྱོད་བསྐྱོམས་མི་འཕོར་གྱི་ ༤% ལས་ཟེན་མེད་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་ས་ཁྱོད་ཆེན་པོ་ཡིན་པ་དང་དེ་
ཚོས་རྒྱ་ནག་གི་ཁྱོད་བསྐྱོམས་ས་ཁྱོད་གྱི་ ༥༠%-༦༡% བར་ཟེན་ཡོད། དེར་བརྟེན། རྒྱ་མི་དང་གངས་ཉུང་མི་རིགས་
དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་བཟང་དུ་གཏོང་རྒྱ་གལ་ཆེན་པོ་རེད། གནད་དོན་དེའི་འགག་ཅ་ནི་རྒྱ་ཆེན་པོའི་བསམ་སློབ་ལས་ལྷན་པར་
རྒྱལ་རྒྱ་དང་། དུས་མཚུངས་སུ་གངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚོའི་ཁྱོད་དུ་ས་གནས་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་བསམ་སློབ་ཡོད་ན་དེ་
ལས་ཀྱང་རྣམ་པར་རྒྱལ་རྒྱུ་འདྲེས་ཆེན་པོ་རེད་”ཅེས་བཤད་ཡོད།

དེས་ན། མི་རིགས་མ་ཐུན་སྤྱིལ་ཞེས་པ་“གངས་ཉུང་མི་རིགས་”ཀྱི་ཆེད་དུ་མ་ཡིན་པར་ཁོ་ཚོའི་ས་ཆ་དང་ཐོན་ཁུངས་
ཀྱི་འཕྲོག་ཆེད་ཡིན་པ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱལ་སྤེལ་མཉམ་འབྲེལ་ལམ་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་
མེད། རྒྱལ་སྲིད་སྤྱི་ཁྲབ་ཁང་གི་མི་རིགས་ལས་དོན་ལྷུ་ཡོན་ལྷན་ཁང་གི་འགན་འཛིན་གཞོན་པ་མང་པོས་ཕྱི་ལོ་

¹¹⁹ Jin, 1987.
¹²⁰ Mao Zedong, on question of the right solution...

༡༩༥༩ ལོར¹²¹ “རྒྱལ་ཁབ་གྱི་མི་འབོར་ ༩༩% ཟེན་པའི་རྒྱ་མི་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གྱི་མི་འབོར་གྱི་ ༩% ལས་མ་ཟེན་པའི་
 གངས་ཉུང་མི་རིགས་བརྒྱ་ལྷག་ཁག་གསུམ་གྱི་མི་མང་མཉམ་འབྲེལ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ཁག་རྗེ་ལྷན་འཇུགས་དགོས་སམ།
 “ ང་ཚོས་མཉམ་འབྲེལ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་དབར་ས་མཚམས་རྗེ་ལྷན་འཇུག་དགོས་སམ། <...> དམར་ཤོག་
 ཚོགས་པའི་འགོ་ཁྲིད་མེད་པར་གངས་ཉུང་མི་རིགས་མང་པོ་དེ་ཚོས་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་ཅུ་བཞུགས་འཇུགས་སྐབས་ཀྱི་མ་
 རེད། <...> ཏུས་ལུན་སྐྱེད་ཏུ་ལོ་བརྒྱད་ནང་གངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚང་མས་ཡོངས་གྲགས་ཐོག་ཆབ་སྲིད་དང་། དཔལ་
 འབྱོར། རིག་གཞུང་ཐོག་མཛོན་གསལ་དོད་པོས་གོང་འཕེལ་སོང་བའི་ཚད་གཞི་རྗེ་ལྷན་ཐོག་སྐབས་ལ། <...> འབྲེལ་མཉམ་
 གཞིར་བཞག་སྟེ་མི་རིགས་ཚང་མ་རིམ་བཤམ་མཉམ་སྲེ་བྱེད་པ་སྤྱི་ཚོགས་གོང་འཕེལ་གཏོང་བའི་རང་བཞིན་ཚོས་ཉིད་
 རེད་ཅེས་བརྗོད་དེ་གནད་དོན་དེ་ཁག་སལ་པོ་བཟོས་ཡོད། ལོ་དེ་རང་ནང་གྲུ་ཞེན་ལད་གྱིས་གལ་ཏེ་མི་རིགས་གཅིག་
 གིས་མི་རིགས་གཞན་ཞིག་གི་དོ་བོར་གཏོར་བའི་གཏང་ནས་མི་རིགས་ཁག་དོ་བོ་དབྱེད་མེད་བཟོས་ན་དེ་ནི་ལོག་སྤྱོད་
 རེད། འོན་ཀྱང་། གལ་ཏེ་མི་རིགས་ཁག་རང་བཞིན་གྱིས་དོ་བོ་དབྱེད་མེད་ཏུ་གྱུར་ཏེ་སྤྱི་ཡོངས་ཀྱི་ཕན་བདེའི་རྒྱུ་རྐྱེན་
 དེ་ནི་ཡར་ཐོན་གྱི་རྣམ་པ་ཞིག་ལ་ཅི་ཚོག་ཅེས་བཤད་ཡོད།

མཇུག་སྟེན་དེ་ཚོ་གཞིར་བཞག་སྟེ་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༦༠ ལོར་རྒྱ་མི་རིགས་ཚོན་རིག་པ་རྒྱན་པོ་རྩོམ་གྱིས་མི་རིགས་ཀྱི་དོ་བོ་
 དབྱེད་མེད་ཏུ་འགྱུར་བའི་རིག་གཞུང་རྣམ་གཞག་ཅིག་བཟོས་པ་རེད།¹²² རྣམ་གཞག་དེ་ལྷན་ན། “གོང་འཕེལ་ཚད་མཐོར་
 སོན་པའི་མི་རིགས་”འི་གཞི་གིས་“དེ་ཅམ་གོང་འཕེལ་མ་སོང་བའི་”མི་རིགས་འི་གཞི་དབང་ཏུ་བསྐྱུས་ན་དེས་མི་རིགས་སྤྱི་མ་དེ་
 གོང་འཕེལ་འགོ་བར་སན་ཐོགས་པས་མ་ཚད། ད་ཏུ་རིམ་བཤམ་མི་རིགས་དོ་བོ་དབྱེད་མེད་ཏུ་འགྱུར་བར་ཡང་སན་ཐོགས་
 ཡོད། གལ་ཏེ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་དེ་ཚོས་སྤོགས་དང་དཔལ་ཡོན་གྱི་ཆ་ནས་དབང་སྐྱུར་བྱ་ལུལ་གྱི་མི་
 རིགས་ལས་ཞན་པ་ཡོད་ན་དབང་སྐྱུར་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་དེ་ཚོ་དབང་སྐྱུར་ལུལ་གྱི་མི་རིགས་ཐོད་ཐིམ་འབྲེལ་སྤེལ་
 རྣམ་གཞག་དེ་ལེའང་ཆེད་ཁོའི་འདོད་ཚུལ་དང་མཐུན་གྱི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་ཅུ་བ་གནའ་སྤྱི་ལོའི་རྒྱ་མིའི་བསམ་སློབ་སྐབས་
 ཡོད། གནའ་སྤྱི་ལོའི་རྒྱ་མིའི་སྤོལ་རྒྱུན་ནང་རིག་གཞུང་ཡིན་ན་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ཡིན་དགོས་པ་ལས་དེ་མིན་རིག་གཞུང་
 ཟེར་བ་མེད་ཅེས་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ངམ། རིག་གཞུང་གཞན་གྱི་ལྷ་ཚུལ་སྐོར་མེད།¹²³ དཔེར་ན། ཁོ་ཚོས་འབྲོག་པའི་
 ལས་ལུགས་“སྐྱོའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྤངས་”འི་གཞི་ཡིན་པ་དང་། སྐྱོའི་འཚོའི་རིག་གནས་ཚུ་ཚད་མཐོ་ཏུ་གཏོང་བའི་སྐབས་སུ་ཁོ་
 ཚོ་འགྲུལ་སྤྱོད་མང་པོ་རྒྱག་མི་དགོས་པའི་འཚོ་བ་སྐྱེལ་སྤངས་གོམས་གཤིས་སུ་འཇགས་པ་དང་ཁོ་ཚོ་སྤངས་ལས་ལྷག་པར་
 རྒྱ་མིར་རྟེན་དགོས་པ་བཟོ་དགོས་པའི་དོན་འཛིན་བྱས་ཡོད། བསམ་ཚུལ་དེ་རྒྱ་མི་དམར་པོས་སྐབས་དེར་དོན་སྐྱེལ་ག་
 བསྐྱུར་བྱེད་བཞིན་ཡོད།

མིག་སྲུང་ཁོ་ཚོས་མི་རིགས་ཀྱི་དབྱེད་མེད་བཟོ་དགོས་པའི་སྐོར་མི་ཤོད་པར་ཏུས་ཏུ་མ་སྐྱུན་སྤྱིལ་སྐོར་འདི་ལྷན་
 ཤོད་གྱི་ཡོད་དེ།¹²⁴ “ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་གྱི་མི་རིགས་ཚང་མ་ཁྲིམ་ཚང་གཅིག་ལྷན་མ་སྐྱུན་སྤྱིལ་ཡོང་བ་དང་། འབྲེལ་བ་
 བཟང་པོ་དེ་མི་རབས་གཅིག་ནས་རྗེས་མར་བྱུང་སྐབས་གཏོང་བར་མི་རིགས་ཚོའི་དབར་འབྲེལ་བ་གཅོ་བོ་གསུམ་ཡོད། དང་
 པོ་ནི། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལུན་གནས་ཆེག་སྤྱིལ་ཏུས་པ་དང་། གཉིས་པ་ནི། མི་རིགས་ཕན་ཚུན་རོགས་སྐྱོར་དང་མཉམ་གནས་

¹²¹ In: Smith, 1996, p.433-434.
¹²² Buldakova, V.G. National policy of the PRC...
¹²³ Smith, 1996, p.22-23, 438, 439.
¹²⁴ Jiang Zemin, 2004, p.205.

བྱས་པར་བརྟེན་ནས་བྱུང་བའི་དཔལ་འཕྲོད་དང་རིག་གཞུང་གི་འབྲེལ་བ། གསུམ་པ་ནི། མི་རིགས་ཚང་མས་སྤི་རྒྱལ་གྱི་
བཅོན་འཇུག་མཐར་སྐྱོད་ཀྱི་བྱ་གཞག་དང་། དུན་རིང་མཉམ་འབྲེལ་གྱིས་གསར་བརྗེ་འཐབ་ཚོད་ནང་ཞུགས་པ་ལས་བྱུང་
བའི་ཐུན་མོང་ཁེ་སན་གྱི་འབྲེལ་བ་རེད།" "འབྲེལ་བ"དེ་ཚོའི་སྐོར་གོང་དུ་ཞིབ་པར་སྐྱེད་མེད།

རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་རྒྱལ་ཁྲུན་མཉམ་འབྲེལ་ལས་ལུགས་ལ་དགག་བྱ་བྱས་པ་དང་དུས་མཚུངས་
སྤྱི་ཟུངས་ཉུང་མི་རིགས་"གྱི་རང་རྒྱལ་དང་རང་སྐྱོད་དུས་པའི་ཐོག་སེམས་ཁུར་ཆེན་པོ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་།
དོན་དངོས་ཐོག་གནས་ཚུལ་གང་བྱུང་ཡོད་དམ། རྒྱ་ནག་ནི་དབང་ཆ་གཅིག་བསྟུན་རིང་ལུགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད།
"དེས་རྒྱ་ནག་ལ་གང་མཚོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། མི་མང་གི་འཚོ་བའི་ཆ་དང་བྱེད་སྐོར་ཚང་མ་ལས་གཅོ་ཆེར་རྒྱ་མིའི་རིག་
གཞུང་གི་རིན་ཐང་མཐོང་སྟུང་བ་དགོས་པ་ལས་ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་རིག་གཞུང་གི་རིན་ཐང་མཐོང་སྟུང་བ་དགོས་ཀྱི་
མེད།"¹²⁵ ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ཁུལ་ལ་རང་སྐྱོད་གི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་པ་རྒྱན་གཏམ་ཡིན་པ་དང་། གནད་དོན་གལ་ཆེའི་
རིགས་ཚང་མ་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་བེ་ཅིང་ནས་ཐག་གཅོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། མའོ་ཅི་ཏུང་རང་གིས་ལྟ་སྟུང་བྱས་ཏེ་ཆེད་དུ་
མངགས་ཏེ་མི་རིགས་ཁག་གི་རིག་གཞུང་ལ་གཏོར་བའི་གཞུང་བ་དང་། ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ས་ཁུལ་དུ་རྒྱ་མི་གནས་སྡོད་
དང་མི་རིགས་དེ་ཚོ་རྒྱའི་དོ་བོར་བསྐྱར་བ། ད་དུང་མི་རིགས་དེ་ཚོའི་ས་ཁོངས་བཅད་མཚམས་བསྐྱར་སྤྱི་བཅས་བྱས་པ་
རེད། དེ་ལྟར་"ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་"ལ་རང་གི་ས་ཁོངས་སུ་འདྲེན་རྒྱུ་ལས་ལྷག་པའི་ཁེ་སན་མེད་ཅིང་། ཟངས་ཉུང་མི་
རིགས་གོང་འཕེལ་སྐོར་ཡོད་སྐབས་ཀྱང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ཀྱི་སྐད་ཡིག་དང་ཡུལ་སྐོལ་གོམས་
གཤེས་མི་ཉམས་རྒྱུ་དང་འཛིན་བྱེད་དགོས་ཞེས་ཁ་མཁས་གཏམ་སྟན་ཅིང་དུ་ཡོད་པ་ལས་"ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ལ་གཅེས་
སྤྱད་"ཞེས་པའི་ཐ་སྐད་དེ་དངོས་སུ་བེད་སྤྱོད་གཏོང་གི་མེད།¹²⁶ ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚོ་སྤར་ལས་ལྷག་པར་ཞིང་ཆེན་
གཞན་ལ་རྟེན་དགོས་པ་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་མི་ཏ་ཅང་མང་པོ་འབོག་རྒྱུ་གང་ཡང་མེད་པར་ཁོ་ཚོའི་ས་ཁུལ་དུ་གནས་
སྡོད་བྱས་པ་བཅས་ལ་བརྟེན་ནས་ཟངས་ཉུང་མི་རིགས་ཁག་ལ་རང་གི་དོ་བོ་བསྐྱབས་ཏེ་རྒྱ་མིར་འགྱུར་ཉེན་འཕྲད་བཞིན་
ཡོད།

འདིར་ང་ཚོས་བསྐྱར་དུ་སྤྱི་མེད་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་སྐབས་སུ་ཁོ་ཚོས་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་
ཞིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་འགྱུར་མི་སྟུང་བར་ཡིད་ཆེས་བྱས་པ་ཡིད་ལ་དྲན་པ་བྱས་ཏེ་ད་ལྟའི་དུས་སྐབས་སུ་ཁོ་ཚོས་བསམ་
ཚུལ་དེ་སྤི་ལོ་ ༡༩༦༩ ལོའི་ཟླ་ ༡༠ ཚེས་ ༤ ཉིན་གྱི་ཟླ་ཆེས་གསལ་བའི་ཡིག་ཆ་ཞིག་ནང་བཟོ་བཅོས་རྗེ་ལྟར་བྱས་ཡོད་
པར་དབྱེད་པ་ཞིག་བྱ།¹²⁷ "མི་མོ་ཉེས་སྤོང་ལྷག་གི་སྤོན་ནས་རྒྱ་ནག་དེ་བཞིན་མི་རིགས་མང་བའི་བཀས་བཀོད་རྒྱུ་
འཛིན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་པ་དང་། བཀས་བཀོད་རྒྱུ་དང་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་རྒྱུ་དེ་ཚོས་སྤྱི་དབང་རྒྱལ་པོ་གཅིག་
ནས་གཞན་ཞིག་ལ་རྒྱུད་སྤོང་རྗེ་ལྟར་བྱས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་རྒྱུར་བྱེད་མཁན་མི་རིགས་གང་ཡིན་
ནའང་རྒྱ་ནག་ནི་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་མི་རིགས་མང་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གནས་ཡོད།" གཤམ་དུ་ཆེས་ཉེ་དུས་ཀྱི་ཡིག་
ཆ་ཞིག་ཡོད་དེ།¹²⁸ "བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུད་ཞོད་རྒྱ་ནག་གི་ས་མཚམས་ལ་འགྱུར་བ་མང་པོ་སྐབས་ཡོད་ཀྱང་། ས་མཚམས་
དེ་ཚོ་རྒྱ་རིགས་གནས་སྤོང་བྱེད་ཡུལ་ས་ཁོངས་ནང་རོལ་ཁོ་ནར་བྱུང་མེད་ཅིང་། དུས་རབས་བརྒྱ་དགུ་པའི་དུས་དཀྱིལ་དུ་

¹²⁵ Klinov, 2000, p.31.

¹²⁶ Buldakova, V.G. National policy of the PRC...

¹²⁷ In: Myasnikov, 1979, p.238.

¹²⁸ The border policy of the PRC...

བྱུང་སྐྱོད་པ་བཅོམ་རྒྱལ་འཛིན་ལུགས་པས་རྒྱ་ནག་ལ་བཅོམ་འཇུག་ལ་མ་གྲུས་གོང་དུ་རྒྱ་ནག་གི་ས་མཚམས་གཏན་འབེབས་
ཁ་གསལ་བྱས་ཡོད།”

དེར་བརྟེན། མི་རིགས་གཞན་གྱི་རྒྱལ་པོ་ཚོས་(རིང་གིར་སི་ལུན་དང་། གྲུབ་ལའེ་ལུན། ཨ་ཟླ་ཉེད་སོགས)ལོ་རང་ཚོའི་
རྒྱལ་ཁབ་རྒྱ་ནག་གི་བྱང་སྐྱོད་པ་སུ་བཅུགས་ཡོད་པས་ལོ་ཚོ་ནི་“གངས་ཉུང་མི་རིགས་ཚོའི་ཕུལ་བྱུང་སྐྱེ་ཚབ་”རེད།
དཔེར་ན། སོག་རིགས་མི་མང་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་གངས་ཉུང་མི་རིགས་ཤིག་ལ་ཅི་ཚོགས་པ་དང་། རིང་གིར་སི་ལུན་རྒྱ་ནག་
གི་“གངས་ཉུང་མི་རིགས་”གི་རྒྱལ་པོ་ཞིག་ལ་ཅི་ཚོགས་གི་ཡོད།¹²⁹

རྒྱ་མཚན་དེར་བརྟེན་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་གནད་དོན་སློང་ཅན་ཡང་བྱས་མེད། སོག་པོ་བས་ད་ལྟོར་རང་ཉིད་སོག་
པོ་བ་ཡིན་པ་དང་། བོད་པས་ད་ལྟོར་རང་ཉིད་བོད་པ་ཡིན་པར་འདོད་པ་ལས་ལོ་ཚོ་ཚང་མས་རང་ཉིད་རྒྱ་མིའམ། གྲུབ་ལོ་
བ་ཡིན་པར་མི་འདོད་ཀྱང་ལྷན་པར་གང་ཡོད་དམ། ལོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་ནང་སྤོང་འདོད་ཡོད་མེད་ལའང་ལྷན་པར་གང་ཡོད་དམ།
གང་ལྟར་གྱི་རྒྱལ་བས་གཏན་འབེབས་བྱས་པའི་དེས་ཚིག་ཅིག་ལྟར་ན་ལོ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་རེད། ལྷན་མཚར་བ་ཞིག་
ལ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དུས་སྐབས་སུ་(དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོན་དུ་ལོ་རྒྱུས་སྐྱེ་བ་ཁེ་ལོ་མིན་གྱིས་ཡིག་
ཆ་གསར་བ་མང་པོར་ལྷངས་གཏུགས་ཏེ་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་ཡོན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་“ཡོན་མི”ལ་ལྟོང་
དང་དག་བཅོས་བྱས་ཏེ་ཡོན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་དེབ་ཐེར་གསར་བ་“ཤིན་ཡོན་མི”ཞེས་བ་ཞིག་ཚོམ་འབྲི་བྱས་པ་དང་། དེར་རྒྱ་
ནག་(མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི)གི་སྤྱི་དམིགས་ཀྱིས་དམིགས་བསལ་བཀའ་རྒྱ་ཞིག་པམ་སྟེ་བཀའ་འཁོལ་གནང་ཡོད། དེ་ནི་
རྒྱལ་རབས་ཀྱི་ལོ་རིམ་བསྐྱར་བསྐྱིགས་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་མཐའ་མ་དེ་རེད།¹³⁰

རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྟེན་པའི་ལྷན་བསྐྱོད་བྱས་ནས་དུས་ལུག་རིང་པོ་མ་སོང་བར་གྱི་ལོ་ ༡༩༡༦ ལོ་
དང་གྱི་ལོ་ ༡༩༣༣ ལོར་རྒྱ་ནག་ནང་“གཞན་ལ་ཤོར་བའི་ས་ཁོངས་སྤྱིར་ལེན་”དགོས་པའི་བསམ་ཚུལ་གཞི་རྩར་བཞག་
པའི་དཔེ་དེབ་མང་པོ་འཛོལ་འགོ་ཚུགས་པ་དང་། སྤྱིར་ལེན་དགོས་པའི་ས་ཁོངས་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ཤར་མཐར་ཆགས་པའི་
ཀམ་ཆ་ལེ་ཀ་ཉེ་བའི་སྤྱི་དམིགས་ཐོན་པས་སིང་ག་ཕྱུར་བར་དང་། འབྲུག་ཤར་བ་ལྟ་ནི་སི་ཤར་གྱི་ས་ཁོངས་གང་ཅམ། ད་དུང་རྒྱ་གར་
སོགས་ཚུད་ཡོད།¹³¹ ལོ་ལོ་ ༡༩༣༤ ལོར་མའོ་ཅི་ཏུང་གིས་“དམག་འབྲུག་ནང་རྒྱ་ནག་ལ་པམ་ཉེས་ཤོར་ཇེས་བཅོམ་རྒྱལ་
རིང་ལུགས་པའི་སྐྱོབས་ལུགས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་གི་གཤམ་འོག་ལྷང་བ་མང་པོ་དང་རྒྱ་ནག་རང་གི་ས་ཁོངས་ཆ་ཤས་ཤིག་
བཅོམ་འཛོགས་བྱས་པ་རེད། ཉི་ཉོང་གིས་ཀོ་རི་ཡ་དང་། ཐའེ་ཐུན། ཨར་ལུར་གྲུ་ལ། ཏུ་ཏུ་སྤྱིང་ཐུན། སང་ཏུ་བཅས་བཅོམ་
བཟུང་བྱས་པ་དང་། དབྱིན་ཇིས་བར་མ་དང་། འབྲུག་ཤར་ལུ་ལ། ཉོང་ཀོང་བཅས་བཅོམ་བཟུང་བྱས། སར་མིས་ཨན་
ནམ་བདག་བཟུང་བྱས། རྒྱལ་ཁབ་ཚུང་ཚུང་པོར་ཏུ་གལ་གྱིས་ཀྱང་མད་ཀའོ་ང་ཚོའི་ལག་ནས་སྐྱོགས་པ་རེད་”¹³²ཅེས་
བཤད་ཡོད། ལོ་ལོ་ ༡༩༦༥ ལོར་མའོ་ཅི་ཏུང་གིས་གནད་དོན་དེ་ཚོའི་ཐོག་ལྷངས་སྐྱེལ་དེ་ལྟར་བྱས་ཡོད་དེ།¹³³ “ང་ཚོས་
དེས་བར་དུ་ཐེན་ལྷན་སྐྱོལ་དང་། ཐད་ལེན་ཏུ་འབར་མ། ལྷ་ལའད་ཤེ་ཡ། སིང་ལྷ་ཕྱུར་ཐེ་བའི་སྐྱོ་ཤར་ཨེ་ཤི་ཡ་ཅི་ནས་ཀྱང་
གཟུང་དགོས། <...> ལྷོ་ཤར་ཨེ་ཤི་ཡ་ལྷ་ཕྱུར་པའི་ས་ཁུལ་དུ་གཏོར་ཁ་ཏུ་ཅང་མང་པོ་ཡོད་པས་དེ་ཚོ་ཚུར་ལེན་པར་འགོ་

¹²⁹ དཔེར་ན། Guangming Ribao, 10.09.1979 – in: Yurkov, 1981, p.13.
¹³⁰ Khrapachevsky, 2004.
¹³¹ Myasnikov, 1979, p.234-235.
¹³² Mao, 1948.
¹³³ In: Sladkovsky, 1979, p.165-166.

སོང་ཅི་ཙམ་སོང་ཡང་འགྲོད་པ་མེད། དེ་མ་འོངས་པར་རྒྱ་ནག་གི་བཙོ་ལས་གོང་འཕེལ་གཏོང་བར་བེད་སྲོད་ཆེན་པོ་ཡོང་གི་རེད། དེར་བརྟེན། ང་ཚོས་བཏང་བའི་འགྲོ་སོང་ཚང་མ་སྲིར་ལོག་ཡོང་གི་རེད། བམ་ཞིག་ལྟོ་ཤར་ཨེ་ཤི་ཡ་ང་ཚོའི་ལག་ཏུ་ཐོབ་པ་ཡིན་ན་ང་ཚོས་ས་ཁུལ་དེར་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྟོབས་ལྷགས་ཆེ་རུ་གཏོང་བྱེད་པ་དང་། ང་ཚོར་ལྷ་རུ་སྲུའི་ཕུ་རོལ་ཤར་སྟོབས་ཀྱི་ཤོག་ཁག་ལ་ཁ་གཏད་གཙོག་པའི་སྟོབས་ལྷགས་འདད་དེས་ཡོང་གི་རེད།”

ལོ་དེ་ཚོའི་ནང་མའོ་ཅི་རློང་གིས་“ང་ཚོས་དེས་པར་དུ་གོ་ལ་ཕྱི་ལ་ཤོ་དབང་དུ་བསྟུ་དགོས། ... ངའི་བསམ་བཤང་ང་ཚོའི་སའི་གོ་ལ་དེ་གལ་ཆེ་ཤོས་རེད་སྟེ་སྟེ་གི་འདུག །དེའི་ཐོག་ང་ཚོས་སྟོབས་ལྷགས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་འཛུགས་དགོས”¹³⁴ཞེས་བཤད་དེ་རྒྱ་ནག་གིས་འཛམ་གླིང་ཡོངས་དབང་དུ་བསྟུ་རྒྱུའི་དམིགས་ལུལ་ཞིག་བསྐྱེད་ཡོད། འདིར་རྒྱལ་ཁབ་“གཞན་གྱིས་རྒྱ་ནག་གི་ལག་ནས་བཙོན་འཕྲོག་བྱས་པར་བཤད་པའི་ས་ཁོངས་”ཀྱི་ཐོ་གཞུང་བཞོད་ཀ་གཤམ་གསལ་ལྟར་དོ། འབར་མ་དང་། ལའོ་སི། མེ་ཏུ་ལྷོ། བལ་ཡུལ། འདུག །རྒྱ་གར་བྱང་སྟོགས། ཐའེ་ལེ་ཅུ། ལྷ་ལི་ཤི་ཡ། སིང་ལྷ་ལུ། ཀོ་རེ་ཡ། རུ་ཀུའི་གླིང་ལྷོ། རྒྱ་ནག་ལྷོ་སྟོགས་ཀྱི་གླིང་ལྷོ་སྟེང་སྟེང་བརྒྱ། རྒྱ་ནག་ཤར་སྟོགས་དང་མཚོ་སེར་པོ། ཀེར་ལྷོ་སི་ཏུ། ཀེར་ལྷོ་སྟོགས། ཨམ་ལྷོ་སི་ཏུ་གྱི་རྩ་དགའ་ཤར་ཞིང་ཆེན། སོག་པོ། ཏ་རན་སི་རྩེ་ལྷ་ལི་ཡ། ལྷ་རུ་སྲུའི་ཤར་མཐའི་སྟོ་སྟོགས་ནས་ཨོ་ཁོ་ཏེ་སི་ཀི་གྲོང་ཁྲེང་བར།¹³⁵ “གཞན་གྱིས་རྒྱ་ནག་གི་ལག་ནས་བཙོན་འཕྲོག་བྱས་པར་བཤད་པའི་ས་ཁོངས་”ཀྱི་རྒྱ་ཁྲོན་གི་ལོ་མི་ཏར་གྱུ་བཞེ་མ་ས་ཡ་བཅུ་ལྷག་ཡིན་པས་དེ་ནི་རྒྱ་ནག་གི་ད་ལྟའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་(གི་ལོ་མི་ཏར་གྱུ་བཞེ་མ་ས་ཡ་ ༥༦)ལས་ལྷག་པ་རེད། སྐད་ཆ་དེ་འདྲ་འཛམ་གླིང་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གང་གིས་ཀྱང་ཤོད་སྲོང་མེད།¹³⁶ དེར་བརྟེན། མར་ཞེ་སི་ལེ་ཉིན་རིང་ལུགས་ཀྱི་འཛམ་གླིང་གསར་བཅའི་འདོད་ཚུལ་དང་རྒྱ་ནག་ལ་འཛམ་གླིང་ཕྱི་ལ་ཤོར་དབང་སྐྱེར་ཚོག་པའི་“གནམ་གྱི་བཀའ་དབང་”ཡོད་པའི་བསམ་ཚུལ་མ་ཐུན་གྱི་ཡོད།

ད་ལྟའི་ཆར་རྒྱ་ནག་གིས་འཛམ་གླིང་ལ་གསར་བཅའ་བྱེད་པའི་ཁྲབ་བསྐྱེད་སྟེང་གི་ཕྱི་མེད་ལ། གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་ལུང་པ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཡིན་ཞེས་ཤོད་ཀྱི་མེད་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་གིས་ལོ་རྒྱུས་ཐོག་དེ་འདྲི་ཐབས་ལམ་བེད་སྟུང་ཡོད། དཔེར་ན། བམ་པོ་མང་པོ་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་ས་བཀའ་བམ་པོ་ལྷ་པའི་ནང་¹³⁷ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་(༦༡-༥༠)ཀྱི་ས་མཚམས་གཤམ་གསལ་ལྟར་ཡིན་པ་བཞོད་ཡོད་དེ། རུབ་སྟོགས་སུ་ཨ་རལ་མཚོ་དང་བལ་ཁ་ཤི་མཚོ་ལྷོ་ལུ་རུབ་ཐོགས་བར་(ས་བཀའ་ཨང་ ༣༡-༣༣)དང་། སད་བད་རི་ཡ་ཤར་སྟོགས་སུ་ཨུ་ག་ར་གཙང་པོ་དང་དེར་གི་ཨོ་ཁོ་ཆེ་སི་ཀི་(ས་བཀའ་ཨང་ ༥༠-༥༡)བར་རེད་ཅེས་བཞོད་ཡོད། དེ་དང་ཆབས་ཅིག་ཤར་མཐའི་བྱང་སྟོགས་ཀྱི་ས་མཚམས་ཕྱི་ལ་ཤོར་ནང་སྟོང་ཆ་མེད་པའི་དབང་གིས་བཞོད་མི་འདུག །ཐང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཀྱི་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཁུལ་གྱི་ས་ཁོངས་ས་བཀའ་ཨང་(ས་ཁྲུ་ཨང་ ༦༣-༦༥)ཤོག་ཐོག་ཙམ་ལས་དངོས་སུ་མེད་པའི་དྲག་པོའི་དམག་གི་སྲིད་འཛིན་སྟེ་ཆོད་ཡང་གསལ་ཡོད། ས་ཁུལ་དེར་“ཞི་བར་བྱས་པའི་བདེ་སྲུང་དམག་དཔོན་ལས་ཁུངས་”(རྒྱ་སྐད་དུ། ཨུ་ཤི་ལེ་རུ་ལུ་རུ་སུ)ཞེས་མིང་བཏགས་འདུག །ས་ཁྲོན་རྒྱ་ཆེན་པོ་དེ་ཚོ་ལམ་ཆེ་བར་རྒྱ་ནག་གིས་དབང་སྐྱེར་བྱས་མེད་པ་ཁ་གསལ་ཡིན་ཡང་། ས་བཀའ་དེ་བདེ་སྐྱིག་བཙོ་བྱེད་མཁན་དེ་ཚོས་ས་ཁུལ་དེ་ཚོའི་ཚོ་བ་ཁག་ལ་རང་རང་ས་གནས་ཐོག་དབང་ཆ་སྐྱོང་།

¹³⁴ Mao Zedong sisyang wansui, 1967 – in: Yurkov, 1981, p.3.
¹³⁵ Rozhintsev, A. The four sides of the world...
¹³⁶ Yurkov, 1981, p.10.
¹³⁷ Zhongguo lishi ditu ji, 1996.

བཏུན་མེད་པ་གཞི་རྩ་གཙོ་བོར་བཞག་སྟེ་དེ་ཚོ་ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ས་ཁོངས་ནང་བཅུག་ཡོད། ཡིག་ཐོག་གི་རྒྱ་
ཆ་ཁག་གཅིག་ལྟར་ན། ཚོ་པ་དེ་ཚོས་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་དུ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་“འབྲུལ་རྟེན”འབྲུལ་བར་གོང་མའི་ཕོ་བྲང་
དུ་བཅར་སྲོང་ཡོད། ཐང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་ཁང་ཨན་ལ་མིང་ཅམ་གྱི་རྒྱལ་རྟེན་ལས་མི་བཅོལ་བའི་བྲུང་གཏོགས་རྒྱལ་
ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱལ་ས་ཁང་ཨན་དབུས་སྲིད་གཞུང་གིས་རྒྱ་མི་རང་གི་ས་ཁུལ་དང་མཉམ་དུ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་རྒྱ་
ནག་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པ་དངོས་གནས་སྟེན་མཚར་རེད། (ད་དུང་“ས་བཟའི་དེབ་”དེའི་ནང་ས་ཁུལ་
དེ་ཚོ་དང་རྒྱ་ནག་དབུས་ཀྱི་ཞིང་ཆེན་དེ་ཚོའི་ཚོན་མདོག་ལའང་བྲུང་པར་བཏོན་མེད།)

ཡིན་ན་ཡང་། “རྒྱལ་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ལྷ་དང་རྒྱལ་ཁབ་བཅུ”གསལ་བའི་ས་བཟའ་མང་ ༡༩-༡༩ ནང་རྒྱལ་པོའི་རྒྱལ་
ཁབ་དང་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་ཁོངས་སུ་སྐབས་དེར་རྒྱ་མིའི་ས་ཁོངས་མ་ཡིན་པའང་བཅུག་ཡོད། དཔེར་ན། (ས་མཚམས་
དང་ས་བཟའི་ཚོན་མདོག་གཞིར་བཞག་ན)བོད་ཀྱི་ས་ཁོལ་ཚད་ལས་འདས་པར་བྱང་སྟོགས་སུ་ཨ་མུར་དང་ས་ཁ་ལིན་
བཀལ་ཏེ་བད་ཀལ་མཚོ་བར་བྲུབ་ཡོད་ལུགས་གསལ་ཡོད། ཚིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ས་ཁོལ་གསལ་བའི་བམ་པོ་
བརྒྱད་པའི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༣༠ ལོའི་སྤྱིར་བཏང་གི་ས་བཟའ་མང་ ༩-༩ ཐོག་ཨི་འི་སི་ཀ་ལ་རང་སྲོང་སྲོང་ས་དང་། ཨ་མུར་ས་
ཁུལ་(ཨུ་ཏུ་སུའི་ནང་གི)ས་ཁ་ལིན་དང་ཏེ་ཟ། (ཀ་ཇ་ག་སི་ཏེ་གྱི)སི་མི་རི་རྩ་དང་ལྷལ་ཁ་ལོ། དེར་སྐབས་ཀྱི་ཀིར་རི་སི་
ཏེ། ད་དུང་ཏེ་རི་ཀི་སི་ཏེ་དང་ཨུ་རི་ཞི་ཀི་སི་ཏེ་གྱི་ས་ཁོལ་གང་ཅམ་བཅས་ཐེ་བའི་དེང་གི་ཁ་རྩ་རོ་མི་སི་ཀི་ཁུལ་རྒྱ་
ནག་གི་ས་ཁོངས་སུ་བཅུག་ཡོད། ལ་དུགས་བོད་ཀྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་ཡོད་པ་དང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱ་ནག་རང་གི་ཞིང་ཆེན་
གཞན་དང་བྲུང་པར་ཐེད་ས་ལྷར་བཏོད་ཡོད། དེར་སྐབས་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་རྩོད་པ་
རྒྱག་བཞིན་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་སྟོ་སྟོགས་མཚོའི་ནང་གི་སྤིང་ཐུན་དེ་ཚོའང་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཅུག་ཡོད། (སྤིང་ཐུན་དེ་
ཚོའི་མིང་དུ་ཡུང་མ་དང་། ཏུང་ཟ། བན་ཟ། ཞེས་བཏོད་ཡོད།)

ཤེས་ཡོན་གྱི་དེབ་རིགས་ནང་སྟོ་མམ་དགོས་པའི་གནས་ཚུལ་དེ་འདྲ་ཐོན་པ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་འགོ་བློན་གྱིས་ཆབ་
སྲིད་ཀྱི་དགོས་དབང་ལྟར་བཅོན་བཀའ་བཏང་བར་བཏེན་བྱུང་བ་རེད་ཅེས་འབྲེལ་བཤད་བརྒྱུ་མཚན་དང་ལྟན་པ་
རེད། ངས་ད་དུང་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༧༩-༡༩༩༠ ལོ་བར་བར་སྐབས་བའི་“རང་གྱི་ས་སྲིད་ལུགས་སྐབས་སུ་ཨུ་ཏུ་སུས་རྒྱ་ནག་ལ་
བཅོན་འཇུག་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས་”སྟོགས་བམ་བཞི་ཅན་དེའི་སྐོར་ཡང་སྤྲོད་ཆོག །དེ་ཚོའི་ནང་གལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱ་མི་དང་
ཐང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་རིམ་པས་དམག་དབུས་ཐག་རིང་ཕྱི་རྒྱལ་དུ་བཏང་ཡོད་པ་དང་། གལ་ཏེ་མི་རིགས་འདྲ་མིན་
གྱིས་རང་རང་གི་ལེ་ཏུ་དང་། ཅིན། ཡོན། ཚིང་སོགས་རྒྱལ་རྒྱུད་གསར་འཇུགས་བྱས་ཡོད་ན། གལ་ཏེ་མན་ཏུ་བས་ཨུ་ཏུ་
སུའི་ཨ་མུར་ས་ཁུལ་ལ་བཅོན་འཇུག་བྱས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་སོག་པོའི་ས་ཆ་བཅོན་འཇུག་བྱས་ཡོད་ན་དེ་ཚོ་ཚང་མ་རྒྱ་
ནག་རྒྱལ་ནང་གི་གནས་ཚུལ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་ནག་ལ་རྒྱལ་རྟེན་བཅོལ་མཁན་མི་མང་གིས་རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་བྱེད་ལངས་
བྱས་ཡོད་ན་དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱལ་གཏོད་དང་མེས་རྒྱལ་ཁ་སྤམ་གཏོད་ཅིས་བྱས་པར་དོས་འཇིན་བྱེད་ཆོག་ཅེས་སྟེངས་
སྟེན་བྱས་ཡོད།¹³⁸

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོ་བྱངས་ནས་བཟུང་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ནང་མར་ཁེ་སིའི་རིང་ལུགས་ཀྱི་སློབ་
གསལ་ཆབ་ཏུ་རྒྱལ་གཅེས་“ཀྱི་སློབ་གསལ་དང་སྟེན་བྱུང་བ་རེད། སློབ་གསལ་ལས་ལུགས་དེའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ལས་

¹³⁸ Yurkov, 1981, p.12.

ཐ་དད་ཡིན་པའི་རྒྱ་ནག་གི་དམིགས་བསལ་གནས་སྟངས་གལ་ཆེར་བརྒྱུད་ཡོད།¹³⁹ དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་སློབ་མ་
 ལྟར་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པ་རྒྱབ་སྐྱོར་ཡིན་པའི་སློབ་ཤུགས་ཆེར་མི་ཤོད་པར་དེ་བས་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་
 ཡིན་པའི་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་སྤྱད་སྟོབ་ཀྱི་ཡོད་པའི་སློབ་ཤོད་
 གི་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་མི་མང་ལ་རྒྱལ་གཅེས་རིང་ལུགས་དང་། “མི་རིགས་ཀྱི་དམིགས་
 བསལ་གནས་སྟངས་”ཐོག་སློབ་གསོ་སྤྱད་དེ་ཁོ་རང་ཚོ་བྱིམས་མཐུན་ཡིན་པ་བཟོ་གི་ཡོད།

དཔལ་འབྱོར་གོང་འཕེལ་སོང་བར་བརྟེན་རྒྱ་ནག་འཛམ་གླིང་སློབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་གྱུར་བ་དང་། དཔལ་འབྱོར་
 མོད་ཀྱི་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་ནག་གི་སྤྱི་ཚོགས་ལ་རྒྱོག་ཏུ་མེད་པར་འཛམ་གླིང་ལུབ་སྟོགས་ཀྱི་ཤུགས་རྒྱུན་སོག་པ་ལ་ཚོད་
 འཛིན་གྱིད་ཆེད་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་རྒྱ་མིའི་རིག་གཞུང་ལ་དོ་སྣང་གྱིད་ཤུགས་ཆེ་ཏུ་བཏང་བ་རེད། ཁོ་ཚོས་“འཛམ་
 སློབས་”རྒྱ་མིའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་དང་། ལྷང་ཅིའི་རིང་ལུགས་རྒྱ་མི་རང་གི་ལྷ་གྲུབ་ཡིན་པའི་ཐོག་ནས་བཤད་གྱིད་འགོ་
 བཅུགས་པ་དང་། ད་དུང་ལྷང་ཅིའི་བཀའ་གཙུག་ཆེར་ཀུན་སྐྱོད་འབྱེད་ཚུལ་ཡིན་པ་ལས་ཚོས་དད་སློབ་མ་རེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་
 ཡོད། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ཚོས་ལུགས་གཞན་དང་བསྐྱར་ན་ལྷང་ཅིའི་ལྷ་བ་དང་མར་ཁེ་མིའི་དངོས་གཙུག་སྤྱི་ལོ་ལྷ་བ་མན་ཚུན་
 འགལ་བ་མང་པོ་མེད། ལྷང་ཅིའི་རིང་ལུགས་དང་རྒྱ་མིའི་མི་རིགས་རིང་ལུགས་ལ་རྒྱ་ནག་གི་ལོགས་ནས་ཀྱང་རྒྱུར་
 གྱིད་མཁའ་ཡོད་དེ། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ གྱུ་གུངས་ཀྱི་དུས་མཇུག་ཏུ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་འཛམ་གླིང་རྒྱོན་ཡོངས་ལ་ལྷང་ཅིའི་
 སློབ་གཉེར་ཁང་བརྒྱ་ཐམས་པ་གསར་འཛུགས་གྱིད་རྒྱུའི་ཐག་བཅད་པ་དང་། བཞི་བཅུ་ཅེས་ད་ལྟ་དངོས་སུ་བཅུགས་ཐོན་
 ཡོད། དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་ནང་ཁུལ་གཅིག་གྱུར་བཟོ་བཞིན་ཡོད་པ་དང་། མཐའ་སྐོར་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ནང་དུའང་
 ལྷང་ཅིའི་རིག་གཞུང་དང་སྤེལ་གཏོང་བཞིན་ཡོད།¹⁴⁰ དེ་གོང་དུ་གོང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་“སྐྱོར་འབྱུང་ལྟོག་གཏོང་
 རྒྱ”ཡིན་ཞེས་པ་དེ་མ་རེད་དམ། རྒྱ་ནག་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་ལྷ་གྲུབ་ཀྱི་གཞི་རྒྱུ་མར་ཁེ་མི་ལེ་མིན་རིང་ལུགས་ཡིན་
 པར་བརྟེན་ཁོ་ཚོས་“འབྱུང་ལྟོག་”དེ་ད་ལྟ་དམར་ཤོག་གི་ལྷ་གྲུབ་དང་སྐྱུར་ཡོད།

དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་ཚང་མ་འབྲམ་མཉམ་རེད་ཅེས་བཤད་པར་བརྟེན་མི་
 སེར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱུ་སྐྱོར་གྱིད་མཁའ་ཚོས་(འབྱོར་ལྷན་པ་དང་དམར་ཤོག་པ)མི་འཕོར་མང་པོས་ཀྱི་མི་རིགས་ལ་དོན་
 དམ་གྱི་ཁེ་སན་ཡོད་པའི་སྲིད་བྱུས་བརྒྱུད་བ(དང་འཛིན་བཞིན)ཡོད། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་
 འབྲམ་མིན་ལས་གྲུབ་པའི་“གྱུང་ལྷ་མི་རིགས་གཅིག་ཅེས་པ་དོན་དོ་མར་”གྱུངས་ལྷང་མི་རིགས་”ཁག་རྒྱུའི་དོ་བོར་སྐྱུར་བཞིན་
 ཡོད་པའི་རྒྱུའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། དེ་ལྟར་དེ་ཚོ་ཚོན་པ་འདྲིའི་མགོར་ལྷང་འབྲེན་གྱས་པའི་ལེའང་ཆེའི་ཁོའི་མཐའ་སྐོར་
 ཐོག་བསྐྱར་ལོག་གྱུར་བ་རེད།

ལོ་རྒྱུས་ལ་སྲིད་མིག་བལྟས་ཏེ་བོད་ཀྱི་གནས་བབས་སློང་བ།

“བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་བྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤེས་ཤིག་རེད”ཅེས་པའི་སྐྱད་ཆ་དེ་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་ནང་གྱུར་བ་ཞིག་
 རེད། ཐོག་མར་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་མང་པོ་རྒྱ་ནག་གི་ལུང་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་རེད་ཅེས་

¹³⁹ Zhao Suisheng, 2004, p.215-240.
¹⁴⁰ Lukyanov, 2005.

བཤད་པ་ལས་དེ་ལས་ལྷག་པ་གང་ཡང་བྱས་མེད།¹⁴¹ རྒྱ་ཡིག་ཡིག་ཆ་མང་པོར་ཞིབ་འཇུག་གཉིད་ཟབ་བྱས་པ་ལས་(རྒྱ་
 བཀ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཐའེ་ཐའེ་ཐའེ་གཉིས་ཀའི་ནང་གི)རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་རིག་པས་ཆིང་སྲིད་གཞུང་གི་སྲིད་
 བྱས་ལ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལྷོད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཐའེ་ཐའེ་ནང་དེང་སྐབས་ཞིབ་འཇུག་བྱས་པའི་སྐབས་དོན་གོ་མིན་ཉར་གི་“ཀྲུང་ཏུ་མི་
 རིགས་གཅིག”ཅེས་པའི་ཁྲིམས་སྲོལ་རྟེན་གྱི་ཡོད།¹⁴² དེ་དང་དུས་མཚུངས་སུ་རྒྱ་བཀ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་
 བང་གི་ཞིབ་འཇུག་དེ་ཚོར་རྒྱ་བཀ་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་མར་ཁེ་སི་ཡི་ཞིན་རིང་ལུགས་ཀྱི་འཕུགས་རྒྱུ་ཆེན་པོ་ཤོག་
 ཡོད་པ་དང་། ཐའེ་ཐའེ་ནང་གོ་མིན་ཉར་གི་ལྟ་བུ་གི་འཕུགས་རྒྱུ་ཆེན་པོ་གི་ཡོད། (དཔེར་ན། ཐའེ་ཐའེ་ནང་བར་སྐབས་བྱས་པའི་
 དེང་དུས་ཀྱི་ས་བཟའིག་ནང་སོག་པོ་དང་ལུ་བ་རྒྱ་བཀ་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་ཁོངས་ནང་ཡོད་པ་གསལ་ཡོད།) དེ་ལྟར་
 ཡང་། ཉེ་བའི་ཆར་ཐའེ་ཐའེ་ནང་རྒྱ་བཀ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་ཀའི་ནང་དེ་ལྟའི་བསམ་ཚུལ་འཛིན་མཁན་
 ཉུང་དུ་འགྲོ་བཞིན་ཡོད་པའི་རྣམས་པ་ཡོད།

ཡིན་ན་ཡང་བོད་རྒྱ་བཀ་གི་ཁོངས་སུ་བཞག་པའི་ས་ཁུལ་དེ་ཚོ་ད་ལྟོ་ཚོད་གཞི་གལ་ཆེན་ཞིག་ཏུ་གནས་ཡོད།
 འོན་ཀྱང་ས་ཁུལ་ཞུགས་མང་པོ་ཡོད་ཅིང་དེ་ཚོའི་སྐོར་མི་ཚང་མས་ཤེས་ཀྱི་མེད། དཔེར་ན། མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་ཀྱི་
 གནའ་བོའི་ས་ཁུལ་ཡོད་པ་དེའི་ནང་བོད་རྒྱ་བཀ་མི་དམངས་འགོད་མེད། (གསལ་དུ་གསལ་སྤྲོད།) ད་དུང་ལུ་རོབ་པའི་ས་ཁུལ་
 མང་པོ་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོའི་ནང་བོད་རང་བཙན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཡིན་པ་བསྟན་ཡོད། དཔེར་ན། ས་ཁུལ་དེ་ཚོ་ནི། སི།
 ཐའེ་ཐའེ་ལ། ཨ(P. van der Aa)(ཕྱི་ལོ་ 1640)དང་། ཇི་ རྟི་ ཡི་ཨལ(G. de L'Isle)(ཕྱི་ལོ་ 1700)། རབ་ལུ་ ལུ་ཐ་
 རིས(W. Guthrie)(ཕྱི་ལོ་ 1744)། ཨེ་ སིན་ཡི(A. Finley)(ཕྱི་ལོ་ 1822)། ཨེ་མེ་ ཨེ་ མིང་ཆིལ་གཞོན་པའི(S.A.
 Mitchell, Jr)(ཕྱི་ལོ་ 1860)བཙས་ཀྱི་ས་ཁུལ་དེ། ཕྱི་ལོ་ 1904 ལོར་ལོན་ཏོན་དུ་ས་ཁུལ་དཔེ་དེ་བཅིག་པར་སྐྱུན་བྱས་
 ཡོད་པ་དང་། དེའི་ནང་“རྒྱ་བཀ་རང་གི་ཞིང་ཆེན་བཙོ་བརྒྱད་དང་། རྒྱ་བཀ་ལ་རྒྱུ་རྒྱུ་བཙོ་བརྒྱད་མཁན་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་
 བཞི”བསྟན་ཡོད་ཅིང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱ་བཀ་ལ་རྒྱུ་རྒྱུ་བཙོ་བརྒྱད་མཁན་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཁོངས་སུ་བཞག་ཡོད། ཕྱི་ལོ་
 1909 ལོར་ཨ་རིར་བར་སྐྱུན་བྱས་པའི་ས་ཁུལ་ནང་རྒྱ་བཀ་དང་། མན་ཏུ་ཁོ། སོག་པོ། བོད་བཙས་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་ཁག་
 ཡིན་པར་བསྟན་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ 2004 ལོར་ཤོག་བྱང་དེ་ཚོ་ལོ་རྒྱུ་རྣམས་པར་བར་སྐྱུན་བྱས་ཡོད།¹⁴³

“གནའ་སྐ་མོ་ནས་བོད་རྒྱ་བཀ་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཤེད། ལོ་ཉིས་སྟོང་གོང་ནས་ཀྱང་བོད་ཀྱི་
 ལུལ་མི་ཚོ་དང་རྒྱ་བཀ་དབུས་ཁུལ་དུ་གནས་པའི་རྒྱ་མི་རིགས་དབར་འབྲེལ་བ་ཡོད། <...> སྤྱིར་དུས་ལུགས་རིང་པོའི་
 རིང་རྒྱ་བཀ་ལ་རྒྱལ་རྒྱུད་མང་པོས་དབར་སྐྱུར་བྱས་པ་དང་། དབུས་སྲིད་གཞུང་ལ་འགྱུར་བ་མང་པོ་བྱུང་སྟེ་ཉམས་རྒྱུད་
 ཕྱིན་ཡོད་ཀྱང་། བོད་སྐ་ཕྱི་བར་གསུམ་དུ་རྒྱ་བཀ་གི་དབུས་སྲིད་གཞུང་གི་དབང་སྐྱུར་འོག་གནས་ཡོད།”¹⁴⁴

དོན་དངོས་ཐོག་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་བོད་མཐོ་སྐང་དུ་རྒྱ་མི་ལ་མ་བཞེན་པར་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། བོད་དེ་བཞིན་
 རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་རོ་བོའང་རྒྱ་མིའལ། གཞན་སུའང་ལ་མ་བཞེན་པར་ཆགས་ཡོད། རྒྱ་བཀ་ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་
 ཁབས་ཀྱི་ཁྲིམ་མཆེས་ཡིན་པའི་དུས་སྐབས་སུ་བོད་ཀྱི་མངའ་ཐང་སྟོབས་འགྱོར་ཡང་ཅེར་སོན་པའི་སྐབས་ཡིན་ཞིང་། དེ་
 དུས་བོད་པས་རྒྱ་བཀ་གི་རྒྱལ་ས་ཁང་ཨན་དབང་དུ་བསྐྱུས་ཡོད། དེ་དུས་བོད་པས་རྒྱ་བཀ་གི་གོང་མར་“འབྲེལ་རྒྱུ་ལུ་”

¹⁴¹ Sperling, 2004.
¹⁴² Namsaraeva, 2003.
¹⁴³ Maps of Tibet, 2008.
¹⁴⁴ Briefly on Tibet: a Historical sketch...

ཡོད་མེད་ཐང་དུས་རབས་བརྟན་པ་ནས་དགུ་པ་བར་གྱི་བོད་རྒྱའི་འབྲེལ་བ་ལས་གསལ་པོར་ཤེས་ཐུབ་པ་ཡོད་ཅིང་། རོན་དངོས་ཐོག་དེ་དུས་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་པར་འབྲེལ་ཉེན་འབྲེལ་དགོས་བྱུང་ཡོད་པ་ལས་དེ་ལས་སྡོག་པ་མ་རེད།¹⁴⁵ དེས་གང་གསལ་པོ་བཟོ་གི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། དེ་དུས་བོད་རྒྱ་ནག་དུས་མིང་གཞུང་གི་དབང་སྐྱོར་འོག་མེད་པ་དེས་བརྟན་བཟོ་གི་ཡོད། ད་དུང་དོ་སྣང་གྱེད་འོས་པ་ཞིག་ལ་ཐང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ལས་བོད་འོགས་སུ་ཐ་དང་པའི་རང་བཅོན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པར་གསུང་གནས་རྒྱ་རིགས་ལོ་རྒྱུས་སྐབས་ཀྱང་ཁས་ལེན་གྱེད་གྱི་ཡོད།¹⁴⁶

ཅོམ་པ་པོ་རེ་བྱུང་གིས་བོད་ཀྱི་བཅོན་པོ་སྲོང་བཅོན་སྐམ་པོ་དང་རྒྱ་ནག་གི་སྐམ་པོ་སྐམ་ཁེད་གཉེན་སྲིག་བྱས་པ་(ཕྱི་ལོ་ ༡༩༤༤ ལོར)བོད་ཀྱི་བྱུང་རབས་ལོ་རྒྱུས་ནང་གནས་ཚུལ་གསལ་ཆེ་ཤོས་དེ་ཡིན་པ་དང་། དེ་ནས་བཟུང་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིའམ་གཏོགས་ཆགས་ཡོད་པར་ངོས་འཛིན་གྱེད་གྱི་ཡོད་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡-༡༩༥༣ ལོའི་བོད་རྒྱའི་ཆིངས་ཡིག་ནང་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱ་མིའི་གོང་མར་"ཞང་པོ"དང་བོད་ཀྱི་བཅོན་པོར་"དབོན་པོ"ཞེས་པོས་ཡོད་པས་ཁོ་ཚོས་ཆིངས་ཡིག་དེ་ལའང་འགྲེལ་བཤད་དེ་བཞིན་རྒྱ་གཞི་ཡོད། འགྲེལ་བཤད་དེ་ཚོ་ཡང་དག་མ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཐམས་ཅད་བཅོན་པོ་སྲོང་བཅོན་སྐམ་པོའི་བཅོན་པོ་གཉིས་པ་དེ་ཡིན་པ་དང་། ཁྲིའམ་གི་བཅོན་པོ་དང་པོ་དེ་བལ་པོའི་སྐམ་པོ་རྩེ་རི་ཀྱུ་ཉི་རེད། དེར་བརྟེན། རིགས་པ་རྒྱ་མཚན་དེ་གཞིར་བཞག་ན་ང་ཚོས་བོད་པལ་ཡུལ་གྱི་ཁྲིའམ་སུ་རྒྱ་སྤྱིལ་བཏང་བའི་སྐོར་སྐོར་དགོས་པའི་རེད།¹⁴⁷ མ་ཐང་བཅོན་པོ་སྲོང་བཅོན་སྐམ་པོར་ཁྲོན་བཟོ་མས་བཅོན་པོ་ལྟ་ཡོད། དེར་བརྟེན། བོད་དང་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་དབར་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོར་མིང་རྟགས་བཀོད་ཡོད་པའི་ཆིངས་ཡིག་དེ་(ས་བཅད་གཉིས་པར་གཞིགས)རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མཉམ་གཉིས་དབར་བཞག་པའི་ཆིངས་ཡིག་ཅིག་རེད། དེར་ཞིབ་འཇུག་པ་མང་ཆེ་བས་མོས་མ་ཐུན་གྱེད་གྱི་ཡོད།

དེས་མ་ཚད་ཆིངས་ཡིག་དེ་རིགས་ཨེ་ཤི་ཡ་ཅམ་མ་ཚད་ཡུ་རོབ་ནང་དུ་འང་གནའ་སྐྱོན་ནས་དར་སོ་ཆེན་པོ་ཡོད།¹⁴⁸ གལ་ཏེ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བདག་དབང་མིང་ཅམ་དུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་འོག་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་དབར་པན་ཚུན་གྱི་གནས་བབས་མི་འདྲ་བ་ཡིན་ན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་ལ་"ཞང་པོ་འམ།" "གཅེན་པོ"སོགས་འབོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་དེར་"དབོན་པོ་འམ།" "གཅུང་པོ"སོགས་འབོད་སྲོལ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། དེས་རྒྱལ་པོ་གཅིག་རྒྱལ་པོ་གཞན་ཞིག་གི་དབང་འོག་ཏུ་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དེའི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་འོག་ཡོད་པའི་དོན་མིན།¹⁴⁹ ཨེ་ཤི་ཡ་དང་ཡུ་རོབ་གཉིས་ཀའི་ནང་རང་བཅོན་གཅོད་མའི་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཡོད་ཅིང་། དེ་ཚོའི་རྒྱལ་པོ་ཚོར་རྒྱལ་སྐམ་དང་། རྒྱལ་པོ། གོང་མ་སོགས་རང་རང་གི་མཚན་གནས་མཚོན་པའི་མིང་སྐྱོ་ཚོགས་ཡོད་ཅིང་། ད་དུང་མཚན་གནས་གཅིག་པ་ཡིན་པའི་གང་ཟག་པན་ཚུན་འབྲེལ་བ་གྱེད་སྐབས་རྒྱལ་ཁབ་སོ་སོའི་སྐྱོབ་སྐྱེལ་གྲུགས་ཆེ་ཆུང་ལ་གཞིགས་ཏེ་ཀན་གཞོན་གྱི་འདུ་ཤེས་བཟུང་ནས་འབྲེལ་བ་གྱེད་གྱི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཁོ་རང་གི་དབང་ཆ་འཛུལ་སྤོང་འོས་པོར་ཁྲུབ་གྱི་ཡོད་ཅེས་ཤོད་གྱི་ཡོད་ཅིང་། ཁོ་ཚོས་ཀན་གཞོན་དང་མཐོ་དམན་གྱི་ཁྲུང་པར་དེ་ཚོས་གཅིག་འོག་གཅིག་བསྐྱུས་ཡིན་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད་ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། ད་ལྟ་འབྲེལ་ཆགས་བོད་དང་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བའི་ཐོག་བོད་ཐང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་འོག་ཏུ་ཡོད་པའི་རྟགས་མཚན་གང་ཡང་མེད། (ས་བཅད་གཉིས་པར་གཞིགས།)

¹⁴⁵ Besprozvannykh, 2001, p.47.

¹⁴⁶ Vembu, 2007. ལ་གཞིགས།

¹⁴⁷ Ngabo, 1988.

¹⁴⁸ རྒྱ་མིས་སྐྱོན་པ་ལེ་ལུ་མ་འཁྲུངས་སྐྱོན་གྱི་དུས་རབས་གཉིས་པ་ནས་ཆིངས་ཡིག་འོག་པའི་ལམ་སྐོལ་རྒྱ་ཁྲུབ་ཏུ་བེད་སྤོད་བཏང་ཡོད།

¹⁴⁹ དབེར་ན། Yuzefovich, 2007.

རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུན་རིམ་པའི་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གི་ས་མཚམས་ཁག་ཁག་གསལ་པོར་སྟོན་
 ཐབས་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། (ས་མཚམས་དེ་ཚོས་གནས་སྡངས་ངོ་མ་ཇི་ཅམ་མཚོན་གྱི་ཡོད་མེད་གཞན་དོན་ཐ་དད་རེད།)
 ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་གི་ཞིང་ཆེན་ཁག་གི་ཐོ་གཞུང་ནང་བོད་བརྟུག་མེད།¹⁵³ སོག་པོས་བོད་ཐོག་ཁྲལ་བཀལ་མེད་ལ། བོད་པས་
 ལོང་མའི་དམག་དབུང་ནང་དམག་ཞབས་སུ་ཞུགས་དགོས་གི་མེད་པ་དང་། ལོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་གི་རེ་ཞུར་དང་ལོན་
 གིས་འུ་ལག་ཀྱང་རྒྱལ་དགོས་གི་མེད། ད་དུང་བོད་པ་ལོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་གི་མི་འཕོར་གྲལ་རིམ་རེགས་བཞི་གང་གི་
 ཞོངས་སུ་འདུག་མེད། ལོང་མའི་གཞུང་འབྲེལ་ཡིག་ཆ་ཚང་མ་བོད་དང་སོག་པོའི་འབྲེལ་བའི་སྐོར་ལ་ཡིན་པ་ལས་རྒྱ་
 མི་དང་འབྲེལ་བའི་སྐོར་ལ་མ་རེད།¹⁵⁴ མ་ཟད་འགྲོ་མགོན་ཚོས་རྒྱལ་འཕགས་པས་ཀྱབ་ལའི་ཁྲུང་དང་མཉམ་དུ་“མཚོད་
 ཡོན”གི་འབྲེལ་བ་བརྟུགས་པ་དང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་ཀྱབ་ལའི་ཁྲུང་གིས་ཞོང་ལ་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་ལྷུ་ལ་བ་རེད། དེ་
 བེ་(ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་)རྒྱ་ནག་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་གི་ཞོངས་སུ་མ་བརྟུག་སྟོན་ལ་རེད།

བོད་སོག་མི་རིགས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་སོག་པོ་དང་རྒྱ་མི་འཕམ། ཡང་ན་སོག་པོ་དང་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་གི་མི་རིགས་
 གཞན་གྱི་འབྲེལ་བ་ལས་ཉེ་བ་ཡོད་ཅིང་། བོད་སོག་གི་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་སོག་པོས་རྒྱ་ནག་ཐོག་དབང་སྐྱེར་བྱས་པ་དང་
 འབྲེལ་བ་གང་ཡང་མེད། དེར་བརྟེན། སོག་པོ་དང་བོད་པའི་འབྲེལ་བ་དང་། སོག་པོ་དང་རྒྱ་མིའི་འབྲེལ་བ་ཡོངས་སུ་ཐ་དད་
 རེད། བོད་དང་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་གི་དེ་སྲའི་འབྲེལ་བ་རྒྱ་ནག་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་གི་དབང་སྐྱེར་འོག་ནས་ལོགས་སུ་མ་འཛོན་གོང་
 ལས་མཚམས་ཆད་ཟེན་ཡོད། དེའང་ཨེམ་ སི་ ཟན་ ཟམ་(M. C. van Walt)ཡིས་གསལ་སྟོན་བྱས་ཡོད་པ་
 བཞིན་དེ་དུས་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་གི་གཞི་མ་བོད་ནང་དུ་ཡོད་པ་ལས་བོད་ཀྱི་ཕྱི་རོལ་དུ་མེད། དེར་བརྟེན། སོག་པོས་དབང་
 དུ་བསྐྱུས་པར་བརྟེན་བོད་དང་རྒྱ་ནག་འབྲེལ་བ་ཆགས་པ་མ་རེད།

ཐང་རྒྱལ་རབས་རྗེས་མིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་ཆེས་ཐོག་མར་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་འབྲེལ་བ་བསྐྱེར་དུ་བྱུང་བ་
 རེད། འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་ཞི་བོད་པའི་སྐྱ་ཆེན་ཁག་དང་རྒྱ་མིའི་འགོ་ཁྲིད་དབང་སྐྱེར་གྱི་“མཚོད་ཡོན”འབྲེལ་བ་ཡིན་པ་དང་།
 བོད་པའི་སྐྱ་ཆེན་ཚོས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་བོད་པས་སོག་པོ་དང་འབྲེལ་བ་བསྐྱེད་པ་དང་གཅིག་མཚུངས་སུ་བསྐྱེད་པ་ཡོད་
 པས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོས་བོད་ཀྱི་སྲིད་དབང་སྐོར་སྲོལ་ལ་ལྷགས་རྒྱུན་གང་ཡང་ཐེབས་མེད། སྐབས་དེར་བོད་རང་བཙན་
 གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། (ལེ་འུ་གཉིས་པར་གཟིགས།) དུས་ལྡན་གང་འཚམ་རྗེས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་མཇུག་
 རྫོགས་པ་རེད། དེས་ན། “མིང་རྒྱལ་རབས་དབུས་སྲིད་གཞུང་གིས་བོད་ལ་འཛིན་སྐྱོང་གེད་སྲོགས་ཡོན་རྒྱལ་རབས་གི་
 ལམ་སྲོལ་རྒྱུན་འཛིན་བྱས་པ་རེད”ཅེས་པའི་སྐད་ཆ་དེ་མཐོང་རྒྱ་ཡོད་པ་ཁྱེད་མཚར་རེད།¹⁵⁵

(བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབར་)ཕན་ཚུན་དངོས་སྐྱེས་དང་། ཚོ་ལོ། དམ་སྲུག་འབྲལ་རེས། ད་དུང་བོད་པའི་སྐྱ་བྱ་དང་
 སྐྱ་ཆེན་ཁག་ལ་ལག་རྟགས་འབྲལ་བ་སོགས་སུ་མ་ཐུན་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། དེ་ཚོས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་
 མེད།¹⁵⁶ དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་པོ་བླང་གིས་ངོས་འཛིན་དེ་ལྟར་བྱས་མེད། ཞོ་ཚོས་གང་ཟག་སུ་འདུང་བ་ཞིག་
 གིས་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་“ཉེན་ཆས”ལྷུ་ལ་བ་དང་། རྒྱ་ནག་གོང་མའི་དམ་སྲུག་སྐངས་པ་ཡིན་ན་གང་ཟག་དེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་
 གི་དཔོན་རིགས་ཤིག་དུ་གྱུར་བ་རེད་སྟེ་ཡོད་པ་ལས་ཞོ་ཚོས་སྲོགས་ཁག་གཞན་པ་དེའི་བསམ་ཚུལ་དང་དོན་དངོས་ལ་

¹⁵³ Kychanov and Melnichenko, 2005; The Mongols and Tibet, 2009.
¹⁵⁴ A 60-point Commentary, 2008.
¹⁵⁵ Briefly on Tibet: a historical sketch...
¹⁵⁶ A 60-point Commentary, 2008.

བསམ་གཞིག་བྱས་མེད། བསྟོན་འཇུག་པ་དེ་ཚོ་དེར་དུས་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་པ་དེ་ཚོ་ནི་མིང་སྲིད་གཞུང་གིས་དབང་བསྐྱར་བའི་དཔོན་རིགས་དེ་ཅེས་འཛིན་བསྐྱབས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པའི་ལྟེ་བར་གནས་ཡོད། མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་པ་དང་བོད་དབང་གི་འབྲེལ་བ་ནི་རང་བཅོན་གཙང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་པ་ན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་གཅིག་མཚུངས་དེ། དེར་སྤྱི་ལོ་ ༡༥༩༩ ལོར་མིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁྲིམས་དཔོན་མང་པོ་གིས་གྲེས་པའི་ས་བཟུ་རྒྱལ་པ་ཞིག་གིས་བདེན་དབང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།¹⁵⁷ ས་བཟུ་དེའི་རྒྱུར་བཞོད་གསལ་བ་འདད་ནང་ས་བཟུ་དེའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་ཚང་མ་ཚུད་ཡོད་ཅེས་གྲེས་ཡོད་ཀྱང་། དེའི་ནང་བོད་པའི་ས་ཁུལ་སྤྱི་དང་། ཐ་ན་ཨ་མདེའི་ཤར་ཕྱོགས་ཁུལ་ཡང་བཞོད་མེད།

རྒྱ་ལའི་ལྷ་མ་སྐྱ་ལྷོ་ལྷ་པ་མཚོག་གིས་བོད་ཐོག་རྒྱ་ལའི་ལྷ་མའི་དབང་རྒྱུར་གསལ་འཇུག་གནང་བ་དང་། དུས་དེ་ནས་བརྒྱུད་རྒྱ་ལའི་ལྷ་མའམ། ཡང་ན་ཁོང་གི་ལས་ཁུངས་ཉལ་ཏུ་བོད་ཀྱི་དབང་ཆ་འཛིན་མཁན་དེ། ཁ་གསལ་པོར་བཞད་ན་དབང་ཆ་འཛིན་མཁན་དེ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ནང་དུ་ཡོད་པ་ལས་དེའི་སྤྱིར་མེད།¹⁵⁸ ལྷ་བས་དེར་ཨད་སིན་ ཇི་ཨོ་རོ(Aisin Gioro)འམ། མན་ཏུའི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཀྱིས་ཚིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབང་རྒྱུར་བཞིན་ཡོད་ཅིང་། རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆ་ཤས་ལྷ་མཚོ་ཞིག་དེ། གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ནང་རྒྱ་མིའི་མཐོང་སྣང་དུ་མན་ཏུ་བཙོ་སོག་པོ་དང་བོད་པ་དང་འབྲེལ་བར་གཅིག་མཚུངས་སུ་སྤྱི་རྒྱལ་བ་ཡིན་པ་དང་། དེ་རྗེས་རྒྱ་ནག་སྤྱི་ཡང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་དབང་ལོག་ཏུ་ཕོར་ཉེ་བོད་དང་རྒྱ་ནག་དབང་གི་འབྲེལ་བ་ལ་བར་ཆད་བྱུང་བ་དེ།

སོག་པོ་དང་། སལ་ཚེར་བོད་པ་ཚོས་ཀྱང་མན་ཏུའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་སོག་པོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཚིང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མཚོས་ཀྱང་འདོད་ཚུལ་དེར་རྒྱལ་སྤྱོད་བྱེད་རྒྱུའི་འབད་ཚོལ་བྱས་པ་དེ། སོག་པོའི་ལེགས་ལྷན་ཁྲུན་གྲོངས་རྗེས་རིང་གིར་སི་ཁྲུན་གྱི་གསེར་གྱི་རྒྱུད་པའི་མི་རྒྱུད་ཆེ་བྱས་མན་ཏུའི་ཁྲུན་ཨ་ལྷ་ཉུང་(ཉུང་ཐད་རིའི)ཀྱིས་ཁོ་པ་རང་ཉིད་ལ་སོག་པོའི་ཁྲུན་ཚེན་པོའི་དམ་སྤྱོད་ཐོབ་བྱུང་། ཞེས་གསལ་བསྐྱབས་སྤེལ་བ་དེ། དེ་ལྟར་ཁོང་གིས་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོ་ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་པའི་ཐོག་ནས་བཞད་བྱས་པ་དང་། སྤྱི་ལོ་ ༡༩༣༩ ལོར་ཤར་ཕྱོགས་དང་ཕྱོ་ཕྱོགས་ཀྱི་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོས་ལྷན་ཚོགས་ཀྱིས་ཕོ་ཉེ་ཞིག་ཨ་ལྷ་ཉུང་གི་བྱུང་དུ་མངགས་ཉེ་ཁོང་ལ་རྫོག་ཤིས་ཁྲུན་ཞེས་པའི་མཚན་གནས་སུ་བ་དེ། མཚན་གནས་དེ་དང་"གོང་མ་"གཉིས་ཉེ་ལམ་ཆ་འབྲེད། དེར་བརྟེན། སོག་ལུལ་ཁ་ཤས་(དུས་ཤིས་ཀྱི་ནང་སོག)ཀྱིས་ཚིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཡོན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་རྒྱུད་ཟམ་མི་ཆད་པ་ཡིན་པར་ངོས་ལེན་བྱས་པ་དེ། དེ་ལྟར་འདྲ། བོད་པ་དང་སོག་པོའི་དབང་འབྲེལ་བ་དམ་ཟབ་ཡོད་པ་དེ་འབྲེད་པ་དང་མན་ཏུའི་དབང་བྱུང་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། སོག་པོ་དང་བོད་པའི་དབང་མེ་རིགས་དང་རིག་གཞུང་གི་ཆ་ནས་མཚུངས་ཚོས་མང་པོ་ཡོད་ཀྱང་། མན་ཏུ་བ་དང་བོད་པའི་དབང་དེ་འབྲེད་མེད། དེ་ལྟར་ཡང་། བོད་པ་དང་མན་ཏུའི་དབང་གི་འབྲེལ་བ་བོད་པ་དང་རྒྱ་མིའི་དབང་གི་འབྲེལ་བ་ལས་ཉེ་ཅང་གིས་སྟོབས་ཆེ་བ་ཡོད།

རྒྱ་ལའི་ལྷ་མ་ཞེས་པའི་མཚན་གནས་དེ་ཁོང་ལ་ཚིང་གོང་མས་གནང་བ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོ་ཨལ་ཏུན་ཁྲུན་གྱིས་སུལ་བ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་ལའི་ལྷ་མ་དང་ཚིང་གོང་མས་པན་ཚུན་ཆེ་མཐོང་དང་གུས་ཞབས་ལུ་གི་ཡོད་སྟབས་རྗེས་ལ་ཚིང་གོང་མས་གཞི་ནས་རྒྱ་ལའི་ལྷ་མ་དང་པན་ཚུན་མཚན་གནས་འབྲེལ་ཤེས་གནང་ཡོད། རྒྱ་མིའི་ཡིག་ཆ་ཁ་ཤས་ནང་གུ་ཕྱོ་ཁྲུན་རྒྱ་མིའི་མངའ་ལོག་གི་མི་སེར་ཡིན་པ་དང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ལའི་ལྷ་མ་སྐྱ་ལྷོ་ལྷ་པ་སྲིད་དབང་གི་ཁྲིར་

¹⁵⁷ The Mongols and Tibet, 2009, p.34 and map.
¹⁵⁸ Van Walt, 1987.

མངའ་གསོལ་ཡོད་པས་རྒྱ་ལའི་སློབ་སྦྱོར་ལྟ་བུར་སྦྱོར་བའང་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་རེད་ཅེས་རྒྱ་མཚན་བྲངས་ཡོད།¹⁵⁹ འོན་ཀྱང་།
 དེ་བཞེན་པ་མ་རེད། སྐབས་དེར་གྱུ་ལྷོ་ལྷོ་ཞི་རང་རྒྱ་ལའི་མེད་པའི་སོག་པོའི་རྒྱལ་པོ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། ད་དུང་ཁོང་རྒྱ་མི་མ་
 རེད། ཁོང་དང་རྒྱ་ལའི་སློབ་མའི་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་“མཚོན་ཡོན”གྱི་ཅ་འཛིན་གཞི་ཅེས་བཞག་ཡོད་ཅིང་། བོད་དུ་བཞུགས་
 རིང་གྱུ་ལྷོ་ལྷོ་གྱིས་འབྲེལ་བ་དེ་ལྟར་བསྐྱབས་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་གིས་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་གནང་མེད།

བོད་དང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་དབར་གྱི་འབྲེལ་བའི་ངོ་བོར་བོད་པའི་དབང་འཛིན་མི་སྣས་“མཚོན་ཡོན”དང་། ཆིང་གོང་
 མས་“ལུང་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་“ལ་ངོས་འཛིན་ཐ་དད་བྱས་ཡོད་པ་དང་།
 ད་དུང་ཐོག་མར་ཁོང་ཚོས་ངོས་འཛིན་གཅིག་མཐུན་མེད་པ་དེ་“སྤང་མེད”གཏོང་ཐབས་བྱས་པ་དང་ཕྱིས་སུ་འབྲེལ་བ་དེའི་
 ངོ་བོ་བོད་ཆིང་གོང་མའི་ལུང་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་འབྲེལ་མེད་ཅིག་ཏུ་བསྐྱབས་ཏེ་བོད་པའི་དབང་འཛིན་མི་སྣ་ཚོས་“རང་ངོ་
 སྤང་ཐབས་”སུ་ཟམ་མི་ཆད་པར་རང་མགོ་རང་གིས་བསྐྱོར་ཏེ་བསྐྱད་པར་མོས་མཐུན་བྱེད་དཀའ་བ་རེད།¹⁶⁰ ལུང་བྲངས་
 པའི་ཡིག་ཆ་དེ་ཚོའི་ནང་བོད་ཀྱིས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་རྟེན་རི་ལྟར་བཅོལ་ཡོད་པ་བང་བསྐྱིགས་ནས་བཞོད་ཡོད་པ་དེ་
 ཚོ་གཤམ་གསལ་རྒྱ་མཚན་གཞིར་བཞག་སྟེ་“མཚོན་ཡོན”གྱི་འབྲེལ་བ་དང་འགལ་བ་ཆགས་མི་འདུག །

རྒྱ་མིའི་ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆའི་ནང་གོང་མ་ལུ་ལིན་དང་རྒྱ་ལའི་སློབ་སྦྱོར་ལྟ་བུར་སྦྱོར་བའི་དབར་གྱི་ལོ་ 1643 ལོ་དང་།
 རྗེས་ལ་(ཞིབ་ལྗང་ས་བཅད་གསུམ་པར་གཟིགས)པན་ཚུན་མཚན་གནས་དང་ཚོ་ལོ་འབྲུལ་རེས་གནང་བ་དེ་ཚོ་བོད་དེ་བཞིན་
 པེ་ཅིང་སྲིད་གཞུང་གི་མངའ་འོག་ལུང་པ་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱ་ལའི་སློབ་མའི་སྤྱི་བོ་ཚོ་ལོ་གཅིག་“ལུང་གཏོགས་ཀྱི་སྤུལ་
 ལུང་ཞི་བ་སངས་རྒྱལ་རྒྱ་ཚེན་ཁོན་ལ་སངས་རྒྱལ་བསྟན་པའི་མངའ་བདག་”¹⁶¹ཅེས་བསྐྱབས་ཡོད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་
 ཁོང་ལ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་འཇམ་པ་དང་ཐམ་ག་སྤུལ་ཡོད་པ་དང་། རྗེས་ལ་རྒྱ་ལའི་སློབ་མས་ལོ་ཉ་མངགས་ཏེ་གོང་མར་བྱག་
 ཏྲགས་སྤུལ་བ་དེ་ཚོ་འབྲུལ་རྟེན་རེད་ཅེས་མཚན་སྤུམ་འཇམ་མེད་དུ་འབྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། ལུ་རུ་སྤུའི་ལོ་རྒྱུས་སློབ་
 ཚོས་དེ་འབྲེལ་འོལ་ཚོད་ནི་དོན་དངོས་གཞིར་མ་བཞག་པའི་འཕྲོག་བཤད་ལ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པ་དང་། དེ་རྒྱ་མཚན་དང་
 ལྡན་པ་རེད། གང་ཡིན་ཞེན། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་(བོད)གི་གནས་བབས་གང་ཟག་དེའི་གནས་བབས་ཀྱིས་གཏན་འབེབས་བྱེད་
 པ་དང་། གང་ཟག་དེ་སྐབས་དེར་དངོས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དབུ་ཁྲིད་མ་རེད།¹⁶² ལྷག་པར་དུ་གཞིས་ཀའི་ལམ་
 ལུགས་ཀྱི་སྤྱི་ཚོགས་ཤིག་གི་ཡ་རབས་སྐད་ཆ་གཞིར་བཞག་སྟེ་ལུང་པ་དེ་ལུང་པ་གཞན་ཞིག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པར་
 བཅིས་ན་ཚུལ་མིན་རེད། དཔེར་ན། རྒྱ་ལའི་སློབ་སྦྱོར་བཟུང་གསུམ་པ་མཚོག་གིས་(ལུ་རུ་སྤུའི་)ནི་ཀོ་ལྷ་སི་གཉིས་པར་
 སྤྱིངས་པའི་བྱུག་གིས་ཤིག་གི་མཚུག་ཏུ་“གོང་མ་ཚེན་པོ། སྤྱི་ཉིད་ཀྱིས་སྟོན་ཆད་བདག་ཅག་ལ་བུམས་སྟོང་རྗེ་དང་སྤང་
 སྟོབ་མཚན་ཡོད་པས་སྤྱད་ཕྱིན་ཡང་བཀའ་ཅི་དང་ལེན་བྱེད་མཁན་བོད་ཁྱེད་ཀྱི་དགོངས་པའི་ལུལ་ནས་མི་འདོར་བ་
 མཐུན་ཞེས་བྲིས་ཡོད།¹⁶³ གསལ་ཏེ་རྒྱ་མིའི་རིགས་པ་རྒྱ་མཚན་གཞིར་བཞག་ན་བཟོད་པ་དེ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་ལུ་
 རུ་སྤུའི་མངའ་འོག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།

¹⁵⁹ In: Shakapa, 1988.
¹⁶⁰ Besprozvannykh, 2001, p.116, 299 etc.
¹⁶¹ ལྷུང་མཚན། ལྷུང་མ་ཡིག་ནང་ “Manager of the affairs of Buddhism under Heaven” ཞེས་གསལ་ཡང་། འདིར་ལ་ཉན་ཁང་། རྒྱ་
 པའི་སློབ་མའི་རྣམ་ཐར། ཤོག་བྲངས་ 19 གཞིར་བཞག་སྟེ་གོང་གསལ་ལྟར་བཞོད།
¹⁶² Kychanov and Melnichenko, 2005.
¹⁶³ In: Belov, 2005, p.82.

རྒྱ་ལའི་གླ་མ་སྐྱ་སྤེང་བཅུ་བཞི་པ་མཚོག་གིས་ཤོད་པ་དང་མན་རྩའི་དབར་འབྲེལ་བ་བྱུང་བ་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཤོད་
 དང་རྒྱ་ནག་འབྲེལ་བ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ན་དོན་དངོས་མ་དེ་ཅེས་གསུངས་ཡོད།¹⁶⁴ མན་རྩའི་རྒྱ་ནག་དབར་དུ་མ་བཟུས་
 གོང་ནས་མན་རྩའི་གོང་མས་རྒྱ་ལའི་གླ་མ་སྐྱ་སྤེང་ལྔ་པ་མགོན་འབོད་གནང་ཡོད་པ་དང་། མན་རྩའི་རྒྱ་ནག་གི་གོང་ཁྲིའི་མེ་
 ཅིང་བཅོན་བཟུང་བྱས་ཟིན་པའི་རྗེས་ལ་ཁོང་ལ་གོང་ཁྲིའི་དེའི་ནང་ཕེབས་བསུ་ཞུས་ཡོད། མ་ཟད་མན་རྩའི་རྒྱ་ལའི་གླ་མ་སྐྱ་
 སྤེང་ལྔ་པ་མན་རྩའི་མངའ་འབངས་ཀྱི་རོ་ཤོར་མགོན་འབོད་བྱས་མེད་པར། དེ་བས་ཁོང་ལ་སོག་པོ་བའི་ཁྲིའི་དུ་སྐྱ་དབར་
 ཆེན་པོ་ཡོད་སྟབས་གདན་ཞུ་བྱས་པ་དེད། ད་དུང་མན་རྩའི་གོང་མས་རྒྱ་ལའི་གླ་མ་སྐྱ་སྤེང་ལྔ་པ་སྤེ་རྒྱལ་ཞིག་གི་དབུ་ཁྲིད་
 ལ་ངོས་བཟུང་སྟེ་ཕེབས་བསུ་སྟེ་ལེན་ཞུས་ཡོད། རྒྱ་ལའི་གླ་མ་སྐྱ་སྤེང་ལྔ་པའི་རང་རྣམ་ནང་མན་རྩའི་གོང་མས་ཁོང་ལ་
 ཕེབས་བསུ་སྟེ་ལེན་ཞུ་སྟབས་ཁོང་ཉིད་གོང་མའི་བཞུགས་ཁྲིམས་ཅུང་དམའ་ཅོམ་གྱི་བཞུགས་ཁྲིམས་ཞོག་ཞོག་བཞུགས་
 ལུགས་བཞོད་ཡོད་ཀྱང་། དེ་ཅོམ་གྱིས་ཁོང་མན་རྩའི་མངའ་འབངས་ཡིན་པ་སྟོན་གྱི་མེད། དེ་བས་དེ་ནི་མན་རྩའི་གོང་མས་
 ཤོད་ལས་སྟོབས་ལུགས་ཆེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་འགོ་འཁྲིད་ཀྱི་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་ཅོམ་དེད།

གོང་མ་ཞོན་གཡམས་(Xuanye)ཀྱིས་རྒྱ་ལའི་གླ་མ་སྐྱ་སྤེང་བདུན་པ་དང་པཎ་ཆེན་སྐྱ་སྤེང་གཉིས་པ་ཙ་བ་ནས་
 མཇལ་མེད་པ་དང་། ཁོང་གཉིས་ཀྱི་དྲུང་ནས་བཀའ་ཚོས་ཀྱང་ཞུས་མེད་པར་བརྟེན་སྟེ་པོ་ཁ་ཤས་ཀྱིས་ཁོང་ཡོན་བདག་ཏུ་
 ངོས་འཛིན་བྱེད་མི་དུང་བ་མ་ཟད། ཐན་མིང་ཅོམ་དུ་འང་ཡོན་བདག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་མི་དུང་ཞེས་ཐག་བཅད་དེ་ཤོད་གྱི་
 ཡོད།¹⁶⁵ དུས་མཚུངས་སུ་“མཚོད་ཡོན”ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད་པར་ངེས་པར་དུ་ཤོད་པའི་གླ་ཆེན་ཚང་མ་དང་རྒྱ་ནག་གི་གོང་
 མ་ཚང་མ་མན་རྩའི་ལུགས་འབྲེད་བྱེད་དགོས་པའི་ངེས་པ་མེད། གཞན་ཡང་པོ་བྱང་པོ་རྒྱ་ལའི་མདུན་གྱི་རྫོ་རིང་ངོས་ཀྱི་ཡི་
 གའི་ནང་གོང་མས་“རྒྱ་ལའི་གླ་མ་དང་སྤེ་པོ་གཞན་གྱིས་དེད་ཚང་གི་རྒྱལ་པོ་གསུམ་ལ་དད་དམ་གཡོ་བ་མེད་པ་ཡོད་པ་
 དང་། ཨམ་བན་གྱིས་ལུན་རིང་འགྲུར་བ་མེད་པར་ཞུ་སེར་བསྟན་པར་ཡིད་ཆེས་སློས་འགོལ་བྱས་པ་མི་རབས་རྗེས་མ་
 ཚོས་ཡིད་ལ་བླན་ཚུགས་ཅེས་བཞོད་དེ་རྩན་གར་བ་ཤོད་ནས་མཐར་སྐྱོད་བཏང་བར་རང་གིས་རང་དང་། ཁོ་རང་གི་དམག་
 དཔུང་ལ་བསྐྱབས་བརྗོད་བྱས་ཡོད།¹⁶⁶ བསྐྱབས་ཡིག་དེར་གོང་མའི་དབང་ཚད་ལྡན་མེད་པ་དེ་ཅེས་བསྐྱབས་པའི་ཁུང་
 ཅིའི་ཡིག་ཆ་ཞིག་གི་རྣམ་པ་ལྡན་ཡོད་ཀྱང་། “དད་དམ”ཞེས་པའི་ཚིག་འབྲུ་དེས་མངའ་འབངས་ཤིག་གིས་མགོ་འབྲུལ་
 བྱས་པ་སྟོན་གྱི་མེད་པ་དང་། ཨམ་བན་གྱིས་ཞུ་སེར་བསྟན་པར་ཡིད་ཆེས་སློས་འགོལ་བྱས་པ་ཡིས་ཁོང་གིས་རྒྱ་ལའི་གླ་
 མའི་དགོ་ལུགས་པའི་བྱུང་མཐར་ཡིད་ཆེས་སློས་འགོལ་བྱས་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད་པས་(རྫོ་རིང་ཞོག་གི་ཡི་གེ་གཞིར་བཞག་
 བ)དེའི་ནང་“མཚོད་ཡོན”དང་འགལ་བ་གང་ཡང་མེད།

མན་རྩའི་གོང་མ་རིམ་བས་ལུལ་ལ་དབལས་ཉེ་སྐྱད་ཆ་འབྲེལ་མིན་བཤད་ཡོད་ཅིང་། ཁོ་ཚོའི་མིག་ནང་ཁུང་ཅི་དང་
 བར་པའི་ལྷ་ཚུལ་མན་རྩའི་འགལ་བ་མེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༧༡༤ ལོའི་ལོ་མཇུག་དང་ཕྱི་ལོ་ ༡༧༡༩ ལོའི་ལོ་མགོར་བོད་ལ་ཆིང་
 རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔུང་སླེབས་པ་དང་། གོང་མ་ཞོན་གཡམས་ཀྱིས་ཁོ་རང་གི་སྟོན་ཆེན་ཚོར་“གནས་སྤངས་དེ་འདྲ་ཞིག་
 མཐོང་དུས་(གང་བྱེད་དགོས་མིན)གནས་ཚུལ་ཐག་གཅོད་རྒྱུ་ལས་སྤོ་པོ་དེད། ཡང་སྤིད་གསར་བ་དེར་ཆ་བཞག་ན་ང་ཚོས་
 ཁོང་ལ་རྒྱ་ལའི་གླ་མའི་མཚན་གནས་འབྲུལ་རྒྱ་དང་། འཇུག་དང་ཐམ་ག་ཞིག་སྟོན་དགོས། སང་ལོ་རྩ་ལྷུང་གུ་ཆགས་དུས་

¹⁶⁴ Laird, 2006, p.82. ལ་གཞིགས།
¹⁶⁵ Besprozvannykh, 2001, p.171.
¹⁶⁶ In: Besprozvannykh, 2001, p.171.

ཁྲིད་ཚོ་ཁོང་དང་མཉམ་དུ་བོད་ལ་སྐྱོད་དགོས་པ་དང་། ཁོང་གིས་རྒྱ་ལའི་རྒྱ་མའི་གསེར་ཁྲི་འཛིན་དགོས་པའི་བཀའ་གཏོང་
 དགོས་ཞེས་བཀའ་ཚུ་བྲིས་ཡོད།¹⁶⁷ དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱ་ལའི་རྒྱ་མའི་སྐྱེ་འབྱུང་དགོན་པར་བསྐྱར་བའི་གོང་མའི་བཀའ་ཡིག་
 ཅིག་ནང་ཁོང་གིས་པ་མང་ལོ་རྒྱུ་བ་བཞི་པའི་ནང་དཔོན་རིགས་ཀྱི་པ་བཞི་དང་། དམག་དཔུང་ཆེན་པོའི་བཀོད་འདོམས་
 དཔོན་གྱིས་གྲུས་པ་ཆེན་པོ་དང་བཅས་ཁྲུང་དུ་འཕགས་པའི་རྒྱ་མ་དེ་བོད་དབུས་གཙང་དུ་ལེབས་སྐྱེལ་ཞུ་གི་རེད། ཁོ་ཚོས་
 ཁོང་གི་ཞབས་ཀྱི་པ་དང་མོ་མཚུངས་མེད་བརྗེད་ཉམས་ལྡན་པའི་འཕགས་པ་ལོ་གི་ལ་རིའི་པོ་བྲང་པོ་ཏུ་ལའི་མི་མཛེད་གཏོང་
 ལུས་བཏེགས་པའི་གསེར་གྱི་ཁྲི་འཕང་མཐོན་པོར་འགོད་གྱི་རེད་ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཡིག་ཆ་དེ་གཉིས་ནང་ཆོག་བརྗོད་མི་
 འབྲ་བ་བཀོལ་སྐྱོད་བྱས་ཡོད་ཅིང་། གཅིག་ནི་རྒྱ་མི་དང་མན་རུ་བ་ཚོའི་ཆེད་དུ་ཡིན་པ་དང་དེའི་ནང་“སྐྱོ་སྐྱོ་”དང་འབྲེལ་བ་
 བྱེད་དུས་སྐྱོད་པའི་བརྗོད་ཆོག་མེད་སྐྱེད་ཡོད་པ་དང་། གཞན་པ་དེ་བོད་པའི་ཆེད་དུ་ཡིན་པ་དང་དེའི་ནང་ནང་པའི་མཚན་
 གནས་མེད་སྐྱེད་ཡོད། དེ་འདྲ་བཀའ་ཡིག་དེ་ཚོའི་ནང་རྒྱ་མི་དང་མན་རུ་བ་ཚོར་གོང་མ་གནས་ཀྱི་སྲས་དང་དབུས་རྒྱལ་
 ཁབ་ཀྱི་རྗེ་བོ་ཡིན་པའི་མིང་ཐོག་ནས་བྲིས་ཡོད་པ་དང་། བོད་པར་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མ་ནང་བསྐྱེད་གྱི་ཡོན་བདག་ཡིན་པའི་
 མིང་ཐོག་ཏུ་བྲིས་ཡོད།

དེ་ཏུ་ལས་དགོས་པ་མ་རེད། རྒྱ་མིའི་གོང་མའི་ལམ་ལུགས་ནང་རྒྱ་ནག་དང་རྒྱལ་ཁབ་གང་ཡང་རུང་བ་འབྲ་
 མཉམ་གྱི་འབྲེལ་བ་འཛུགས་སྲོལ་མེད། དེར་བརྟེན། ཁོ་ཚོ་དང་བོད་དབར་གྱི་འབྲེལ་བ་“མངའ་འབངས་དང་རྗེ་བོ་ལྟ་བུ་
 ཡིན་དགོས་པ་ལས་ཐབས་མེད།¹⁶⁸ ང་ཚོས་དྲན་གསལ་ལྟར་ན་རྒྱ་མིས་ལྷ་རུ་སྐྱེད་དང་། དེ་བྱིན་ཇི། ཏོ་ལེན་པ་སོགས་དང་
 ཡང་དེ་འབྲ་བྱས་ཡོད་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱར་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཆགས་མེད་པས་དེ་དང་མཚུངས་པར་
 བོད་པའི་རྒྱ་ཆེན་ཚོ་དངོས་སུ་རྒྱ་ནག་གོང་མའི་མངའ་འབངས་ཆགས་མེད་ལ། ཁོ་ཚོར་མངའ་འབངས་ཀྱི་“སྐྱེད་སྐྱེས་འགན་
 འཁུལ་”འང་མེད། བོད་པའི་རྒྱ་ཆེན་ཚོས་མངའ་འབངས་འགན་འཁུལ་བསྐྱབས་མེད་པར། དེ་བས་“མཚོད་ཡོན་”ཀྱི་འབྲེལ་བ་
 རྒྱན་མི་ཆད་པར་བརྱུང་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཀྱང་དེར་དོས་ལེན་བྱས་ཡོད། བོད་ལ་བྱི་ནང་ནས་ཉེན་ཁ་སྤྲད་
 དུས་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་སྐྱེད་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་འབད་བརྩོན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་དཔུང་བོད་ནང་
 སྤེལ་བུས་ཁོ་ཚོས་བོད་ནང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ལྷགས་རྒྱུན་ཆེ་བུ་བཏང་བ་རེད།

གོང་མས་ཡོན་བདག་གི་འགན་འཁུལ་ཆེན་པོས་སུ་བོད་ནང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་མི་སྣ་བསྐྱོ་གཞག་གི་ལས་དོན་ནང་ཞུགས་
 ཡོད་པ་དང་། ཁྲིམས་བཟུང་བཅས་ཁྲིམས་སོགས་སྤེལ་ཡོད། འོན་ཀྱང་། བོད་པས་དེ་ཚོར་ཁས་ལེན་མ་ལེན་རང་གིས་ཐག་
 བཅད་ཡོད། བོད་ནང་ཞིང་ཆེན་སྲིད་གཞུང་ཟེར་བ་མེད་ཅིང་། རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁུལ་ལྟར་བོད་ནང་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་“སྤང་
 བས་འོག་ཏུ་དབང་སྐྱེད་”བྱེད་པའི་ལམ་སྲོལ་ཡང་མེད། རྒྱ་ལའི་རྒྱ་མའི་ཚོས་སྐྱོགས་སྐྱེད་དང་ཅམ་མ་ཟད། རྒྱལ་ཁབ་སྐྱོང་
 བའི་སྲིད་དབང་དོ་མཁའ་ཡོད།¹⁶⁹ རྒྱ་ལའི་རྒྱ་མའི་སྐྱེད་དབང་ལ་བོད་ནང་ཅམ་མ་ཟད་རྒྱ་མིའི་ཞིང་ཆེན་འབྲ་མིན་གྱི་ཁོངས་སུ་
 རྒྱ་སྤྱིལ་བཏང་བའི་བོད་པའི་ས་ཆ་དེ་ཚོས་ཀྱང་རྩེ་བཀྱར་ཞུ་གི་ཡོད། གོང་མ་ཡིན་གྱིན་གྱིས་རྒྱ་ལའི་རྒྱ་མ་སྐྱེད་བདུན་པར་
 ལུལ་བའི་ཡི་གེ་ཞིག་ནང་“ད་ལྟའི་དུས་སུ་བྱུ་བ་སྐྱོགས་དང་ང་ཚོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཐེ་ཐོན་དང་ཡུན་ལྷན་དུ་ཐུན་མོང་གི་ས་
 མཚན་ལོད། དེར་བརྟེན། སྐྱོགས་གཉིས་དབར་མཚན་མི་ཆད་པར་པོ་ཏུ་པར་འགྲོ་རྒྱུ་འོང་བྱེད་མཁན་ཡོད་ཅེས་

¹⁶⁷ In: Besprozvannykh, 2001, p.167.
¹⁶⁸ Besprozvannykh, 2005, p.114-116.
¹⁶⁹ Kychanov and Melnichenko, 2005.

གི་ཁྲིམས་ལུགས་ཤིང་ཕྱོགས་དང་ཨེ་ཤི་ཡ་དབུས་ཁུལ་གྱི་ས་ཁྲོན་ཆེན་པོ་ལའང་ཁྲུང་གི་ཡོད་པས་"མཚོད་ཡོན"ཅུ་འཛིན་གྱི་འཕྲུགས་རྒྱུན་ཐོག་ཡུལ་ས་ཁྲོན་གྱི་ཆ་ནས་རྒྱ་ནག་གི་ཁྲིམས་ལུགས་ལས་གཞི་རྒྱ་ཚུང་བ་རེད།

ཚོད་བ་དེ་ཁས་ལེན་གྱི་དཀའ་བ་ཞིག་རེད། གཅིག་ནས་རྒྱ་ནག་དང་ཆིང་ལོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་དོ་བོ་གཅིག་མིན་བ་དང་། གཉིས་ནས་བཅའ་ཡིག་དེ་"མཚོད་ཡོན"ཅུ་འཛིན་ལས་ཀྱིས་བ་ཆེ་བའམ། གལ་ཆེ་བ་མ་རེད། (བཅའ་ཡིག་དེའི་གཏུན་འབེབས་དེ་ཚོ་དང་དེར་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་དཔེ་མཚོན་ཐོག་མཚུངས་བསྟར་ཅན་ཡང་གྱེད་ཐབས་མེད་བ་དང་། མ་ཟད་བོད་བས་བཅའ་ཡིག་དེའི་དོན་ཚན་ཁ་ཤས་མ་གཏོགས་ཁས་ལེན་བྱས་མེད། དེ་ལྟར་བོད་བས་བོད་ཀྱི་འཛིན་སྐྱོང་ལས་དོན་ནང་རྒྱ་མིའི་རོགས་སྐྱོར་ལ་དང་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་། བོད་དེ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་བ་ཞིག་(རྒྱ་ནག)གི་ཆ་ཤས་སྟུ་གྱུར་མེད། དེས་མ་ཟད་བོད་བས་བཅའ་ཡིག་དེ་དང་འགལ་བ་ཡིན་པའི་"མཚོད་ཡོན"ཅུ་འཛིན་དེ་དོར་མེད།

བོད་རྒྱ་ནག་གི་ས་མངའ་ཕྱོག་ཏུ་བརྟུག་པའི་ཁུངས་སྐྱེལ་གཙོ་བོ་གཅིག་ནི་བོད་པའི་སྐྱ་མ་ཆེ་ཁག་གསེར་བྱས་དཀྱུག་འདོན་གྱི་ལམ་ནས་དོས་འཛིན་གྱི་སྲིད་འཕྲོད་པ་དེ་རེད། དོན་ཀྱང་། བོད་པའི་སྐྱ་ཆེན་ཁག་གི་ཡང་སྲིད་དོས་འཛིན་ལྷན་ཁག་ཏུ་བེད་སྤྱོད་བྱས་མེད་ལ། གྱེད་སྐོར་དེ་ཚོར་ཨམ་བན་གྱིས་"མཚུ་བ་སྟོན"དེ་བས་བྱས་མེད། དེ་བས་ཁོང་མཚན་སྐོར་དེ་ཚོའི་ནང་མཉམ་ཞུགས་ཅན་གྱིས་ཡོད་པའམ། ཡང་ན་ཁོང་དེ་ཚོར་རྟོག་ཞིབ་གྱེད་མཁན་ཅན་རེད། ཡིག་ཆ་མང་པོར་དབྱེ་ཞིབ་བྱས་ཏེ¹⁷⁴གོང་མའི་སྐྱ་ཆེན་གྱིས་ཡང་སྲིད་དོས་འདེམས་ཀྱི་རྒྱུད་རིམ་ནང་བྱང་བུ་འཐེན་ཏེ་ཁྲོན་གཙོད་མཁན་གྱི་ལས་འགན་སྤུང་ཡོད་"ཅེས་མཐའ་སྟོན་བརྒྱབ་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་གྱེད་ཚོས། རྒྱ་ནག་གི་གོང་མས་ཏུ་ལའི་སྐྱ་མ་སྐྱེལ་དེའི་རིམ་བར་བྱུང་བའི་ཐམ་གར་བོད་པའི་ཐོག་བརྟུན་སྟོན་གྱི་ལུས་པ་གང་ཡང་མེད།¹⁷⁵

རྒྱ་མིའི་ཡིག་ཆའི་ནང་བྱང་བ་ཁག་གཅིག་བཞག་དེ་དེ་ཚོ་ནི་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བོད་ཀྱི་ལས་དོན་ལ་དངོས་སུ་སྐྱོད་པའི་འཛིན་བྱས་ཡོད་པའི་དཔེ་མཚོན་རེད་ཅེས་བཞག་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་དེ་ཚོ་བོད་གཞུང་གི་ལས་དོན་བསྐྱབས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་ལས་དོན་དེ་ཚོ་སྐྱབ་པའི་རྒྱུད་རིམ་ནང་ཁོ་ཚོས་བོད་གཞུང་ལ་རོགས་སྐྱོར་བྱས་པ་ཅན་སྟོན་གྱི་ཡོད།¹⁷⁶ དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་ཤས་ནང་གྲགས་ཅན་གཞུང་ཆེན་མོའི་གྱེད་སྐོར་དང་འདྲ་པོ་ཡོད། དཔེར་ན། སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་ཤོག་ཁག་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོ་ལྷ་རུ་སྟུ་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་མི་མེད་མནའ་སྐྱེལ་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཅོལ་མཁན་ཤིང་ལོག་ཡིན་བ་དང་། ལྷ་རུ་སྟུ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་སྲིད་བྱས་དང་། སྲིད་གཞུང་གི་དོས་བསྟུ། ཁྲིམས་བཟོ་གཏུན་འབེབས། རྒྱལ་ནང་དང་གྱི་འབྲེལ་སྲིད་བྱས་སོགས་ཐོག་འཕྲུགས་རྒྱུན་ཆེན་པོ་ཡོད། ལྷ་རུ་སྟུའི་གཞུང་ཆེན་ལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་ཐོག་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཨམ་བན་ལ་བོད་ཐོག་ཡོད་པའི་འཕྲུགས་རྒྱུན་ལས་ཆེ་བ་ཡོད། དོན་ཀྱང་། དེ་ཅན་ལ་བརྟེན་ནས་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་ཤོག་ཁག་གི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ལྷ་རུ་སྟུ་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་མི་མེད་མནའ་སྐྱེལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཆ་ཤས་ཆགས་ཀྱི་མེད། དཔེར་ན། སོག་པོའི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་བྱས་ལ(ལྷ་རུ་སྟུའི་མོ་སོ་ཀོ་སྲིད་གཞུང་གིས་བཞག་བྱས་བཏང་ཡོད་པ་དང་། སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ལྷ་རུ་སྟུའི་དམག་མི་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དམག་མི་བོད་ནང་ཡོད་པ་ལས་ཏུ་ཅང་གིས་མང་བ་ཡོད། ངས་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ གྲ་གངས་ཀྱི་མགོ་སྟོན་དུ་ལྷ་རུ་སྟུ་ནས་དམག་མི་དང་དམག་གི་

¹⁷⁴ Namsaraeva, 2003, p.125.

¹⁷⁵ A 60-point Commentary...

¹⁷⁶ ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བོད་ཐོག་གི་ཡིག་ཆར་དབྱེ་ཞིབ་ཞིབ་མཉམ་བྱས་པར་གཞིགས་འདོད་ན། A 60-point Commentary, 2008. ལ་གཞིགས།

གོ་མཚོན་གྱིས་ཁོངས་པའི་མེ་འཁོར་ཉ་ལམ་ཉིན་ལྟར་སོག་པོར་འགྲོ་བ་འབྲུག་གསོ་གི་འདུག་ཁོར་གྱི་སོག་པོ་ལྷ་རྩ་སྤེལ་
ཆ་ཤས་ཡིན་པར་སྤྲོས་ཀྱང་ཡིད་ཆེས་བྱེད་གྱི་མེད།

གོང་དུ་བསྟན་པ་བཞིན་ཚང་མས་རྒྱ་ནག་གི་ལོ་རྒྱུས་དེ་ཙམ་གཤམ་ཆེན་པོར་ངོས་འཛིན་བྱེད་རྒྱ་མེད། རྒྱ་ནག་གི་
ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གི་པོ་ཉ་ཚང་མ་རྒྱ་ནག་གི་གོང་མར་“རྟེན་འབྲུལ”ལྟར་བར་སྐྱེ་བས་པའི་པོ་ཉ་རེད་
ཅེས་འགྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད། གཤམ་ཉེ་བོད་སོག་གཉིས་(རྒྱ་ནག་གམ་མན་རྩ་རི་ཡ་ལྟར)ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ཁ་
འབྲུལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཡིན་ན་བོད་སོག་གཉིས་ཀྱི་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ཡོད་པའི་“རྟེན་
འབྲུལ”ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཡོད་མི་སྲིད། བོད་ཀྱི་ལས་དོན་ལ་ཤེ་ཅིང་གི་ལས་ཁུངས་ཚན་པ་ལིའི་མན་ཡན་ཞེས་པ་ཞིག་གིས་ལྷ་
ཞིབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ལས་ཁུངས་དེའི་དོ་སྣང་བྱེད་ཡུལ་མན་རྩ་བ་དང་རྒྱ་མི་མ་ཡིན་པར། སོག་པོ་དང་། བོད་པ། ལྷ་
རྩ་སྤྲོ་གྲར་གི་སོགས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་མི་མང་རེད། ལྷ་ལོ་ ༡༩༠༦ ལོར་ལིའི་མན་ཡན་ཞེས་པའི་ལས་ཁུངས་དེ་རྩེད་ལིའི་ཡ་
མན་(ལྷ་སྲིད་ལས་ཁུངས་)ཀྱི་སྡེ་ཚན་ལས་ཁུངས་ལིའི་མན་རྩེད་ཞེས་པར་བསྐྱར་བ་དང་། ལྷ་ཡོངས་ཆ་ནས་བཤད་ན་ལིའི་
མན་ཡན་གྱིས་དེའི་འཛིན་སྐྱོང་ས་ཁུལ་ཁག་སྐྱབ་དགོས་པའི་ལས་དོན་གཙོ་བོ་ཞི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་དབྲུས་
སྲིད་གཞུང་གི་བྱེད་སྐོར་དང་མཐུན་པར་འཛིན་སྐྱོང་དང་། ཞིམས་བཟོ། ལྷ་ས་འཛིན་བྱེད་རྒྱ་རེད།¹⁷⁷

དེར་བརྟེན། མན་རྩེད་གོང་མ་དང་ལྷ་ལིའི་སྐ་མ་རིམ་བྱོན་གྱི་འབྲེལ་བ་“མཚོད་ཡོན”ཀྱི་རིགས་སུ་གཏོགས་པའི་
འབྲེལ་བ་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་དམག་དོན་གྱི་རོགས་རམ་སྲུང་པའི་དུས་སྐབས་སུ་བོད་དེ་བཞིན་ཆིང་
རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲུང་སྐྱོབ་ཁུལ་ཞིག་ཡིན་པའི་རྣམ་པ་རྩེད་ཙམ་ཐོན་ཡོད།¹⁷⁸

དབྱིན་གཞུང་གིས་བོད་དང་མན་རྩེད་འབྲེལ་བའི་ནང་མེ་རྩུས་བྱས་ཇེས་བོད་དང་མན་རྩེད་འབྲེལ་བ་ལ་དོ་སོག་
རྒྱུད་བ་རེད། ལྷ་རྩེད་འབྲེན་ཇི་དང་མན་རྩེད་གཉིས་ཀས་བོད་དེ་བཞིན་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ཐ་དང་པའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་
སྡེ་ཁག་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་ཀྱང་།¹⁷⁹ རྒྱལ་སྤྱིའི་ཞིམས་ལུགས་ཡིག་ཆའི་ནང་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ཐ་
ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ལུགས་དབྱིན་ཇིས་བཀོད་པ་རེད། དབྱིན་གཞུང་གིས་དེ་བྱེད་སྐབས་གཞན་ཀུན་ལས་
ལྷག་པར་ཁོ་རང་ཆོའི་མི་མེད་སྤེལ་ཡུལ་རྒྱ་གར་སོར་ཉར་བྱེད་པའམ། ཡང་ན་དེའི་བདག་དབང་མི་འཚོར་བ་གཙོ་བོ་འདོན་
བྱས་ཡོད།

དབྱིན་གཞུང་གིས་རྒྱ་གར་གྱི་བྱང་ཕྱོགས་སུ་སྲུང་བཞིན་ཆིང་དང་ལྷ་རྩེད་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་གྲི་ལུགས་
རྒྱུན་མེད་པའི་བར་གནས་ས་ཁུལ་ཞིག་ཉར་རྒྱུའི་འབད་བཅོམ་བྱས་པ་རེད།¹⁸⁰ འོན་ཀྱང་། དབྱིན་ཇིས་རང་གི་དམིགས་
ཡུལ་དེ་སྐབས་ཐབས་བྱེད་སྐབས་བོད་ལ་རང་བཅོན་འཐོབ་རྒྱུར་རོགས་རམ་བྱས་མེད་ལ། འབྲུས་ལྡོངས་སམ། འབྲུལ་ཡུལ་
ལྷར་བོད་རྒྱ་གར་གྱི་ཁོངས་སུ་བཅུག་སྟེ་དབྱིན་ཇིའི་སྲུང་སྐྱོབ་མངའ་ཁུལ་ཞིག་བཟོ་བའི་འབད་བཅོམ་ཡང་བྱས་མེད། དེའི་
ཚབ་ཏུ་དབྱིན་ཇིས་རྒྱལ་སྤྱིའི་དཀའ་གནད་ལས་གཡོལ་ཆེད་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཙམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པ་
དང་། བོད་ལ་རང་སྐྱོང་གི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པའི་བསམ་ཚུལ་ལ་རྒྱབ་སྐྱོར་བྱས་པ་རེད། དེ་ནི་ལྷ་རྩེད་ལ་བོད་ཤེ་ཅིང་སྲིད་
གཞུང་གི་མངའ་འོག་ཡིན་ཡང་། དོན་དམ་དུ་བོད་རང་བཅོན་རེད་ཅེས་པའི་དོན་རེད།

¹⁷⁷ Namsaraeva, 2003.
¹⁷⁸ Van Walt, 1987.
¹⁷⁹ Van Walt, 1987.
¹⁸⁰ Goldstein, 2003, p.536.

དབྱིན་གཞུང་གིས་རང་གིས་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་ཁེ་སན་ཅམ་མ་ཟེང་། ད་དུང་ཡུ་རོབ་ལྷོ་བར་བརྒྱུད་བའི་བསམ་ཚུལ་གཞིར་བཞག་སྟེ་དེ་ལྟར་བྱས་ཡོད་པ་དང་། དབྱིན་རིའི་བསམ་ཚུལ་ནང་“མཚོན་ཡོན”ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཙུ་བ་ནས་འཕྲད་པ་བྱུང་མེད། དབྱིན་རིའི་གཞུང་གི་སྤྱི་སྲིད་མི་སྣ་ཚར་ལང་སི་ ལྷལ་གྱིས་བཤད་པ་ལྟར་ན། ཏུ་ལའི་སློབ་སྦྱོར་བ་ཚུ་གསུམ་པས་བོད་དང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བ་ནི་ཁོང་(མཚོན་གནས་ཡིན་པ་དང་)དང་གོང་མའི་(ཡོན་བདག་ཡིན་པ་)དབར་སྐྱེར་གྱི་འབྲེལ་བ་ཅམ་ཡོད་པ་ལས་དེ་ལས་ལྷག་པ་གང་ཡང་མིན་པར་ངོས་འཛིན་གནང་ཡོད།¹⁸¹ བོད་དང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབྲེལ་བའི་རོ་བོ་ཡུ་རོབ་ཀྱི་ཐ་སྲུང་ནང་འབྲེལ་བཤད་རྒྱལ་ཐབས་མེད་པ་ཤེས་མཁན་ཡུ་རོབ་སྤྱི་ཚེན་གྱི་མི་ཉུང་ཤས་ལས་མེད་པའི་ཁོང་གིས་གཅིག་ནི་ཆར་ལང་སི་ ལྷལ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༣ ལོར་དབྱིན་རིའི་རྒྱལ་མིའི་སྐྱེ་ཚབ་མི་ཇེ་ཀར་ཇོན་(Lord G.N. Curzon)ཀྱིས་ཏུ་ལའི་སློབ་དོན་ཡོད་དང་ཁྲིམས་ལུགས་གཉིས་ཀའི་ཆ་ནས་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་རེད་ཅེས་ནན་བཤད་བྱས་ཡོད། ཁོང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༣ ལྷ་ ༡ ཚེས་ ༤ ཉིན་ལོན་ཾོན་ལ་བསྐྱར་བའི་ཡི་གེ་ཞིག་ནང་“རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ཟེར་བ་ནི་(དབྱིན་རྒྱ)ཕྱོགས་ཁབ་གཉིས་ཀའི་ཁེ་སན་ཆེད་དུ་རྒྱ་ནག་སྤོང་བྱས་པའི་ཁྲིམས་སྲིད་ཀྱི་ཉོན་ལྷན་ཞིག་དང་། ཆབ་སྲིད་ཀྱི་གཡོ་འབྲུལ་ཞིག་རེད”¹⁸²ཅེས་བྲིས་ཡོད། ཀར་ཇོན་གྱིས་རྒྱ་མིའི་ཨམ་བན་ལ་བོད་ནང་“རྒྱལ་པོའི་སྐྱེ་ཚབ”ཀྱི་མཚན་གནས་མེད་པར་གཞུང་ཚབ་དཔུས་མ་ཞིག་རེད་ཅེས་བྲིས་ཡོད་པ་དང་། “བོད་རང་བཅོན་ཟེར་བའི་སྐད་ཆ་དེ་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པའི་གཉིས་ཆ་ཕྱི་མའི་ནང་མི་སེར་སྐྱེལ་མཁན་དང་བཅོན་རྒྱལ་རིང་ལུགས་པས་རྒྱ་ནག་ལ་བཅོན་འཇུག་ལ་བྱེད་སྐབས་གསར་དུ་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་པར་“ངོས་འཛིན་བྱས་ན་ནོར་བ་རེད།¹⁸³ རོན་དངོས་དེ་ལས་ཡོངས་སུ་ལྷོག་ཕྱོགས་ཡིན་ཏེ་ཡུ་རོབ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་བཅོན་འཇུག་བྱས་ཇེས་དབྱིན་རིས་“རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་པ་དང་། དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་བོད་རང་བཅོན་ལ་ཁས་ལེན་ཡོང་རྒྱུར་འགོག་རྒྱུ་ཆགས་པ་རེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༤ ལོའི་ལྷ་སའི་གྲོས་མཐུན་ཆིང་སྲིད་གཞུང་གིས་བོད་ཀྱི་མིང་ཐོག་ཏུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་ཆིང་ས་ཡིག་གྲོས་མཐུན་ཐོགས་འཛོག་མི་ཚོགས་བཅོས་ཡོད་པ་དང་། དེས་མ་ཚད་བོད་ཀྱིས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་“སྤྱིའི་རྒྱལ་ཁབ”ལ་གཡུར་མི་ཚོགས་ཅེས་པའི་དོན་ཚན་དེ་དབྱིན་རིའི་དུད། རྒྱ་ནག་ཐེ་བའི་སྤྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་གང་ལའང་བོད་ཀྱིས་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་གཡུར་མི་ཚོགས་ཅེས་པའི་དོན་རེད།¹⁸⁴ ལྷ་སའི་གྲོས་མཐུན་སྐབས་དབྱིན་རིའི་གཞུང་གིས་བོད་གཞུང་ལ་ཆིང་གོང་མར་མ་བསྐྱུན་པར་རང་རྒྱལ་སུ་གྲོས་མཐུན་འཛོག་པའི་གནས་བབས་དང་ལུས་པ་ཆ་ཚང་ལྡན་ཡོད་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པས་གྲོས་མཐུན་དེ་གལ་ཆེན་པོ་ཆགས་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༠༦ ལོར་སྤོན་བརྗོད་བྱེད་མཁན་གྱི་གཞོན་ལུགས་འོག་དབྱིན་གཞུང་གིས་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱུན་དུ་གྲོས་མཐུན་འཕར་མ་ཞིག་བཞག་པ་དང་། གྲོས་མཐུན་དེས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་“སྤྱིའི་རྒྱལ་ཁབ”ཀྱི་ཁོངས་ནས་སྤྱིར་འཐེན་ཏེ་མན་ཇུ་བ་ཚོས་བོད་ཀྱི་ཆབ་བྱས་ཏེ་བོད་ཀྱི་སྤྱི་སྲིད་ལས་དོན་གཉེར་སྤོང་བྱེད་ཚོགས་པའི་ཐོབ་ཐང་སྤྲད་པ་རེད། ད་གཞོན་བོད་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཉེས་པོར་གནས་མི་གནས་ཀྱི་འགན་(དབྱིན་རིའི་ལས་ལྷག་པར་)ཆིང་སྲིད་གཞུང་ཡོད་པར་གྱུར་བ་རེད། ཇེས་ལ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་གྲོས་མཐུན་དེས་བོད་ཀྱི་རང་སྤོང་ཐོབ་ཐང་མེད་པ་བཅོས་པ་རེད་ཅེས་འབྲེལ་བཤད་འོག་པ་བརྒྱབ་ཡོད།

181 Bell, 1992, p.215.

182 In: Van Walt, 1987, p.32.

183 “Representative of the interests of the Tibetan people”...

184 Van Walt, 1987.

དུས་རབས་བཅུ་དགུ་བ་ནས་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོན་བར་བོད་དེ་བཞིན་གྲོས་མཐུན་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་གི་འོག་ཏུ་
 རྒྱལ་ཁབ་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད། སྤྱི་མ་དེས་(བོད་
 གྲིས)ཆིང་གོང་མར་བོད་ཀྱི་མིང་ཐོག་ཏུ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ལས་དོན་གྱི་གྲོས་མཐུན་འཛིན་ཆོག་པའི་དབང་ཆ་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་
 ཅམ་ལས་བྱས་མེད་པས་དེ་ཅམ་གྱིས་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་སུ་འགྱུར་གྱི་མེད། ཆིང་གོང་མའི་
 རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་མིང་ཉག་ས་བཀོད་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཆིངས་ཡིག་དང་གྲོས་མཐུན་ཁག་གལ་ཉེ་དམིགས་སུ་བཀའ་ཉེ་བོད་
 གྱི་ཆིང་དུ་བཞག་མེད་ན་དེ་ཆོ་སྲིམས་མཐུན་མ་རེད།¹⁸⁵ དེས་གང་སྟོན་གྱི་ཡོད་དམ་ཞེ་ན། ཆིངས་ཡིག་གས་གྲོས་མཐུན་
 དེ་ཆོའི་ནང་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་མིང་འོག་ཁས་ལེན་དམ་བཅའ་དེ་ཆོ་བོད་ནང་དངོས་སུ་ལག་བསྟར་གྱེད་
 མི་ཆོག་པ་སྟོན་གྱི་ཡོད། རྒན་(C. Ran)གྱིས་¹⁸⁶སྤྱི་ལོ་ ༡༩༠༧ ལོར་ཨུ་རུ་སུ་དང་དབྱིན་ཇིའི་དབར་བཞག་པའི་པར་ལི་
 ཡ་དང་། ཨམ་རྟ་ནི་སི་ཉཀ། བོད་བཅས་སྐོར་གྱི་གྲོས་མཐུན་དེ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་ལ་གོ་བསྟར་མ་བྱས་པར་
 བཞག་པ་ཞིག་ཡིན་སྟབས་གྲོས་མཐུན་དེ་སྲིམས་མཐུན་མ་རེད་ཅེས་བྲིས་ཡོད། དངོས་འབྲེལ་བྱས་ན་གྲོས་མཐུན་དེ་
 འཛིན་སྐབས་ཨུ་རུ་སུ་དང་དབྱིན་ཇིས་བོད་པར་གོ་བསྟར་མ་བྱས་པར་བརྟེན་སྲིམས་མཐུན་མིན་པ་ཆགས་ཡོད། རྒྱ་ནག་
 མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་གྲོས་མཐུན་དེ་ནི་"བོད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་པའི་ཆ་བ་
 ཏུ་བོད་ཀྱི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་བཀོད་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་གཞུང་འབྲེལ་ཡིག་ཆ་ཐོག་མ་དེ་"ཡིན་པར་
 ངོས་འཛིན་བྱས་ཡོད།¹⁸⁷ གང་ཟག་ཅིག་གས། མི་རིགས་ཤིག་གི་བསམ་སློབ་འདུ་ཤེས་ལ་འགྱུར་བ་འགོ་བའི་རྒྱ་རྒྱུ་རོ་མ་
 ཉག་ཉག་བསམ་སློབ་གཏོང་སྟངས་དེ་འདྲ་རེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེ་མ་གཞི་ནས་
 ཡུ་རོབ་པའི་འདུ་ཤེས་ཤིག་རེད། ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་མིང་དབང་སྟོབས་ཞེས་པའི་ཐ་སྙད་དེའི་གོ་བ་མི་འདྲ་བ་རེད།
 མ་ཟད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གང་ལྟར་ཡང་རྒྱ་ནག་མ་རེད།

བོད་པས་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བོད་ཀྱི་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པ་དང་། ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ཀྱི་མིང་ཐོག་
 ཏུ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་གྲོས་མཐུན་འཛིན་ཆོག་པར་རྩ་བ་ནས་ཁས་ལེན་བྱས་མེད་ཅིང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་བོད་ཀྱི་
 མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཆིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་དེའང་སྤྱི་ཚུལ་གྱི་རྣམ་པ་ཅམ་རེད། མ་ཟད་རྒྱལ་
 ཁབ་གཞན་རྒྱ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་ཅམ་གྱིས་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོ་བོར་
 ཆང་བཀག་བཅོས་མེད་ལ། བོད་དེ་བཞིན་དབྱིན་ཇིའི་འུགས་རྒྱུ་ཁྲུང་ཁྲུང་ས་ནང་ཚུད་པར་འགོག་རྒྱུ་བཅོས་མེད།¹⁸⁸
 དེ་བས་བོད་ལ་དབྱིན་ཇིའི་འུགས་རྒྱུ་ཁྲུང་ཁྲུང་ས་ནང་བཅོས་མེད་པར་བརྟེན་མན་རྩས་བོད་དེ་བཞིན་ཁོ་རང་ཆོའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་
 ཁོངས་སུ་འཇུག་པའི་འབད་བཅོམ་གྱེད་དགོས་བྱུང་བ་རེད། དབྱིན་ཇིར་བོད་ནང་དམིགས་བསམ་ཁེད་དབང་ཁག་གཅིག་
 ཐོབ་ཡོད་པ་དེ་ཆོ་"འདྲ་མཉམ་མ་ཡིན་པའི་ཆིངས་ཡིག་"གི་ལྟ་བུ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་
 མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་ཀྱང་རྗེས་ལ་ལྟ་བུ་དེ་རང་ལུགས་སུ་བསྟེན་ཡོད། གལ་ཉེ་བོད་ཀྱིས་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༥༦ ལོ་དང་། སྤྱི་ལོ་
 ༡༩༠༩ ལོའི་གྲོས་མཐུན་དེ་ཆོ་རྩིས་མེད་བཏང་ཡོད་ན་དབྱིན་ཇིར་བོད་ནང་ཡོད་པའི་དམིགས་བསམ་ཁེད་དབང་དེ་ཆོ་

¹⁸⁵ Van Walt, 1987.
¹⁸⁶ Ran, 1991.
¹⁸⁷ Who has sovereignty over Tibet...
¹⁸⁸ Van Walt, 1987.

ཁྲིམས་མ་ཐུན་མིན་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད་ཀྱང་། བོད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མ་བྱས་པར་གྲོས་མཐུན་དེ་ཚོའི་ཚོད་དོན་གྱི་བྲག་ཁ་ལས་ལ་
བསྐྱར་བཅོས་ཅམ་བྱས་པ་རེད།

དུས་རབས་ཉི་ཤུ་བའི་མགོ་སློང་དུ་མན་རྩའི་གཞུང་གིས་བོད་དུ་སྤྱི་རྒྱལ་གྱི་བཅོན་འཇུག་ལ་བཀག་འགོག་བྱས་མེད་
པས་མ་ཚད། ད་དུང་མན་རྩེ་རང་གིས་བོད་ལ་དམག་བརྒྱབ་པར་བརྟེན་མན་རྩེ་བས་“མཚོད་ཡོན”ཀྱི་འབྲེལ་བ་ཅིས་མེད་དུ་
བཏང་བ་རེད། སྤྱིར་བཏོན་སྲིད་གཞུང་ལ་དབང་ཆ་མེད་ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་དུ་ལའི་རྣམ་མཁན་གནས་དབྱུང་“བཏང་བ་རེད། དེར་
བརྟེན། དུ་ལའི་རྣམ་མཁན་(ལུགས་དང་མཐུན་པའི་སློན་ནས)ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་དང་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་བཅད་པའི་གསལ་བསྐྱབས་སྤེལ་
བ་རེད། དེས་པར་དུ་ནན་བཤད་གྱི་དགོས་པ་ནི་མན་རྩེ་བྱ་སྤྱོད་དེ་ཚོ་བཅམས་པ་དང་“མཚོད་ཡོན”ཀྱི་འབྲེལ་བ་བཅད་
པའི་གནས་ཚུལ་དེ་ཚོ་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གོང་མ་རང་ལ་དོན་དམ་གྱི་དབང་ཆ་གང་ཡང་མེད་པ་དང་། དབང་ཆ་དོ་མ་གོང་
མའི་ཡུམ་ཚང་ཤིའི་(Dowager Cixi)དང་རྒྱལ་ཚབ་རྒྱལ་ཡུམ་ལུང་གཡུས་(Dowager Longyu)གཉིས་ཀྱི་ལག་ཏུ་ཡོད་
སྐབས་བྱུང་ཡོད།

སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོར་འགོ་རྒྱལ་ལ་པའི་ཤིན་ཏུ་གསར་བརྗེས་རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་ཅུ་གཏོར་བཏང་བ་དང་། དེ་
ལ་བརྟེན་ནས་ཚིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་མགོ་རྟོག་ལོག་པ་རེད། “སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོར་ཤིན་ཏུ་གསར་བརྗེས་ལངས་པ་དང་།
དེའི་ཉེར་ལེན་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱ་(ཏན)རིགས་དང་། མན་རྩེ་རིགས། སོག་རིགས། ཏུང་རིགས། བོད་རིགས་བཅས་དོག་ཅ་
གཅིག་ཏུ་བསྐྱེལ་ཏེ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དབུ་བརྟེས་པ་དང་། ཡོན་རྒྱལ་རབས་སྐབས་དང་འབྲེལ་བར་དབུས་སྲིད་གཞུང་
གིས་བོད་ཐོག་རྒྱུན་མཐུན་དེ་དབང་སྐྱར་བྱས།”¹⁸⁹ དེ་བདེན་པ་མ་རེད། བོད་སོག་གཉིས་ཀྱི་རྗེ་བོ་དང་ཨད་སིན་ ཇི་ཨོ་
རོ་(Aisin Gioro)ཡི་མན་རྩེའི་རྒྱལ་རྒྱུད་དབང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་ལས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་དང་འབྲེལ་བ་མེད།
རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཚུགས་པ་ནས་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་ཆད་པ་རེད།

གསར་བརྗེས་བྱུང་བ་དང་གོང་མས་སྲིད་ཁྲིམས་བབ་རྗེས་མི་ཐོག་རྒྱུད་འཛིན་གྱིས་སྲིད་དབང་འཛིན་པའི་རྒྱུན་
ཆད་པ་དང་། གོང་མ་སྲིད་ཁྲིམས་བབ་པ་དང་སྲིད་དབང་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་ཅིས་སློང་བྱས་པའི་ཡིག་ཆའི་ཐོག་རྒྱལ་
ཚབ་ལ་བཅོན་ཤིང་བཏང་སྟེ་མིང་རྟགས་འགོད་བཅུག་ཡོད་པས་དེས་རྒྱལ་ཁབ་རྣམས་པ་གསར་བཤེག་ཏུ་འགྱུར་བ་མཚོན་
གྱི་ཡོད་པ་དང་། ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རྒྱ་བརྟེན་བཅོམ་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོ་རྒྱ་ནག་ལ་“ཅིས་སློང་བྱས་པ་ཁྲིམས་མཐུན་བཟོ་
མི་བྱུག། སྲིད་གཞུང་གསར་པ་དེར་མང་ཚོགས་མང་པོས་རྒྱ་སྤྱོད་བྱས་མེད་ཐོག་། ད་དུང་རྒྱ་མི་མང་པོས་ཀྱང་རྒྱ་སྤྱོད་
བྱས་མེད། གནས་སྐད་དེ་རྗེས་ལ་རྒྱ་ནག་དུམ་བུར་གྱེས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་ས་ཁོངས་མངའ་ཁུལ་མང་པོའི་ནང་དབང་
ཆའི་འཐབ་ཚོད་བྱུང་བ། ལུ་དབྱེའི་ཁོ་རང་གི་འདོད་མོས་གཞིར་བཞག་མན་རྩེ་ཀོ་(མན་རྩེའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི)ཡི་གོང་མར་
བསྐྱར་དུ་དོས་འཛིན་བྱས་པ་སོགས་ལས་གསལ་པོ་རེད། དེར་བརྟེན། ཚིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་མཁན་རྒྱ་
ནག་མ་ཡིན་པར་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༣༩ ལོར་ཤར་ཕྱོགས་ཀྱི་ཞིང་ཆེན་གསུམ་གྱི་རང་སྤྱོད་གནས་སྐད་ལ་འགྱུར་བ་བཏང་བ་
ལས་བྱུང་བའི་མན་རྩེའི་རྒྱལ་ཁབ་རེད།¹⁹⁰ སྤྱིར་མན་རྩེའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ལ་ཉེ་ཉོད་གིས་དམ་
བསྐྱབས་བྱས་ཡོད་པ་དོན་དངོས་ཡིན་ཡང་། དེ་ནི་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཁ་ལས་ཀྱིས་དོས་ལེན་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད།
མན་རྩེའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་ལུ་ཏུ་སྤྱི་དབང་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་དང་། སྤྱི་ལོ་ ༡༩༥༥ ལོར་ལུ་ཏུ་སྤྱི་འགོ་བཟོ་གྱིས་མན་རྩེའི་

¹⁸⁹ Briefly on Tibet...

¹⁹⁰ Levkin, G.G. The answers to the guest book visitors...

ཀླུ་ལའ་ཀླུ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བརྟུག་པས་མ་ཚད། མན་རྩའི་གོང་མ་བཙོན་ལ་བརྟུག་པ་རེད། ཀླུ་ནག་མི་སེར་ཀླུ་ལའ་
ཀྲིས་ཁོ་རང་ཚོ་ཚིང་གོང་མའི་ཀླུ་ལའམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཡིན་ཞེས་གསལ་བསྟགས་སྟེལ་མེད་པ་དང་། ཀླུ་ནག་མི་
དམངས་སྤྱི་མཐུན་ཀླུ་ལའ་ཀྲིས་ཁོ་རང་ཚོ་ཚིང་གོང་མའི་ཀླུ་ལའམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཡིན་ཞེས་གསལ་བསྟགས་སྟེལ་
མེད་ལ། ཀླུ་ནག་མི་སེར་ཀླུ་ལའ་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་པ་ཡིན་པའི་གསལ་བསྟགས་ཀྱང་སྟེལ་མེད། དེས་མ་ཚད་ཀླུ་ནག་མི་
སེར་ཀླུ་ལའ་དང་ཀླུ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་ཀླུ་ལའ་གཉིས་མི་རིགས་ཀླུ་ལའ་ཡིན་པ་དང་། དེའི་གོང་མའི་ཀླུ་
ལམས་དང་མི་འདྲ་བའི་ཀླུ་ལའ་ཀྱི་རིགས་གཞན་ཞིག་རེད།

དུས་སྐབས་དེའི་མཚམས་སུ་དེ་སྤེལ་ཨོ་ལོ་མན་གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་ནང་གི་ན་གཞོན་ཀྱང་གི་བའི་(Young
Turks)འདོད་ཚུལ་དང་འདྲ་བའི་“མི་རིགས་མང་བའི་ཀླུ་ནག་གཅིག་”གི་བསམ་ཚུལ་ཞིག་གསར་བཙོ་བྱེད་དགོས་ལེས་
ཡིན་པའི་ཚོར་བ་བྱུང་ཡོད་པ་དང་། དེ་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཀླུ་(ནན)མི་རིགས་རིང་ལུགས་པ་ཚོས་སྤྱི་ཀླུ་ལའའི་ས་ཆ་”ཕྱིར་
སློབ་བྱེད་འགོ་བཙུགས། ཀླུ་ནག་གི་སྤྱི་དམིན་ཡོན་ཅི་ཁད་ཀྱིས་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ལྷ་ ༩ ཚེས་ ༤ ཉིན་སོག་པོ་དང་། བོད་
ཤར་ཏུར་གི་སི་ཏྲན་བཙས་ཀྱི་ཟུར་གཏོགས་ཀླུ་ལའ་ཀྱི་གནས་བབས་མེད་པ་བཙོས་པའི་བཀོད་ཁྲབ་ཅིག་བཏང་བ་དང་།
ལུང་པ་དེ་ཚོ་(ཀླུ་ནག་གི་)ཞེད་ཚེན་དཔྱུས་མ་གཞན་དང་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས། དེའི་རྗེས་ལ་ཀླུ་ནག་
གཞུང་གིས་ཉམས་ཞན་པའི་བྱིམ་མཚེས་ཀླུ་ལའ་ཚོའི་ཐོག་རང་གི་དབུ་པོའི་སྟོབས་ལུགས་བེད་སྤྱོད་པ་དང་། དུ་རོ་བ་
ཀླུ་ལའ་ཚོས་ཚིང་ཀླུ་ལའ་ཀླུ་ནག་ཏུ་ངོས་འཛིན་བྱེད་པའི་གོམས་གཤིས་འཇགས་པ། ཨེ་ཤི་ཡའི་ནང་བཙན་ཀླུ་ལའ་
ལུགས་པའི་སྟོབས་ལུགས་ཀྱི་“ཅེད་འགྲན་ཚེན་པོ་”བྱུང་བ་སོགས་བརྒྱུད་དེ་བྱེད་སྟོན་ཚོ་(སོག་པོ་དང་། བོད། ཤར་ཏུར་གི་
སི་ཏྲན་ཀླུ་མིའི་ཞེད་ཚེན་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་)ཀླུ་སྟོན་བྱས་པ་རེད།

གོང་དུ་སྐྱེངས་ཐེན་པ་བཞེན་གསར་བཟེ་ཞིག་བྱུང་ནས་གསར་འཛུགས་བྱུང་བའི་ཀླུ་ལའ་ཅིག་གི་བྱིམས་
མཐུན་གནས་བབས་ཀླུ་ལའ་དེར་དངོས་སུ་རང་བཙན་ཚད་གཞི་རི་ཅམ་ཡོད་མེད་ལས་ཐག་ཚིང་ཀྱི་ཡོད། གནས་སྤངས་
དེ་འདྲའི་འོག་གི་གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་ཚང་མ་དུམ་བྱར་བྱེད་ཡོད་པ་དང་། དེ་སྤེལ་ཟུར་གཏོགས་ཀླུ་ལའ་ཚོར་རང་
བཙན་བྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་ཐེ་ཚོམ་མེད། དཔེར་ན། དོན་དངོས་དེ་ཤེས་པའི་ཐོག་ནས་ལུ་ཏུ་སྤེལ་སྤྱི་ཚོགས་མང་
གཙོ་ཚོགས་པས་དེ་སྤེལ་ལུ་ཏུ་སྤེལ་གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་ཀྱི་མངའ་ལུང་དབང་དུ་བསྟུས་མེད་ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་གསར་བཟེའི་
ལས་འགུལ་ས་ལུང་དེ་ཚོའི་ནང་ཁྲབ་སྟེལ་བཏང་བ་དང་། རྗེས་ལ་ལུང་པ་དེ་ཚོའི་སྤྱི་གཞུང་གསར་པ་དེ་ཚོས་ཁོ་རང་
ཚོའི་ལུང་པ་ལུ་ཏུ་སྤེལ་སྤྱི་མཐུན་མཉམ་འབྲེལ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་ལྷེ་སྤེལ་ཡོང་བའི་རེ་བ་བཏོན་པ་རེད། དེ་སྤེལ་གོང་མའི་ཀླུ་
ལམས་ཆ་ཅམ་བསྐྱར་གསོ་བྱས་པའི་ལུ་ཏུ་སྤེལ་སྤྱི་མཐུན་མཉམ་འབྲེལ་ཀླུ་ལའ་དེ་སྤྱི་དབུས་གཞུང་གིས་དབང་ཆ་གཅིག་
བསྟུས་བྱས་པའི་ཀླུ་ལའ་ཅིག་མ་རེད།

ཚིང་གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་དང་གཤིབ་བསྟུར་བྱེད་ཏུ་རུང་བའི་དཔེ་མཚོན་ཞིག་ནི་ཨོ་ལོ་མན་གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་
རེད། ང་ཚོས་ཀླུ་ལའ་དེ་གཉིས་མཐའ་གཅིག་ཏུ་གཅིག་མཚུངས་ཡིན་པ་ལྟར་སྟོན་ཆ་བཤད་ན་མི་འགྲིག་ཀྱང་། གོང་མའི་
ཀླུ་ལམས་ཀྱི་ལམ་ལུགས་མི་འདྲ་བའི་ནང་མཚུངས་ཚོས་གང་དང་གང་ཡོད་པ་མན་ཚུན་མཚུངས་བསྟུར་ཅམ་བྱེད་
དགོས་པ་ཤོད་དགོས་མེད་རེད། ཚིང་(མན་རྩའི་)གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་ཀྱིས་མིང་(ཀླུ་མིའི་)ཀླུ་ལམས་བཙན་བཟུང་བྱས་
པ་ལྟར་ཨོ་ལོ་མན་(ཏུར་གི་བའི་)གོང་མའི་ཀླུ་ལམས་ཀྱིས་རྟོན་ཚོན་འཇུག་(ལྷི་རེལ)དབང་དུ་བསྟུས་པ་རེད། མན་རྩའི་ཨོ་
ལོ་མན་གཉིས་ཀས་རང་གི་ལུང་པའི་ཀླུ་ལའ་ས་འཛུ་བཟུང་བྱས་པའི་ཀླུ་ལའ་དེ་ཚོའི་ནང་(པེ་ཅིང་དང་ཀོན་སི་འཇུག་ཉི་ལོ་

བལ་བཟོས་པ་རེད། མན་རྩལ་སོག་པོ་དང། འབྲུག་སྐར་བ། འཕྲུག་གི་མི་ཉན་བཅས་སུ་སྲིད་དབང་རྒྱ་སྐྱེད་བྱས་པ་
 དང། བོད་དང་ས་ཁུལ་གཞན་ཁོ་རང་ཚོའི་འབྲུག་སྐར་ལོག་བཟུག་པ་རེད། དེ་བཞིན་གྲར་གི་བ་ཚོས་ཨི་རེ་བའི་དང། ཨི་
 རག་སོགས་རྣམས་ཁུལ་ཁུལ་གྱི་ཡུལ་ལུང་དབང་དུ་བསྐྱུས་པ་དང། ཁོ་ཚོའི་དབང་འབྲུག་སྐར་ཁོངས་ནང་ཨལ་ཇཱ་རི་ཡ་
 དང། ཨ་ར་རྗེ་ཡ། མོལ་ཏ་མི་ཡ་ཐེ་བའི་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཡོད། བོད་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་དེ་གཉིས་ཀར་རྒྱུར་གཏོགས་དང་
 རྒྱལ་རྒྱུན་བཅོལ་མཁའ་རྒྱལ་ཁབ་ཡོད་པ་དང། དེ་གཉིས་ཀ་འཛོར་ཞིག་ཏུ་སོང་བ་དང། གཉིས་ཀའི་ནང་གསར་བརྗེ་བྱུང་
 བ་རེད། བོད་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་དེ་གཉིས་ནང་རྒྱལ་ཡོངས་བཅེངས་འགྲོལ་ལས་འགྲུལ་ལངས་པ་དང་དམག་འབྲུག་ནང་པམ་
 ཉེས་བྱུང་བར་བརྟེན་ཟླ་རི་སི་དང་རྒྱ་ནག་བོད་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་དེ་གཉིས་ལས་ལོགས་སུ་གྲུས་པ་རེད། (རྒྱལ་ཁབ་དེ་
 གཉིས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་བོད་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་དེ་གཉིས་ཀྱི་རྒྱལ་ས་འཇཱ་རི་ཡ།) ཟླ་རི་སི་ལོ་རང་ཚོའི་ཐོག་མའི་ས་ཚའི་ཆ་ལས་
 འིག་ཕྱིར་ཐོབ་ཡོད་ཀྱང། ཁོ་ཚོས་ཨོ་ལོ་མན་བོད་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ས་ཀྱི་ས་ཁོངས་གཞན་སྐར་དེའི་རིག་གཞུང་སོགས་ལ་མ་
 ཡིན་ཡིན་མཛོག་གིས་རྒྱུད་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་མེད། དཔེར་ན། ཟླ་རི་སི་ཡེ་མིན་(Yemen)དང་མོལ་ཏ་
 མ(Moldova)ཁོ་རང་ཚོའི་ཁ་འབྲུལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ལས་རེད་ཅེས་ཤོད་ཀྱི་མེད། འོན་ཀྱང། བན་སྐར་སྐར་གཅིག་
 མཚུངས་ནང་ཡོད་པའི་རྒྱ་ནག་གིས་སོག་པོ་དང། བོད་སོགས་ཁོ་རང་ཚོའི་ཁ་འབྲུལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ལས་ཡིན་ཞེས་
 ཟེར་གྱི་ཡོད།

ཨ་མི་རི་ཀ་དཔེ་མཚོན་གཞན་ཞིག་རེད། སྤྱིར་བཏོན་པོ་ ༡༩༧༤ ལྷ་ ༧ ཚེས་ ༧ ཉིན་གྱི་"རང་བཅོན་ཁུལ་
 བསྐྱབས་"དེ་བཞིན་དབྱིན་གཞུང་གི་ཚོག་མཚན་མེད་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཀྱང། ཡིག་ཆ་དེ་བྲིས་མ་མཐུན་མ་རེད་ཅེས་
 དགག་ཆ་བྱེད་མཁའ་སྤྱང་མེད། དེའི་གསལ་བཤད་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་ལས་སྐབས་བདེ་བ་ཡོད་དེ།¹⁹¹ "མང་ཚོགས་
 ཀྱིས་ཁོ་ཚོ་སྤྱི་ལོ་གཞན་གྱི་ཆ་ལས་སུ་སྐྱེལ་མཁའ་ཆབ་སྲིད་མི་སྣའི་ཚོགས་པམ་བར་བྱེད་པ་དང། འཛིག་རྒྱུན་གྱི་སྲིད་
 དབང་དང། བཞུགས་ལས་ཐ་དང་པ་དང་འབྲུ་མཉམ་གྱི་གནས་བབས་འཛིན་དགོས་ཤེས་རེད།"

གཅིག་བྱས་ན་བོད་དང་རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་ནང་འབྲེལ་བ་གསར་བརྗེ་དེའི་རྗེས་ལ་བྱུང་ཡོད་སྲིད་དམ། སྐབས་དེར་
 རྒྱ་ནག་དང་བོད་དབར་དང། རྒྱ་ནག་གི་སྲིད་འཛིན་དང་རྒྱ་ལའི་སྐྱེལ་མེད་དབར་གཅིག་འོག་གཅིག་བསྐྱུས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་མེད།
 བོད་ཀྱིས་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཡིན་ཞེས་པའི་སྐད་ཆར་འོས་ལེན་བྱས་མེད་ཅིང། དོན་
 དངོས་དེ་ཐོག་སྐབས་དེའི་རྒྱ་མིའི་གཞུང་འབྲེལ་བསྐྱབས་གཏམ་ནང་བོད་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ལ་"མོས་
 མཐུན"དང། "ཁས་ལེན།" དེའི་ཁོངས་སུ་"ཞུགས་"སོགས་ཐ་སྐད་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་ལས་ཁ་གསལ་པོ་བཟོས་ཡོད།¹⁹²

རྒྱ་ལའི་སྐྱེལ་མ་སྐྱེད་བཟུ་གསུམ་པ་རྒྱ་བར་ནས་སྤྱིར་ལོག་གཞུང་རྗེས་ཁོང་གིས་བོད་གཞུང་བསྐྱར་གསོ་གནང་
 བའི་གཞུང་འབྲེལ་ཁུལ་བསྐྱབས་གནང་བ་རེད། སྤྱི་ལོ་ ༡༩༧༣ ལོར་རང་བཅོན་སྐོར་གྱི་ཡིག་ཆ་འབྲེལ་སྐྱེལ་བྱས་པ་
 དང། དུས་དེ་ནས་བརྒྱུད་མི་ལོ་བཞི་བཟུ་མ་ཟེན་ཅམ་བར་བོད་གཞུང་གིས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་སྲིད་དབང་ཆ་རྒྱུས་པ་
 བསྐྱར་སྤོང། དེར་བརྟེན། སྤྱི་ལོ་ ༡༩༧༣ ལྷ་ ༥ པའི་ནང་རྒྱ་ནག་གི་གྲོས་ཚོགས་ཚོགས་མིའི་ཐོག་ཞུང་ནང་"བོད་ཀྱི་
 འཕྲུག་ཆབ་"བཟུག་པ་བྲིས་མ་མཐུན་པ་རེད། རྒྱ་ལའི་སྐྱེལ་མ་སྐྱེད་བཟུ་གསུམ་པས་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༧༣ ལོར་མཛོ་སྐད་སྤྱི་ཁུལ་
 བྲིས་མ་མཐུན་གྱི་ཐོག་ནས་བསྐོ་གཞག་གནང་བ་དེ་ཡང་ཁམས་ཁུལ་རྒྱ་ནག་གི་ཆ་ལས་མིན་སྐབས་རེད། བོད་ལ་རུས་པ་

¹⁹¹ Declaration of independence...
¹⁹² Van Walt, 1987.

ལྷན་པའི་དབུས་དང་ས་གནས་སྲིད་གཞུང་ཚོགས་པོད་ལ་དམག་དབུང་དང་། ཁྲིམས་འཛིན་ལམ་ལུགས། ཁྲལ་བསྟུ། ཉར་འཕྲིན། སྐྱགས་ཟམ། དདུལ་ལོར། རང་མཁོ་རང་སྐྱབ་ཀྱི་བུས་པ་སོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཚང་དགོས་པའི་བྱ་རྒྱུ་ཚོས་ཚང་མ་ཡོད། བོད་ཀྱིས་ད་དུང་བོད་རང་གི་དདུལ་ལམ་དང་། ལོག་དདུལ། སྐྱགས་འཛིན་སོགས་པར་བརྒྱབ་ཡོད། ལྷ་སྐབ་པ་དབང་ལྷག་བདེ་ལྷན་ཀྱིས་འགོ་བྱེད་པའི་བོད་གཞུང་གི་སྐྱེ་ཚབ་ཚོགས་པ་དང་པོ་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༧ ལོར་འཛམ་གླིང་བུ་ཕྱོགས་སུ་ཕེབས་སྐབས་སྐྱེ་ཚབ་ཚོགས་མི་ཚོས་བོད་ཀྱི་ཕྱིར་སྐྱོད་ལག་ཁྲིར་ཁྲིར་ཡོད་པ་དང་། ཁོ་ཚོ་ཕེབས་ལུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་བོད་ཀྱི་ཕྱིར་སྐྱོད་ལག་ཁྲིར་ལ་ངོས་ལེན་བྱས་ཡོད། བོད་ལ་ད་དུང་རང་གི་རྒྱལ་ཉམས་དང་རྒྱལ་དར་ཡོད་པ་དག་ད་ལྟོད་ལྟོད་དབུས་བོད་མིའི་སྐྱིལ་འཕྲོགས་དང་བོད་པའི་རང་དབང་འཐབ་ཚོད་པས་བེད་སྐྱོད་གཏོང་བཞིན་ཡོད།

བོད་ཀྱི་རྒྱལ་དར་སྐོར་ལ་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་དེའི་བསྐྱབས་ཡིག་ཚེའི་ནང་འདི་ལྟར་བཀོད་ཡོད་དེ།¹⁹³ “བོད་གཞུང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༧ ལོར་དབྱིན་ཇི་དང་། ཨ་རི། དེ་མིན་བུ་ཕྱོགས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་རོགས་སྐྱོར་ལ་བརྟེན་ནས་དེ་སྲིད་གསར་པར་ཚོགས་པའི་ཨེ་ཤི་ཡ་ནང་ཁྲལ་གྱི་ཚོགས་ཚེན་དུ་ཚོགས་ཞུགས་བྱེད་པར་སྐྱེ་ཚབ་ཚོགས་པ་ཞིག་བཏང་བ་རེད། ཁོ་ཚོས་ཚོགས་ཚེན་དེར་ཞུགས་ཆེད་གངས་སེང་བཀོད་པའི་བོད་དམག་གི་དམག་དར་ཞིག་མཁྱོགས་སྤར་བཅོས་པ་དང་། དེ་བོད་ཀྱི་རྒྱལ་དར་རྒྱུ་ཅེས་བཤད་པ་རེད།” བོད་ཀྱི་རྒྱལ་དར་བོད་པ་རང་གིས་བཅོས་ཡོད་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྐྱི་མ་ཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་དར་དེ་རྒྱ་ནག་གམ་རྒྱ་མི་རང་གི་མཚོན་ཉམས་གཞིར་བཞག་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་འཛམ་གླིང་གི་གསར་བརྗེ་དང་དམར་ལོག་རིང་ལུགས་དང་ཕྱི་རྒྱལ་ལ་དཔེ་བལྟས་ཏེ་བཅོས་པ་ཞིག་རེད།

དཔལ་འབྱོར་གྱི་ཚད་གཞི་ལྟར་ན་འདྲ་བོད་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་བྱ་རྒྱུ་ཚོས་ཉ་ལམ་ཡོངས་སུ་ཚང་ཡོད། དཔལ་འབྱོར་ཡར་རྒྱས་སོང་བའི་དེར་དུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ས་མཚམས་དང་དཔལ་འབྱོར་གྱི་སྐྱིལ་གཞི་དང་མ་ལག་གཅིག་གྱུར་བཀོད་སྐྱོད་བྱེད་པའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་གྱི་ས་མཚམས་གཅིག་མ་ཐུན་རེད།¹⁹⁴ བོད་ལ་རང་ཁ་རང་གསོ་སྦྱོར་པའི་དཔལ་འབྱོར་སྐྱི་ཚོགས་ཤིག་ཡོད་པ་དང་། བོད་ཀྱིས་རང་གི་དགོས་མཁོ་རང་གིས་སྐྱབ་སྐྱབ་ཀྱི་ཡོད། (ས་བཅད་བྱུག་པར་གཞིགས།)

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༧ ལོར་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་དམངས་ཕྱོས་ཚོགས་ཀྱིས་ཅ་ཁྲིམས་ཤིག་གཏན་འཁེབས་བྱས་པ་དང་། དེའི་ནང་བོད་ལ་རང་སྐྱོང་གི་གནས་བབས་ལྡན་ཡོད་ཅེས་འགན་ལེན་བྱས་ཡོད། རྒྱ་ནག་རྒྱལ་དམངས་ཕྱོས་ཚོགས་དེར་བོད་པ་ཁ་ལས་ཀྱང་ཞུགས་ཡོད་པས་རྒྱ་མིས་དེ་ནི་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་ལོག་ཡིན་པའི་སྐྱབ་བྱེད་དུ་འབྲེལ་བཤད་རྒྱུ་གི་ཡོད། དེ་ལྟར་ཡང་། བོད་པ་དེ་ཚོ་རྒྱུ་ཉན་པ་ཅམ་ཡིན་པ་ལས་ཚོགས་ཞུགས་པ་དངོས་མ་རེད། (ས་བཅད་བཞི་པར་གཞིགས།) བོད་པ་དེ་ཚོར་རྒྱ་མིའི་ཅ་ཁྲིམས་ཐོག་མིང་ཉམས་འབྱོད་པའི་ཚོགས་མཚན་བཀའ་ཡིག་མེད་སྐབས་ཁོ་ཚོས་དེར་ཁས་ལེན་བྱས་མེད་ལ། དེའི་ཐོག་མིང་ཉམས་ཀྱང་བཀོད་མེད། དེར་བརྟེན། དེའི་ནང་གསལ་བའི་བོད་སྐོར་གྱི་དོན་ཚན་དེ་ལྷ་རུ་སུ་རྒྱལ་ཁལ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དེར་དུས་ཅ་ཁྲིམས་ནང་(དེ་སྐྱ་ལུ་སུ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་གཏོགས་པའི་)མིན་ལན་ཏེ་འཕུ། མོ་ལན་ཏེ་ལ་རང་སྐྱོང་ཡོད་སྐོར་གྱི་དོན་ཚན་བཀོད་ཡོད་པ་དང་གཅིག་མཚུངས་སུ་ཁྲིམས་མ་ཐུན་མ་རེད། དེ་དུས་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་སྤར་ཡང་དེ་སྲིད་རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་སྐབས་ཀྱི་སྐྱེ་བབས་བེད་སྐྱོད་དེ་ཕྱི་

¹⁹³ The aid of the U.S. special services...
¹⁹⁴ Klinov, 2000, p.31.

ཀླུ་ལྷི་ལོ་ཉ་དེ་ཚོ་ཀླུ་ནག་ལ་མགོ་འབྲུལ་ལྷ་བར་སྐྱེ་བས་ཡོད་པ་དང་། གཞུང་འབྲེལ་སྣེ་ལེན་གྱི་མངོན་སྟོན་དེ་ཚོ་སྤྱི་ཀླུ་ལ་དེ་
ཚོ་ཀླུ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཏུ་ལྷགས་པའི་མངོན་སྟོན་དེ་ཅེས་འབྲེལ་བཤད་བརྒྱབ་ཡོད།

ཞིབ་འཇུག་པས་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཐོག་པོ་དང་རང་བཙན་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་གྱི་མཁའ་མེད་པའི་"ཞན་ཆར"ཡང་ཡང་
མཚུབ་ལོ་འཇུགས་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། དེའི་རིགས་པ་ཀླུ་མཚན་སྤྱི་ཡོངས་ཚན་པ་གཤམ་གསལ་ལྟར་རེད། ཡོངས་ཁྲུབ་སྤྱི་
ཁྲིམས་ཀྱི་སྤྱི་ཡོངས་ཚད་ལྡན་གྱི་གཏན་འབེབས་ལྟར་ན། རང་བཙན་ཀླུ་ཁབ་ཅིག་ལ་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁྲུང་ཚོས་གཙོ་བོ་
གསུམ་ཚང་དགོས་ཏེ། དང་པོ་ནི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་གཏན་དོན་ཐོག་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཚིངས་ཡིག་རང་ཚུགས་སུ་འཛོག་པའི་ཐོབ་ཐང་
དང་། གཉིས་པ་ནི་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཚོགས་པ་སྤྱི་གཞུགས་ཁག་ནང་རང་ཚུགས་སུ་འཇུག་ལྷུ་ལ་ལྷགས་ཚོགས་པའི་ཐོབ་ཐང་། གསུམ་
པ་ནི་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཁྲུབ་ཁོངས་འོག་ཡོད་པའི་ཀླུ་ཁབ་དང་མཉམ་ཏུ་སྤྱི་འབྲེལ་གཞི་རྒྱ་རྒྱུ་བཞག་སྟེ་ཀླུ་
སྤྱི་ལོ་འབྲེལ་བ་གཉེར་ཚོགས་པའི་ཐོབ་ཐང་བཅས་ཡོད་དགོས།¹⁹⁵ བོད་ལ་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༡ ལོ་ནས་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོ་བར་
གོང་གསལ་ཁྲུང་ཚོས་གཅིག་ཀྱང་མེད། སྤྱི་ལོ་ལོ་ ༡༩༡༣ ལོར་སྤྱི་ལོ་སོག་གིས་བོད་རང་བཙན་ལ་དངོས་སུ་ཁས་ལེན་
བྱས་ཡོད་ཀྱང་། ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཁྲིམས་ལུགས་ཐོག་ནས་བཤད་ན་སོག་པོར་དེ་ལྟར་གྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་མེད། གང་ཡིན་ཞེ་ན། དེ་
དུས་སྤྱི་ལོ་སོག་གཞུང་འབྲེལ་ཐོག་ནས་ཀླུ་ནག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད། དེ་དུས་བོད་དང་འབྲེལ་བ་ཀླུ་མ་མུད་དེ་སྤྱོད་མཁའ་
འབྲུག་དང་བལ་ཡུལ་ལ་ཆ་བཞག་ན། རང་ཉིད་དེ་ལྟར་ལྟེ་ལ་ཀླུ་བ་ཉེན་བཅོལ་ཏེ་གནས་བཞེན་ཡོད།

ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཁྲིམས་དོན་མཁའ་པའི་ལྷན་ཚོགས་ཀྱི་སྐབས་དོན་ནི་ངོས་ལེན་གྱི་མིན་འདམ་ཀ་ཡིན་པའི་ཆེད་ལས་
མཁའ་པའི་བསམ་ཚུལ་ཅུ་ལྟ་ཡིན་ཞིང་། ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཁྲིམས་ཁབ་གི་བཅས་ཁྲིམས་དོན་ཚན་པོ་བརྒྱད་པའི་ནང་གསལ་ཚན་
པ་དང་པོ་ལྟར་ན། ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཁྲིམས་དོན་མཁའ་པའི་ལྷན་ཚོགས་ཀྱི་སྐབས་དོན་ལ་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་གོ་ས་མཚུན་དང་བསྐྱར་ན་རམ་
འདེགས་ཀྱི་ལུས་པ་ལས་མེད་ཅེད། བོད་ཀྱི་གཏན་དོན་ཐོག་འབྲེལ་ཆགས་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་གོ་ས་མཚུན་ནི་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༡༩ ལོའི་
སིམ་ལའི་ཚིངས་ཡིག་དང་། སྤྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོའི་ཀླུ་དཀར་ནག་དབར་གྱི་གོ་ས་མཚུན་དེ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད།¹⁹⁶ སིམ་ལའི་
ཚིངས་ཡིག་ནི་བོད་རང་བཙན་ལ་ཁས་ལེན་བྱས་པ་ཞིག་མིན་པ་དང་། རྗེས་ལ་ཡིག་ཆ་གཞན་གྱིས་སིམ་ལའི་ཚིངས་ཡིག་
གི་ཆབ་བྱས་པ་རེད། མཉམ་འབྲེལ་ཀླུ་ཚོགས་ཀྱི་གོ་ས་ཚོད་རྣམས་བསམ་ཚུལ་ངོས་སྤོར་ཅུ་ལྟ་ལ་ལས་པའི་ས་བར་དུ་
ལག་བསྟར་གྱེད་དགོས་པ་ཞིག་མ་རེད། དེར་བརྟེན། བོད་ཀྱི་གནས་བབས་ཐོག་གི་དྲི་བར་ལེན་འདེབས་སྐབས་མཉམ་
འབྲེལ་ཀླུ་ཚོགས་ཀྱི་གོ་ས་ཚོད་དང་། ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཁྲིམས་དོན་མཁའ་པའི་སྐབས་དོན་ལས་ལྷག་པར་སྤྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོའི་ཟླ་
༩ ཚེས་ ༡༩ ཉིན་ཀླུ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་ཀླུ་ཁབ་དང་ཀླུ་གར་གཞུང་དབར་བཞག་པའི་ཀླུ་ནག་གི་བོད་ལུང་དང་
ཀླུ་གར་གྱི་ཉེ་ཚོར་དང་འབྲེལ་བའི་སྟོན་གྱི་གོ་ས་མཚུན་དེ་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་རང་བཞེན་གྱི་ཡིག་ཆར་ངོས་བསྐྱར་སྟེ་དེ་གཙོ་ཆེར་
འཛིན་དགོས་ཀྱི་ཡོད། ཀླུ་དཀར་ནག་གི་གོ་ས་མཚུན་དེའི་ནང་ཀླུ་ནག་ལ་བོད་ཐོག་ཡོངས་ཚོགས་བདག་དབང་ཡོད་པར་
ཁས་སྐྱོང་ས་ཡོད་པས་དེ་གཞིར་བཞག་སྟེ་ཀླུ་སྤྱི་ལོ་ཡིག་ཆ་གཙོ་ཆེར་འཛིན་དགོས་པའི་འགོ་ལུགས་ལྟར་ན་བོད་ཀླུ་ནག་
གི་ཆ་ཤས་ཤིག་རེད།

འོན་ཀྱང་། དེ་འདྲའི་རིགས་པ་ཀླུ་མཚན་ལ་ཁས་ལེན་གྱེད་དཀའ་བ་རེད། བོད་ཀྱི་གཏན་དོན་ཐོག་ཐག་གཅོད་རང་
བཞེན་གྱི་ཚིངས་ཡིག་དེ་བོད་དང་སོག་པོའི་དབར་གྱི་ཚིངས་ཡིག་དེ་ཡིན་ཞིང་། དེའི་ཀླུ་མཚན་གཤམ་གསལ་ལྟར་ལོ།

¹⁹⁵ Klinov, 2008, p.41-46.
¹⁹⁶ Klinov, 2000, p.450.

བོད་སོག་དབར་གྱི་ཚེངས་ཡིག་དེ་གི་ལོ་ ༡༩༡༣ ཟླ་ ༡ ཚེས་ ༡༣ ཉིན་སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་མི་ཨེ་སི་ལེ་ཁུ་རེ(Niislel Khuree)འུ་བཞག་ཡོད་པ་དང་། དེའི་ནང་“རང་རེ་བོད་སོག་གཉིས་མན་རྩེ་རྒྱལ་ཁབ་གི་མངའ་འོག་ནས་ཐོག་ རྒྱ་ནག་པོ་ དང་བྲལ་ཉེ་བོད་སོག་པོ་སོ་རྒྱལ་ཁབ་རང་བཅོན་པ་བཀྲིས་”¹⁹⁷ཞེས་གསལ་ཡོད། ཚེངས་ཡིག་དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་རྒྱ་ རྒྱལ་ཉུ་དོ་སྐྱོང་བྱེད་མཁུན་བྱུང་མེད་ཀྱང་། དེ་ནི་གང་ལྟར་ཡང་གཤམ་གསལ་རྒྱ་མཚན་ལ་བརྟེན་ནས་རྒྱལ་ཁབ་པན་ཚུན་ འབྲེལ་བ་འཇུགས་པའི་ཁྲིམས་མ་ཐུན་གྱི་བྱ་སྤོད་ཅིག་རེད།¹⁹⁸ ཚེངས་ཡིག་དེ་མ་བཞག་སྡོན་ཉེ། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༣ ཟླ་ ༡༡ ཚེས་ ༣ ཉིན་ལྷ་སོག་ཚེངས་ཡིག་(ལྷ་རུ་སུའི་བར་མ་དེའི་ཐོག་“གྲོས་མ་ཐུན་”ཞེས་གསལ་)ཐོག་མིང་རྟགས་བཀོད་ཡོད་པ་ དང་། དེའི་ནང་སོག་པོར་རང་གི་“གདོད་མ”འམ། “རང་སྤོང་ལམ་ལུགས་”ཡོད་ཅེས་ཁྲབ་བསྐྱབས་ཡོད་པས་སོག་ པོས་“རྒྱ་ནག་གཤམ་ ཕྱི་རྒྱལ་གཞན་”དང་མཉམ་དུ་གྲོས་མ་ཐུན་འཛིན་ཚོགས་ཆགས་ཡོད། (དོན་ཚན་གསུམ་པ།) ཡིག་ཆ་ དེའི་ཐོག་གྲོས་མོལ་རི་ལྟར་བྱས་ཡོད་པ་དང་(པེ་ཅིང་ལ་མ་བསྐྱུན་པར་རང་དབང་གི་ཐོག་ནས་)གཏན་འབེབས་བྱས་པའི་ ཚེངས་ཡིག་དེའི་ནང་སྐབས་དེར་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཁུན་པ་མང་པོས་དོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་ལྟར་རང་བཅོན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ གསར་འཇུགས་བྱས་པར་ཁས་ལེན་བྱས་ཡོད། ཚེངས་ཡིག་དེའི་ལྷ་རུ་སུའི་བར་མའི་ནང་“ཕྱི་སོག་”ཅེས་པའི་ཚིག་དེའི་ ཚབ་ཉུ་དེ་ལས་ཁྲབ་ཆེ་བའི་ཚིག་“སོག་ཡུལ་”ཞེས་བེད་སྤྱད་ཡོད་པ་དང་། སོག་ཡིག་གི་བར་མའི་ནང་“མོང་གོལ་ལུལ་ སི” (“སོག་པོའི་རྒྱལ་ཁབ་”)ཞེས་པའི་ཚིག་བེད་སྤྱད་བཏང་ཡོད། ལྷ་རུ་སུའི་བར་མའི་ནང་སོག་པོའི་ལམ་ལུགས་ནི་“རང་ སྤོང་”འམ། དེའི་“གདོད་མའི་”ལམ་ལུགས་སུ་དོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། སོག་ཡིག་གི་བར་མའི་ནང་ཐ་སྐྱོད་དེ་ཚོ་”རང་ ཉེན་”དང་། “རང་བཅོན་”ལུ་བསྐྱར་ཡོད། བར་མ་གཉིས་ཀར་ཁྲིམས་མ་ཐུན་གྱི་རྒྱལ་བ་གཅིག་མཚུངས་སུ་ཡོད། དེར་བརྟེན། ལྷ་རུ་སུས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ལམ་སྲོལ་གཞིར་བཞག་སྟེ་རྒྱ་ནག་མི་སེར་རྒྱལ་ཁབ་གི་སྡོན་ལ་སོག་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཉུ་དོས་ འཛིན་བྱས་པ་རེད། ལྷ་རུ་སུས་ཡིག་ཆ་དེའི་ཐོག་མིང་རྟགས་བཀོད་པ་ཡོངས་ཁྲབ་གསལ་བསྐྱབས་བྱས་པ་དེས་སོག་ ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གི་མིང་ལ་“མོང་གོལ་ལི་ཡ(སོག་ཡུལ་)”ཡིན་པར་ཁས་ལེན་བྱས་པ་ཞིག་ རེད། ཉིན་དེ་ནས་བཟུང་སོག་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་ཁྲིམས་ཐོག་ནས་རང་རྒྱང་འཕེར་བའི་ རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཉུ་གྱུར་ཡོད་པས་བོད་སོག་གི་ཚེངས་ཡིག་དེ་འཛིན་སྐབས་དེར་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་དོས་འཛིན་འཛོལ་ དགོས་ཀྱི་མེད། དེར་བརྟེན། སོག་པོས་བོད་(རང་བཅོན་དུ་ལ་དོས་ལེན་བྱས་པ་དེས་བོད་ལའང་རྒྱལ་སྤྱིའི་དོ་བོ་ལྟན་པར་ བྱས་པ་རེད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༡༥ ལོར་ལྷ་རུ་སུ་དང་། རྒྱ་ནག་། སོག་པོ་གསུམ་དབར་གྱི་ཁི་ཏུའི་གྲོས་མ་ཐུན་(Kyakhta Agreement)བཞག་རྗེས་གཞི་ནས་སོག་ཡུལ་རྒྱ་ནག་གི་རང་སྤོང་ཁུལ་ཞིག་ཉུ་གྱུར་བ་རེད། (དོན་ཀྱང་། རྗེས་ལ་སོག་ ཡུལ་སྤྱིར་ཡང་རང་བཅོན་རྒྱལ་ཁབ་ཉུ་གྱུར་བ་རེད།)

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་བལ་ཡུལ་གྱིས་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ཚོགས་ཁོངས་སུ་ཞུགས་རྒྱུའི་སྟེན་ཏུ་འབྲེལ་ སྐབས་བོད་ལ་དོས་ལེན་བྱས་ཡོད།¹⁹⁹ ཁ་གསལ་པོར་བཤད་ན་བལ་ཡུལ་གཞུང་གིས་བལ་ཡུལ་དང་ཕྱི་སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་ ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཉུག་ཡོད་ཅེས་པའི་ཁོངས་སུ་བོད་ཀྱང་བཅུག་ཡོད། བོད་རང་བཅོན་ཡིན་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ ཞིག་གི་ཆ་ཤས་སམ་མི་སེར་སྟེལ་ཡུལ་མིན་སྐབས་བལ་ཡུལ་གྱི་བོད་དང་འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་རྒྱན་མི་ཚད་པར་བསྐྱངས་ཡོད།

¹⁹⁷ ལྷ་རུ་མཚན། Lungta 17; *The Centennial of the Tibeto-Mongol Treaty: 1913-2013*; Spring 2013. ལས་ཐང་ཀར་བལུས།
¹⁹⁸ Batsaikhan and Kuzmin, 2008, p.68-86; Kuzmin, in press.
¹⁹⁹ Van Walt, 1987.

དེའང་རྒྱལ་ཁབ་གསར་བ་ཞིག་ཡོད་མེད་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ངོས་ལེན་འཛུགས་མིན་གྱིས་ཁྱད་པར་བཞོ་གི་མེད་པས་(གོང་དུ་
གསུངས་)གནས་ཚུལ་དེ་ཚོ་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་ཁྱད་པར་སྐྱེལ་ལ་དཔང་ཉམས་འཕར་མ་ཙམ་ཆགས་གྱི་ཡོད།

དེར་བརྟེན། རྒྱ་ནག་བཙན་རྒྱལ་འིང་ལུགས་པས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་བཙན་འཇུག་མ་བྱས་བར་བོད་དངོས་དོན་
དང་ཁྲིམས་ལུགས་གཉིས་ཐོག་ནས་རང་བཙན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པ་དང་། དུས་ལུན་དེའི་རིང་སྐབས་འགར་བོད་ནང་
ཕྱི་རྒྱལ་གྱི་ཐེ་བླ་སྤྲུལ་ལུགས་ཆེན་ལུང་ཡོད་ཅུང་བོད་ལ་དངོས་ཡོད་དང་ལུགས་མ་ཐུན་གྱི་རང་བཙན་དང་རྒྱལ་ཁབ་གྱི་ངོ་བོ་
ལྷན་ཡོད།²⁰⁰ རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟར་ན་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱུན་ཅུ་བ་ནས་ཆད་མེད། དེ་ལྟར་མིན་ན། དཔེར་ན་
ཀམ་ཚོ་ཏེ་ཡ། ཆ་གོ་སི་ལོ་ལ་ལི་ཡ། འཇར་མན་མང་གཙོ་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ། སོག་པོ་མི་མང་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་
སོགས་རང་བཙན་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ཆ་འཛོལ་ཐབས་མེད། ད་དུང་འདས་པའི་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་མི་ཤར་དང་པ་རན་སིའི་
འགོ་ཁྲིད་གྱིས་ནི་ཐར་ལེན་ཏེ་ཁོ་རང་ཚོའི་དབང་ལོག་ཏུ་ཡོད་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་བོད་དང་རྒྱ་
ནག་གི་འབྲེལ་བ་ནི་ཐར་ལེན་ཏེ་དང་སི་ཤར་ནས། ཡང་ན་པ་རན་སིའི་འབྲེལ་བ་ལས་ལུགས་རྒྱུད་བ་ཡོད།

རྒྱ་ནག་གིས་མཉམ་ཞུགས་བྱས་པའི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོའི་པ་རན་སིའི་གྲོས་མཐུན་གྱིས་དམག་འཁྲུག་ལ་བརྟེན་
ནས་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚོང་རྩིས་ཐག་གཅོད་བྱེད་མི་ཚོགས་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་བྱས་ལག་བསྟར་བྱེད་པར་དམག་འཁྲུག་ལག་
ཆ་ལྟ་བུར་བེད་སྤོང་བྱེད་མི་ཚོགས་པ་བཅོས་པ་རེད།²⁰¹ རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ནང་དམག་འཁྲུག་དེ་འདྲ་དམག་འཁྲུག་
སྐབས་ཀྱི་ཁྲིམས་འགལ་ཉེས་པ་ཆགས་གྱི་ཡོད། རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་བཙན་འཇུག་གི་དམག་འཁྲུག་དང་བྲག་ལུགས་སྤོང་
རྒྱུའི་འཛིགས་སྐྱེལ་ལ་སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་སྤོང་བྱས་ཡོད་ཅིང་། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ཅ་ཁྲིམས་ལེ་ལུ་དང་བོའི་
དོན་ཚན་གཉིས་པའི་དུམ་ཚན་བཞི་པའི་ནང་“ཁོངས་གཏོགས་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་རྒྱལ་ཁབ་གང་ཡང་ཅུང་བ་དང་རྒྱལ་
སྤྱིའི་འབྲེལ་བ་སྤོང་སྐབས་རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མངའ་ཁོངས་གོང་དུ་གཅིག་གྱུར་རེ། ཡང་ན་དེའི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རང་བཙན་
གནས་བབས་ཅེས་མེད་དུ་གཏོང་ཐབས་སུ་བྲག་ལུགས་ཀྱི་འཛིགས་སྐྱེལ་ལས། ཡང་ན་བྲག་ལུགས་སྤོང་རྒྱུ། ཡང་ན་མཉམ་
འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་དགོས་དམིགས་དང་མི་མཐུན་པའི་བྱེད་སྤྲུངས་གཞན་གང་ཡང་ལག་བསྟར་བྱེད་རྒྱུར་འཛེམ་
དགོས་”²⁰²ཞེས་གསལ་ཡོད། བཅའ་ཁྲིམས་དེ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༥ ཟླ་ ༡༠ ཚེས་ ༡༥ ཉིན་ཏེ། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་
རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཇུག་མ་བྱས་གོང་ལ་དངོས་སུ་ལུས་ལྷན་དུ་གྱུར་ཡོད།

རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཇུག་བྱས་པ་དེ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་
འགལ་ཡོད་པ་དང་། དེས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་དང་། རང་བཙན། མངའ་ཁོངས་གོང་དུ་གཅིག་གྱུར། ཐེ་
བླ་སྤྲུལ་བྱེད་པ། བྲག་ལུགས་ཀྱི་འཛིགས་སྐྱེལ་བྱེད་མི་ཚོགས་པ་སོགས་ཀྱི་ཅ་འཛིན་ཅེས་མེད་དུ་བཏང་ཡོད། རྒྱ་ནག་མི་
དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཙན་འཇུག་བྱས་པ་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཐུན་ཚོགས་²⁰³ཀྱི་མེར་སེལ་སི་གྲོས་མཐུན་
དང་། པད་དེ་སིའི་ཞི་བདེའི་གྲོས་མཐུན། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ཅ་ཁྲིམས། ད་དུང་སྐབས་དེར་རྒྱ་ནག་གིས་དངོས་
སུ་ཅི་བཀུར་ཞུ་བཞིན་ཡོད་པའི་གྲོས་མཐུན་གཞན་བཅས་ཀྱི་དགོངས་དོན་དང་འབྲུ་དོན་དང་འགལ་ཡོད།²⁰⁴ དེས་མ་ཚང་

²⁰⁰ Van Walt, 1987.
²⁰¹ Van Walt, 1987.
²⁰² United Nations Charter...
²⁰³ ལྷུ་མཚན། Versailles Covenant of the League of Nations.
²⁰⁴ Van Walt, 1987, p.154.

བཞག་ཡོད། དོན་དངོས་ལོད་མོས་མ་ཐུན་དེའི་ནང་གསལ་བའི་གནད་དོན་སྤྱི་དང། ལྷག་པར་དུ་བོད་ཀྱི་“ནང་ཁུལ་”གནས་
 བབས་དང་དྲག་པོའི་དབང་སྐྱོད། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་མ་ཡོངས་ཚོགས་ལ་དབང་སྐྱོར་ཆ་ཚོགས་པ་བྱེད་རྒྱུའི་བསྐྱབས་
 གཏུམ། གལ་ཏེ་རྒྱ་མིའི་ཆ་རྒྱུན་ཁག་ལ་ཁས་ལེན་མ་བྱས་ན་འབྲམ་མ་ཉིད་དུ་སྤྱོད་སར་དྲག་ཚོལ་བྱེད་རྒྱུའི་སྤྲིགས་ར་བསྐྱལ་
 བ་སོགས་ལས་གསལ་བོ་རེད། མ་ཟད་རྒྱ་ལའི་སྤྱོད་པ་དང་ཁོང་གི་སྲིད་གཞུང་གིས་མ་ཐུན་དེར་གཞུང་འབྲེལ་ཚོག་
 མཚན་སྤྱད་མེད།

དེ་ལ་གནད་དོན་གལ་ཆེན་པོ་གསུམ་ཡོད་དེ། དང་པོ་ནི་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་མོས་
 མ་ཐུན་དེ་རྒྱལ་སྤྱི་མ་ཡིན་པར་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ནང་གི་མོས་མ་ཐུན་ཞིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང། བྱི་ལོ་
 ༡༩༤༩ ལོའི་ཟླ་ལྷུ་ལེ་(Vienna)མོས་མ་ཐུན་ནང་དྲག་འཁྲུག་སྤྱོད་པའམ། ཡང་ན་སྤྱོད་རྒྱུའི་སྤྲིགས་ར་གཏོང་མི་ཚོག་
 ཅེས་པ་རྒྱལ་ཁབ་པན་ཚུན་དབང་ལ་མ་གཏོགས་འཇུག་གི་མེད། འོན་ཀྱང། མོང་དུ་སྤྱོད་ས་ཟིན་པའི་དོན་དངོས་དེ་ཆོ་
 གཞིར་བཞག་ན་བོད་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་སུ་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད། ཆིང་རྒྱལ་རབས་སྐབས་
 དང་མི་འདྲ་བར་བྱི་ལོ་ ༡༩༥༡ ལོར་བོད་ཀྱིས་བྱི་ལེ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དྲག་པོའི་དཔུང་རོགས་ལ་རེ་ལྷུ་བྱས་མེད། དེར་བརྟེན།
 མན་རྒྱུའི་མོང་མས་བོད་ནང་དམག་དཔུང་བཏང་བ་དང་རྒྱ་མི་དམར་པོས་བོད་ནང་དམག་དཔུང་བཏང་བ་གཉིས་ངོ་བོ་
 གཅིག་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་མི་འགྲིག་ །གཉིས་པ་དེ་རྒྱ་ལའི་སྤྱོད་པ་དང་ཁོང་གི་དཔོན་རིགས་ཚོས་གནས་སྡངས་གསར་
 པར་མོས་མ་ཐུན་གནང་ཡོད་མེད་དང། རྒྱ་མིས་གསར་འཛུགས་བྱས་པའི་སྲིད་གཞུང་གསར་པའི་ནང་ཁོང་ཚོས་མཉམ་
 ལྷགས་གནང་ཡོད་མེད་ཀྱི་གནད་དོན་དེ་རེད། གསུམ་པ་ནི་རྒྱ་མི་བོད་ནང་ཡོད་པ་དང་མོས་མ་ཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ལ་
 བོད་པས་རྒྱ་ཁབ་ཏུ་ངོ་རྒོལ་བྱས་པའི་གནད་དོན་དེ་རེད། གནད་དོན་སྤྱི་མ་གཉིས་ཀྱིས་བོད་པ་ནང་ཁུལ་ཀྱི་འགལ་ལྷེའི་
 འདོད་ཚུལ་མི་མཚོན་པར་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་དེ་གཉིས་ནི་བཅོན་ཤེད་འོག་བྱུང་བའི་གཅིག་ལ་གཅིག་འབྲེལ་གྱི་རྣམ་འགྱུར་
 རེད།²⁰⁹ དེ་འདྲའི་གནས་སྡངས་འོག་གལ་ཏེ་བོད་པས་རྒྱ་མིར་འགོག་ཚོལ་བྱས་ན་བོད་ལ་རང་སྤོང་ཅམ་ཡང་འཕྲོག་ཐབས་
 མེད་སྐབས་རྒྱ་ལའི་སྤྱོད་པ་ཉུང་མཐར་ཡང་བོད་ཀྱི་རང་སྤོང་གནས་བབས་སུ་ཐབས་སུ་དགོས་མེད་ཀྱི་དྲག་སྤྱོད་འགོག་
 ཐབས་གནང་བ་རེད།

གལ་ཏེ་ཆིང་ས་ཡིག་ཅིག་དྲག་འཁྲུག་ཀྱི་འཛིགས་སྐུལ་འོག་ཏུ་བཞག་ཡོད་ན་“གནོད་འཚེ་སོག་ཡུལ་རྒྱལ་
 ཁབ”ལ་དུས་ནམ་ཡང་ཆིང་ས་ཡིག་དེ་རྒྱས་མེད་ཡིན་པའི་གསལ་བསྐྱབས་སྟེལ་བའི་སོབ་ཐང་ཡོད་པས་རྒྱ་ལའི་སྤྱོད་པ་དང་
 བོད་པའི་དཔོན་རིགས་གཞན་ཚོ་བཅོན་བྱོལ་དུ་འབྱོར་རྗེས་རང་གི་ལངས་སྤོགས་ཁ་གསང་བོར་ཤོད་སྐབ་པའི་གནས་
 སྐབས་སུ་དེ་ལྟར་གནང་བ་རེད། རྒྱ་ལའི་སྤྱོད་པ་མོས་མ་ཐུན་དེ་རྒྱས་མེད་ཡིན་པའི་གསལ་བསྐྱབས་གནང་བ་དང།²¹⁰ བྱི་
 ལོ་ ༡༩༥༣ ལོའི་ལོ་མགོར་སྐྱབ་མཚོར་རིན་པོ་ཆེས་ཨ་རིར་བསྐྱམས་ཐེབས་པའི་རྒྱ་ལའི་སྤྱོད་པ་ལན་ཞིག་ནང་རྒྱ་
 མིས་བོད་པར་བཅོན་ཤེད་བཏང་སྟེ་ཁོ་རང་ཚོའི་ཆ་རྒྱུན་ལ་ཁས་ལེན་བྱེད་བཅུག་པའི་དོན་དངོས་གསལ་ཡོད།²¹¹

དེར་བརྟེན། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་སྤོགས་ནས་བཤད་ན་མོས་མ་ཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་སོག་མར་མིང་
 ཏྲགས་འགོད་སྐབས་ནས་ཁྲིམས་མཐུན་མིན་པ་དང། རྗེས་ལའང་ཁྲིམས་མཐུན་ཆགས་མེད། བྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོར་རྒྱ་ནག་

²⁰⁹ Van Walt, 1987.
²¹⁰ His Holiness’s Middle Way Approach...
²¹¹ Smith, 1996, p.320.

མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བཅོན་འཇུག་གི་བུ་བྱས་ཅིང་། བོད་གཞུང་གི་སྐྱེ་ཁའ་ཚོས་མི་
 ཅིང་དུ་(གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ཐོག)གྲོས་མོལ་གྱི་སྐབས་ཁོ་ཚོར་ཐག་གཅོད་རང་དགར་གྱི་དབང་བུ་མེད་
 བས་ཁོ་ཚོའི་བྱ་སྤོང་ལ་དོགས་གཞི་མང་པོ་ཡོད་པ་མ་ཟད། འིམས་ཚོད་པ་མང་པོས་དེ་ཚོ་ལུགས་མཐུན་བྱུང་ཡོད་མེད་ལ་
 དངོས་སུ་དོགས་པ་གྱེད་ཀྱི་ཡོད།²¹² ཁོ་ཚོའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། དམག་འབྲུག་སྐབས་བཞག་པའི་བོད་དང་བལ་ཡུལ་གྱི་
 གྲོས་མཐུན་(༡༩༥༦)དང་། བོད་དང་དབྱིན་ཇིའི་གྲོས་མཐུན་(༡༩༥༧)ཡང་འིམས་མཐུན་མིན་པར་དངོས་འཛིན་གྱི་དགོས་
 ཀྱི་ཡོད། འོན་ཀྱང་། དོགས་པ་དེ་ཚོར་གཞི་ཉེན་བརྟན་པོ་ཡོད་པར་མི་སྣང་སྟེ། (འག་ལུགས་ཀྱི་འཛིགས་སྐུལ་འོག་བཞག་
 པའི་ཆིངས་ཡིག་འིམས་མཐུན་མིན་པའི)ཅ་དོན་དེ་ལྟེ་ལོ་ ༡༩༥༥ ལོ་ཚུན་ཆད་ནས་(གོང་དུ་གཟིགས)ལུས་ལྡན་དུ་སྤྱང་
 ཡོད་པ་ལས་དེ་དུས་རབས་བཅུ་དགུ་པ་དང་ཉི་ཤུ་པའི་མགོ་སྟོན་གྱི་གྲོས་མཐུན་ལ་འཇུག་གི་མེད། མ་ཟད་རྒྱ་ནག་གཞུང་
 གིས་གྲོས་མཐུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ལ་ཅིས་མེད་དོག་རོལ་ཡང་ནས་ཡང་དུ་བཏང་ཡོད།

མཚུངས་བསྟུན་སྒྲིབ་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་གཉིས་ཆ་སྔ་མའི་ནང་བཅོན་ཤེད་འོག་སྲིད་གཞུང་ཁག་གཅིག་གིས་
 རང་གི་ལུང་པ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་བཅོན་བཟུང་འོག་གཏོང་དགོས་བྱུང་བའི་སྲོལ་བུ་དཔེ་མཚོན་གཞན་ཁག་གཅིག་ལ་
 དབྱུང་བ་གྲུ་དེའི་དཔེ་མཚོན་གཅིག་ཞི་རུ་མཐུན་ཅི་ཡིས་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་བཅོན་བཟུང་བྱས་པ་དེ་རེད། དེ་ཡང་ལྷི་ལོ་
 ༡༩༣༥ ལོའི་ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༡༩ ཉིན་རང་མ་ནིའི་འགོ་བྱིན་ཉི་ལེར་(Hitler)གྱིས་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་སྲིད་འཛིན་ཁོ་པའི་
 སྲོད་གནས་སུ་འབོད་འགྲུགས་བྱས་པ་དང་། ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་དེ་བཞིན་རང་མ་ནིའི་དབང་སྐྱུར་འོག་འཇུག་དགོས་པའི་ཐ་
 ཚིག་ཡིག་ཆ་ཞིག་ཐོག་མིང་ཉགས་འགོད་བཅུག་པ་རེད། ལྷི་ལོ་ ༡༩༣༥ ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༩༩ ཉིན་དབྱིན་ཇིའི་སྲིད་ཚོན་ལྷ་
 རྟེན་ལན་(Chamberlain)གྱིས་ཨོ་སི་གི་རི་ཡས་རྒྱལ་སྤྱིའི་མཐུན་ཚོགས་ཀྱིས་ཁོ་ཚོར་སྤྱད་སྤྱོད་བྱེད་ཀྱི་ལེ་བ་
 འཆང་མི་དུང་ཞེས་བཤད་པ་དང་། ལྷི་ལོ་ ༡༡ ཉིན་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་སྲིད་འཛིན་ལས་གནས་ནས་ཅ་དགོངས་
 ལུས་རྗེས་རང་མ་ནིའི་དམག་དབྱུང་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་ནང་འཇུག་པ་དང་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་དབྱུང་དམག་གིས་མགོ་བཏགས་
 ལུས། ལྷི་ལོ་ ༡༣ ཉིན་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་རང་མཐོང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་སྤྱང་ཡང་གཅིག་གྱུར་གྱི་
 འིམས་ཡིག་གསལ་བསྐྱུགས་བྱས་པ་དང་། དེ་རྗེས་ལུང་པ་དེ་གཉིས་ནང་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་དེ་བཞིན་རང་མ་ནིའི་ཁོངས་སུ་
 སྲོད་མིན་ཐོག་མང་མོས་ཐག་གཅོད་ཀྱི་འོས་བསྐྱུ་ཞིག་བྱས་(བོད་ནང་དེ་འདྲ་ཅ་བ་ནས་བྱུང་མེད)འབྲས་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་མི་
 འབོར་ཆེས་མང་ཆེ་བས་"མོས་སྤྱོགས་"སུ་འོས་འཕངས་པ་རེད།

དཔེ་མཚོན་གཞན་ཞིག་ཞི་ལྷི་ལོ་ ༡༩༤༠ ལོར་ཁ་མཐུན་བཅོན་བཟུང་བྱས་པའི་གནས་ཚུལ་དེ་རེད། ཁ་མཐུན་
 བཅོན་བཟུང་གི་ལས་འགུལ་གྱི་གསྐྱེག་བཀོད་ལུས་ནང་²¹³ཉི་ལེར་(Hitler)གྱིས་"ང་ཚོས་ཅ་བའི་ཆ་ནས་ལས་འགུལ་
 འདི་ནོར་རྒྱལ་ལུང་པ་ཁག་(Nordic countries)བར་གནས་སུ་སྲོད་པར་དཔེ་མེད་དམག་གི་སྤྱང་སྤྱོད་སྤྱོད་རྒྱ་དམིགས་
 ལུལ་དུ་བཟུང་སྟེ་ཁ་མཐུན་ཞི་བའི་སྤོ་ནས་བཅོན་བཟུང་གྱི་ཐབས་གྱི་དགོས། དུས་མཚུངས་སུ་ལས་འགུལ་འདི་འགོ་
 བཅུགས་རྗེས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོའི་སྲིད་གཞུང་ལ་ཁོ་ཚོས་གང་གྱི་དགོས་པའི་འོས་འཆོམ་གྱི་ཆ་རྒྱུན་གསལ་བཤད་གྱི་རྒྱ་
 ཡིན་པ་དང་། གལ་ཏེ་དགོས་གལ་བྱུང་ན་དམག་གྲུ་མང་པོ་དང་མཁའ་དམག་གནས་གྱའི་དབྱུང་ལུགས་རམ་སྟོན་བྱས་པ་
 སོགས་ཀྱི་ལམ་ནས་ཁོ་ཚོར་དགོས་པེས་ཀྱི་གཞོན་ལུགས་སྲོད་དགོས། དེ་ལྟར་བྱས་ཀྱང་དུང་ཁོ་ཚོས་ང་ཚོར་སྐྱེ་མཐུན་

²¹² Song, 2007, p.39-40.
²¹³ In: Shirer, 1959.

འགོག་ཚོལ་བྱས་ན་ང་ཚོས་དྲག་པོའི་དམག་གི་བྱེད་ཐབས་གང་སྟོན་དགོས་ལྗང་ཡང་སྤྱད་དེ་ཅ་གཏོར་གཏོར་དགོས་ཞེས་
ཐོས་ཡོད། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོའི་ཟླ་ ༩ ཚེས་ ༡ ཉིན་ཀོ་པི་ན་ཏེ་ཟན་(Copenhagen) ལུ་ཡོད་པའི་རང་མན་གྱི་
གཞུང་ཚབ་ཚེན་མོས་ཁོ་མཁུ་སྲིད་གཞུང་གིས་འབྲེལ་མ་ཉིད་ལྟ་བུ་འདྲ་མཉམ་སྲིད་གཞུང་གི་སྤྱད་སྟོན་ལ་
དགོས་པའི་ཐ་ཚིག་བསྐྱབས་པ་དང་། ཁོ་མཁུ་སྲིད་གཞུང་གིས་དབྱིན་ཇིའི་རོགས་སྐྱོར་ཡོང་རྒྱུ་དང་སྤྱད་སྟོན་གྱིས་
དོན་སྟོང་མེད་སྟབས་ཁོ་མཁུ་སྲིད་གཞུང་གི་སྤྱད་སྟོན་གཞུང་གིས་ཁྱེད་ལ་འབྲེལ་བའི་ལོ་རྒྱུས་ལ་ལྟ་
གནས་ཡོང་ཐབས་ལ་འབད་བཅོམ་དང་། ཁོ་མཁུ་སྲིད་གཞུང་དང་རང་མ་ཉིད་དམག་དབྱེད་དབར་གཏོར་ཐུག་མི་ཡོང་
བ་གང་སྟབས་བྱེད་རྒྱུ་ཡིན་ཞེས་གསུངས། དོན་དོ་མ་ཁོང་གིས་ཁོ་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་གཞོན་འཛེ་མི་ཡོང་བའི་མེ་བ་གནང་
བ་རེད།

ཁོ་མཁུ་དང་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་མི་མང་གིས་བྱེད་ལོག་བྱས་མེད། མི་རིགས་དང་རིག་གཞུང་གི་ཆ་ནས་བོད་པ་
དང་རྒྱ་མི་མན་ཚུན་མ་སྐྱབ་པའི་ཆ་ཉ་ལམ་མེད་ཀྱང་། ཁོ་མཁུ་དང་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་གཉིས་དང་རང་མ་ཉིད་དབར་མ་སྐྱབ་
པའི་ཆ་མང་པོ་ཡོད། དོན་དངོས་ཐོག་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་དང་རང་མ་ཉིད་གཉིས་སྟོན་མ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་སྟེ། ཟུན་མེད་པའི་རོ་
མན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་ཁོངས་གཏོགས་རེད། དེ་ལྟར་ཡང་། རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱིས་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་དང་ཁོ་
མཁུ་གཉིས་ཀ་རང་མ་ཉིད་དྲག་པོས་བཅོན་བཟུང་བྱས་པར་དོས་འཛིན་བྱས་ཡོད་པ་དང་། བོད་ལ་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཐོག་དོས་
ལེན་འཛོལ་བར་འགོག་རྒྱུ་བཟོ་མཁན་དབྱིན་ཇི་དང་ཨ་རི་ས་དེ་སྟེ་ཨོ་སི་གི་རི་ཡའི་སྲིད་འཛིན་ལ་དོས་ལེན་བྱས་ཡོད་
ཀྱང་། དེ་ལྟའི་ཆར་རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་ཀྱིས་ཨོ་སི་གི་རི་ཡ་རང་བཅོན་ཡིན་པར་དོས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

རྗེས་ལ་ཁ་འཛོར་དུ་སོང་བའི་(མི་སེར་སྤེལ་མཁན་བཅོན་རྒྱལ་ཚུད་པའི་)རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་གོང་བུ་གཅིག་གྱུར་
ལའང་དུས་སྐབས་འདྲ་མིན་དུ་དོས་ལེན་བྱས་ཡོད་ཅིང་། ཉེ་བའི་ལོ་ཤས་ནང་བོད་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་གཏོགས་ཡིན་བ་རྒྱ་
ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མ་སྐྱབ་རྒྱལ་ཁབ་དང་རྒྱལ་ཁབ་འདྲ་མིན་དབར་བཞག་པའི་བསྐྱབས་གཏམ་ནང་དེས་བཞུན་བཟོས་ཡོད།
འོན་ཀྱང་། ལྷན་རབས་ལོ་རྒྱུས་ཀྱིས་དེ་འདྲའི་བསྐྱབས་གཏམ་ཀྱིས་བཅོན་བཟུང་བྱས་པའི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་དུས་ནམ་
ཡང་རང་གི་བདག་དབང་ལོག་གནས་པའི་འགན་ལེན་བྱེད་མི་སྟབས་སྟོན་གྱི་ཡོད།

དེ་ལྟར་ཡང་། གོས་མ་སྐྱབ་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ཁྲིམས་མ་སྐྱབ་ཡིན་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་མཁན་ཚོའི་འདོད་ཚུལ་ལ་
དང་ལེན་བྱེད་ཐབས་ཤིག་བྱས་ན། ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོར་བོད་མི་མང་གིས་སྐར་ལངས་བྱས་པར་བཞེན་གོས་མ་སྐྱབ་དོན་
ཚན་བཅུ་བདུན་ལ་སྤྱད་བཅི་བྱུང་མེད། དོན་དངོས་ཐོག་རྒྱ་ནག་གཞུང་གི་རྒྱལ་སྲིད་སྤྱི་ཁབ་ཁང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོའི་
ཟླ་ ༣ ཚེས་ ༢༡ ཉིན་ཐབས་པའི་བཀའ་རྒྱ་དང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མ་སྐྱབ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་རྗེས་ལ་སྤེལ་བའི་བྱ་སྟོན་
རིམ་པས་(ཞིབ་སློབ་སྤྱི་མ་སྐྱབ་བཅུད་བརྒྱུད་པར་གཞིགས་)གོས་མ་སྐྱབ་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ཅིས་མེད་དུ་བཏང་ཡོད། དེར་བཞེན།
བོད་མི་མང་གི་སྐར་ལངས་བྱུང་བ་དང་། གོས་མ་སྐྱབ་དེར་ཅི་འཛོགས་བྱུང་བའི་འགན་བོད་གཞུང་ལ་མེད་པར་དེའི་འགན་
རྒྱ་ནག་གཞུང་ལ་ཡོད། སྤྱིར་གནས་སྟངས་དེ་ལྟར་བྱུང་ཡོད་མོད་རྒྱ་ནག་གཞུང་ཕྱོགས་ནས་བོད་པའི་བྱེན་ལངས་དེ་བྱུང་
རྗེས་ལྷ་མ་སྐྱབ་གོས་མ་སྐྱབ་ལ་ཅི་སྤྱད་བྱས་ན་འགྲིག་ཀྱང་། ཁོ་ཚོས་དེ་ལྟར་བྱེད་འདོད་བྱས་མེད། དེ་ལྟར་རྒྱ་ནག་གཞུང་
གིས་དུས་དེ་ལྟར་འཕྲུག་གཏམ་ལུགས་དུ་གྱུར་བའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་སློབ་གཞི་དེ་ལུས་མེད་བཟོས་པ་དང་། གལ་ཏེ་ང་
ཚོས་གོས་མ་སྐྱབ་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་གྱིས་བོད་ནང་རྒྱ་ནག་གི་དབང་སྤྱད་ཁྲིམས་མ་སྐྱབ་བཟོས་པར་དོས་འཛིན་བྱས་ན་

འཛིན་པ་མཐུན་བཅོམ་ཁན་གྱི་ཡིག་ཆ་དེ་རྒྱ་ནག་གཞུང་དང་གིས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༤ ལོ་ནས་བསྐྱུ་གསོག་བརྒྱབ་ཚར་བ་ལེས་
དགོས།

དུས་རབས་ཉི་ཤུ་བའི་ནང་བོད་དང་བཙན་ཡིན་པ་དང་དེ་རྗེས་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པའི་བྱང་རབས་ལོ་
རྒྱུས་དང་སོག་ཡུལ་གྱི་འགྲུར་ལྷོག་དབྱུང་པ་མཉམ་གཤིབ་ཏུ་བྱུང་ཡོད། ཕྱི་སོག་གིས་བོད་ལས་ལྷན་པར་མན་རྩའི་རྒྱལ་
རྒྱུད་ལ་རྒྱབ་རྟེན་བཙུག་ཡོད་པ་དང་། མན་རྩའི་གོང་མས་སོག་པོའི་ཐོག་མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་བརྒྱུད་བས་མ་ཚད། ད་
དུང་སོག་པོའི་རྒྱལ་སྐྱེས་ཚོར་ས་ཆ་དང་། དཔོན་གནས་སོགས་སྤྲད་ཡོད་པ་དང་། སོག་པོའི་རྒྱལ་སྐྱེས་ཚོའི་མི་རབས་
རྒྱུད་འཛིན་གྱི་གནད་དོན་ཐོག་ཐེ་རྩུ་བྱས་ཡོད་པ་དང་ཁོ་ཚོའི་རྒྱལ་སྐྱེས་དུས་བྱུང་བ་སོགས་བྱས་ཡོད། ཚིང་རྒྱལ་
རབས་ཀྱི་མིང་ཡུན་མཐུག་རྗེས་ཉེར་ཐུག་དུས་བོད་དང་སོག་པོས་དེ་ལས་ཁ་འབྲལ་རྒྱུའི་ཐག་བཙུག་པ་དང་། རྗེས་ལ་
རྒྱལ་ཁབ་དེ་གཉིས་དབར་ཚིང་ས་ཡིག་ཅིག་བཞག་པ་རེད། ལྷ་རུ་སུ་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་འབད་བཙོན་ལ་བརྟེན་ནས་
ཕྱི་སོག་གི་དང་སྐོར་གནས་བབས་ལ་རྒྱ་ནག་གིས་ཁས་ལེན་བྱས་པ་དང་། དབྱིན་གཞུང་གིས་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་ལ་བོད་ཐོག་
མིང་ཅམ་གྱི་བདག་དབང་ཡོད་ཀྱང་། དོན་དངོས་ཐོག་བོད་དང་བཙན་ཡིན་པའི་ཁས་ལེན་བྱས་པ་རེད། བོད་སོག་གཉིས་
ཀའི་ནང་རྒྱལ་ཁབ་དང་དབང་(བཅིངས་འགྲོལ)གི་ལས་འགུལ་འབྱུང་བཞིན་ཡོད་པ་དང་། དེ་དུས་སོག་པོ་ལྷ་རུ་སུར་རྒྱབ་
རྟེན་བཙུག་པའམ་ཁན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཆགས་ཐེན་པར་བརྟེན་རྒྱ་མིའི་བཙན་འཇུག་གྱི་ཉེན་ཁ་ལས་ཐར་བ་རེད་ཀྱང་། རྒྱ་མིའི་
བཙན་འཇུག་གྱི་ཉེན་ཁ་བརྒྱུག་པའི་དོན་དུ་སོག་པོར་གྲོང་ཁ་ཆེན་པོ་སོག་ཡོད་དེ། ལྷ་རུ་སུའི་དམར་ཤོག་ཚོགས་པས་
སོག་པོའི་ཚོས་དང་རིག་གཞུང་ལ་གཏོར་བཤིག་ཆབས་ཆེན་བཏང་བ་རེད། དུས་སྐབས་དེར་བོད་དང་བཙན་དུ་གནས་
ཡོད།

འཛིན་པ་མཐུན་དམག་ཆེན་གཉིས་པའི་རྗེས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་པན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བའི་སྤྲིག་ལམ་སི་ཏཱ་ལིན་དང་། རུ་ལུ་སི་
ལེལ་ཀྱི་ ཅར་ཅིལ་གསུམ་དབང་བཞག་པའི་ལྷལ་ཏཱའི་གྲོས་མཐུན་(Yalta agreement)གྱིས་གཏན་འབེབས་བྱས་
པ་དང་། དབྱིན་རིས་བོད་ཀྱི་དང་བཙན་གནས་བབས་ཡུན་གནས་ཡོང་ཐབས་སུ་གང་ཡང་བྱས་མེད་ཀྱང་། ལྷ་རུ་སུས་
སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དབྱིན་རི་ལྷར་བྱས་མེད། དེ་ཡང་སི་ཏཱ་ལིན་གྱིས་ལྷལ་ཏཱའི་གྲོས་མཐུན་ནང་
སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དེ་ཡོད་གནས་བབས་དང་སོར་གནས་དགོས་ལུགས་བཞོད་ཡོད་པ་དང་། དེ་
རྗེས་ཁོང་གིས་སོག་པོ་དང་བཙན་གྲེད་མིན་ཐོག་མང་མོས་འོས་འཛུ་གྲེད་དགོས་པའི་ཚོག་མཆན་སྤྲད་པ་རེད། དེར་བརྟེན།
མཐུན་མཐུག་རྒྱ་ནག་གིས་སོག་པོ་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ལ་དོས་འཛིན་མི་བྱ་མཐུ་མེད་བྱུང་བ་དང་། བོད་རྒྱ་
ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་རྒྱུར་འོག་ཚུད་པ་རེད།

མི་མང་ལ་དང་ཐག་དང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་བཙུག་ཁྲིམས་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་
ཡིག་ཆ་གཞན་མང་པོའི་ནང་གསལ་ཡོད་པ་དང་། ཐོབ་ཐང་དེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་ལ་དབང་རྒྱུར་
གྲེད་ཀྱི་མེད་པའི་གནས་སྤངས་འོག་མཐུན་གཅིག་ཏུ་འཆོམ་པོ་མེད།²¹⁴ དེ་ལྷར་ཡང་། བོད་མི་མང་ལ་ཐོབ་ཐང་དེ་ཡོད་པ་
མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༦༡ ལོའི་ཟླ་ ༡༣ ཚེས་ ༣༠ ཉིན་གྱི་ཚོགས་འདུ་ཆེན་པོའི་གྲོས་ཚུལ་
༡༥/༣༣ (XVI)གྱིས་ངེས་བཟང་བཅོས་ཡོད། འོན་ཀྱང་། བོད་ཐོག་བཞག་པའི་གྲོས་ཚུལ་དེ་དང་གྲོས་ཚུལ་གཞན་དག་དེ་

²¹⁴ Van Walt, 1987.

ཚོའི་རོ་བོ་སློབ་སྦྱོར་ཅམ་ཡིན་པ་དང་། དེ་ཚོར་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ཅི་འདྲི་བའི་བྱས་ན་སློབ་སྦྱོར་ཆེན་ཆུལ་ཁབ་ཚོར་ཁེ་སེལ་མེད་སྟབས་དེ་ཚོར་མཐའ་གཅིག་སློབ་མཐའ་འཁྲོད་སྲིད་མཁུན་བྱུང་མེད།

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༠ ལོ་གྲངས་ནང་བོད་མི་མང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཐོབ་ཐང་གི་གནད་དོན་ཐོག་སློབ་སྦྱོར་བྱེད་ཆེད་འགོ་བཙའ་བའི་ཐོབ་ཐང་དང་ཆུལ་སླེའི་ཁྲིམས་ལུགས་མཁུན་པ་མང་པོ་ཐེངས་གཉིས་ལྟན་འདྲིའི་མཐའ་བྱས།²¹⁵ ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༣ ལོ་ ༡༡ པའི་ནང་སི་ཏུ་སི་རྫོང་གི་(Strasbourg)ཏུ་སློབ་འཇོག་བྱས་པའི་མི་མང་གི་གནད་འདུགས་ཁྲིམས་ཁང་ཞིག་གིས་བོད་མི་མང་ལ་སླེ་ཡོངས་ཆ་ནས་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོངས་སུ་སློབ་ཆོག་པའི་མི་མང་གི་ཆ་རྒྱུན་ཚང་ཡོད་པ་དང་། དེར་བརྟེན། བོད་མི་མང་གིས་ཐོབ་ཐང་དེ་ཡོངས་སུ་སློབ་དགོས་པའི་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད། ཁྲིམས་ཁང་དེས་ད་དུང་བོད་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཐོག་ཆུ་མིའི་སྲིད་འཛིན་ལས་ཁུངས་ཡོད་པ་དེ་དེས་པར་དུ་བོད་མི་མང་ཐོག་ཕྱི་ཆུལ་གྱིས་དབང་སྐྱུར་བྱས་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་དགོས་པ་དང་། “ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོ་ནས་བརྒྱུད་བོད་མི་མང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཐོབ་ཐང་རྒྱན་མཐུན་དེ་བཅའ་འཛིན་བྱས་འདུག”ཅེས་ཐག་གཅོད་བྱས་ཡོད།²¹⁶

གཟའ་འཁོར་ཁ་ལས་ཟླ་སྟོན་ལ་སློབ་འཇོག་བྱས་པའི་ཚོགས་འདུ་གཞན་ཞིག་ཐོག་ཡུ་རོབ་དང་། ཨ་མི་རི་ཀ། ཞེ་ཤི་ཡ། ཨ་མི་རི་ཀ་ལྷོ་བྱང་གཉིས་ནས་ཡོང་བའི་ཆུལ་སླེའི་ཁྲིམས་ཚོད་པ་གྲགས་ཅན་སུམ་ཅུ་འཛོམས་པ་དང་། ཁོ་ཚོའི་ཁྲོད་དུ་མི་མང་གི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཐོབ་ཐང་ཐོག་ཆེས་སུམ་ཅུ་བྱུང་བའི་མཁུན་དབང་ཡང་ཡོད། ཁོ་ཚོས་(ཆུ་ཡིག་གི་ཡིག་ཆ་ཐེ་བའི་ཡིག་ཆ་ཚང་མར་བསྐྱར་ཞིབ་དེའི་སྲིད་བྱིས་ཕྱིན་པ་བྱས་ཟླ་སྟོན་ལས་སྐྱབས་གཏམ་འདི་ལྟར་བྲིས་ཡོད་དེ།²¹⁷ “༡ ་) ཆུལ་སླེའི་ཁྲིམས་ལུགས་ལྟན་འདྲིའི་མི་མང་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅིང་། ཐོབ་ཐང་དེ་བོད་མི་མང་ལ་དབང་བའམས་ཆུ་ནག་མི་དམངས་སླེ་མ་ཐུན་ཆུལ་ཁབ་ཀྱི་སྲིད་གཞུང་མ་ལག་གསལ། ཡང་ན་མི་རིགས་སམ་ཆུལ་ཁབ་གཞན་གང་ཡང་བྱུང་བས་དགག་བྱ་བྱེད་ཆོག་པ་ཞིག་མིན། ༢ ་) ཆུ་ནག་གིས་བོད་ལ་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༩༩ ལོ་ནས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༠ ལོ་བར་བྲག་པོའི་བཅའ་འཛིན་ལྟར་བྱས་ཚུན་བོད་དེ་བཞིན་ཆུ་ནག་མི་དམངས་སླེ་མ་ཐུན་ཆུལ་ཁབ་ཀྱི་ཕྱི་ཆུལ་བའི་བཅའ་འཛིན་དང་དབང་སྐྱུར་ལོག་གནས་ཡོད་པ་དང་། ཆུ་ནག་མི་དམངས་སླེ་མ་ཐུན་ཆུལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ཐོག་བཅའ་གཞན་ཆེ་བའི་བཅའ་འཛིན་ལ་གྱི་དབང་སྐྱུར་བྱས་ཡོད། ༣ ་) དམིགས་བསལ་བོད་ཀྱི་གནད་དོན་ཐོག་བོད་ལ་ལོགས་སུ་གནས་པའི་ལོ་རྒྱུས་ཡུན་རིང་ལྷན་ཡོད་པར་བརྟེན་བོད་མི་མང་གིས་རང་བཅའ་ཐེ་བའི་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཚོད་པ་དེ་ཆུལ་ཁབ་གཅིག་གྲུང་དང་ཆུལ་ཁབ་ཀྱི་གོང་སུ་གཅིག་གྲུང་གི་ཅ་འཛིན་དང་འགལ་བ་མེད།”

དེས་ན། “ཆུ་ནག་མི་དམངས་སླེ་མ་ཐུན་ཆུལ་ཁབ་ཀྱིས་བོད་ལ་བྲག་པོའི་དམག་གི་བཅའ་འཛིན་ལྟར་བྱས་པའམ། ཡང་ན་དེ་ཟླ་སྟོན་ཐོག་དངོས་སུ་དབང་སྐྱུར་གྱི་བྱེད་ཐབས་གང་ལག་བསྐྱར་བྱས་པ་གཞིར་བཞག་གྱང་ཆུ་ནག་ལ་བོད་ཀྱི་ཡོངས་རྫོགས་བདག་དབང་ཡོད་པའི་ཁྲིམས་མ་ཐུན་བདག་དབང་འཛོམས་ཐབས་མེད། བོད་པའི་མི་འབོར་ཆེས་མང་བས་ཏུ་ལའི་སླ་མར་སུ་མ་ཐུན་ཆུལ་སློབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། བོད་ནང་གི་བོད་པས་ད་ལྟོང་ཆུ་མིའི་དབང་སྐྱུར་ལ་དངོས་སུ་འགོག་ཆོལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ། བཅའ་འཛིན་ལྟར་བོད་པའི་ཆབ་སྲིད་སློབ་གཞི་གསར་འཛུགས་ཡག་པོ་བྱུང་ཡོད་པ། བོད་པའི་སྲིད་གཞུང་བཅའ་འཛིན་ལྟར་བོད་ཀྱི་ཚོགས་ཚུན་པོར་གཉེར་བཞིན་ཡོད་པ་བཅས་ཚང་མ་བོད་ཆུལ་ཁབ་རྒྱན་མི་ཚང་པར་གནས་

²¹⁵ Tibet: the Truth, 1993.
²¹⁶ Session on Tibet: Verdict. – Permanent Tribunal of Peoples. Strasbourg. 1992. 1992. 20 Nov., p.15, 23 – in Tibet: the Truth, 1993.
²¹⁷ International Lawyers’Statement on Tibet. London, 1993, 10 Jan., p.6-8 – in: Tibet: the Truth, 1993.

པའི་རྒྱ་རྒྱུན་རེད། རྒྱུགས་གཞན་དེར་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཙན་འཇུག་གིས་བུས་པ་ཁྲིམས་འགལ་ཡིན་པ་དང་། རྒྱུ་མ་མུན་དོན་ཚན་བཅུ་བདུན་ལྷན་མེད་ཡིན་པར་བརྟེན་རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ནང་དུག་པོའི་དམག་གི་སྟོབས་ལུགས་ཆེན་པོ་འབྲེམས་འཛོགས་བྱས་ཏེ་ཚང་གཞི་ཇི་ཙམ་དུ་བོད་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་མེད་དང་། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཙན་འཇུག་གིས་ཏེ་དུས་ལུན་རིང་པོ་ཇི་ཙམ་སོང་མིན་གང་གིས་ཀྱང་བོད་ཀྱི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཡོངས་རྫོགས་རྒྱ་ནག་ལ་ཁྲིམས་མུན་གྱི་སྐོར་ནས་དབང་བའི་ཐག་གཅོད་བྱེད་པར་སྐྱབ་བྱེད་འདེད་པའི་ཆགས་ཀྱི་མེད། ཡོངས་ཁྲབ་ཏུ་ཁས་ལེན་ཡོད་པའི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་ཚང་གཞི་ལྟར་ན་དུས་ད་ལྟ་བར་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དེ་བཞིན་ཡོངས་སུ་ཅ་མེད་དུ་སོང་བེན་པ་དང་། ཁྲིམས་མུན་གྱི་སྐོར་ནས་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁ་འབྲལ་ཐབས་མེད་པའི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཏུ་གྱུར་བེན་པར་ཐག་གཅོད་པའི་གནས་ཚུལ་གང་ཡང་བྱུང་མེད། <...> བོད་རྒྱལ་ཁབ་ད་ལྟའང་ “ རང་རྒྱལ་སུ་ཁྲིམས་མུན་གྱི་སྤྲེལ་གཏེག་ཏུ་གནས་ཡོད་ཅིང་། རྣམ་ལུ་ལྟར་བཙན་ཁྲོལ་དུ་དེའི་རོ་བོ་མཚོན་པའི་ལུགས་མུན་གྱི་སྤྲོད་གཞུང་ཞིག་ཀྱང་ཡོད། དེར་བརྟེན། སྤྲོད་གཞུང་དེ་དང་བོད་མི་མངའ་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་མེ་རྩུ་མེད་པར་རང་གི་མངའ་ཁོངས་ས་ཁུལ་ཐོག་བསྐྱར་དུ་ཡོངས་རྫོགས་བདག་འཛིན་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད། ”²¹⁸

གསར་བརྗེ་མ་གྱུར་སྐོར་གྱི་བོད་གཞུང་ལ་མི་མང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་རྒྱུ་མ་མུན་བཞག་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱི་རོགས་སྐྱོར་སླངས་ཏེ་སྤྱི་རྒྱལ་དང་འབྲེལ་བ་བྱས་པ་ནི་བོད་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་མང་ལ་ “ རྒྱལ་གཏོད ” རེད་ཅེས་སྐོར་འཇུགས་བྱས་པ་དང་། རྗེས་ལ་བཙན་ཁྲོལ་བོད་གཞུང་ལའང་དེ་དེ་བཞིན་སྐོར་འཇུགས་བྱས་ཡོད། དེའང་གོང་གི་ལུང་འབྲེན་དེས་གསལ་པོ་བཟོས་པ་བཞིན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ལུགས་མུན་སྤྲོད་གཞུང་ལ་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་དང་འབྲེལ་བ་འཇུགས་པའི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་པར་བརྟེན་སྐོར་འཇུགས་དེ་ཚོར་གཞི་རྟེན་གང་ཡང་མེད། ཐན་རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མུན་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཇུགས་དང་གོང་འབྲེལ་བྱུང་བའང་སྤྱི་རྒྱལ་གྱི་རོགས་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད། (ས་བཙན་བཞི་བ་དང་། བདུན་པ། བཅུ་པ་བཙན་ལ་གཟིགས།)

མཐའ་བསྐྱོམས།

གནའ་སྔ་མོ་དང་དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་དང་དེང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཕན་ཚུན་གྱི་འབྲེལ་བ་ཐ་དང་ཡིན་པས་དེང་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་སྔ་མོའི་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོག་འགོལ་ཐབས་མེད་ཅིང་། དེ་བཞིན་དུ་གནའ་སྔ་མོའི་ཁྲིམས་ལུགས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ད་ལྟའི་དུས་ཚོད་ལ་བེད་སྤྱོད་བཅུང་བ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་གནས་སྐབས་དཔེ་མཚོན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཐོག་བཀལ་ན་འགྲིག་ཐབས་མེད། དེར་བརྟེན། སྤྲོད་པའི་དཔལ་ཡོན་གཅིག་གི་འཛིག་རྟེན་ལྟ་རྒྱལ་སྤྲོད་པའི་དཔལ་ཡོན་གཞན་ཞིག་ཐོག་འགོལ་རྒྱ་མེད། དུས་ལུན་གང་ཙམ་གྱི་ཡར་སྔོན་དུ་ཨ་མི་རི་ཡ་དང་། ཟླ་ཟླའོ་འོ་ཡ། ཟུང་ཚོན་ལྷོ་རྒྱ་ནག་། རྒྱ་ནག་། འཕྲི་ཤོ་མན་ལྷོ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱལ་ཁོས་འཛུམ་གྱིང་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱས་ཅེས་བཤད་ཡོད་ཀྱང་། རང་ཚོའི་དུས་སྐབས་སུ་རྒྱ་ནག་གཅིག་དུས་ཚབ་སྤྲོད་ནང་གནའ་སྔ་མོ་དང་དེང་དུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རོ་བོའི་འདོད་ཚུལ་མཉམ་བསྐྱེས་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་མིའི་འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན། སྤྱིའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་མི་རིགས་ཀྱིས་རྒྱ་ནག་དབང་དུ་བསྐྱུས་པ་དེ་

²¹⁸ Van Walt, 1987, p.188.

ཚོས་ཁོ་ཚོ་རང་ཉིད་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་སྐྱོད་པ་བཟོ་བྱས་པ་མ་ཡིན་པར་སྤྱི་རྒྱལ་བའི་"རྒྱ་ནག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད"གསར་འཛུགས་
 བྱས་པ་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། དེ་ལྟ་བུའི་རིགས་པ་རྒྱ་མཚན་འཛམ་གླིང་ས་ཕྱོགས་གང་དུའང་མཐོང་རྒྱ་མེད། རྒྱ་མིའི་རིགས་པ་
 རྒྱ་མཚན་གཞིར་བཞག་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཀ་པས་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་བ་བཅོན་བཟུང་བྱས་པ་ཡིན་ན་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་བ་རྒྱལ་ཁབ་ཀ་པའི་
 ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་མེད་པར། དེ་ལས་སྣོན་སྤྱོད་རྒྱལ་ཁབ་ཀ་པས་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་བའི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་ཡོད། གཤམ་ཉེ་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་
 གིས་རང་ཉིད་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་གི་ཆ་ཤས་ཤིག་ཡིན་པའི་ངོས་འཛིན་བྱས་ན་དེར་འབྲེལ་ཆགས་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་ཀས་
 མོས་མ་ཐུན་བྱེད་དགོས། དེ་མིན་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གིས་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་ཞིག་རང་གི་ཆ་ཤས་ཡིན་པ་བཅིས་ཀྱང་། རྒྱལ་
 ཁབ་གཞན་པ་དེས་རང་ཉིད་རང་བཅོན་ཡིན་པར་ངོས་བཟུང་བ་དང་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་དེ་ལྟར་གནས་ན་ཡོང་ཐབས་
 མེད།

ཐང་དང་། སུང་། ཡོན། མིང་། ཚིང་བཅས་ནི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག་གི་རྒྱལ་རྒྱུད་མ་ཡིན་པར་རྒྱལ་རྒྱུད་མི་འབྲེལ་བས་
 བསྐྱེད་པའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་མི་འབྲེལ་བ་དང་། བོད་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་གང་གི་འདྲི་བའི་ཁོངས་སུ་བཅུག་
 པའི་ཡིག་ཚགས་གང་ཡང་མེད། འོན་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱིས་དེ་ལྟར་མ་ཡིན་པའི་ཁྱེད་སྤྱི་
 ཚེད་བོད་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པའི་བདེན་དཔང་གི་ཚུལ་དུ་ཡིག་ཆ་རྙིང་པ་མང་པོ་འབྲེལ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད་ཀྱང་།²¹⁹
 བོད་ཀྱིས་སོག་པོའི་ཡོན་རྒྱལ་ཁབ་དང་མན་རུའི་ཚིང་རྒྱལ་ཁབ་གཉིས་གཅིག་ལུང་རྒྱལ་རྒྱུན་བཅོལ་ཡོད་པ་ལས་སྤྱི་
 སྤྱི་བར་གསུམ་དུ་རང་ཉིད་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཡིན་པའི་གནས་བབས་གཏན་ནས་བརྒྱུ་ལོང་མེད།

ཁྱེད་ཅིའི་རྒྱལ་པོའི་ལམ་ལུགས་སྐབས་སུ་གཞུང་འབྲེལ་ལོ་རྒྱུས་འབྲི་འགོད་རིག་པ་ནི་གོ་རིམ་ལྡན་པའི་མ་ལག་
 གཅིག་ཡིན་དགོས་པའི་བསམ་ཚུལ་བཟུང་ཡོད། ལོ་རྒྱུས་ཡིག་ཆ་དེར་གཞུང་འབྲེལ་གྱི་གནས་བབས་ལྡན་ཡོད་པར་བརྟེན་
 དེ་སྲིད་གཞུང་གི་སྐྱེས་འཛིན་འོག་ཡོད་པས་མ་ཚད། ད་དུང་ལོ་རྒྱུས་འབྲི་བའི་རྒྱུད་རིམ་ནང་སྲིད་གཞུང་གིས་དངོས་སུ་
 ཐེ་རུས་ཀྱང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།²²⁰ དེ་ལྟར་བྱས་པའི་ལོ་རྒྱུས་དེས་སྲིད་གཞུང་གི་མ་ལག་ལ་ཞབས་འདེགས་སྐྱབ་ཀྱི་ཡོད་པས་
 རྒྱ་མཚན་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ང་ཚོས་ལོ་རྒྱུས་དེ་རིགས་རྒྱ་ནག་ཏུ་ངོས་བཟུང་བའི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཁོངས་སུ་རྒྱལ་
 ཁབ་ཁ་ཤས་བཅུག་པའི་ཁྱེད་སྤྱོད་སྤྱོད་བྱེད་དུ་ཁས་ལེན་བྱས་ན་འགྲོག་ཐབས་མེད། གོང་མར་"ཉེན་ཆས"སུལ་བ་དང་།
 གོང་མས་མཚན་གནས་བཟོ་འབྲེལ་དང་བཀའ་ཡིག་གནང་བ། ད་དུང་སྤྱོགས་གཅིག་རྒྱང་པས་"སྲིད་འཛིན་ལས་
 ཁྱེད་སྤྱོད་ལས་འཛུགས་བྱས་པ་སོགས་ནི་གནད་སྤྱོད་ལོ་རྒྱུས་འཛམ་གླིང་གི་དབྱུས་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་ངོས་བཟུང་བའི་རྟོགས་
 མཚན་ཡིན་པ་ལས་དོན་དངོས་སོག་དེ་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རྒྱ་ནག་གི་མངའ་འོག་ཡིན་པ་སྟོན་ཀྱི་མེད།

བོད་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་རིམ་བས་རང་ཉིད་གང་ཟག་གཞན་ཞིག་གི་མངའ་འབངས་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱས་མེད་པ་དང་།
 ཁོང་ཚོས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་སོག་དབང་སྐྱེད་བྱས་ཡོད་ཅིང་། བོད་པའི་སྤྱི་ཚེས་ཚོ་དང་གོང་མའི་དབང་སྐྱེད་ཀྱི་"མཚོན་
 ཡོན"འབྲེལ་བ་ཡོད་པར་བརྟེན་པན་ཚུན་འབྲེལ་བ་ཆགས་པ་དང་། འབྲེལ་བ་དེ་ཚོ་སྤྱོགས་གཉིས་ཐུན་མོང་གི་གཞི་རྩའི་
 ཐོག་བྱུང་ཡོད། "མཚོན་ཡོན"ཞེས་པའི་ཐ་སྐྱོད་དེ་དེར་དུས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་ཚད་གཞིར་བཞག་སྟེ་འབྲེལ་བ་འདྲར་རྒྱག་
 ཁག་པོ་ཡོད་པ་དང་། ཐ་སྐྱོད་དེར་དུས་སྐབས་འབྲེལ་མིན་དུ་ངོས་འཛིན་འབྲེལ་མིན་བྱས་ཡོད། བེ་ཅིང་གིས་བོད་ཀྱི་ཡོངས་
 རྫོགས་བདག་དབང་རྒྱ་ནག་ལ་ཡོད་ཅེས་པ་དེ་གོང་མའི་དབང་ལྷན་གྱི་ལོ་རྒྱུས་པོ་ལ་ཉེལ་པོར་ཁྱེད་པའི་ཁྱེད་ཅིའི་ལྟ་ཚུལ་ལ་གཞི་

²¹⁹ A 60-point Commentary, 2008.

²²⁰ Spiritual Culture of China, 2009, p.36.

བཅོམ་ཡོད་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ལ་བཅོན་འཇུག་ལ་བྱས་པ་ལུགས་མ་ཐུན་ཡིན་པ་ཁྲམས་སྐྱེལ་ཆེད་རྒྱ་ནག་གཞུང་གིས་
 དུས་རབས་བར་མའི་སྐབས་ཀྱི་འབྲེལ་བ་དེར་དུས་ཀྱི་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་དང་སྐུར་ཉེ་འབྲེལ་བ་ཤད་རྒྱག་གི་ཡོད།²²¹ དེ་
 ལུགས་མ་ཐུན་མ་རེད།

“ཡུང་ནུ་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག”²²²ཅེས་པའི་བསམ་ཚུལ་དེའི་ཅུ་བ་སྤྱི་རབས་ལ་སྤྱི་མཐོན་རྒྱ་ནག་ལྟེ་བར་བྱས་པའི་ལྷ་
 གྲུབ་ལ་ཐུག་ཡོད་ཀྱང་། དེ་གཙོ་ཆེར་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་གཉིས་ཆ་གོང་མའི་ནང་བྱུང་བ་ཞིག་རེད། དེ་དུས་རྒྱལ་ཁབ་
 མང་པོ་མཉམ་འདུས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁམས་ཐོར་ཞིག་ཏུ་འགྲོ་བ་དང་། དེ་རྗེས་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་གསར་འཇུགས་བྱུང་
 བའི་དུས་ལུན་ཞིག་ཆགས་ཡོད། རྒྱ་ནག་ནང་བསམ་ཚུལ་དེ་ཚོ་འཛུལ་སྤོང་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ནས་ཁྲམས་ཡོད་པ་རེད།

རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཆ་ཤིང་གཅིག་གིས་ཆ་ཤིང་གཞན་ཞིག་རང་གི་ཁོངས་གཏོགས་ཡིན་ཞེས་བཤད་ན་མི་འགྲིག་
 པས་རྒྱ་མིས་ཁོ་རང་ཚོ་སོག་པོ་དང་མན་རྟེན་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁམས་ཀྱི་རྒྱུད་འཛིན་“ཡིན་ཞེས་བཤད་པར་གཞི་རྩ་མེད།
 དེ་ནི་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་དོན་དངོས་དང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྲིམས་ལུགས་དང་རྒྱལ་འགལ་ཡིན་པས་མ་ཚད། མར་ཁེ་སི་ལེ་ནིན་རིང་
 ལུགས་དང་ཡང་རྒྱལ་འགལ་རེད། མར་ཁེ་སི་ལེ་ནིན་རིང་ལུགས་ཀྱིས་མི་རིགས་ཚང་མར་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་
 ཡོད་པར་ཁས་ལེན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་པ་དང་། ཨིན་གཤམ་སིའི་²²³འདོད་ཚུལ་ལྟར་ན་ཚོད་གཞི་ཅན་གྱི་ས་ཁུལ་གྱི་མི་མང་རང་
 ཉིད་ཀྱིས་རང་གི་ལས་དབང་ལ་ཐག་གཅོད་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།²²⁴

ལེ་ནིན་གྱིས་“མི་རིགས་ཚང་མར་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་པའི་དོན་ནི་མི་རིགས་སོ་སོར་བྱི་
 རྒྱལ་གྱི་མི་རིགས་མང་པོ་དང་མཉམ་དུ་གྲུབ་པའི་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁམས་ལས་ཐོན་ཉེ་འོགས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་འཇུགས་
 ཚོག་ཅེས་པའི་དོན་ཡིན་ཞིང་། མི་རིགས་ཚང་མས་རང་བཅོན་གྱི་མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཇུགས་བྱེད་ཚོགས་པའི་དོན་
 ཡིན”²²⁵ཞེས་དང་། (འོག་གྲངས། ༢༥༩) “མར་ཁེ་སི་རིང་ལུགས་པའི་མི་རིགས་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་བྱ་རིམ་ལ་ལོ་
 རྒྱུས་དང་དཔལ་འབྱོར་གྱི་སྤྱོད་ལུགས་ནས་བཤད་ན་མི་རིགས་ཁག་ལ་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རང་ཐག་རང་གཅོད་དང་། རྒྱལ་ཁབ་རང་
 བཅོན། མི་རིགས་རྒྱལ་ཁབ་གསར་འཇུག་བྱེད་ཚོགས་པ་ལས་གཞན་པའི་རིན་ཐང་ཞིག་མེད”ཅེས་དང་། (འོག་གྲངས།
 ༢༦༣) “རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་རང་དབང་སྟེ། ཁ་འབྲེལ་གྱི་རང་དབང་དང་། ཁ་འབྲེལ་རིང་ལུགས་སྐྱེལ་སྐྱེལ་གཏོང་བའི་
 རང་དབང་ལ་རྒྱལ་སྤྱིར་བྱེད་མཁན་ལ་སྤྱོད་འཇུགས་བྱེད་པ་ནི་བཟང་ཚང་ཁ་འབྲེལ་གྱི་རང་དབང་ལ་རྒྱལ་སྤྱིར་བྱེད་མཁན་
 ལ་ཁྲིམ་ཚང་གཏོར་བཤེག་གཏོང་བར་སྐྱེལ་འདེད་གཏོང་འདུག་ཅེས་སྤྱོད་འཇུགས་བྱས་པ་ལྟར་སྐྱོན་ཉུགས་དང་གཡོ་ཐོབ་
 ཀྱི་བྱེད་སྒྲམ་རེད།”ཅེས་དང་། (འོག་གྲངས། ༢༦༦) “རང་ཐག་རང་གཅོད་དམ། ཡང་ན་ཁ་འབྲེལ་གྱི་ཐོབ་ཐང་ལ་ངོས་
 ལེན་མི་བྱེད་པ་དོན་དངོས་ཐོག་དབང་ལུགས་ཆེ་བའི་མི་རིགས་ལ་དམིགས་བསམ་ལ་ཁེ་དབང་ཡོངས་སུ་སྤྱོད་པའི་ཐོབ་ཐང་
 ཡོད་པ་དང་། མང་གཙོར་རྩེ་འཛོགས་བྱས་པར་བྲག་པོའི་ཉེན་རྟོག་པའི་ཐབས་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་སྤྱི་དབང་སྤྱོད་པར་རྒྱལ་
 སྤྱིར་བྱས་པ་མཚོན་གྱི་ཡོད” (འོག་གྲངས། ༢༦༦) ཅེས་བྲིས་ཡོད། ལེ་ནིན་གྱིས་ད་དུང་“སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་འོག་མི་
 རིགས་ཁག་ལ་རང་ཐག་རང་གཅོད་བྱེད་མ་བཅུག་ན་སྤྱི་ཚོགས་རིང་ལུགས་ཀྱི་དམ་བཅའ་དོར་བ་དང་གཅིག་པ་

²²¹ Van Walt, 1987.
²²² ལྷུང་མཚན། One Chinese nation. རྒྱ་མིའི་རྒྱལ་ཁབ་གཅིག
²²³ ལྷུང་མཚན། Engels. 恩格斯
²²⁴ Engels, 1965, p.317.
²²⁵ Lenin, 1961, p.255-320.

རེད" (འོག་གྲངས། ༡༤) ཅེས་ནས་བཤད་བྱས་ཡོད།²²⁶ རྒྱ་ནག་དམར་འོག་ཚོགས་པའི་སྤྲིག་ཡིག་ལྟར་ན། མར་ཁེ་སི་ལེ་
 བོན་རིང་ལུགས་ནི་ཁོ་ཚོར་ལམ་སྟོན་གྱི་མཁན་ཡིན་པ་དང་། ཁོ་ཚོས་དེར་སྲུང་བཅི་གཡོ་བ་མེད་པ་གྱེད་དགོས་པ། ད་
 གུང་ཚོགས་མི་ཚང་མས་དེར་སློབ་སྦྱོང་གྱེད་དགོས་ཀྱི་ཡོད།²²⁷

ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༩ ལོ་བར་ལྷ་ས་དང་དེ་རྗེས་བཅན་གྲོལ་དུ་གྱུར་བའི་བོད་གཞུང་དང་། བོད་མི་མང་གིས་རྒྱ་མིའི་
 དབང་ལུགས་ལ་ཁས་ལེན་གྱི་མེད། ཁོ་ཚོས་སྲུང་བཞེན་ཁོ་རང་ཚོའི་དབུ་ཁྲིད་ཏུ་ལའི་སྤྲེལ་མར་གུས་བཀྱར་ལུ་གི་ཡོད།
 བོད་པ་པལ་ཆེ་བས་ཏུ་ལའི་སྤྲེལ་མར་བཞེན་བོད་པའི་ཚོས་སྲིད་གཉིས་ཀྱི་དབུ་ཁྲིད་ཡིན་པ་དང་། དབུས་བོད་མིའི་སྤྲིག་
 འཛུགས་ནི་བོད་པ་བཅན་གྲོལ་བས་ཕྱི་རྒྱལ་དུ་གསལ་བཟོ་བྱས་པ་ཞིག་མ་ཡིན་པར་བོད་པའི་ཁྲིམས་མཐུན་ལྷ་སའི་བོད་
 གཞུང་གི་རྒྱན་མི་ཚད་པ་ཞིག་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་གྱི་ཡོད། བོད་ནི་བཅན་བཟུང་བྱས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་རེད། དེར་
 བཞེན། བོད་ཀྱི་གནད་དོན་རྒྱ་ནག་རྒྱལ་ནང་གི་གནད་དོན་ཅམ་མ་རེད། མ་ཟད་བོད་པས་རང་གི་རྒྱལ་ཁབ་ལ་རང་བཅན་
 དགོས་པའི་དགོས་འདུན་བཞེན་པ་ཁ་འབྲལ་རིང་ལུགས་རེད་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་རྒྱ་མེད། ཁོ་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་གི་ཆ་
 འགས་ཤིག་ཁ་སྤེལ་ཏེ་འོགས་སུ་རྒྱལ་ཁབ་གསལ་བཞེན་གི་ཡིན་ཞེས་འོད་ཀྱི་མེད།

དེ་ལྟར་ཡང་། ས་མཚམས་ལ་དེ་ལྟར་འགྲེལ་བཤད་རྒྱག་རྒྱ་དཀའ་ཚེགས་ཆེ་ལ་སྤྲིགས་ཁབ་གང་གི་འདོད་པ་དང་
 མཐུན་པ་ཞིག་ཡོང་དཀའ་བའི་ལས་དོན་ཞིག་རེད། དུས་ད་ལྟ་བར་རྒྱལ་སྤྱིའི་རྒྱན་སྲོལ་ནང་ཅ་འཛིན་གཉིས་ལག་བསྟར་
 གྱེད་སྲོལ་ཡོད་པ་དེ་གཉིས་ལས་གཅིག་མ་གཏོགས་དོན་འཁྲོལ་གྱེད་ཐབས་མེད་དེ། རང་ཐག་རང་གཅོད་དང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་
 མངའ་ཁོངས་གོང་སུ་གཅིག་གྱུར་རེད། ཅ་འཛིན་དེ་གཉིས་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དགོས་མཁོ་དང་བསྟུན་དེ་བཞེན་སྤྱོད་གྱེད་ཀྱི་ཡོད་
 ཅིང་། མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱིས་མི་ལོ་ ༡༥ ལྷག་གི་སྡོན་དུ་བོད་པར་རང་ཐག་རང་གཅོད་ཀྱི་ཐོབ་ཐང་ཡོད་ཅེས་
 བསྐྱར་བཤད་ནས་མོ་བྱས་ཡོད།²²⁸ དེ་ལྟར་ཡང་། ཐབས་ལམ་དེ་སྤང་མེད་དུ་བཞག་པ་རེད། གལ་ཏེ་ཨུ་རུ་སུ་ཁྲིམས་
 མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ཁས་ལེན་གྱེད་ཀྱི་ཡོད་ན་ཅིའི་ཕྱིར་རྒྱལ་ཁབ་ཁ་འགས་ཀྱིས་ཨུ་རུ་སུ་སྤྲེལ་ཞུས་ཤིང་། རྒྱལ་ཁབ་གསུམ་
 དེའི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པ་ལུགས་མཐུན་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་མི་གྱེད་པ་གང་ཡིན་ནམ། མ་གཞི་ནས་དུས་རབས་ཉི་ཤུ་པའི་
 སྡོན་ལ་སྤྲེལ་ཞུས་ཤིང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་གསུམ་པོའི་ཁོང་ནས་གཉིས་ལ་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གནས་བབས་ལྡན་མེད། དེར་བཞེན། ལྷ་ས་ཞིག་
 རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་ཨུ་རུ་སུའི་ཁོངས་གཏོགས་ཡིན་པར་ཁས་ལེན་མི་གྱེད་མཁན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཚོ་རང་གིས་དུས་རབས་མང་
 པོའི་རིང་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་གནས་བབས་ལྡན་པའི་བོད་དེ་བཞེན་རྒྱ་ནག་གི་ཁོངས་སུ་བཅུག་པར་ཁས་ལེན་གྱེད་དོན་གང་ཡིན་
 བམ། འཛམ་གླིང་ཤར་སྤྲོགས་དང་ལུ་སྤྲོགས་ཀྱི་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་(སི་པལ། དབྱེན་རྩི། བོར་ཆུ་ལྷོ་སེ། པ་རན་སི།
 ཨོ་རྟོ་སུན་སོགས)ཐོར་ཞིག་ཏུ་སོང་རྗེས་ལུ་དུ་རང་བཅན་རྒྱལ་ཁབ་གསལ་བཞེན་པ་ཞིམས་མཐུན་ཡིན་པ་དང་། ཆིང་
 གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་ཐོར་ནས་རང་བཅན་རྒྱལ་ཁབ་ཐོན་པ་ཞིམས་མཐུན་མིན་པ་གང་ཡིན་ནམ། ཅིའི་ཕྱིར་གསལ་བཞེ་
 བྱུང་སྟེ་ཨོ་སི་རི་ཡ་ ཏང་ག་རི་ཡ་(Austro-Hungarian)དང་། ཨུ་རུ་སུ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཁབ་མགོ་རྟོང་འོག་གི་
 ཁྲིམས་མཐུན་ཡིན་ཡང་། རྒྱ་ནག་མི་དམངས་སྤྱི་མཐུན་རྒྱལ་ཁབ་དེས་པར་དུ་ཆིང་གོང་མའི་རྒྱལ་ཁབས་སྐབས་ཀྱི་ས་

²²⁶ Lenin, 1962, p.18-22.
²²⁷ The CPC Charter...
²²⁸ གཞུང་འབྲེལ་གཏན་འབེབས་ལྟར་ན་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱིས་བོད་རང་བཅན་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ཏུ་ངོས་འཛིན་གྱེད་ཚོགས་པའི་དབང་ལུགས་ཆེན་པོ་ཡོད།
 Van Walt, 1987; Johnston, C. Tibet: the internal mistake...

མཚམས་ནང་གོང་གུ་གཅིག་གྱུར་དུ་གནས་དགོས་སམ། ཅིའི་ཕྱིར་ཀོ་སོ་མོ་(Kosovo)ལམ། ཡང་ན་ཨོ་སི་ལི་
ཡ་(Ossetia)སྟོ་མ་ལ་ངོས་ལེན་གྱི་དུང་ཚོག་གྱུར། བོད་ལ་ངོས་ལེན་གྱི་དུང་མི་ཚོག་པ་གང་ཡིན་ནམ།

ང་ཚོས་རིགས་འགྲེ་བཏང་སྟེ་བའི་འདྲ་རྩོགས་མཐའ་མེད་པ་གཏོང་ཚོག་མོད། དེ་ཚོ་ཚང་མར་བྲིས་ལན་གཅིག་
རང་ལས་མེད་པ་ནི་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་རྒྱལ་སྤྱིའི་འབྲེལ་བའི་ནང་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་ཐོབ་ཐང་གཞན་གང་
ལས་ཀྱང་གལ་ཆེ་བ་རེད། (གང་ཞིག་ཞིབ་སེམས་མ་སྟུན་ཡིན་མེད་ལྟ་བུ)རྒྱལ་སྤྱིའི་ཚད་གཞི་དེ་ཚོ་སྟོབས་ཆེན་རྒྱལ་ཁབ་ཚོའི་
ཁེ་སྲན་པ་ཚོ་སྟོན་སྟོན་གྱི་དུང་ཚོད་ཁོ་ནར་བེད་སྟོན་གྱི་ཡོད་ཅིང་། གལ་ཏེ་སྐྱམ་སའི་ཐོག་གི་རྒྱལ་ཁབ་ཉམ་ཚུང་
ཞིག་ལ་རྒྱབ་ཏུ་བྱེད་མཁན་སྟོབས་ཆེན་ཞིག་མེད་ན་རྒྱལ་ཁབ་དེ་སྤྲོད་མ་གཏོགས་ཁྲིམ་མཆོས་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་དབང་
པོ་ཏུ་ཚུད་དེ་རང་བཅོན་བརྒྱལ་རྒྱུ་རེད། (གངས་རི་མཐོན་པོ་སོགས)རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་འགོག་རྒྱུ་དེ་ཚོས་སྤོ་སྤོ་པ་ལ་
ཐོགས་ཆེན་པོ་བྱུང་ཡོད་ཀྱང་། ད་ལྟའི་དུས་ཚོད་ལ་དེ་ཚོས་རྒྱལ་ཁབ་ཅིག་ལ་སྤྱང་སྟོབས་གྱི་དུང་བའི་ངེས་པ་མེད། དེའི་དཔེ་
མཚོན་ཞིག་ནི་བོད་ཀྱི་ལས་དབང་རེད། །།

རྒྱུར་ཚོམ་འདི་ནི་པ་རན་སིར་གནས་བཞུགས་བསྟན་འཛིན་བཟུང་ལེས་ལགས་ཀྱིས་ཏུ་སྤྱིའི་ལོ་རྒྱུས་སྟོན་པ་མེད་ལྟ་སྟེ། ཨེལ། ཀུཊ་
མིན་(Sergius L. Kuzmin)ཀྱིས་བཅུ་མས་གནང་བའི་སྐས་པའི་བོད་(HIDDEN TIBET)ཅེས་པའི་ཞིབ་འཇུག་དེ་གི་ས་བཅད་
བཅུ་གཅིག་པ་བོད་རྒྱུར་ལུས་པ་ཞིག་ཡིན་ཞིང་། འདིར་དགེ་བཤེས་ལྷག་རྟོག་གིས་ཨིན་རིའི་མ་དཔེ་དང་བོད་འགྱུར་ཞིབ་བསྟར་གྱིས་དགོས་
ངེས་བཟོ་སྟོན་གྱིས་བཤད་། མཐར་འདི་གའི་རྒྱ་ཡིག་ཚན་པའི་དོ་དམ་པ་བུམས་པ་བསྟན་འཛིན་ལགས་ནས་ཏུ་ང་ཞིབ་ཚགས་ཆེན་པོས་ལུ་
ཆེན་གནང་བ་མ་ཟད། རྒྱུར་མཚན་དགོས་རིགས་འཇུག་མེད་བཞེད་དེ་གཏན་ལ་པ་པ་ཞིག་ཡིན་པས་དོན་གཉེར་ཅན་ལ་ཐུགས་སྐྱོན་གསོ་བའི་
རེ་བ་ཆེ།